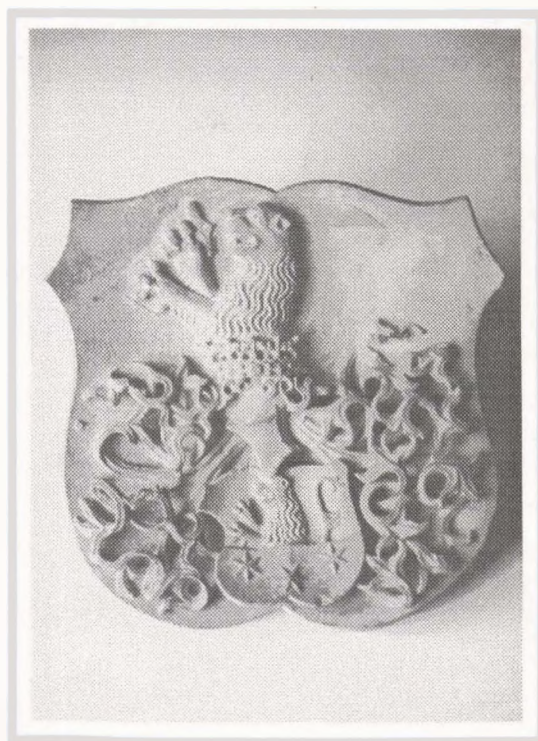

BULETINUL

COMISIEI

MONUMENTELOR ISTORICE

București
1997

Coperta I: Blazonul lui Thomas Altemberger aflat în loggia grădinii palatului
Foto: Petre Munteanu-Beșliu

Coperta IV: Sibiu, Primăria Veche
Foto: Ioan Popescu

COLEGIUL DE REDACȚIE:

**Anca Brătuleanu
Peter Derer
Ștefan Gorovei
Eugenia Greceanu
Sergiu Iosipescu
Ioan Istudor
Dan Mohanu
Cezara Mucenic
Paul Niedermaier
Constantin Pavelescu
Andrei Pippidi (președintele colegiului)
Marius Porumb
Tereza Sinigalia
Georgeta Stoica
Aurelian Trișcu**

REDAȚIA:

Redactor șef: **Doina Florea**
Redactor: **Maria-Elena Negoescu**
Macheta tehnică și artistică: **S.C. HORIA S.R.L. – Sibiu**
Secretar de redacție: **Dragoș Ardeleanu**

Buletinul Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice – Str. Ienăchiță Văcărescu nr. 16, sector 4, București, cod 70528, telefon 336 54 24, interior 127. Administrația: Muzeul Național de Istorie – Calea Victoriei nr. 12. Abonamentele se vor face la administrație prin virament Revista Monumentelor Istorice, cont 50034192952, Trezoreria sectorului 1, București. Prețul unu abonament anual este de 20 000 lei (5 000 lei/număr). Serviciu contabilitate telefon 613 28 67, fax 311 33 56.

**Comisia Națională
a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice**

**BULETINUL
COMISIEI NAȚIONALE
A MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR
ȘI SITURILOR ISTORICE**

Nr. 1-4/1997

SUMAR

COMUNICĂRI ȘI RAPOARTE DE CERCETARE

I. Primăria Veche – Studii multidisciplinare

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU , <i>Primăria Veche – 500 de ani din istoria Sibiului</i>	5
HERMANN FABINI , <i>Vechea primărie sibiană</i>	6
PAUL NIEDERMAIER , <i>Das Alte Rathaus in Hermannstadt</i>	17
IRMGARD SEDLER , <i>Tavanul casetat din Primăria Veche – mărturie a dorinței de reprezentare socială a burgheziei transilvănene la sfârșitul secolului al XVII-lea</i>	22
OLGA BEȘLIU , <i>Reprezentări grafice ale Primăriei Vechi din cabinetul de stampe al Muzeului Brukenthal</i>	28
LILIANA POPA , <i>Două documente despre amenajări la Primăria Veche în secolul al XIX-lea</i>	31
IOAN ALBU , <i>Die Inschriften am Hermannstädter Alten Rathaus</i>	32
OLTEA DUDĂU , <i>Egregius Magister Camerarius Urbis Cibiniensis Thomas Altemberger</i>	36
IOAN HAPCA , <i>Sibiu – Date geomorfologice și geologice</i>	38

II. Cercetări arheologice și interdisciplinare

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU , <i>Cercetări arheologice de la Primăria Veche din Sibiu</i>	39
THOMAS NÄGLER, MARTIN RILL, PETRE MUNTEANU-BEȘLIU , <i>Primăria Veche – Turnul de locuit</i>	50
PETRE MUNTEANU-BEȘLIU , <i>Groapa cu gunoaie arse de la Primăria Veche</i>	55
HORST KLUSCH , <i>Keramikfunde aus dem 17. und 18. Jahrhundert im Alten Rathaus von Hermannstadt</i>	59
SILVIA GALEA , <i>Ceramică modernă descoperită la Primăria Veche, Sibiu – Analiza statistică</i>	66
LIGIA FULGA, PETRE MUNTEANU-BEȘLIU , <i>Știclea transilvăneană de la Primăria Veche din Sibiu</i>	67
S. LUCA, N. BOROFFKA , <i>Noi descoperiri preistorice din Sibiu</i>	75
LIVIA BUCȘĂ, ALEXANDRU DOBRESCU , <i>Analiza fragmentelor osoase descoperite în groapa de gunoi de la Primăria Veche din Sibiu</i>	79

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU , <i>Cercetările inter- și multidisciplinare de la Primăria Veche din Sibiu: stadiu și perspective</i>	81
AGATA OLARIU , <i>Characterization of the Fourteenth-Century Bell-Casting Pit from the Old Town Hall in Sibiu, Romania</i>	89
N. DEAC, M. GUTTMANN, V. CIUNTU , <i>Primăria Veche: analiza probelor de mortar</i>	94
DAN BOTEZATU , <i>Expertiza paleoantropologică asupra materialelor osteologice descoperite în curtea mică a Primăriei Vechi</i>	98

IZVOARE

<i>Procese-verbale ale ședințelor de avizare organizate de Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții (EUGENIA GRECEANU)</i>	99

CRONICA INTERNĂ

<i>Noua Comisie Națională a Monumentelor Istorice (CEZARA MUCENIC)</i>	113

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

<i>Simpozionul științific internațional de teoria și practica reabilitării monumentelor istorice, Tușnad, 16–23 martie 1997 (DANIELA ENESCU)</i>	115
<i>Conferința „Notre Diversité Creatrice” asupra Raportului Comisiei mondiale pentru cultură și dezvoltare, Jablona (Polonia), 6–7 mai 1997 (DANIELA POPESCU)</i>	118
<i>Simpozionul Culturii Renascentiste „Castele din secolele XV–XVII din partea estică a bazinului carpatic”, Sárospatak (Ungaria), 1–6 octombrie 1997 (MARINA ILIESCU)</i>	119

RECENZII, EXPOZIȚII, PREZENTĂRI

<i>ANDREI PĂNOIU, Arhitectura tradițională gorjeană (VALERIU-EUGEN DRĂGAN)</i>	120

INVENTARUL FONDULUI CMI DIN ARHIVA DMI	122

RESEARCH PAPERS AND RERORTS

I. The Old Town Hall – Multidisciplinary Studies

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, <i>The Old Town Hall – 500 years from Sibiu City's History</i>	5
HERMANN FABINI, <i>The Ancient Town Hall from Sibiu</i>	6
PAUL NIEDERMAIER, <i>The Old Town Hall from Sibiu</i>	17
IRMGARD SEDLER, <i>The Ceiling's Decoration from Old Town Hall – Expression of Social Representation Aspiration of Transylvanian Bourgeoisie at the End of XVII-th Century</i>	22
OLGA BEŞLIU, <i>Old Town Hall's Plottings from Brukenthal Museum's Engravings Collection</i>	28
LILIANA POPA, <i>Two Documents Concerning Some Arrangements at the Old Town in XIX-th Century</i>	31
IOAN ALBU, <i>The Inscriptions from the Old Town Hall from Sibiu</i>	32
OLTEA DUDĂU, <i>Egregius Magister Camerarius Urbis Cibiniensis Thomas Altemberger</i>	36
IOAN HAPCA, <i>Sibiu – Geomorphological and Geological Data</i>	38

II. Archeological and Interdisciplinary Researchs

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, <i>Archeological Researchs at the Old Town Hall from Sibiu</i>	39
THOMAS NÄGLER, MARTIN RILL, PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, <i>The Old Town Hall – The Inhabited Tower</i>	50
PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, <i>The Incinerated Garbage Hollow from Old Town Hall</i>	55
HORST KLUSCH, <i>Ceramics from XVII-th and XVIII-th Century at the Old Town Hall from Sibiu</i>	59
SILVIA GALEA, <i>Modern Pottery Discovered at the Old Town Hall from Sibiu – Statistical Analysis</i>	66
LIGIA FULGA, PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, <i>The Transylvanian Glass from Old Town Hall from Sibiu</i>	67
S. LUCA, N. BOROFFKA, <i>New Prehistorical Discoveries in Sibiu</i>	75
LIVIA BUCŞĂ, ALEXANDRU DOBRESCU, <i>The Analysis of Bones Fragments Discovered in the Garbage Hallow from the Old Town Hall in Sibiu</i>	79

PETRE MUNTEANU-BEŞLIU, <i>Inter and Multi-disciplinary Researchs at the Old Town Hall from Sibiu: Stage and Perspectives</i>	81
AGATA OLARIU, <i>Characterization of the Fourteenth – Century Bell – Casting Pit from the Old Town Hall in Sibiu</i>	89
N. DEAC, M. GUTTMANN, V. CIUNTU, <i>The Old Town Hall: The Analysis of Mortar Proofs</i>	94
DAN BOTEZATU, <i>The Paleoanthropological Report Concerning the Osteological Material Discovered in the Little Court of the Old Town Hall</i>	98

SOURCES

<i>The Proceedings of Authorization Sessions Organized by the State Committee for Architecture and Construction (EUGENIA GRECEANU)</i>	99

INTERNAL CHRONICLE

<i>The New Historical Monuments Commission (CEZARA MUCENIC)</i>	113

SCIENTIFIC LIFE

<i>The International Scientific Symposium of Theory and Practice of Historical Monuments Rehabilitation, Tuşnad, 16–23 March 1997 (DANIELA ENESCU)</i>	115
<i>The Conference "Notre Diversité Créatrice" Concerning the World Commission for Culture and Development Report, Jablonna (Polonia), 6–7 May 1997 (DANIELA POPESCU)</i>	118
<i>The Symposium of Renaissance Culture "Castles of XV–VII-th Century from the East Side of Carpathian Basin", Sárospatak (Hungary), 1–6 October 1997 (MARINA ILIESCU)</i>	119

REVIEWS, EXHIBITIONS, PRESENTATIONS

ANDREI PĂNOIU, <i>The Traditional Architecture from Gorj Department (VALERIU-EUGEN DRĂGAN)</i>	120
THE INVENTORY OF HMC FOUND FROM HMD ARCHIVE	122

EXPOSÉS ET RAPPORTS DE RECHERCHE

I. L'Ancienne Mairie – études pluridisciplinaire

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *L'Ancienne Mairie – 500 ans de l'histoire de la ville Sibiu* 5

HERMANN FABINI, *L'Ancienne Mairie de Sibiu* 6

PAUL NIEDERMAIER, *L'Ancienne Mairie de la ville Sibiu*..... 17

IRMGARD SEDLER, *La décoration du plafond de l'Ancienne Maire – témoignage du désir de représentation sociale de la bourgeoisie de Transylvanie à la fin du XVIIème siècle* 22

OLGA BEȘLIU, *Représentations graphiques de l'Ancienne Mairie provenant du cabinet d'estampes du musée Brukenthal* 28

LILIANA POPA, *Deux documents concernant des aménagements à l'Ancienne Mairie au XIXème siècle* 31

IOAN ALBU, *Les inscription de l'Ancienne Mairie de Sibiu*..... 32

OLTEA DUDĂU, *Egregius Magister Camerarius Urbis Cibiensis Thomas Altemberger* 36

IOAN HAPCA, *Sibiu – donnés géomorphologiques et géologiques* 38

II. Recherches archéologiques et interdisciplinaires

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *Recherches archéologiques à l'Ancienne Mairie de Sibiu* 39

THOMAS NÄGLER, MARTIN RILL, PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *L'Ancienne Mairie – La tour d'habitation*..... 50

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *La fosse d'incinération des ordures de l'Ancienne Mairie*..... 55

HORST KLUSCH, *Céramique de XVIIème siècle et XVIIIème siècle à l'Ancienne Mairie de Sibiu* 59

SILVIA GALEA, *Céramique moderne découverte à l'Ancienne Mairie de Sibiu – Analyse statistique*..... 66

LIGIA FULGA, PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *La verrerie transylvanienne à l'Ancienne Mairie de Sibiu*..... 67

S. LUCA, N. BOROFFKA, *Nouvelles découvertes préhistoriques à Sibiu*..... 75

LIVIA BUCȘĂ, ALEXANDRU DOBRESCU, *L'analyse des fragments d'os découvertes dans la fosse d'ordures de l'Ancienne Mairie de Sibiu*..... 79

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU, *Les recherches inter et pluridisciplinaires à l'Ancienne Mairie de Sibiu – stade et perspectives*..... 81

AGATA OLARIU, *La caractérisation du clocher du XIVème siècle de l'Ancienne Mairie de Sibiu* 89

N. DEAC, M. GUTTMANN, V. CIUNTU, *L'Ancienne Mairie: l'analyse des épreuves de mortier* 94

DAN BOTEZATU, *L'expertise paléontologique des matériaux ostéologiques décertes dans la petite cour de l'Ancienne Mairie*..... 98

SOURCES

Les procès-verbaux des séances d'autorisation organisées par le Comité d'Etat pour Architecture et Bâtiments (EUGENIA GRECEANU) 99

CHRONIQUE INTÉRIEURE

La Nouvelle Commission Nationale des Monuments Historiques (CEZARA MUCENIC) 113

LA VIE SCIENTIFIQUE

Le symposium scientifique international de la théorie et la pratique de la rehabilitation des monuments historique, Tușnad, 16–23 mars 1997 (DANIELA ENESCU) 115

La conférence «Notre Diversité Créatrice» sur le Rapport de la Commission Mondiale pour la culture et la développement, Jablonna (Pologne), 6–7 mars 1997 (DANIELA POPESCU) 118

Le symposium de la culture de la Renaissance «Chateaux de XV–XVIIème siècle de la partie Est du bassin carpatique», Sárospatak (Hongrie), 1–6 octobre 1997 (MARINA ILIESCU) 119

COMPTE-RENDUS, EXPOSITION, PRÉSENTATION

ANDREI PĂNOIU, *L'architecture traditionnelle du département Gorj (VALERIU-EUGEN DRĂGAN)* 120

L'INVENTAIRE DU FOND CMH DE L'ARCHIVE DE LA DMH 122

PRIMĂRIA VECHĂ – 500 DE ANI DIN ISTORIA SIBIULUI DAS ALTE RATHAUS, EIN 500 JAHRE ALTES ENSEMBLE

Liniile sinusoidale ale acoperișurilor marcate de steagurile din tablă, aparentele contraste dintre volumele corpurilor componente, dintre formele arhitectonice ce poartă semnele mai multor epoci, dintre vastitatea curții interioare și intimitatea grădinii mărginite de zidul cetății, dintre încăperile mari, destinate festivităților, și cele mici rostuite pentru nevoile cotidiene, blazoanele expresie a puterii și aspirațiilor patriciatului sășesc stârnesc curiozitatea celui ce pătrunde în interiorul clădirii numite simplu, dar relevant, „Primăria Veche”, dincolo de semnele timpului în istorie.

Fondată în inima așezării medievale ajunsă atunci la maturizarea formelor socio-culturale, reședința bogatului primar Thomas Altemberger, considerată cel mai vast program arhitectonic din Transilvania celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea, un adevărat „palat comunal” (expresia poartă autoritatea profesorului Virgil Vătășianu), Primăria Veche își va păstra locul de centru al comunității sășesti, devenind sediul Magistratului Provinciei și Orașului Sibiu, forul coordonator al autonomiilor ce au alcătuit „Universitatea sășească”.

Clădirea a fost martora marilor evenimente ale istoriei sașilor și prin implicarea lor în politica regională de apărare a creștinătății. Primăria Veche păstrează astăzi, împreună cu amintirile unui trecut dens în evenimente, o bună parte din patrimoniul cultural sășesc.

Potențialul cultural dimensionat istoric, resorturile emotive determinate de exodul populației germane după 850 de ani în serviciul Occidentului creștin explică efortul cercetării și restaurării monumentului într-un context social și cultural rareori favorizant. Studiile cuprinse în volum pun în evidență interesul nostru, comparabil cu acela al generațiilor trecute, stimulent pentru cele viitoare; pe de altă parte, ele subliniază nivelul cunoașterii istorice atins și prefigurează direcțiile de investigare. Analiza tipologică bazată pe informații lacunare, uneori contradictorii, dificil de raportat și încadrat cronologic, pune în lumină necesitatea corelării izvoarelor istorice pentru a ajunge la reconstituirea istorică și restituirea culturală. Procesualitatea cercetării permite și chiar obligă inventarierea informațiilor înaintea sintezei.

Definirea strategiei de cercetare și marcarea nivelului atins, în general, experiența cercetării ne permit să atragem atenția asupra realității că inițiativa personală și efortul de grup nu pot suplini interesul social și logistica instituțiilor specializate.

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU

Die Ausstrahlung, die vom Alten Rathaus in Hermannstadt ausgeht, hängt einerseits mit der Monumentalität des Ensembles, andererseits mit der Vielfalt an Formen der Bauplastik und dem mittelalterlichen Raumgefüge zusammen. Das Gebäude ist Ausdruck der Macht, des Reichtums und der Weltgewandtheit des Erbauers Thomas Altemberger. Gleichzeitig wirft es ein Licht auf die wirtschaftlichen und sozialen Zustände der Stadt am Ende des 15. und zu Beginn des 16. Jahrhunderts.

Mehr als vierhundert Jahre hat dieser Bau das Hermannstädter Rathaus beherbergt, und hier hat über lange Zeitabschnitte die Sächsische Nationsuniversität gewirkt, geschichtliche Zeiträume, die ihre Spuren am Gebäude hinterlassen haben. Seit 1987 dient dieses Baudenkmal als Geschichtsmuseum der Stadt und des Kreises.

Von 1967 bis 1987 wurden umfangreiche Wiederstellungs- und Restaurierungsarbeiten unter verschiedenen Trägern durchgeführt, die von wissenschaftlichen Untersuchungen begleitet worden sind.

Unter den jeweiligen beziehungsweise gegenwärtigen Gegebenheiten war es und ist es nicht möglich, eine multidisziplinäre Erforschung mit Einbeziehung verschiedenster Spezialisten durchzuführen. Das Resultat der einzelnen Untersuchungen muß daher in mancher Hinsicht mit Nachsicht beurteilt werden.

So wie 1888 am 15. August bei einer Temperatur von 26° im Schatten die Mitglieder des Magistrats sich gelegentlich der Fertigstellung der Außengalerie beglückwünschten, so erfreuen wir uns heute am 2. Oktober 1997, einem kalten und regnerischen Tag, über die Möglichkeit, die uns vom Bulletin der Kommission für Denkmäler gegeben wurde, die Resultate der Untersuchungen am Alten Rathaus zu veröffentlichen.

HERMANN FABINI

Cu deschiderea în vechea primărie a Muzeului de Istorie Brukenthal, la începutul lunii mai 1988, poate fi considerată încheiată restaurarea acestei importante construcții a goticului târziu. Evenimentul a fost comentat în repetate rânduri în presa locală și centrală. Foia de titlu a calendarului „Neuer Weg” 1988 a atenționat că acest monument a fost în detaliu restaurat în ultimii ani. A venit timpul pentru a prezenta un raport al lucrărilor de restaurare și asupra celor mai importante detalii ale istoriei construcției, ale cărei lucrări de restaurare au durat peste 20 de ani. Tema poate fi împărțită în trei capitole: istoria construcției, raport asupra lucrărilor de restaurare și conceptul de restaurare.

Istoria construcției

Cercetările din ultimii 20 de ani au condus la părerea contrară unor afirmații, după care, în Sibiu vechi, până în anul 1500 au existat numai case din lemn. În această nouă viziune rezultatele cercetărilor la Primăria Veche au identificat mai multe clădiri din secolul al XIV-lea și al XV-lea.

Cea mai spectaculoasă descoperire făcută aici se referă la dezvelirea casei cu fronton în trepte care, judecând după detaliile conservate, provine din jurul anului 1300 (vezi planșele 1, 2, 3, marcată cu A)¹. Alte părți ale Primăriei Vechi sunt resturi ale celui de-al 3-lea zid care înconjură orașul și care, la mijlocul secolului al XIV-lea, delimita orașul de sus. De ea aparțin și turnul de poartă din strada Odobescu și zidul care delimitează în N-V aripa principală și grădina mică. Clădirea indicată cu B în planurile 2 și 3 este de asemenea mai veche decât construcția gotică târzie, ceea ce se poate deduce după ferestrele exterioare din părțile de est și de sud ale clădirii.

Încăperile marcate cu F au aparținut sigur unei construcții mai vechi. Acest lucru se poate deduce dintr-o anomalie vizibilă a secțiunii de bază a planului și anume unghiul obtuz dintre corpurile G și F. Un geam exterior (e), în pivnița casei D spre strada Mitropoliei (*Fleischergasse*), ne ajută să găsim o explicație: aici se găsea granița dintre parcele (y-y) și este evident că construcția existentă a fost inclusă în construcția gotică târzie.

Elementul de bază al ansamblului este alcătuit din construcția gotică târzie de la sfârșitul secolului al XV-lea. Întrebarea referitoare la perioada de execuție nu este nouă, ea preocupându-i în repetate rânduri pe cercetătorii

care s-au ocupat cu studiul arhitecturii medievale a Sibiuului².

Ludwig Reißenberger, primul care l-a recunoscut pe Thomas Altenberger ca ctitor și proprietar, a remarcat încă de la sfârșitul secolului trecut asemănările dintre clădirea principală, aripa de legătură și turnul de locuit³.

E. H. Thalgott a preluat ipoteza că Altenberger ar fi fost ctitorul și presupune că a locuit în clădire în vreme de război, Altenberger fiind proprietar și al altei case din Piața Mare⁴.

În literatura de specialitate mai nouă, Virgil Vătășianu s-a preocupat pe larg de datarea Primăriei Vechi. Pornind de la caracteristicile stilurilor el combate ideea că turnul de locuit ar fi aparținut lui Altenberger deoarece plastica construcției nu poate fi datată înainte de deceniul al 3-lea al secolului al XVI-lea⁵. Hotărâtoare pentru această ipoteză a fost analogia pe care a făcut-o Reißenberger cu „*Tucherschlöbchen*” din Nürnberg, clădire construită după 1530, analogie bazată pe o schiță din *Istoria artei* a lui Lübke. O verificare la Nürnberg a reliefat însă faptul că în cazul turnului de aici este vorba de o construcție pur renașcentistă.

În 1988 Dr. Paul Niedermaier și-a exprimat într-o serie de trei articole din ziarul „Die Woche” propria părere cu privire la datarea construcției Primăriei Vechi⁶. După Niedermaier complexul arhitectural s-a construit între anii 1464 (articolul 2), 1467 (articolul 3) și 1485 și anume: în jurul anului 1468 clădirea administrativă (I) în partea de sud a turnului de locuit, pe la 1470 turnul de locuit (H), pe la 1472 aripa de legătură (G), pe la 1477 clădirea din mijloc (în schițele 3 și 4 notat cu F), pe la 1480 o altă construcție administrativă anexată și anume turnul de la poarta spre strada Odobescu și, pe la 1515, în timpul judeului regal Lulay, aripa din colțul de N-E a ansamblului, unde mai târziu a fost amenajată sala primăriei.

Din această scurtă enumerare a părerilor referitoare la perioada de construire a Primăriei Vechi (enumerare care din lipsă de spațiu trebuie să se rezume la datele

² Idem, *In dynamischer Entfaltung zur Frage der Datierung des Alten Rathauses*, în „Neuer Weg”, 1 aprilie 1989, p. 3.

³ L. Reißenberger, *Überreste der Gotik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt*, Sibiu 1888, 21.

⁴ E. M. Thalgott, *Hermannstadt*, 1934, p. 46.

⁵ V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, București 1959, p. 621–622.

⁶ P. Niedermaier, *Das Alte Rathaus*, în „Die Woche”, 25 martie 27 aprilie, 27 mai 1988.

¹ H. Fabini, *Gotik in Hermannstadt*, Köln 1989, p. 193 și urm.

esențiale), se poate vedea că problema este complicată și că pentru clarificarea ei este necesară abordarea mai multor criterii, evitarea unor concluzii grăbite, trebuie făcută diferența dintre date concrete, fapte dovedite și ipoteze, presupuneri și mai ales trebuie ținut cont de următoarele izvoare de informații: cronici și scrieri istorice, comparații stilistice, cercetări asupra clădirii și cercetări arheologice.

În privința cronicilor și a scrierilor istorice există izvoare remarcabile: *Hermannstädter Rechnungen*⁷ și două studii de Gustav Gündisch despre populația sibiană și despre Thomas Altenberger⁸.

Pentru comparațiile stilistice și cercetările arhitecturale se poate ține seama de experiența și descoperirile făcute de mine în timpul celor 17 ani de conducere a lucrărilor de restaurare.

Thomas Altenberger este pentru prima dată consemnat în documente în anul 1451 ca student al Universității din Viena. Aici trece prin mai multe grade academice și, încă în anul 1464, este menționat ca procuror al națiunii ungare la Universitatea vieneză⁹. La Sibiu vine pentru prima dată în 1465 ca membru al consiliului, când i-a fost încredințată o grea sarcină politică. În decembrie 1470 este amintit pentru prima dată ca primar, post pe care îl deține în următorii 20 de ani. Altenberger a fost căsătorit de două sau de trei ori. Din două căsnicii a avut șase copii al căror nume apare în testamentul său din 1485. În legătură cu construirea Primăriei Vechi un rol important l-a avut ultima sa soție, Affra, fiica lui Nicolaus von Salzburg jun., importantă personalitate în istoria Transilvaniei.

În registrul de impozite dintre anii 1472 și 1477, Altenberger apare ca proprietar a patru imobile: două case alăturate în sectorul „Stromer”, o proprietate (*Al-lodium*) în sectorul „Hutter” și o casă a „văduvei din Ocna Sibiului” în sectorul „Franzos”. Thalgot amintește că Altenberger posedea în afara viitoarei Primării Vechi și o casă în Piața Mare. Dacă această presupunere este adevărată (din păcate nu s-a găsit încă sursa din care Thalgot a tras această concluzie), atunci casa din sectorul „Franzos” trebuie să fie viitoarea Primărie Veche. Cele două case amintite de Thalgot apar mai târziu sub numele de „Magister Thomas Haus” și „Magister Thomas Backhaus”¹⁰ și, în 1485, ca „*Domus magister civium*” și „*Pistorium magister civium*”¹¹. Nu s-a putut stabili

cu certitudine dacă în cazul „*Domus dominae Affrae*” și „*Magister Michael Altenberger*”¹² din 1500 este vorba de aceeași grupă de case.

Două argumente există pentru susținerea ipotezei că în cazul celor două case din cartierul „Franzos” este vorba de viitoarea Primărie Veche. În primul rând faptul că acest cartier (care ar putea fi localizat la intersecția străzilor Mitropoliei (*Fleischergasse*), și Centumvirilor (*Hunds-rücken*)) avea un impozit destul de ridicat, ceea ce indică apartenența acestor case la orașul de sus și, în al doilea rând, existența în Primăria Veche a blazonului Affrei lângă cel al lui Altenberger, ceea ce ar putea constitui un indiciu asupra originii acestei proprietăți.

Începutul lucrărilor de construcție la această casă a lui Altenberger ar putea fi localizat pe la mijlocul anilor '70 ai secolului al XV-lea. Un reper ar putea fi încheierea căsătoriei dintre Altenberger și Affra von Salzburg, care, după Gustav Gündisch, a avut loc în aceeași perioadă. Pentru datarea începutului construcției pe la mijlocul anilor '70 un argument este și faptul că Altenberger a avut desigur nevoie de o perioadă de timp pentru a-și consolida poziția de primar și pentru a procura mijloacele financiare necesare construcției. Astfel, documentele conduc la concluzia că această clădire a lui Altenberger s-a ridicat între anii 1475 și 1485. Anul 1485 fiind anul în care Altenberger își scrie testamentul, la apogeul carierei sale.

Adăugând și cea de-a doua categorie de surse de informații – analogiile stilistice – se poate constata că plastica construcției bovindoului, a celor două logii, consolei, nervurilor bolții și a numeroaselor chenare ale ușilor și ferestrelor, dovedește că această construcție a fost marcată de trei perioade diferite.

Prima perioadă, din vremea lui Altenberger (1475–1485), este caracterizată prin cunoștințe tehnice înalte. Ea este opera cunoscutului pietrar sibian Andeas Lapidica¹³. Tipic pentru această plastică arhitecturală este îmbinarea secțiunilor circulare cu cele în formă de pară. Acestei perioade îi aparțin de asemenea bazele chenarelor ferestrelor cu marea lor diversitate de forme. Detaliile acestei perioade de construcție sunt indicate în planuri cu „n”.

Din vremea când casa aparținea judeului regal Johann Lulay (mort în 1521), deci în cel de-al doilea deceniu al secolului al XVI-lea, s-au păstrat câteva chenare de ușii și ferestre. Caracteristic pentru acestea este combinația dintre grinzi cu profil cu suprafețe concave și o profilare tipic renescentistă, evidentă mai ales la lăturile ușilor. Aceste detalii au fost notate în schițe cu „o”.

Cel de-al treilea tip de fereastră provine din lucrările de construcție de pe la mijlocul secolului al XVI-lea,

⁷ *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven. Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt*, Sibiu 1880, (mai departe *Rechnungen* ...).

⁸ G. Gündisch, *Die Hermannstädter Oberschicht im Mittelalter*, în „*Zeitschrift für siebenbürgische Landeskunde*”, 1, 1981, p. 3–21 (mai departe „*Zeitschrift* ...”); idem, *Der Hermannstädter Bürgermeister Thomas Altenberger († 1491). Leben und Werk*, în „*Zeitschrift* ...”, 3, 1983, p. 137–155 (mai departe, *Thomas Altenberger* ...).

⁹ G. Gündisch, *op. cit.*, p. 139.

¹⁰ *Rechnungen* ..., p. 51.

¹¹ *Ibidem*, p. 114.

¹² *Ibidem*, p. 261

¹³ H. Fabini, *Andreas Lapidica – ein siebenbürgischer Steinmetz und Baumeister der Spätgotik*, în „*Österreichische Zeitschrift für Kunst- und Denkmalpflege*”, 31, 1977, p. 29–30.

când ansamblul a fost transformat în primărie orășenească. Chenarele ferestrelor din această perioadă, notate cu „P”, au un profil renascentist plat care face un unghi drept cu soclul. Asemenea ferestre apar la fațadele din părțile de N-E, N-V și S-V ale construcției principale.

Ceea ce poate induce în eroare la aprecierea primei perioade de construcție este bogăția de forme utilizate de constructori. Pietrarii din goticul târziu posedau la sfârșitul secolului al XV-lea o virtuozitate tehnică care le permitea – asemeni constructorilor eclecticismului de la începutul secolului nostru – să utilizeze în combinații libere formele cunoscute de ei. Acest lucru este valabil în cazul constructorilor din sudul Germaniei și din Boemia, zonă care a influențat arhitectura transilvăneană de la începutul secolului al XVI-lea.

La o analiză mai atentă a aripilor construcției se poate constata că aceleași elemente stilistice și detalii apar la diferitele intervale de timp, astfel încât, contrar supozițiilor despre diferitele perioade de construcție, se conturează concluzia că cea mai mare parte a ansamblului a fost construită în timpul vieții lui Altenberger. Pentru susținerea acestei afirmații se pot enumera următoarele exemple:

- a — tipul de fereastră de la pivnița A_2 apare atât la turnul de locuit cât și la construcția principală (planșele 2 și 3);
- b — de asemenea găsim același tip de fereastră n_4 în partea de N-V a clădirii principale și în turnulețul cu scări al turnului de locuit;
- c — consolele de la cele două bovindouri, la turnul de locuit și în partea de N-V ale aripii principale (F) sunt stilistic identice;
- d — tipul de portal n_2 se poate găsi de două ori la aripa de legătură și odată la aripa de sud;
- e — fleuroane existau inițial pe frontonul de vest al aripii principale și la frontonul de S-E al aripii administrative, în sudul turnului de locuit;
- f — chenare de fereastră în două și trei canate, cu baze decorate, apar la turnul de locuit, aripa de legătură și clădirea principală ($n_5, n_{15}, n_{14}, n_{17}, n_{20}, n_{21}, n_{23}, n_{24}$);
- g — portaluri gotice există de asemenea la toate aripile construcției în afara aripii complet modificate (I), ($n_3, n_6, n_8, n_9, n_{12}, n_{19}, n_{20}, n_{25}, n_{28}$).

Cea de-a treia sursă folosită pentru datare sunt cercetările arheologice din cursul restaurării. După o primă săpătură efectuată la începutul anilor '70 în curtea mică, de arheologul Nicolae Pușcașu de la Direcția Protecției Monumentelor, s-a ajuns la concluzia că au existat pe acel loc resturi ale unor construcții mai vechi care au ars. Alte săpături au fost întreprinse de Thomas Nägler în toamna lui 1983 pe aria turnului de locuit. Săpăturile au fost îngreunate de pătrunderea apei. S-a putut constata

că turnul de locuit avea o fundație de piatră întărită cu o fundație de cărămidă construită în formă de arce. Alte săpături au fost întreprinse între 1984 și 1997 de către Petre Beșliu.

Dacă încercăm să aducem rezultatele diferitelor cercetări la un numitor comun, se poate reține faptul că înaintea construcției lui Altenberger au existat pe acest loc 4–5 clădiri din piatră și cărămidă. De asemenea ne regulăritățile în împărțirea clădirilor și a deschiderilor indică o modificare a parcelării inițiale. Ținând cont de numeroasele paralele stilistice în întreaga arie a așezării după părerea mea, afirmația domnului Niedermeier privitoare la construirea în etape nu este fundamentată. Construirea complexului de clădiri, a turnului de locuit (H) a aripii principale (B, F, E), a aripii de legătură (G) și a aripii de sud (I, J, K), se poate data între anii 1471 și 1485. Modificările din timpul lui Johann Lulay au putut fi făcute între anii 1510 și 1520, iar ferestrele în stil renascentist din sala primăriei și cele din partea de S-V a aripii principale au fost montate pe la 1550.

Constatările care s-au cristalizat în urma cercetărilor suplimentare, ținând cont de noile studii istorice din ultimii ani, necesită și o corectură a ipotezelor formulate de mine anterior, mai ales în privința construirii colțului nordic al clădirii principale care, din punctul nostru de vedere de azi, a fost construit tot pe vremea lui Altenberger¹⁴.

În privința felului în care a fost realizată construcția consider că nu putem nega faptul că Altenberger a avut o concepție unitară. Diferențele dintre concepția lui Altenberger și alte construcții din vremea barocă și a clasicismului trebuie căutate în viziunea diversă asupra spațiului și diferitele principii estetice. În timp ce în vremea goticului târziu se mai poate constata un anumit echilibru între spațiile libere și clădire, în timpurile mai târzii accentul se deplasează pe construcție, fațada având un loc din ce în ce mai important.

În evul mediu se ținea încă cont de continuitatea generațiilor, fapt care își găsea expresia într-o anume grijă de a păstra formele rămase de la generațiile mai vechi, nerenunțând însă a da construcțiilor mai vechi un aspect potrivit vremii. După părerea mea, plasarea liberă, asimetrică, a construcțiilor medievale, a piețelor, străzilor, nu poate fi considerată în nici un caz ca fiind rezultatul arbitrarului. Faptul că metodele de proiectare din epoca modernă s-au dezvoltat într-o altă direcție, mai rațională, nu ne permite să considerăm lucrările meșterilor din epoca medievală ca fiind lipsite de o concepție spațială de înaltă calitate. O dezvoltare similară se poate constata în muzică, unde folosirea contrapunctului polifonic a fost urmata de principiul de compoziție bazat pe armonia segmentului compozițional.

Chiar și dintr-o perspectivă socială afirmația că locuința lui Altenberger ar fi „rezultatul unui proces de dezvoltare . . .” și nu al unui plan global, consecvent transpu-

¹⁴ Idem, *Sibiul gotic*, București, p. 166, planșa 97.

în fapte, nu poate fi convingătoare când este vorba despre un om care a studiat și a predat la Universitatea din Viena aproape 15 ani și care apoi se întoarce acasă pentru a dispune de veniturile unor mine, impozite, de posesiuni și mai ales de mulți bani¹⁵.

Gündisch amintește că în timpul redactării testamentului său (1485), Altenberger posedea 9 000 de guldeni, o sumă echivalentă cu 9 case mari în centrul orașului¹⁶. Un astfel de om avea desigur dorința de a-și construi o casă corespunzătoare poziției sale sociale. În acest sens trebuie interpretat turnul de locuit, plastica pretențioasă a construcției și blazoanele. Exemple asemănătoare, contemporane lui, găsim în multe regiuni din Europa centrală și de est.

Complexul de clădiri pe care Altenberger l-a construit cu ajutorul meșterului Andreas Lapidica în anii '70 și '80 ai secolului al XV-lea, este reflectarea personalității acestui bărbat, după cum preciza Gustav Gündisch luând în considerare contextul istoric.

După moartea lui Altenberger casa devine proprietatea primarului Nikolaus Proll, care în 1499 îi lasă moștenire soției sale Elisabeta, printre altele, și două case, dintre care una este probabil viitoarea Primărie Veche¹⁷. În 1501 văduva lui Proll se căsătorește cu Johann Lulay, cel care va fi mai târziu jude regal, și care devine astfel proprietarul casei. În 1514 Lulay se căsătorește cu Klara Thobiasy von Hetzeldorf (Ațel)¹⁸. La rândul ei, ea se căsătorește după moartea lui Lulay, în 1521, cu judele regal Markus Pempfflinger, casa trecând în proprietatea acestuia.

În timpul disputelor pentru tronul principatului Transilvaniei, Pempfflinger, susținător al regelui Ferdinand, a fost nevoit să-și amaneze întreaga avere. Când în 1545, ca urmare a presiunii făcute de creditorii, casa urma să fie vândută cu 2 000 de guldeni, în oraș nu s-au găsit cumpărători pentru un preț așa de mare. Cancelarul principatului, Martinuzzi, s-a interesat de construcție, dar magistratul orașului s-a hotărât să o cumpere și să o transforme în primărie¹⁹. Deja în 1546 arhiva orașului a fost mutată în noua primărie²⁰.

În 1550 clădirea a fost adaptată noilor cerințe. Din această perioadă provine amenajarea în colțul nordic al ansamblului a mării săli a primăriei. În 1567 în primărie erau depozitate cantități de făină și grâu²¹, iar în anul

1579 aveau loc reprezentații²². Pe una din pietrele balustradei scării ce duce spre sala primăriei este înscrisă data „1704“, iar un an mai târziu s-a relatat că în „Casa primăriei orășenești“ sunt depozitate arme²³.

Steagul de vânt de pe aripa principală poartă înscrisă data de „1727“. În 1770 a fost ridicată în „grădina de schingiuit“ o construcție în care secretarul judiciar se putea adăposti în timpul schingiuirii delicvenților. O inscripție aflată desupra intrării principale în curte relatează despre vizita împăratului Josef al II-lea în Sibiu în anul 1773.

În jurul anului 1817 se pare că un incendiu a devastat o parte a primăriei. Acest lucru reiese dintr-un document care a fost găsit în timpul lucrărilor de restaurare în aripa de legătură și în care se amintește faptul că primăria este într-o stare jalnică de la distrugerile ce au avut loc în urmă cu 70 de ani.

În acest incendiu a fost distrus și etajul superior al turnului de locuit care mai exista în panorama orașului pictată în 1808 de Neuhauser. Că a fost vorba de un incendiu se poate constata și după urmele vizibile pe perețele turnulețului de pe scări.

În 1852 aripa din partea de sud a turnului de locuit (I) a fost transformată în Depozit al Pompierilor, iar pe la 1860 a fost zidită intrarea în grădina mică.

În anii 1887 și 1888 au avut loc lucrări mai mari de reparații și restaurare a primăriei. Atunci, printre altele, a fost reconstruit coridorul de trecere dintre aripa principală și cea de legătură (G, F). Deasupra scării în aer liber au fost reproduse, în ghips, după modele gotice, chenarele de ferestre și tot din această perioadă provine și balustrada din fier forjat. Aceasta a fost ușor transformată la restaurare.

În anul 1948, după mai mult de 400 de ani, administrația orășenească a părăsit clădirea care a fost utilizată apoi în scopuri locative. Din 1967 au fost începute lucrări de restaurare prin grija Direcției Monumentelor Istorice.

Relatare asupra lucrărilor de restaurare

Din afirmația lui Iulianei Fabritius-Dancu reiese că în 1965 clădirea Primăriei Vechi a fost cedată de administrația orășenească Muzeului Brukenthal pentru a amenaja aici Muzeul de Istorie²⁴.

Direcția Monumentelor Istorice (D.M.I.) a început lucrările de restaurare în 1967. Conducerea restaurării a fost încredințată arhitectei Mariana Angelescu. O

¹⁵ P. Niedermaier, *Das Alte Rathaus*, în „Die Woche“, 27 mai 1988, p. 6.

¹⁶ G. Gündisch, *Thomas Altenberger ...*, p. 144

¹⁷ L. Reißberger, *op. cit.* p. 18–19.

¹⁸ „Mitteilungen des Brukenthalmuseums“, 1947, p. 21

¹⁹ Magistratsprotokoll, 1545, p. 175.

²⁰ „Vierteljahresschrift“, 1940, p. 175.

²¹ „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde“, 20, p. 300.

²² H. Herberth, *Die Reformation in Hermannstadt und dem Hermannstädter Capitel*, în *Festschrift zur 400-jährigen Gedächtnisfeier der Geburt Dr. Martin Luthers*, Sibiu, 1893, p. 46.

²³ „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde“, 29, p. 300.

²⁴ J. Fabritius-Dancu, *Spaziergang durch Alt-Hermannstadt*, Sibiu, 1983.

contribuție importantă la demararea lucrărilor a avut-o arhitectul orașului Otto Czekelius.

În 1967 au avut loc cercetări în zona turnului de la poartă și a aripii principale și s-a început scoaterea și curățirea podelei. În 1969 a fost îndepărtat materialul de umplutură din zidul logiei *R* astfel încât au devenit vizibile valoroasele busturi²⁵.

Restaurarea propriu-zisă a început în estul ansamblului, la turnul de la poarta celui de-al treilea zid de incintă al orașului (planșele 1, 2, 3C). S-a îndepărtat acoperișul, iar deschizăturile din ziduri au fost degajate ceea ce a arătat că, într-o fază mai veche a construcției, înălțimea zidurilor fusese alta decât cea indicată de bolta existentă. Chenarele de ferestre mai vechi au fost reproduse în piatră. Acoperișul a fost reconstruit într-o formă de piramidă relativ plată și acoperit cu olane. S-a renunțat la reconstruirea acoperișului înclinat care era legat de acoperișul aripii principale și care data probabil din anul 1727 (data este înscrisă pe steagul de vânt de deasupra vechii săli a primăriei). În continuare s-a trecut la restaurarea aripii principale. Podelele, tencuiala și plafonul din lemn au fost îndepărtate. Bolțile de deasupra pivniței și a parterului au fost degajate și consolidate. Tot în decursul acestor lucrări au fost scoase și bârnele de circa 12–14 m, din vechea sală a primăriei și – după declarația muncitorilor – transportate la Făgăraș, unde se afla pe vremea aceea șantierul principal al Direcției Monumentelor pentru Transilvania de Sud. Au fost îndepărtate și zidurile de despărțire din aripa de sud a clădirii principale (*E*).

La mijlocul clădirii principale se afla un horn circular care avea crăpături. El a fost demolat fără ca înainte să fie făcut un relevu exact. Comparația cu alte exemple sibiene arată că trebuie să fi fost un horn care data din vremea lui Altenberger sau Lulay.

Când am fost angajat de Direcția Monumentelor Istorice pentru lucrările de restaurare a Primăriei Vechi, în primăvara anului 1971, am găsit următoarea situație: din fosta sală a Primăriei mai existau doar zidurile exterioare și ancadramentele ferestrelor. Se luase deja hotărârea și fusese parțial aplicată, de a diviza vechea sală *M* (planșa 3) și de a amenaja o sală mare la S-E de ea (*L*).

În 1971 lucrările erau atât de înaintate încât fusese deja amenajat zidul de despărțire în fosta sală a Primăriei, iar căptușirea cu scânduri deasupra noii săli era începută.

La parter au fost montate ușile și ancadramentele ferestrelor după vechiul model. Ele au fost executate în atelierul D.M.I. din Cluj (notate în planșa 2 cu n_7).

Retrospectiv se poate spune că atât în parter cât și la etajul 1 al clădirii principale nu mai rămăseseră, în afară de inscripțiile în piatră și de zidul din cărămidă, nici un fel de indicii care ar fi putut ajuta la reconstrucția vechii săli de primărie și a hornului. Munca grupei

de muncitori, pe atunci sub conducerea experimentatului constructor Rudolf Schumann din Sebeș, se desfășura după schițele, indicațiile și proiectele arhitectei Angelescu și a unui statician de la Direcția Monumentelor Istorice.

Prima sarcină care mi-a fost încredințată a fost proiectarea unor ancadrame de ferestre și uși din piatră pentru clădirea principală. Au fost notate în planșa 2 cu n_0, z_1, p_0 .

Începând din vara anului 1971 principala activitate de proiectare s-a concentrat în zona aripii de legătură *G* și a turnului de locuit *H*. Thalgot demonstrase în cartea sa despre Sibiu că turnul avusese înainte încă un etaj²⁶. Astfel primul lucru pe care l-am întreprins pentru reconstituirea acestui etaj a fost colectarea de reprezentări vechi în care apărea turnul de locuit în forma sa inițială. Arhitectul Otto Czekelius mi-a fost de mare ajutor la începutul activității mele privind Sibiuul vechi, împărtășindu-mi din experiența sa acumulată în decursul mai multor ani.

După ce în iarna anului 1971/1972 proiectul pentru reconstruirea ultimului etaj al turnului de locuit a fost aprobat de comisia D.M.I. din București, în primăvară au putut fi începute lucrările de cercetare a construcției.

După îndepărtarea acoperișului au fost descoperite în partea de N-E resturi ale unei ferestre, urmele tavanului fostului etaj superior și un ancadrament de ușă. Următorul pas a fost consolidarea tavanului din grinzi de lemn de deasupra etajului 2 printr-o construcție din beton.

În vara anului 1972 au fost reconstruite zidurile ultimului etaj al turnului de locuit, iar deasupra a fost turnată o placă din beton, casetată. Șarpanta acoperișului a fost proiectată și executată după modele vechi, mai ales prin analogie la acoperișul turnului de locuit din curtea casei Haller. La construirea lui au participat dulgherii Andreas și Josef Reisenauer precum și Josef Huber din Turnișor.

Fleuroanele de pe cele două frontoane au fost realizate după desene în atelierul din Cluj amintit mai sus. Și aici au fost folosite ca model fragmentele fleuroanelor de pe casa Haller și resturi de fleuroane de la Primăria Veche. Ancadramentele din piatră ale celor 4 ferestre de la ultimul etaj au fost reconstruite după o piatră de colț care s-a păstrat și executate la Cluj din gresie din cariera de la Viștea.

În 1972 și 1973 s-au relizat și montat ferestrele din stejar pentru sala nouă și alte câteva încăperi. Deasupra scării principale au fost montate lambriuri din lemn de stejar.

Pornind de la remarcă făcută de Reibenberger a fost identificat prin studiu comparativ blazonul lui Johann Lulay pe un lintou într-un depozit al Muzeului Brukenthal. El a fost readus în Primăria Veche²⁷. Piatra se află în prezent deasupra intrării principale, în partea superioară a scării în aer liber (planșa 3, o_2).

²⁵ O. Czekelius, *Aus hundertjährigen Schlaf erweckt*, în: „Herbststädter Zeitung“, nr. 85, 15 august 1969, p. 6.

²⁶ E. M. Thalgot, *Op. Cit.*, p. 38, planșa 32.

²⁷ L. Reibenberger, *op. cit.*, p. 23, planșa 7.

După cum am amintit, ferestrele tractului L (planșa 3), care dau spre curte, au fost refăcute după modele gotice în secolul trecut, din ipsos. În timpul lucrărilor de restaurare desfășurate până în 1971, aceste ancadrame de ferestre au fost copiate în piatră în atelierele din Cluj. La montare singura fereastră gotică originală (notată cu $n_{0,15}$ în planșa 3), a fost scoasă de la locul ei, de lângă poarta principală, și reasezată în partea de sud (n_{15}).

În 1974 lucrările de la Primăria Veche au stagnat deoarece fusese atins plafonul de finanțare în valoare de 3,5 milioane lei. În anii următori, până în 1977, nu s-a mai întreprins nici un fel de lucrări. Primăria Veche aparținea acum de șantierul brașovean Biserica Neagră. În decembrie 1977, după dizolvarea Direcției Monumentelor Istorice, lucrările de la Primăria Veche au fost trecute în subordinea Întreprinderii Județene de Gospodărie Comunală și Locativă Sibiu.

După o întrerupere de aproape 4 ani, în vara lui 1981 lucrările au fost reluate.

În perioada următoare au fost eliberate locuințele din cele două aripi de sud (I, J, K, A), astfel încât au putut fi începute și aici lucrările de consolidare și restaurare.

În 1982, în aripa principală, se lucra la fixarea pardoselii din marmură (în sala L). În același an, 1982, s-a descoperit în aripa principală un tavan casetat cu motive renascentiste de la sfârșitul secolului al XVI-lea sau începutul secolului al XVII-lea²⁸.

În 1983 s-a reconstruit scara principală și a fost restaurată balustrada de la coridorul corpului de legătură.

În anul următor, 1984, activitatea de reconstrucție a atins punctul culminant; se lucra simultan la aproape toate aripile clădirii. În acest an au fost executate și montate mai multe uși și ancadrame de ferestre din beton. La indicația beneficiarului, care la acea dată era Comitetul Județean de Cultură și Artă, a fost realizată poarta principală din fier forjat cu două blazoane, cu care s-a înlocuit poarta din lemn. În afară de aceasta s-a restaurat și remontat balustrada în coridorul de trecere. S-a executat tâmplăria de lemn interioară și exterioară. Au fost proiectate și executate lămpile de perete și lustrele.

În 1985 s-a făcut proiectul pentru clădirea administrativă din sud (F), fostul depozit de pompieri. El a fost aprobat și s-au început lucrările. În acest an au fost întreprinse cercetări la casa cu fronton în trepte din partea de sud a ansamblului (planșele 2, 3A)²⁹. În 1986 s-au demontat coloanele din stejar din curte, părțile degradate au fost înlocuite, iar coloanele au fost remontate pe fundații noi cu ajutorul unor susțineri din fier.

Sala mare din aripa principală (L) și cele trei încăperi alăturate din nord au fost amenajate ca Muzeu de Istorie Contemporană, a cărui dare în folosință a avut loc

la începutul lunii mai 1986³⁰. În aripa de sud au fost montate ancadrame de uși din beton.

Tot în 1986 Întreprinderea comunală din Cisnădie lucra la amenajarea grădinii ca lapidariu. De-a lungul celui de-al treilea zid al orașului a fost amplasat un acoperiș pentru depozitarea exponatelor. Pietrele de morminte din fostul cimitir evanghelic dezafectat au fost aranjate de-a lungul zidului de sud-vest. În vară s-a început pavarea în formă de tablă de șah a curții folosindu-se alternativ pietre de bazalt și plăci din beton cu agregate aparente. Lucrările de pietrărie au fost executate de Michael Ștefan, iar cele de zidărie de grupa Ilie Munteanu și Simion Dengel. O contribuție de seamă la reușita acestor lucrări de restaurare și-a adus-o directorul Întreprinderii Județene pentru Gospodărie Comunală și Locativă (I.J.G.C.L.), ing. Simon Schorsten, care a asigurat un ritm dinamic desfășurării lucrărilor. Fără această contribuție multe din ideile arhitectonice nu ar fi putut fi realizate.

La mijlocul anului 1987 lucrările de restaurare puteau fi considerate terminate, făcând abstracție de propunerile de mobilare a curții cu bănci, ghivece cu flori și plantarea unei grupe de pomi, care de fapt nu aparțineau de restaurarea propriu-zisă, dar sunt importante pentru atmosfera curții.

În mai 1988 a avut loc vernisajul expoziției de bază a Muzeului de Istorie și prin aceasta întregul ansamblu a fost deschis pentru vizitare³¹.

Conceptul de restaurare

Când mi-a fost încredințată conducerea lucrărilor de restaurare la Primăria Veche, în vara anului 1971, Direcția Monumentelor Istorice și de Artă dorea o restaurare care să fie executată după principiul riguros științific. În special arhitecta care răspundea pe atunci de Transilvania de sud, Dr. Eugenia Greceanu, spera ca prin prezența zilnică a unui arhitect pe șantier să fie evitată pierderea de substanță originală, medievală.

O călătorie de studii în Polonia (1972), unde am văzut mai multe întreprinderi de restaurare, mi-a fost de mare folos pentru a cunoaște stadiul actual al restaurării monumentelor istorice într-o țară cu multă experiență în acest domeniu. De mare însemnătate pentru mine a fost studierea documentației științifice pentru pregătirea restaurărilor. Indicații importante am primit de la specialiștii în domeniu din Dresda și Schwerin (pe atunci R.D.G.) care m-au informat asupra stadiului cercetării mai ales în ceea ce privește restaurarea policromiei paramentelor medievale. Le sunt recunoscător specialiștilor Dr. Elisabeth Hütter, Johannes Voß și Dr. Heinrich Magirius.

În cele ce urmează vreau să enumăr unele principii de care s-a ținut cont la restaurarea Primăriei vechi și să exemplific aplicarea lor.

²⁸ Notiz: *Spätgotische Baureste im Rathaus freigelegt*, în: „Neuer Weg”, 5 martie 1982.

²⁹ vezi nota 1.

³⁰ H. Weber, *Lokalgeschichte als Teil der vaterländischen Geschichte*, în: „Die Woche”, nr. 1066, 20 mai 1988, p. 5.

³¹ *Ibidem*.

Un prim principiu de bază se referă la respectul pentru substanța originală. La restaurările mai vechi forma originală a suprafețelor era considerată de rang secundar, astfel încât în multe locuri – printre altele și în aripa de N-E a Vechii Primării – tencuiala împreună cu o posibilă zugrăveală mai veche au fost îndepărtate în cursul primelor lucrări. În decursul restaurării au putut fi descoperite și puse în valoare porțiuni de zugrăveală de var medievală.

La valorile principale și la corpul de legătură precum și la turnul de locuit acest fel de zugrăveală a fost refăcut. Un rest care s-a păstrat se poate vedea pe peretele turnului de locuit, vizibil de pe acoperișul aripii de legătură. De asemenea s-a reușit conservarea fragmentelor tavanului casetat de tip Renaștere din aripa principală.

Un al doilea principiu de bază utilizat aici se referă la păstrarea părților de construcție din toate epocile care au contribuit la edificarea monumentului. Astfel fațadele aripiilor de sud (J) și de est (K) care dau spre curte, au fost refăcute și consolidate în înfățișarea lor de secol XIX.

La realizarea fațadei corpului I, în sudul turnului de locuit, împărțirea de la 1852 a fost parțial (din motive estetice și teoretice) modificată și anume s-a renunțat la ușile mari ale depozitului de pompieri în favoarea geamurilor așezate pe verticală. De asemenea, ferestrele din 3 canaturi de la etajul 1 au fost înlocuite cu ferestre simple. Deoarece pe zidul de S-E al turnului de locuit mai puteau fi recunoscute urme ale acoperișului gotic, el a fost refăcut (planșa 6, d – acoperiș de la 1852, e – restul acoperișului gotic).

La cercetările întreprinse la frontonul în trepte al casei A (planșele 2, 3) s-a ținut cont ca informațiile privind istoria construcției să nu fie deteriorate de lucrările de consolidare pentru a fi transmise generațiilor viitoare.

Într-un singur caz s-a reconstruit, cu aprobarea Direcției Monumentelor Istorice, o parte de clădire dispărută. Reconstrucția etajului superior al turnului de locuit a fost hotărâtă de Comisia Monumentelor Istorice, după ce studiile anterioare au condus la concluzia că aceasta va duce la scoaterea în evidență a compoziției inițiale a ansamblului și că nu se vor distruge valori ale unei epoci mai târzii.

La finisare s-au utilizat, în funcție de posibilitate, tehnicile tradiționale. Astfel s-a folosit exclusiv mortar de var. Zugrăvirea zidurilor s-a făcut cu culori de var, iar detaliile de pietrărie au fost zugrăvite cu o culoare lazur de var, protectoare. Resturi ale picturii pe piatră au putut fi identificate pe cele două console ale bovindoului turnului de locuit. Beton armat s-a utilizat numai pentru consolidarea părților de clădire afectate.

Diferențierea substanței originare de elemente de construcție actuale, condiționate funcțional, se poate realiza cu ajutorul formelor ancadramentelor ferestrelor și ușilor. În locurile unde nu s-a păstrat plastica arhitecturală originală s-au executat ancadramente noi din beton armat în spiritul modelelor vechi, fiind însă vizibil faptul că este vorba de elemente de construcție noi. În

afară de aceasta s-a gravat pe ancadramente data 1988. Exemple în acest sens sunt cele două ancadramente de uși. În mod asemănător s-a procedat cu ancadramentele de ferestre; astfel ferestrele de la parter și de la etajul ale corpului I au fost încadrate cu beton. Un alt tip de fereastră s-a folosit pentru parterul aripii de legătură G și aripii principale B, F și aripii de sud J.

La proiectarea noilor ferestre s-a ținut cont mai ales de proporțiile ferestrelor gotice. Din planșa 6 se poate vedea înclinația acoperișului aripii de legătură G, turnului de locuit și tractului I.

Ansamblul de acoperișuri astfel obținut conține, raportat la situația dinainte de restaurare, o unitate arhitecturală nouă.

În ce măsură raportul dintre conservare și înnoire a fost atins optim la această restaurare este misiunea unor alte generații să judece. Strădania noastră a fost de a lăsa înmăna moștenirea istorică și artistică în cel mai înalt grad posibil generațiilor viitoare.

HERMANN FABIN

Das Alte Rathaus in Hermannstädt

(Zusammenfassung)

In der Zeitspanne 1967–1988 sind an dem Alten Rathaus in Hermannstädt umfangreiche Restaurierungsarbeiten durchgeführt worden. Bei dieser Gelegenheit wurden baugeschichtliche, geschichtliche, stilistische und archäologische Untersuchungen durchgeführt, die unser Wissen über dieses Gebäude wesentlich vermehrt haben. Auch konnten auf Grund dieser Untersuchungen verschiedene Teile des Baudenkmals wiederhergestellt werden.

Besondere Aufmerksamkeit verdient der Wohnturm der 1972 bis 1973 sein letztes Geschoß und Dach wiederhergestellt, das 1817 durch Brand zerstört worden ist. An anderen Stellen konnten auf Grund alter Zeichnungen Teile von Bauplastik, die museal gelagert waren wieder an ihren ursprünglichen Plätzen eingesetzt werden. Im südöstlichen Teil des Hauses wurde ein Treppergiebelhaus aus dem frühen 14. Jahrhundert festgestellt, es konnten verschiedene Details dieses Hauses der Öffentlichkeit zugänglich gemacht werden.

Anhand von Details der Bauplastik konnte die Hauptbauperiode zur Zeit Thomas Altembergers 1470–1490 abgegrenzt werden. Von besonderer Bedeutung für die Architekturgeschichte der Spätgotik ist die Wiederherstellung der Loggia im nordwestlichen Garten des Ensembles. Die wertvolle Bauplastik geht auf Andre Lapidica, einen Hermannstädter Steinmetz und Baumeister im letzten Viertel des 15. Jahrhunderts zurück.

Während der Restaurierungsarbeiten wurde versucht, die Originalsubstanz des Baudenkmals optim zur Geltung zu bringen und die notwendigen Ergänzung

gen so zu gestalten, daß sie zwar als Arbeiten unserer Zeit zu erkennen sind, aber sich nicht durch einen starken Kontrast von den Originalteilen unterscheiden.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Planșa 1 – Planul pivnițelor la -2 m față de nivelul curții

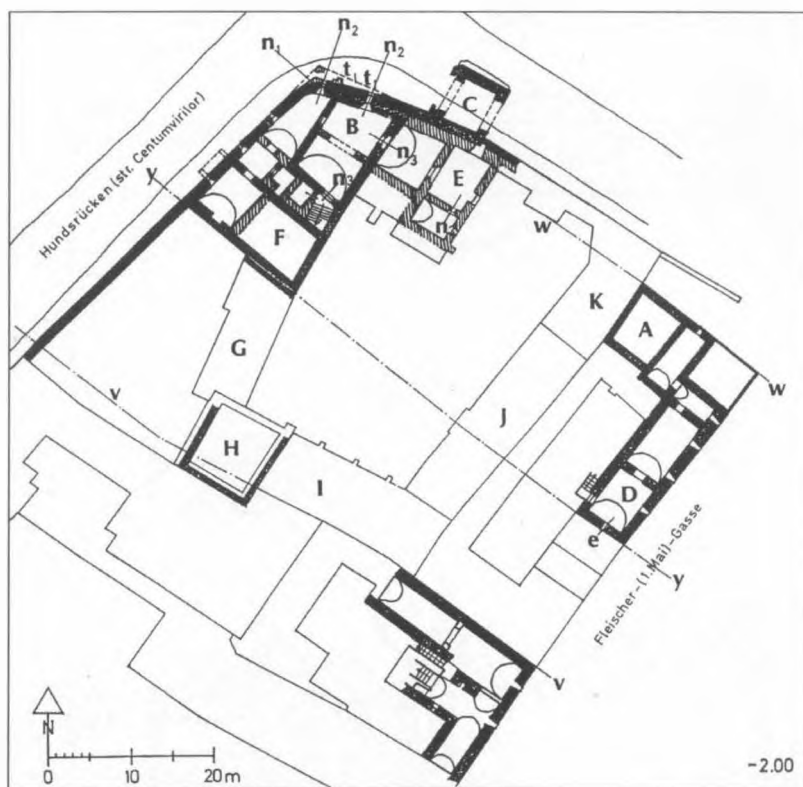
Planșa 2 – Planul parterului la +1,20 m

Planșa 3 – Planul primului etaj la +6 m

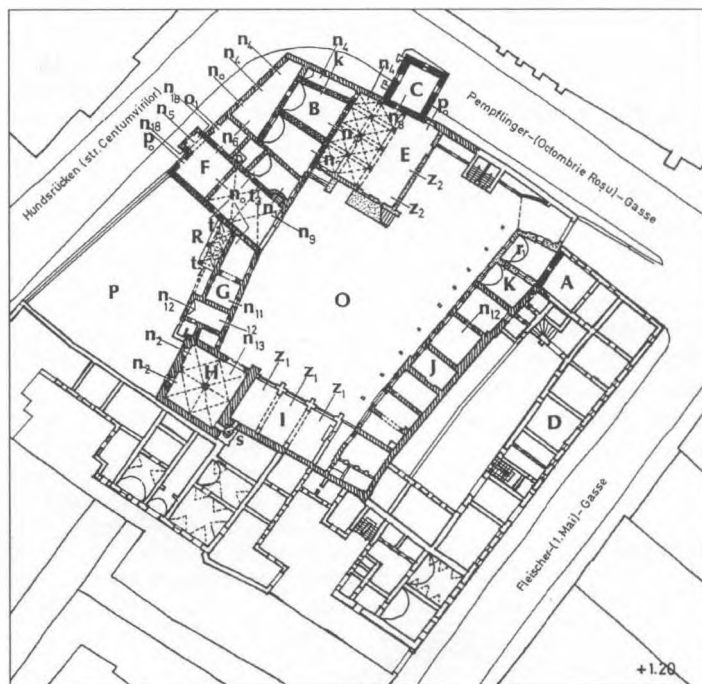
Planșa 4 – Planul podului și etajului al doilea de la turnul locuință, +11 m

Planșa 5 – Secțiune prin clădirea Primăriei Vechi pe direcția S-E, N-V: A – situația după restaurare; B – situația înainte de restaurare

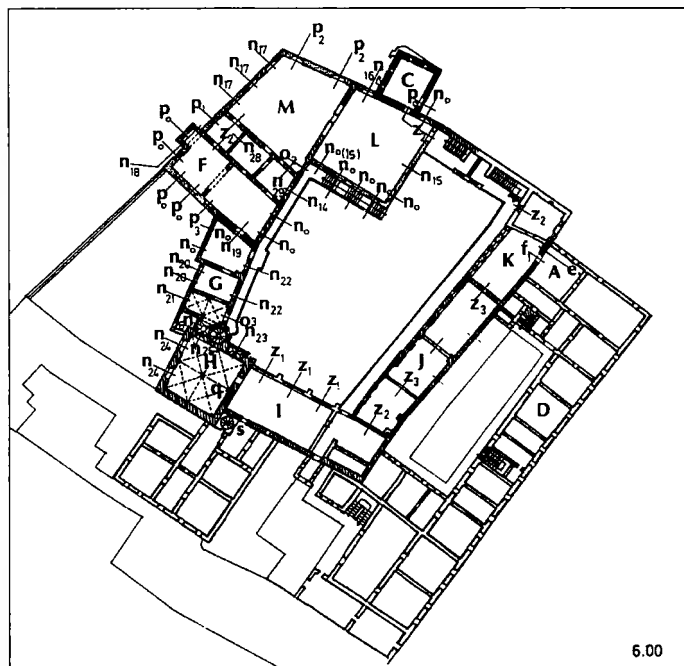
Planșa 6 – Secțiune prin aripa I: d – învelitoare de la 1852; e – urme ale frontonului gotic; f – grinziile de tavan; g – grinzi de beton

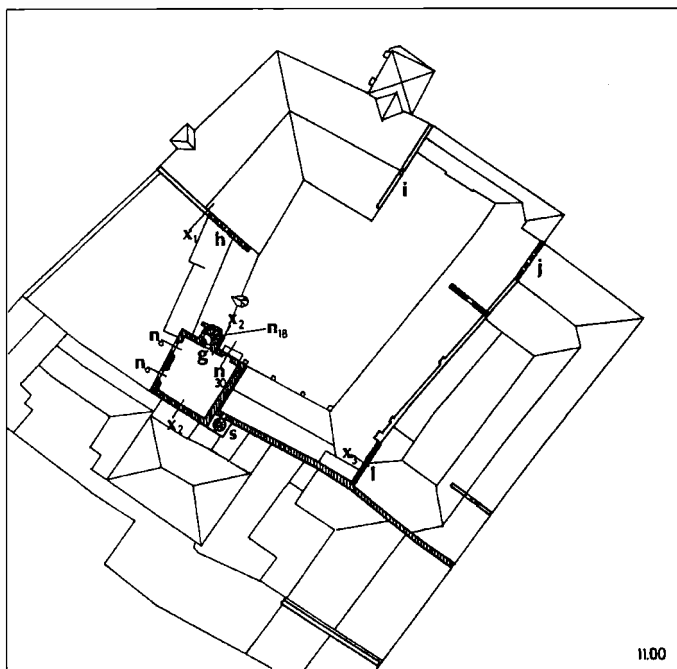
Planșa 1 – Planul pivnițelor la -2m față de nivelul curții.

Planşa 2 – Planul parterului la +1,20m.

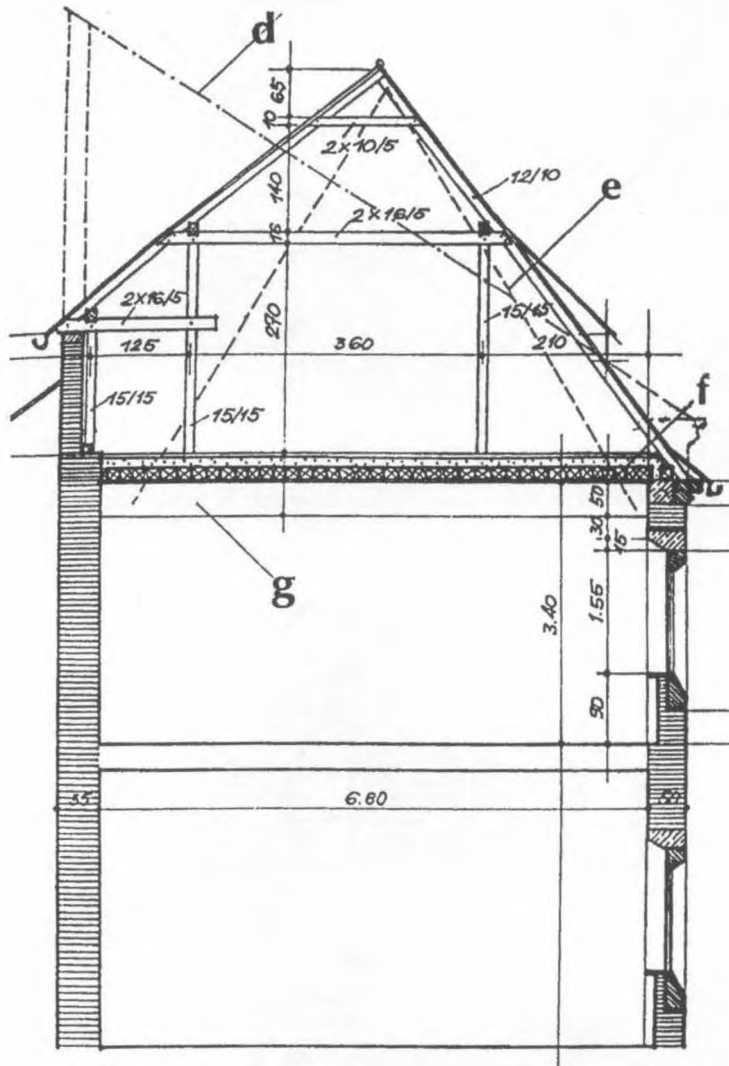
Planşa 3 – Planul primului etaj la +6m.

Planșa 4 – Planul podului și ctajului al doilea de la turnul locuință, +1 Im.

Planșa 5 – Secțiune prin clădirea Primăriei Vechi pe direcția S-E, N-V;
 A – situația după restaurare B – situația înainte de restaurare.

Planșa 6 – Secțiune prin aripa Id – învelitoare de la 1852, e – urme ale frontului gotic, f – grinzile de tavan, g – grinzi de beton.

DAS ALTE RATHAUS IN HERMANNSTADT VOM BÜRGERHAUS ZUM GEMEINSCHAFTSBAU

In den vorliegenden Ausführungen soll die Entstehung und Entwicklung eines Baues dargestellt werden, welchem in der Architekturgeschichte Siebenbürgens eine besondere Bedeutung zukommt¹. Dafür wurde von den Merkmalen des Baues ausgegangen, von einigen schriftlichen Anhaltspunkten sowie von Parallelen zu anderen Bauten. Selbstverständlich wurde dabei auch die existente Literatur herangezogen (wir verweisen hier im Besonderen auf die Abhandlungen von L. Reissenberger² und H. Fabini³).

Das Grundstück des Baues besteht aus wenigstens drei ursprünglich gesonderten Teilen. Ein Gäßchen entlang der

setzte sich in der Gasse Auf dem Hundsrücken (heute str. Centumvirilor) fort. (Die Verbindung dieser Gasse mit jener Unter dem Hundsrücken aus der Unterstadt – str. A. Odobescu – stammt erst aus dem 17. Jahrhundert.) Entsprechend den frühen städtebaulichen Prinzipien waren die angrenzenden Privatgrundstücke aus einer Hauptstraße, der wichtigen Fleischergasse (str. 1. Mai) zugänglich; darauf deutet auch die senkrecht zu dieser Straße gewählte Anordnung des sehr alten Wohnhauses neben der Rathauseinfahrt hin. Nach den Grundstücksbreiten und -flächen an der Nordwestseite der Fleischergasse zu urteilen, wird es ursprünglich auf dem Grund des Alten Rathauses und des davor liegenden Baues (heute

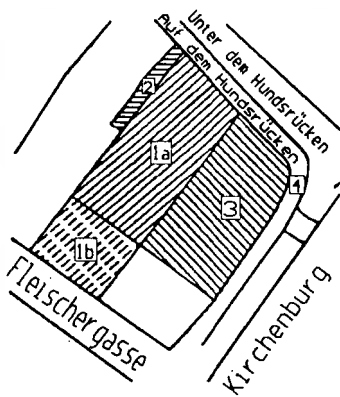

Abb. 1. Struktur der Besitze

1 – Ursprünglicher Besitz (1a – blieb zum Besitz gehörig, 1b – wurde später abgetrennt); 2 – Erste Erweiterung für den Wohnturm; 3 – Anschluß des Großteils der nebenliegenden Parzelle; 4 – Eingliederung des Gäßchens Auf dem Hundsrücken, an der Innenseite der Oberstadtmauer.

Oberstadtmauer muß städtischer Besitz gewesen sein; es begann bei der heutigen Einfahrt in den Rathauhof und

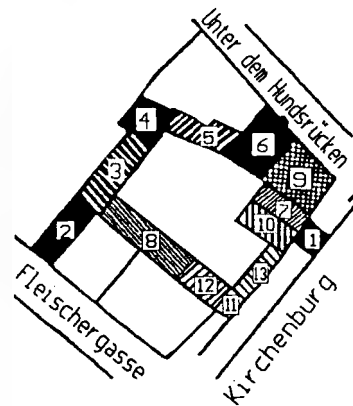

Abb. 2. Erweiterungsetappen

1 Alter Oberstadt-Torturm; 2 – Altes Haus; 3 – Wirtschaftsbau von Altemberger (um 1468); 4 – Wohnturm (um 1470); 5 – Quertrakt (Wohnbau, um 1472); 6 – zweites Haus (vornehmlich Wirtschafts-bau, um 1477); 7 – Wirtschaftsbau (um 1480); 8 – Wirtschafts-bau (Entstehungszeit ungewiß); 9 – Anbau von Lulay (um 1515); 10 – zusätzlicher Anbau (Entstehungszeit ungewiß); 11 – vermutlicher Torturm; 12, 13 – spätere Anbauten.

Altersheim) zwei oder drei Privatparzellen gegeben haben; nach einem Steuerverzeichnis von 1473/77 dürften es damals zwei gewesen sein, und auch die Anordnung der erhaltenen Bauten weist auf eine frühe Zweiteilung hin. Es wird also anfangs gegen die Straße je ein giebelständiges Haus gegeben haben und dahinter verschiedene Wirtschaftsbauten.

Es kann heute als gesichert gelten, daß die älteren Teile des Rathauses auf Thomas Altemberger zurückgehen. Als Pächter verschiedener Zölle und der Hermann-

¹ Der Beitrag wurde ursprünglich in der Hermannstädter Zeitung *Die Woche* Nr. 1058/25. März 1988, Nr. 1062/22. April 1988 und Nr. 1067/27. Mai 1988 veröffentlicht.

² Ludwig Reissenberger, *Überreste der Gotik und Renaissance an Privatbauten in Hermannstadt*, in: *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Bd. XXI, 1888, S. 461–514.

³ Hermann Fabini, *Sibiul gotic*, Bucureşti 1982, S. 122–127 (auch: ders., *Gotik in Hermannstadt*, Bukarest 1989, S. 131–137).

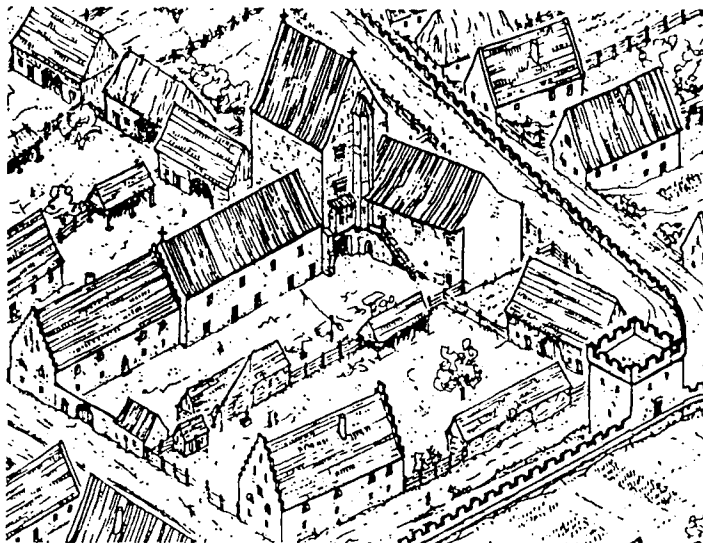

Abb. 3. Das Altenbergerhaus um 1473

städter Berg- und Münzkammer benötigte er geräumige Warenlager und vor allem die zu einer Kammer gehörigen Räumlichkeiten. (In dem wehrmauerumzogenen Hof der ungefähr gleichwertigen Münze in Baia Mare gab es damals neun „Häuser“ und noch einige Kammern, wie Aula, Schatzkammer u. a. m.)

Der Bedarf und die Möglichkeiten des Patriziers machen die Entstehung des Gebäudekomplexes verständlich. Da die ältesten Teile der Anlage auf der Westseite liegen, befand sich wohl zunächst der zweite Hof der Fleischergasse in Altenbergers Besitz, und mit diesem dürfte er auch die ältesten Baulichkeiten geerbt oder gekauft haben. Schließen wir nach dem etwas älteren, ähnlich gestalteten Hallerhaus am Großen Ring, so wird an der Straße ein ziemlich großes, stöckiges Haus gestanden haben, das – wie das Nachbarhaus der Kirche zu – recht alt gewesen sein könnte; über sein späteres Schicksal ist nichts bekannt. Die restlichen Gebäude sind von Altenberger durch Neubauten ersetzt worden.

Die Bauarbeiten haben wohl zwischen 1464 und den frühen siebziger Jahren des gleichen Jahrhunderts angefangen. Dabei wurde vermutlich hinter dem älteren Haus, längs des Hofes, ein stöckiges Gebäude errichtet – dessen Vordergiebel, mit einer Kreuzblume versehen, Hermann Fabini entdeckt hat. Sicher hat Altenberger damals den anschließenden monumentalen Wohnturm gebaut, und um diesem große Ausmaße zu geben, kaufte er wahrscheinlich einen Streifen des dahinterliegenden Nachbargartens an.

Der an den Turm grenzende quergestellte, den Hof gegen die Fleischergasse vom Gärtchen gegen den Hundsrück scheidende Wohntrakt ist vermutlich erst später ent-

standen – und zwar, nachdem der Besitzer, in den frühen siebziger Jahren, Afra von Salzburg geheiratet hatte, aber bevor er, um 1473/77, den Nachbarhof dazukaufte. (Die Parallele mit dem Hallerhaus spricht gleichfalls für eine solche Datierung.) Vor diesem Trakt gab es – der Größe der Steinkonsole unter dem Treppentürmchen nach – eine hölzerne Freitreppe, hinter dem Gebäudeflügel nur ein sehr kleines Gärtchen, denn entlang der Oberstadtmauer dürfte es damals noch das alte Gäßchen gegeben haben.

An der dem Turm gegenüberliegenden Längsseite des Hofes sind keine wertvollen Bauten zu vermuten, denn solche hätte man nach der Vereinigung des Hofes mit der angrenzenden Parzelle wohl beibehalten.

In dieser frühen Zeit handelte es sich um einen sehr großen Bürgerbau, bei dem das allgemeine, asymmetrische Kompositionsschema solcher Bauten verwendet wurde. Selbst der beeindruckende Patrizierturm stand nicht – wie etwa beim Nassauer Haus in Nürnberg oder dem Baumberger Turm in Regensburg – gut sichtbar an der Vorderfront des Besitzes. Obwohl ihm als Statussymbol eine besondere Rolle zufiel, befand er sich der noch, unaufdringlich, hinten im Hof, so daß die Einheitlichkeit des Straßenbildes durch ihn nicht gestört war. Selbst hinten im Hof war seine Hauptfassade nicht vor die des angrenzenden, ziemlich schmalen Gebäudes gerückt – der Bau also möglichst organisch in die Gesamtanlage eingefügt. Einerseits zeugt diese Anordnung von der Achtung der geschlossenen Bürgergemeinde, andererseits auch von einer gewissen Selbstdisziplin.

Aber der Ausdruck einer „spartanischen“ Haltung war es nicht. Die reiche, wohnliche Ausgestaltung des Patrizierturmes und die Ergänzung des Gärtchens durch

zwei sorgsam ausgeführte Lauben machen, ganz im Gegenteil, die hohe Wohnkultur und zugleich die Wertschätzung des Lebens augenfällig. Zwar deuten die hohe Turmform und das steile Dach ein Streben nach oben, himmelwärts, an, aber in durchaus pragmatischer Art konzentrieren sich die aufwendigsten Formen des Baues doch in seinem unteren Teil, während der obere von geradezu monumentaler Schlichtheit ist. Unten waren die Einzelheiten gewiß zweckgebunden, aber man fand es eben nicht für nötig, in Entsprechung dazu auch den oberen Abschluß gleich reich auszubilden. Mit solchen Merkmalen dürfte der Bau weitgehend die Einstellung der spätmittelalterlichen Bewohner unserer Städte widerspiegeln.

Erst in einer zweiten wichtigen Etappe wurde der gegen die Kirche hin gelegene Nachbarhof mit neuen Baulichkeiten der Anlage angeschlossen. Dieses geschah vermutlich zwischen den Jahren 1473 und 1477, denn aus dieser Zeit hat sich ein Steuerverzeichnis erhalten, in dem Altemberger als Besitzer von zwei nebeneinanderliegenden Höfen erscheint; da dieses in den späteren Verzeichnissen nicht mehr der Fall ist, sondern beide Besitze zusammengefaßt wurden, dürfte der Kauf nur kurz vorher, um 1475, erfolgt sein. (Wären schon früher die Parzellen zu einem großen Besitz vereint worden, so hätte man wohl auch Bauten darauf errichtet, die seinen Ausmaßen entsprachen, was aber nicht der Fall war.) Ungefähr gleichzeitig wird Altemberger, seinen bedeutenden Einfluß als Bürgermeister nutzend, unter Verweis auf die Sicherheitserfordernisse der Münzkammer (die zwischen durch auch von der Stadt gepachtet war), die Auffassung des Gäßchens entlang der Oberstadtmauer beim Stadtrat durchgesetzt haben.

Jedenfalls reicht das von Ludwig Reissenberger erwähnte „zweite Haus“ bis an die Oberstadtmauer; es wird dem gleichen Patrizier zugeschrieben, muß aber wegen einiger Renaissanceeinzelheiten (der ältesten Siebenbürgens!) später als der Turm und der Quertrakt datiert werden. Es schließt stöckig an den erwähnten Quertrakt an und ist, ähnlich größeren Bürgerhäusern, in zwei Raumfluchten gegliedert. Da es im Erdgeschoß vom Hof her eine Einfahrt besaß, wird es wenigstens teilweise zu Wirtschaftszwecken gedient haben. Nach Hermann Fabini ist beiläufig zugleich ein gesonderter Bau neben dem nahen Oberstadt-Torturm errichtet worden, und zwar in Verlängerung der Vorderfront des „zweiten Hauses“, vor dieser; der kleine Hof dahinter ist, wie das Gebäude selbst, gewiß zu Wirtschaftszwecken verwendet worden. Schließlich entstammt möglicherweise auch der lange schmale Flügel gegen die Fleischergasse der gleichen Etappe. Weil anzunehmen ist, daß Altemberger den zweiten Hof erwarb, um darauf dringend notwendige Bauten zu errichten, werden die Arbeiten bald nach dem Ankauf, um 1475 begonnen haben; sie dürften vor 1485 beendet gewesen sein, als

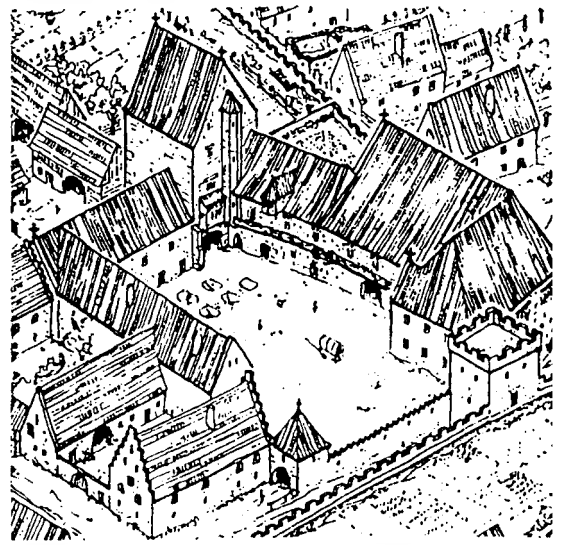

Abb. 4. Das Altembergerhaus um 1525

er andernorts noch ein weiteres ansehnliches Steinhaus kaufte.

Durch die Vereinigung der beiden Parzellen entstand ein neuartiger Hofraum. Dessen unbebaute Fläche hatte nun nicht mehr – wie allgemein üblich – ein städtebaulich bedingtes, mehr oder weniger gangartiges Gepräge sondern eine geschlossene Form von größerem ästhetischen Wert. Diesem trug auch die Gestaltung der Anbauten Rechnung. Deutlich wird solches vor allem im Falle des „zweiten Hauses“, dessen Giebel ungewöhnlicherweise über seinen Längsseiten standen; dadurch befindet sich die Traufenseite gegen den Hof, so daß die Wirkung der architektonischen Dominante – also des Patrizierturmes mit seinem Giebel – weniger beeinträchtigt wurde. Dabei zeugen aber auch die Bauten dieser Etappe von einem gewissen Selbstbewußtsein des Besitzers denn gegen den Hunds Rücken hin hat das „zweite Haus“ einen mehrgeschossigen Erker, welcher der Blickfang der gesamten Straße war.

Obwohl anscheinend der alte Hof gegen die Fleischergasse von dem Besitz abgetrennt worden ist, handelte es sich derzeit doch um das größte städtische Privatwesen Siebenbürgens.

Nach Altembergers Tod wechselte das große, zwischen 1467 und 1485 in zwei wichtigen Etappen ausgeführte Anwesen mehrmals den Besitzer. Zunächst ging es auf Nikolaus Proll über, danach fiel es Johann Lulay zu, einem sehr reichen Bürger, der 1507 bis 1521 Königsrichter und auch langjähriger Pächter der Berg- und Münzkammer war.

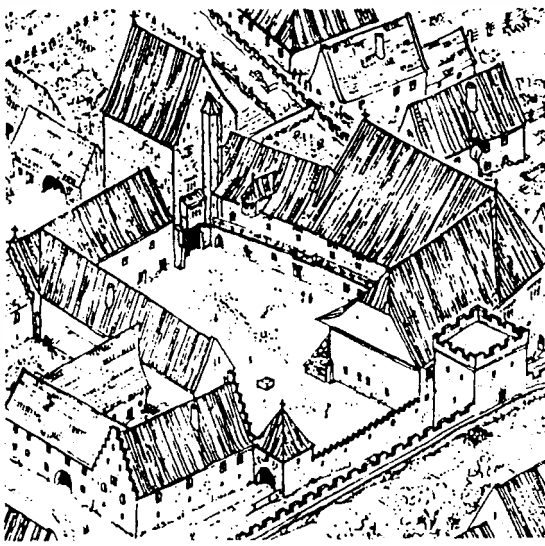

Abb. 5 Das Rathaus um 1600

Wie Ludwig Reissenberger hervorhebt, ist – nach einem Türsturz mit Lulays Wappen zu schließen – diesem die Verbreiterung des „zweiten Hauses“ über die Rundung der Stadtmauer hinaus bis zum Oberstadttor hin zu verdanken. Sie verband dieses Haus mit dem beiläufig gleichalten Bau neben dem erwähnten Stadttor zu einem mächtigen, geschlossenen Körper, der im Stockwerk durch einen offenen Gang mit dem alten Quertrakt zusammengefaßt wurde. Bezeichnenderweise mischen sich dabei gotische und Renaissanceformen in einem bedeutenden Maße. Spätestens damals wird auch der lange, schmale Gebäudekörper gegen die Fleischergasse hin errichtet worden sein. An den unbebauten Seiten des Hofes dürfte es schließlich eine Mauer und über dem Einfahrtstor einen kleinen Turm gegeben haben.

Wie die Existenz des Gebäudekörpers gegen die Fleischergasse andeutet, befand sich die Zufahrt in dieser Etappe schon an der Stelle des jetzigen Eingangs. Trat man in den Hof ein – der hauptsächlich Wirtschaftszwecken diente –, so erschien dieser ringsum von Gebäuden umschlossen, denn das unbebaute Eck befand sich im Rücken des Betrachters. Eindeutig war eine möglichst organische Gestaltung beabsichtigt, denn die einzelnen Baukörper wurden nach Möglichkeit einander angeglichen. Auch der offene Gang an der dem Tor gegenüberliegenden Seite wurde auf halber Länge etwas verbreitert, wodurch die Mitte des ansonsten asymmetrischen Flügels eine Betonung erfuhr.

Bestrebungen dieser Art hielten sich jedoch in engen Grenzen, denn mit einem geringen Mehraufwand wäre der gesamte Hof mit verhältnismäßig einheitlichen Gebäuden zu umschließen gewesen, aus denen nur der

Wohnturm und das Dach des „zweiten Hauses“ herausgeragt hätten. Die rhythmisch freie, wohl etwas zweckmäßiger Anordnung wurde einer solchen, gewollt geschlossenen, monumentalen Gestaltung vorgezogen. So tritt uns hier einerseits die pragmatische Einstellung des Erbauers, andererseits aber auch ihr Selbstverständnis entgegen: Besitzer und Besitz waren zwar sehr bedeutend (in Hermannstadt und den andern siebenbürgischen Städten hatten sie damals nicht ihresgleichen), doch stellten sie sich nicht in steif monumentaler Art zur Schau, zum Beispiel mit betonten Symmetrien und harten rechten Winkeln. So wie die ganze Anlage das Ergebnis eines Entwicklungsprozesses war und keiner Konsequenz in die Tat umgesetzten Gesamtplanung, dürften die Erbauer auch ihr Leben als eine Reihenfolge von schicksalhaften Geschehnissen betrachtet haben und nicht als Ausbautappe eines auf sich selbst bezogenen, nach Unvergänglichkeit strebenden *Images*. Mit einer solchen Einstellung erscheinen Altemberger und Lulay gewissermaßen noch als Persönlichkeiten des Mittelalters – selbst wenn sie seiner letzten Phase angehörten.

Laut einem Bericht von Paul Bornemisza und Georg Werner wurde der Gebäudekomplex um die Mitte des 14. Jahrhunderts als „Kammer“ schlechthin bezeichnet. Aber nach dem Tode seines letzten Privatbesitzers – Markus Pempflinger – verkauft werden mußte, trachtete der Fiskus, ihn zu erwerben. Um dieses zu verhindern, stand ihn 1549 die Stadt, indem sie vom Nählerrecht Gebrauch machte, obwohl ihr die Anlage eigentlich teuer war. Durch Jahrhunderte diente der Komplex nicht als Rathaus, ohne stark verändert zu werden (in chronologischer Folge war es das dritte Rathaus der Stadt). Er wurde eine monumentale Freitreppe in den ersten Stock angelegt, möglicherweise damit im Zusammenhang errichtete man neben dem Oberstadt-Torturm noch einen Anbau an den großen Gebäudekörper, und schließlich der Hof völlig von Bauten umschlossen worden.

In größerem Maße wirkte sich vor allem der Ausbau auf das allgemeine Gepräge aus, denn durch diesen wurde ein in den Hof einspringendes Eck wesentlich vergrößert. Vorher hatte dieses Eck die Geschlossenheit der Raumwirkung nicht gestört, so daß der Hof als großes, etwas unregelmäßiges Viereck erschienen war, nun aber wirkte die freie Hoffläche gegliedert: Bei der Einfahrt stand ein etwas abgesonderter kleiner Raum, und ein jenseits von diesem öffnete sich der Hauptraum.

Die Treppe kam an die Grenze zwischen den beiden Teilen zu stehen. Durch ihre Monumentalität wirkte sie nicht nur das erste Stockwerk im Vergleich zum Erdgeschoß auf, sondern verlieh der Anlage auch den Charakter eines öffentlichen Gebäudes. Aber nur hier, in seinem Inneren, kam die neue Funktion zur Geltung. Da seine Außenansichten kaum verändert wurden, blieb letztlich der alte, gegen den Hof, also in sich gekehrte Charakter des einstigen Privatbesitzes erhalten; der Bau wurde

also im Stadtbild seinem Rang nicht gerecht. Durch das zurückhaltende Äußere ist er aber für unsere städtischen Bauten bezeichnend. In einem verhältnismäßig stabilen städtischen Gefüge aufgebaut, in dem den Städten eine angemessene Stellung zukam, mußten diese – zur Absicherung eines bestehenden oder angestrebten Status – nicht Monumentalität zur Schau stellen und besaßen andererseits auch nicht die Mittel, dieses zu tun, zumal wenn es nicht unbedingt notwendig war.

Unabhängig davon handelt es sich bei dem Bau doch um den wertvollsten gotischen städtischen Profanbau Siebenbürgens.

PAUL NIEDERMAIER

TAVANUL CASETAT DIN PRIMĂRIA VECHĂ – MĂRTURIE A DORINȚEI DE REPREZENTAȚIE SOCIALĂ A BURGHEZIEI TRANSILVĂNENE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL 17-LEA

Din perspectiva importanței sale istorice – ca reședință a unor familii de vază în cadrul patriciatului sibian, ale căror reprezentanți au deținut funcții oficiale de prim rang în urbe, mai apoi ea însăși clădire publică – Primăria Veche este simbolul arhitectonic distinctiv al puterii politico-culturale și al conștiinței de sine a patriciatului sibian la începutul epocii moderne. Etapele de construcție și de amenajare interioară din îndelungata sa istorie arhitecturală¹ au fost subordonate, dincolo de nevoile concret-habitationale ale locuitorilor ei, acestei funcționalități marcante.

În timpul amplelor lucrări de restaurare (1967–87) efectuate la Primăria Veche în perspectiva adaptării spațiilor în săli de expoziție muzeală, s-a decopertat, în 1982, într-una din încăperile de la etajul întâi ale corpului de legătură un tavan casetat pictat. El reprezintă – alături de o ușă, aflată astăzi în colecția Muzeului de Istorie al orașului, despre care se presupune că ar proveni tot din Primăria Veche – singura reminiscență în clădirea Primăriei a unui program de decorație interioară în tradiția „picturii renascentiste florale”, atestată în Transilvania începând cu a doua jumătate a secolului al 16-lea. Pe baza unor particularități de construcție ale suportului de lemn, care la rândul lor au determinat o compoziție ornamentală specifică, și a unor elemente stilistice ale repertoriului motivistic (preferința picturii pentru motivul pasi-florei supradimensionate), tavanul se poate data în jurul anului 1700, în vecinătatea stilistică și temporală a tavanelor din bisericile evanghelice din Codlea (1708) și Vulcan/Sighișoara (1712).

Amplasarea tavanului de scândură cu ornamentație policromă de factură renascentistă în locul vechiului tavan de bărne gotic într-o încăpere a unei construcții care de peste 150 de ani funcționa ca și clădire publică, aduce și pentru realitatea transilvăneană dovada „instituționalizării” elementului „tavan casetat” în sensul preluării lui într-un program decorativ „oficial”, considerat reprezentativ pentru gustul estetic burghez. Fiind un produs constructiv-estetic al Renașterii italiene, tavanul casetat s-a răspândit în Europa centrală în primul rând pe filiația urbană – ca element decorativ al sălilor festive

din primării și alte construcții cu caracter oficial sau public (reședințe ale breslelor, farmacii, biserici)².

Pe de altă parte și nobilimea – cu precădere cea protestantă – și-a manifestat în contextul general al evoluției și transformării vechiului castel feudal în reședința seniorală modernă preferința pentru acest gen de decorație interioară policromă, care cuprinde, pe lângă elementul tavan, lambrisajul și fresca murală³.

În cadrul ansamblului spațiilor unui castel nobiliar, tavanul pictat a rămas atributul exclusiv al sălilor festive și al capelelor, deci și aici, al acelor încăperi cu destinație mai mult sau mai puțin publică, lipsind aproape cu desăvârșire din încăperi de intimitate familială.

Astfel că, în decursul a nici unui secol, tavanului casetat policrom i s-a asociat o funcție simbolică programatică. Era revendicat ca element-simbol al unui gust estetic modern, laic-burghez, considerat în măsură să satisfacă dorința de reprezentare socială a unui patriciat cu o puternică conștiință de sine, susținător al meșteșugului artistic urban.

Rolul tavanului cu decorație policromă trebuia să fie acela „de-a converti semnificația interioară a spațiului în element exterior”⁴.

Pentru Transilvania, cu numărul său important de tavane casetate din bisericile rurale, literatura de specialitate a subliniat rolul de mediator al arhitecturii interioare cu tavane casetate din palatele nobiliare din Vințul de Jos (Palatul Bethlen), Hunedoara (Castelul Hunyadi), Mănăstirea-Cluj (Palatul Kornis), Oradea (Palatul Episcopal), omițând însă orice referire la cea de-a doua modalitate de filiație – exemplul arhitecturii „publice” urbane⁵. Aceasta poate și pentru faptul că dovezile materiale în acest sens au lipsit până nu demult. Relativ târziu, la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90, măsurile de asanare privind substanța arhitectonică istorică din Brașov și Sibiu au scos la iveală elemente constructive și decorative – tavane, pictură murală – care dovedesc

² C. H. Baer: *Deutsche Wohn- und Festräume*, Stuttgart fără an (1920), pag. X.

³ Eva Berger: *Adlige Baukunst im 16. und 17. Jahrhundert*, in: *Adel im Wandel. Katalog der Niederösterreichischen Landesausstellung auf der Rosenburg 1990*, pag. 113–146.

⁴ Friedrich von Schmidt: *Ein gotischer Rationalist*, Viena 1991, pag. 14.

⁵ Jolán Balogh: *Az erdélyi reneszánsz (1460–1541)*, vol. I, Cluj 1943; Ilona R. Tombor: *Alte ungarische Schreinermalerei*, Corvina, Budapesta 1967, pag. 12.

¹ Hermann Fabini: *Gotik in Hermannstadt*, Köln, Wien 1989, pag. 131; Virgil Vătășianu: *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, București 1959, pag. 621 f.

prezența acestui program decorativ cu amprenta „oficial-civică” și în mediul orășenesc transilvănean al secolelor XVI – începutul sec. XVIII⁶. La aceasta se adaugă măturii istorice⁷ care n-au fost până acum luate în considerare în contextul abordat.

Problematika tavanului casetat poate fi privită doar condiționat separat de problematica socio-culturală a habitatului *in genere*, iar rolul orașelor transilvăneane ca model pentru comportamentul habitational (locuință, vestimentație) este – cel puțin pentru realitatea lumii săsești din sudul Transilvaniei – îndeajuns de documentată. Și nu întâmplător tavanurile casetate își găsesc locul în spațiul ecleziastic rural într-o vreme, când, ca urmare a Reformei, acesta este perceput nu numai ca lăcaș de cult, ci tot mai mult ca „spațiu public”, loc de întâlnire a membrilor comunității.

S-a scris mult despre istoria și etapele de construcție ale Primăriei Vechi, la fel sunt cunoscute personalitățile istorice ale căror nume este legat de aceste etape de construcție ale edificiului⁸ înainte și după transformarea sa în Primărie (1545). Se știe însă foarte puțin despre „istoria de zi cu zi” (*Alltagsgeschichte*) și funcționalitatea concretă a încăperilor înainte și după această dată. Urmele materiale recuperate din dotarea interioarelor sec. XVI–XVIII sunt puține⁹ și nu toate relevante în această privință. Interesul nostru vizează, în mod prioritar, destinația funcțională a încăperii cu tavan casetat din tractul Altemberger în acea perioadă de timp. Chiar dacă considerațiile noastre pleacă de la mărturia materială a unor elemente de arhitectură și amenajare interioară conservate în timp – camnița unei vetre într-unul din colțurile dinspre curte ale încăperii, ancadramele de ușă din piatră, tavan casetat policrom – și au în vedere o amplă documentație

științifică privind problematica habitatională în epocă¹⁰, este indicat ca ele să fie receptate cu distanța critică necesară, căci modelul habitational ideal al unei epoci a cunoscut arareori o concretizare întocmai.

Încăperea cu o suprafață de 31 m² în forma unui patruleter neregulat, aflată la etajul întâi al tractului Altemberger, nu a avut doar rolul unei încăperi de trecere în anfilada de camere a corpului de legătură. În favoarea utilizării sale intensive înainte și după amenajarea tavanului casetat pledează, pe lângă existența sursei de căldură cu foc deschis, stratul gros de funingine de pe tavanul pictat, pe care-l consemnează dosarul de restaurare al acestuia¹¹.

Prezența cuptorului și amplasarea încăperii la etajul întâi al tractului principal, în imediata apropiere a sălii din turn, sugerează ideea utilizării lui ca bucătărie¹² înainte de transformarea funcțională a încăperii în primărie, dacă n-ar exista acele detalii de arhitectură interioară – ancadramentul de uși și ferestre – cu caracter decorativ, care țin de sfera reprezentativului. Ținând seama și de dimensiunile încăperii, suntem înclinați să-i fixăm coordonatele funcționale pentru perioada de până la jumătatea secolului al XVI-lea între reprezentație și semiintimitate. În contextul funcțional complet modificat după transformarea edificiului în clădire publică, amplasarea unui tavan casetat în încăperea în preajma anului 1700 vine să-i accentueze acestuia caracterul public și de reprezentație.

Efectul spațial-decorativ al încăperii este determinat, primordial, de proporționalitatea dimensiunilor, inclusiv perimetrul de patruleter neregulat al secțiunii de bază, de lumină și de ansamblul estetic al elementelor decorative, ce țin de gustul stilistic al unor epoci diferite – de la programul plastic al ancadramentelor în stilul goticului târziu la pictura renescentist – „populară” a tavanului casetat.

Tavanul casetat din Primăria Veche, ca de altfel majoritatea tavanurilor de acest gen din bisericile transilvăneane, corespunde unui model de construcție mult simplificat față de prototipul Renașterii italiene, care are la bază variante de combinare ingenioasă a unor elemente geometrice – patruleter, cerc, poligoane – în sistemul de ramă și tăblii, cu retrageri și profilări multiple. Tavanul analizat este alcătuit dintr-un suport plan de scândură din lemn de brad, aninat de scheletul bănelor transversale, care delimitează partea superioară a încăperii. Impresia optică de (falsă) construcție în ramă și tăblii este dată de eșafodajul de șipci profilate, aplicat pe suportul plan și tratat cu pictură policromă. Din substanța originală a

⁶ La începutul anilor '90 s-a descoperit într-o încăperea a casei Nr. 3 de pe strada Turnului un tavan casetat, care din păcate a putut fi salvat doar fragmentar. În urma unei prime și sumare confruntări cu ornamentica tavanului, înclinăm să situăm fragmentele de scene figurative în domeniul alegoriilor „virtuților civice”, tematică foarte la modă în spațiile cu amprentă festivă din edificiile breslelor (sec. 17); în același context stilistic se situează și frescele murale din vechea farmacie brașoveană.

⁷ Friedrich Wilhelm Seraphin: *Alte Wandmalereien*, in: *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Sibiu 1902, pag. 119.

⁸ Ludwig Reibenberger: *Überreste der Gotik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt*, in: *Archiv XXI*, 3., 1888; Erich Michael Thalgot: *Hermannstadt. Die baugeschichtliche Entwicklung einer siebenbürgischen Stadt*, Sibiu 1933; Johann Seivert: *Kurze Geschichte der Provinzial-Bürgermeister von Hermannstadt in Siebenbürgen*, Straßburg 1905; Gheorghe Sebestyen: *Arhitectura Renașterii în Transilvania*, București 1963; Jolán Balogh: *op. cit.*; Hermann Fabini, *op. cit.*

⁹ Hermann Fabini, *op. cit.*, pag. 116–123.

¹⁰ Gertrud Benker: *Bürgerliches Wohnen. Städtische Wohnkultur in Mitteleuropa von der Gotik bis zum Jugendstil*, München 1984, pag. 21–30.

¹¹ Natalia Deac, Vasile Sotelecan: *Testarea complexă a polimerului indigen „Aracetal-B 40 L” pentru utilizări la consolidarea straturilor de pictură*, în: *Anuarul Complexului Muzeal Sibiu*, Sibiu 1987, pag. 345–349.

¹² Gertrud Benker: *op. cit.*

tavanului din Primărie s-a păstrat, sub plafonul modern (îndepărtat în 1982, odată cu lucrările de restaurare din interior), doar suportul plan din scândura cu stratul de pictură într-o stare de conservare foarte precară, afectat atât de depunerile de funingine și murdărie în timp, cât și de aplicarea, respectiv desprinderea rabițului din trestie și mortar¹³. Sistemul de rame profilate și butonii au putut fi reconstruiți pe baza liniamentului scheletului original de șipci, rămas fără tratare cromatică pe suportul plan, pictat mai târziu și prin comparație directă cu tavanul din biserica evanghelică din Codlea (datat 1708), care prezintă un sistem de construcție foarte asemănător. Sistemul de șipci împarte suprafața tavanului în 27 de pătrate circumscrise fiecărui unghi. Profilul șipcilor romburilor este identic cu cel al pătratelor, ceea ce duce mai degrabă la o accentuare a tensionării ritmicității suprafeței pictate, decât la sublinierea perspectivei, a dimensiunii de „profundime” a decorului. Eșafodajul „ramei” determină schema compozițională a decorului policrom.

Atât preparția (inegală și discontinuă) de gesso-grosso cu clei animal cât și straturile de culoare cu o aderență redusă la suportul de lemn, apoi condițiile de păstrare ale tavanului au dus la importante pierderi ale substanței¹⁴. Desenul poate fi descifrat doar fragmentar, din cromatica inițială în tempera se disting minimale urme de alb, negru, ocru pe un fundal de albastru închis.

Alfabetul motiivistic se reduce la „florescente” cvadrilobate ale passiflorei, cu un desen interior fin și detaliat, supradimensionate, umplând complet spațiul romboidal al câmpului ornamental central. Variantele passiflorei constituie, împreună cu ornamentele de colț, cu contururi trase prelung, lobate ori împănate, compoziții ornamentale prin excelență, departe de orice asocieri cu domeniul vegetal-naturalist.

Ornamentele tavanului rămân la fel, ca și cele ale ușii amintite, tributare unei scheme decorative consacrate, întemeiată pe tradiția a acelei „picturi renaștentiste florale”¹⁵, care și-a păstrat actualitatea stilistică în Transilvania până la începutul secolului al 18-lea. Pictura tavanului Primăriei poate fi situată în imediata vecinătate stilistică și motiivistică a decorației interioare din bisericile evanghelice din Drăușeni (1638), Buia (a 2-a jumătate a secolului XVII), Codlea (1708) și Vulcan/Sighișoara (1712).

Trăsătura distinctivă a acestui gen de pictură se caracterizează printr-o *viziune supraindividuală în recepție și redarea ornamenticii*, aceasta fiind de cele mai multe ori „furnizată” pictorului de nenumăratele modelare cu o intensă circulație în epocă¹⁶. Asemenea „atitudine artistică” și-a avut motivația și explicația în conștiința de

„meșteșugar într-ale artei”, de meșter-breslaș pe care și-o declina pictorul, chiar și în rarele cazuri când și-a semnat opera¹⁷.

Deși păstrată fragmentar, pictura de pe tavanul din Primăria Veche trădează prin siguranța execuției, prin eleganța liniei conturilor o mână de meseriaș rutinat. De aceeași calitate grafice beneficiază și decorul de pe canalul ușii pictate din colecția Muzeului de Istorie. Ușa din dulapi masivi de lemn de esență tare este dublată pe una din părți de un planșeu subțire de scândură cu rol de suport ornamental. Contoururile acestuia urmează profilatura gotică târzie a ancadramentului de ușă de care a aparținut inițial. Spre deosebire de ușile mai vechi din Primărie, decorate în tehnica intarsiei, ușa pictată în 1702 nu depinde de un sistem de construcție în cadru și tăblii. Acesta este sugerat optic de elementul pictural. Efectul tectonic este sporit de dubla înrămare a câmpului ornamental de pe „tăblii” – acestuia circumscriindu-i-se suplimentar un octogon. Rozeta centrală creează echilibrul static pentru acolade de vrejuri cu acante și fragmente de „cunună italienească”. Frontispiciul consemnează data („1702”) realizării decorului pictural și inițialele „M : F.” (ale pictorului?). Un efect cromatic asemănător, bazat pe aceeași paletă de culori tempera – tonuri de ocru, verde, negru și alb – trebuie să-l fi avut cândva tavanul.

Atât tavanul cât și ușa dovedesc rutina și „arta” unor meșteri instruiți la școlile meșteșugului artistic de breaslă, care și subordonează conștient talentul și autonomia creației individuale unui vocabular ornamental formalizat și „ajustat” la nevoile și gustul estetic urban-burghez din Transilvania acelei epoci.

IRMGARD SEDLER

¹³ Natalia Deac, Vasile Sotelecan : *op. cit.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ Jolán Balogh : *op. cit.*

¹⁶ Friedrich Unteutsch : *Neues Zieratenbuch den Schreibern sehr dienlich*, Frankfurt/Main 1650; Johann Thünkel : *Blumenbuch ...*, 1664; Georg Has : *Künstlerischer und zierlicher*

Neuer vor nie gesehener Fünffzig Perspektivischer stück oder Boden; Viena 1583.

¹⁷ Mathias Henning, autorul tavanului casetat din corul bisericii din Vulcan/Sighișoara, semnează ca „mensator artifex”.

Die bemalte Felderdecke im Alten Rathaus von Hermannstadt

Ein Zeugnis bürgerlichen Repräsentationsbedürfnisses vom Ende des 17. Jahrhunderts

(Zusammenfassung)

Während der groß angelegten Restaurierungsarbeiten (1967–1987) im Hinblick auf die museale Nutzung des erwähnten Bauwerkes kam 1982 bei der Sanierung der Innenräume im ersten Stockwerk des Haupttraktes eine bemalte Felderdecke in einem der Räume des Verbindungsteils zutage. Sie ist neben einer Türfüllung das einzig erhalten gebliebene Raumelement eines Dekorationsprogrammes, das sich in die Tradition der „in Siebenbürgen um 1600 begründeten „Renaissanceblumenmalerei“ einordnet.

Anhand einiger konstruktiver Details, der bevorzugten Bildkomposition und des eng begrenzten Motivrepertoires bieten sich Vergleichsmöglichkeiten mit anderen Kassettendecken in Siebenbürgen an, so daß die Decke in die zweite Hälfte des 17. Jahrhunderts datiert werden kann.

Die Decke im Alten Rathaus ist keine Kassettendecke im baugerechten Sinn, die Rahmenkonstruktion ist nur vorgetäuscht, das Profilgerüst auf die Bretterdecke aufgenagelt. Von der Originalsubstanz ist nur die in Resten bemalte Brettdecke erhalten geblieben. Das ehemalige Rahmengerüst mit quadratischen Feldern und eingeschriebenen Rauten ist nachgebaut worden.

Das Dekorationsschema der Malerei ist auf diese plastische Struktur ausgerichtet – es zeigt großflächige Passionsblumen mit detaillierter Binnenzeichnung und leicht gefiederten Blütenarrangements als Eckfüllung. Die Decke trägt die Mal-Handschrift eines zünftig geschulten Meisters, der sein kunsthandwerkliches Können bewußt und routiniert einem formelhaften Ornament-Vokabular unterordnet und damit den zeitgemäßen Kunstbedürfnissen des siebenbürgischen Städtebürgertums im 17. Jahrhundert entgegenkommt.

LISTA CU ILUSTRAȚII

Fig. 1. Tavanul casetat din Primăria Veche, sfârșitul sec. 17 – începutul secolului 18 (schema de construcție).

Fig. 2. Tavanul casetat din Primăria Veche. Ornamentica (încercare de reconstrucție).

Fig. 3. Ușa pictată din Primăria Veche (?).

Fig. 4. Uși din Primăria Veche cu canatul construit în sistem de cadru și tăblii și ornamentica intarsiată (sfârșitul sec. 15 – începutul sec. 16).

Desene : Arhitect Emil Crișan

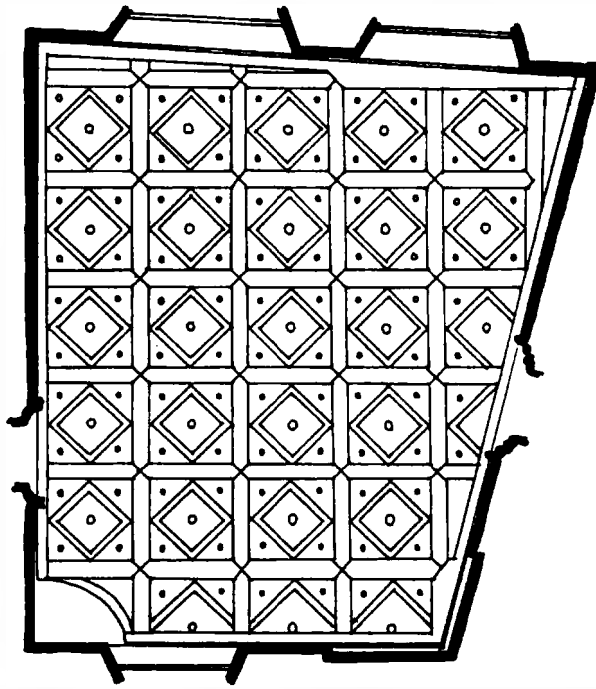

Fig. 1 – Tavanul casetat din Primăria Veche, sfârșitul sec. al XVII-lea – începutul sec. al XVIII-lea. (schema de construcție)

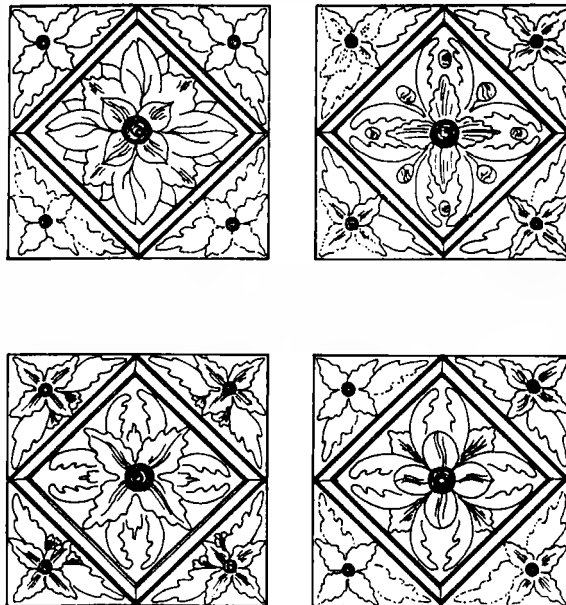

Fig. 2 – Tavanul casetat din Primăria Veche. Ornamentica. (încercare de reconstrucție)

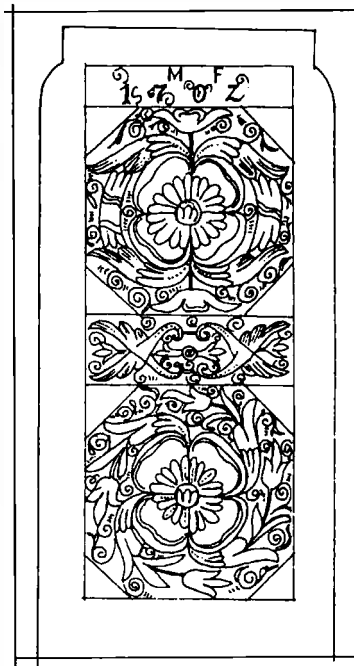

Fig. 3 – Ușă pictată din Primăria Veche (?)

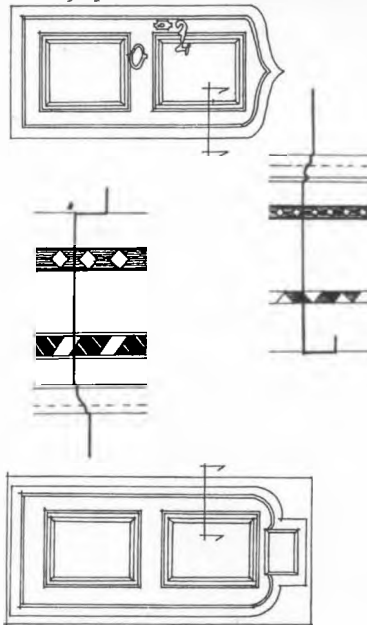

Fig. 4 – Uși din Primăria Veche cu canatul construit în sistem de cadru și tăblii și ornamentală intarsiată. (sfârșitul sec. al XV-lea – începutul sec. al XVI-lea)

REPREZENTĂRI GRAFICE ALE PRIMĂRIEI VECHI DIN CABINETUL DE STAMPE AL MUZEULUI BRUKENTHAL

O fărâmə din istoria Sibiului este, firesc, cuprinsă în stampe și desene. Readuse în actualitate, ele pot fi o formă a „memoriei colective”.

O clădire simbol cum este cea a Primăriei Vechi nu putea lipsi din fresca istoriei Sibiului. Ea este semnificativă, nu doar prin evoluția arhitecturală, dar și pentru istoria socială a orașului. Cu un trecut de clădire administrativă, deci cu încărcătura emoțională ce o conferă autoritatea, la prezenta ipostază de muzeu, Primăria Veche a atras adeseori atenția artiștilor sibieni. Prin creația lor, istoria, în concentrarea ei spre ariditatea datelor, evenimentelor este în mod fericit completată de sensibilitatea, emoțiile oamenilor.

Deși puține la număr, doar opt, lucrările transpun în tehnici diferite și din unghiuri diferite o meticuloasă redare a arhitecturii, dar și emoția apropierei de sobrul monument. Lucrările lui Fritz Schullerus (1866–1898), Margareta Faltin (1865–?), Hans Hermann (1885–1981) și Karl Eduard von Closius (1893–1959) se opresc asupra celui mai reprezentativ colț al Primăriei Vechi și totodată și cel mai important ca semnificație socială, și anume turnul de locuit.

Un loc aparte îl are lucrarea lui Fritz Schullerus, *Sibiul, Primăria Veche*. În spiritul romantismului german târziu, artistul surprinde, cu sensibilitate și delicatețe, imaginea turnului de locuit și a gangului ce duce spre camera armelor, doar cu un an înainte de începerea lucrărilor de restaurare. Din aceeași perioadă este și litografia *Primăria din Sibiu* (anonim, 1865). Finalizarea restaurării monumentului este reprezentată cu fidelitate de Margareta Faltin – *Curtea Vechii Primăriei* – la sfârșitul secolului al XIX-lea și apoi de Karl Eduard von Closius – *Curtea Primăriei* – și Hans Hermann – *Curtea Primăriei Vechi din Sibiu* – la începutul secolului următor. Mai puțin dense emoțional, desenele lui Johann Böbel (1824–1887), *Primăvara*, și L. W., *Primăria Veche*, ca și gravura lui Hans Hermann, *Colțul Primăriei Vechi*, înregistrează cu obiectivitate și minuțiozitate imagini exterioare ale edificiului din diferite perspective.

Spațiul, s-a spus, este forma puterii oamenilor, timpul, este forma neputinței lor, ea se încearcă însă a fi depășită prin creația artistică. Prin stampă și desen, scria Henri Focillon, „cunoașterea noastră asupra trecutului dobândește acea calitate inactuală care depășește în poezie toate seducțiile momentului”.

Anonim <i>Primăria din Sibiu</i> litografie tipar; 14,2 × 8,5 cm nesemnat datat : 1865 Muzeul Brukenthal, inv. XV 170	foto 1
Bobel, Johann <i>Primăvara</i> desen creion; 19,7 × 27 cm nesemnat datat : 21 august 1886 Muzeul Brukenthal, inv. XI 548	foto 2
von Closius, Karl Eduard <i>Curtea Primăriei</i> guașă, acuarelă; 23,7 × 25,2 cm semnat, stânga jos, în creion : „Closius” datat : [19]33 Muzeul Brukenthal, inv. XIII 75	foto 3
Faltin, Margareta <i>Curtea Vechii Primăriei</i> desen peniță, tuș; 13,3 × 19,3 cm nesemnat datat : [18]94 Muzeul Brukenthal, inv. XIII 26	foto 4
Hermann, Hans <i>Curtea Vechii Primăriei din Sibiu</i> gravură cu acul; 25,7 × 14 cm semnat, dreapta jos, în creion : „Hans Hermann” datat : 1926 Muzeul Brukenthal, inv. IX 127	foto 5
Hermann, Hans <i>Colțul Primăriei Vechi</i> gravură cu acul; 29,9 × 25,2 cm semnat, dreapta jos, în creion : „Hans Hermann” datat : 1940 Muzeul Brukenthal, inv. XI 904	foto 6
Schullerus, Fritz <i>Sibiul, Primăria Veche</i> creion, sepia; 43,5 × 30,6 cm nesemnat datat : 1886 Muzeul Brukenthal, inv. XV 1099	foto 7

Primăria Veche

peniță; 7 × 8,5 cm

semnat, dreapta jos, cu tuș: L. W.

datat: 1930

Muzeul Brukenthal, inv. XV 879

Fotografii de Alexandru Olănescu

OLGA BEȘLIU

Foto 1

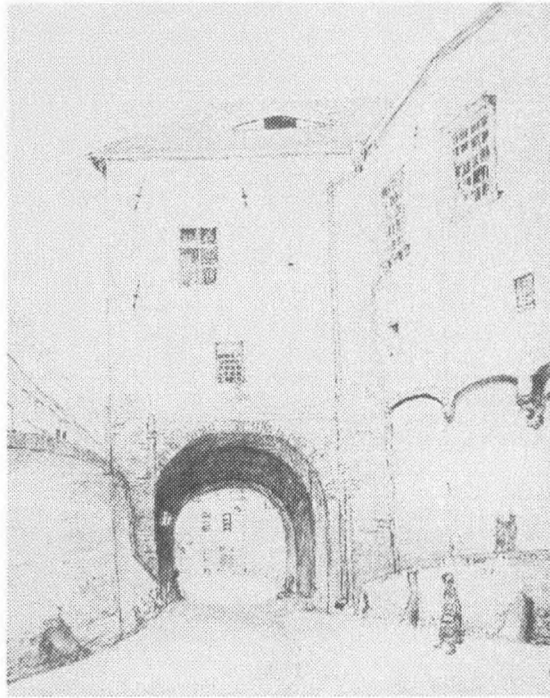

Foto 2

Foto 3

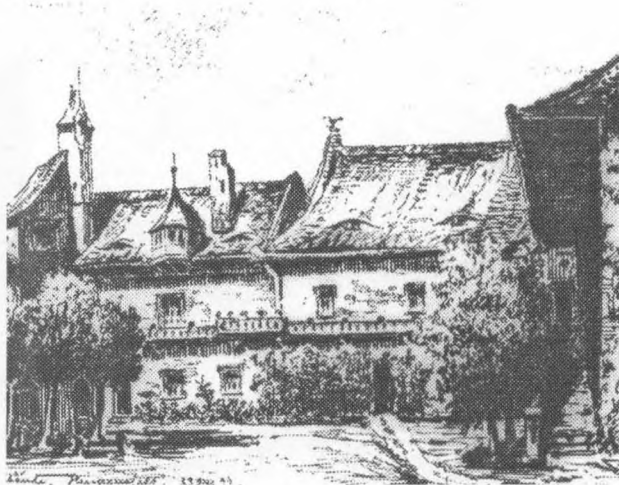

Foto 4

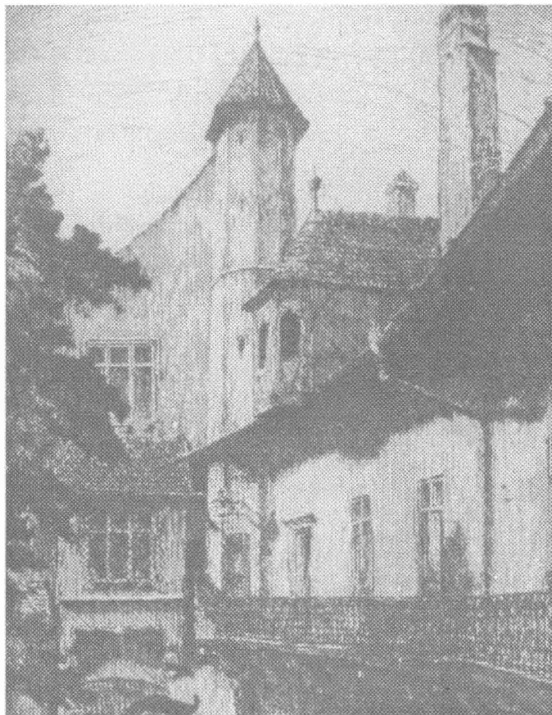

Foto 5

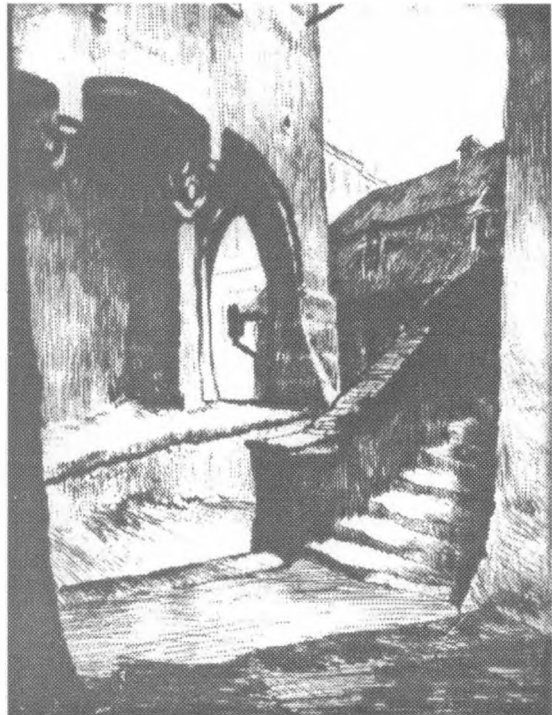

Foto 6

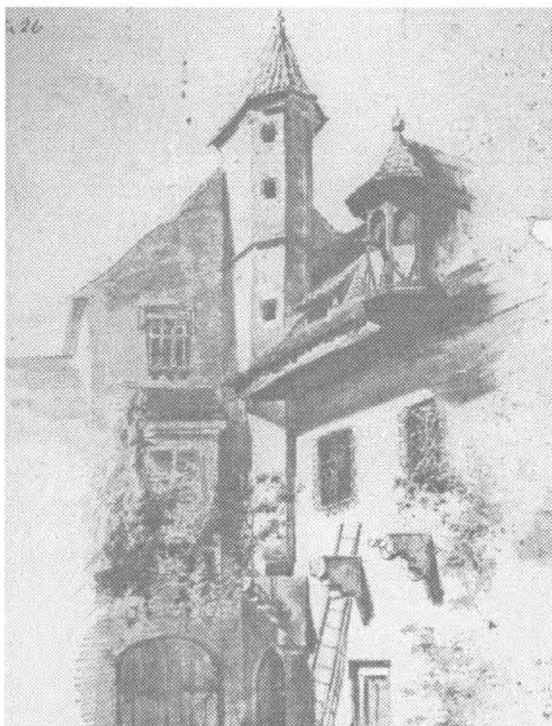

Foto 7

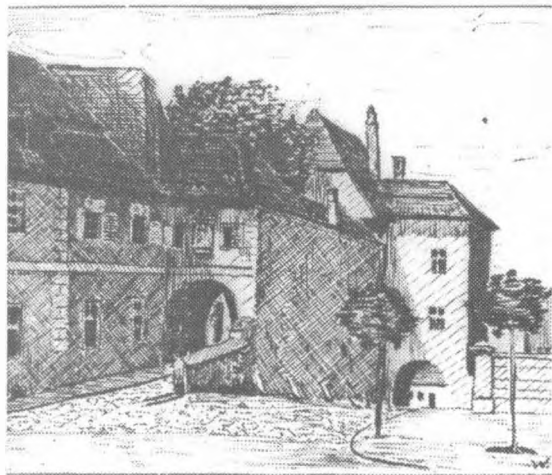

Foto 8

Colecția „Acte fasciculare” din fondul Arhivei Naționale Sibiu cuprinde, între altele, două documente referitoare la amenajări ale clădirii cunoscute sub numele de „Primăria Veche” din Sibiu. În secolul al XIX-lea, perioadă în care au fost emise documentele, clădirea era sediul Magistratului sibian. Redăm traducerea în limba română a celor două documente.

1. Colecția „Acte fasciculare”, U 35; hârtie cu filigran „N 2/1828/HERMANNSTADT”.

În anul una mie optsute douăzeci și opt s-a făcut în casa cancelariei superioare (Oberes Kanzlei-Haus) o nouă podoa și trei ferestre și o ușă.

Slujbașul cancelariei cinstitului Magistrat este dl. Joseph Franziscus Erdély și Michael Wolff. Meșterul tâmplar este Johannes Krafft de pe Rosenanger.

1828, în 17 iulie, Sibiu

Acest înscris s-a găsit cu prilejul punerii unei noi podele, în 19 iulie 1887, de către meșterul tâmplar Andreas Pehasch, și este repus în același loc.

Sibiu, la 22 iulie 1887.

*Friedrich Theil
Șef al biroului de expediție*

2. Colecția „Acte fasciculare”, U 35 f5.

Prezentul Magistrat constă din următorii domni: Wilhelm von Hochmeister, primar; Carl Schochterus, consilier al magistratului; Joseph Drotleff, consilier al magistratului și director de poliție; Julius Sigerus, consilier al magistratului; Albert Teutsch, notar-șef; Moritz Ungermann, viconotar.

În urma petiției scrise a lui Carl Platz, administrator al atelajelor Primăriei, care are și o locuință în Primărie, privind repararea și adaptarea gangului părăsit din curtea Primăriei, care a fost demolat acum vreo 70 de ani din cauza stării proaste, pentru că lemnăria era putrezită în acel gang, cu încuviințarea cinstitului Magistrat, a cinstitei reprezentanțe comunale, a fost făcut din nou.

La efectuarea lucrării de refacere și adaptare a acestui gang, cel mai mult a contribuit merituosul consilier al Magistratului și referent al reprezentanței comunale, Julius Sigerus.

Lui i se cuvin și mulțumiri speciale din partea Magistratului, a reprezentanței comunale și a locuitorilor Sibiului.

Acum, acel gang duce la frumos amenajata cameră de arme, fiind în același timp și o podoaabă a curții Primăriei.

El a costat în jur de 360 florini valută vieneză.

Meșterii care au făcut această lucrare și amenajare au fost următorii:

*Fritz Elgyes, meșter tâmplar;
Joseph Robitschek, meșter pietrar;
Joseph Witty, meșter lăcătuș;
Franz Blaha, meșter dulgher.*

Sibiu, în anul Mântuirii 1888, la 15 august, pe o arșiță de 26 grade la umbră și 34 grade la soare. În încheiere, un întreit „ura” cinstitului Magistrat, în special consilierului Magistratului, d-lui Julius Sigerus.

*Carl Platz,
administrator al atelajelor Primăriei,
custode al camerei de arme din Sibiu.*

Liliana Popa

Two documents about the 19th century restoration in the Old Town Hall of Sibiu

(abstract)

In the following, we present to you two documents about the reparations and the construction of a corridor in front of the arm's room in the 19th century.

Ein Ziel der historischen Forschung ist, neue Einblicke aus bekanntem und unbekanntem Material zu fördern. Zeugnisse aus Archiven, Bibliotheken und privaten Sammlungen helfen zur Ergänzung alter Lesungen erhaltener oder lediglich als Kopie überlieferter Inschriften, zur Klärung von Datierungen und zur besseren Erkenntnis von Sachzusammenhängen. So können für Hermannstadt die verschiedenen, sich am Alten Rathaus befindenden oder als Kopie überlieferten Inschriften einer eingehenden Untersuchung unterzogen werden.

Im Inscripttext zeigen Schrägstriche (/) den in den entsprechenden Inschriften vorhandenen Zeilenumbruch an; runde Klammern stehen für aufgelöste Abkürzungen; eckige Klammern ([]) bezeichnen fehlende und gegebenenfalls ergänzte Textteile. Die jeweiligen Übersetzungen von Inscripttexten stehen in *kursiv*.

1(+)	1498ff

Jahreszahlen, teilweise in Verbindung mit Initialen, Meisterzeichen und Darstellungen an verschiedenen Bauteilen des Alten Rathauses eingeritzt.

I. Gotische Jahreszahl und Initialen (?) an der Mittelsäule der Loggia im sogenannten Märtergarten, darunter Symbole von Maurerwerkzeugen.

1498

IFA DCVS

II. Jahreszahl, Initialen und Meisterzeichen (Nr. 2), in einem Roßstirnschild, an der Mittelsäule der Loggia.

15[0]2/VD

III. Jahreszahl an einem Fenstersturz des Haupttraktes.

1520

IV. Jahreszahl (Datumsangabe) und Hüttenzeichen an der Mittelsäule der Loggia.

1524 19 AVG(VST)

V. Jahreszahl an einem Fenstersturz des Haupttraktes, wohl verlorengegangen. – Nach Reißberger.

1525

VI. Jahreszahl und Initialen an der Ecksäule der Loggia.

1550/PS

VII. Jahreszahl und Namensinschrift, möglich auch Berufsbezeichnung an der Ecksäule der Loggia.

1550/MS Hoyer (M) Keffer(macher)

VIII. Jahreszahl und Initialen an der Ecksäule der Loggia.

1552/PS

IX. Jahreszahl und Meisterzeichen (Oberteil eines Roßstirnschildes) mit Initialen an der Ecksäule der Loggia.

1554/BZ

X. Jahreszahl, Berufsbezeichnung und Initialen in Verbindung mit einer figürlichen Darstellung (Mann mit Wams) an der Mittelsäule der Loggia. – Kapitalis.

MAKINUS 1562//PIC/B//C: KRAN

XI. Jahreszahl und Initialen an der Ecksäule der Loggia.

1563/PSALM

XII. Jahreszahl und Monogramm mit Werkzeugsdarstellung (Klöpfel) an der Ecksäule der Loggia.

1564/AB

XIII. Jahreszahl an der Mittelsäule des großen Saales im 1. Stock des Turmes.

1570

XIV. Jahreszahl, Initialen, Berufs- und Herkunftsbezeichnung an der Ecksäule der Loggia. – Fraktur.

1573 / Kephermacher Herm(annstädter) / G(eorg?) H(ermannstädter)// G(eorg?) K(ephermacher) H(ermannstädter)

XV. Jahreszahl und Meisterzeichen mit Werkzeugsdarstellung (Haumesser) an der Ecksäule der Loggia.

1573/BWC

XVI. Jahreszahl und Namensinschrift an der Ecksäule der Loggia. – Humanistische Minuskel.

1573/Petrus Hertel Hic fuit

XVII. Jahreszahl und Namensinschriften samt Herkunftsangaben an der Ecksäule der Loggia. – Fraktur.

Enyed Janos¹/1573/Colosvary Peter²/Sacs Matias³/Melcher Krauser von Hirsch/gesecmtmacher

XVIII. Datumsangabe und Initialen beiderseits einer Wiedekopf-Darstellung (?) an der Ecksäule der Loggia.

1576 aug(ust) 5 Cl/W, CIW

XIX. Jahreszahl, Initialen, Namensinschrift und Berufsbezeichnung an der Loggia. – Fraktur.

1578 DT Beyer, Kephermacher DTB a)

XX. Jahreszahlen und Initialen an der Ecksäule der Loggia.

1590–98/PS

XXI. Jahreszahl und Initialen mit Spuren einer Zeichnung (Hinterteil eines Vierbeiners) an der Mittelsäule der Loggia.

ANNO 159[2]//CS

XXII. Jahreszahl und Namensinschrift an der Ecksäule der Loggia.

1595 Johannes Jakobis

XXIII. Jahreszahl an der Mittelsäule der Loggia.

ANNO/1596

XXIV. Namensinschrift und Jahreszahl an der Ecksäule der Loggia.

I. Krauss 1596

XXV. Initialen an einem Meisterzeichen mit Werkzeugsdarstellung (Hebezeug) an der Mittelsäule der Loggia. Wohl Ende des 16. Jahrhunderts.

VM

XXVI. Meisterzeichen mit Initialen und Jahreszahl an der Mittelsäule des großen Saales im 1. Stock des Turmes.

HV
1615

H ist mit Nodus am Mittelbalken versehen.

XXVII. Meisterzeichen und Jahreszahl an der Mittelsäule des großen Saales im 1. Stock des Turmes.

IF
1616

XXVIII. Initialen an einem Meisterzeichen, an der Mittelsäule der Loggia. Nach Schriftzügen um 1630.

MHS

XXIX. Jahreszahl und Initialen an der Mittelsäule der Loggia.

IG 1635

XXX. Jahreszahl mit Meisterinschriften an der Ecksäule der Loggia. – Fraktur.

1663 Petrus PI/m/PN

XXXI. Jahreszahl, Initialen und Meisterzeichen an einem Fenstersturz des Haupttraktes.

1678 SM

Viele Einritzungen durchdringen einander so stark, daß ihre Zugehörigkeit nicht immer mit Sicherheit bestimmt werden kann. Außer dem Zeichen im Roßstirnschild scheinen die Schriften größtenteils von Laien ausgeführt worden zu sein.

- 1) Johann aus Straßburg am Mieresch (ung. Enyed, rum. Aiud).
- 2) Peter aus Klausenburg.
- 3) Mathias (der) Sachs(e).

Literatur:

- Reißenberger, L., *Überreste der Gotik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt, Sibiu, 1888*, (V).
- Albu, I., *Inschriften auf Stein an Hermannstädter Baudenkmalern*, in: „Kulturdenkmäler Siebenbürgens“, Bd. 3. *Europäische Kulturlandschaft Siebenbürgen. Reflexion einer wissenschaftlichen Dokumentation*, ed. v. Annemie Schenk, Thaur bei Innsbruck, 1995, 47–51, Abb. 3, 5, 6, 7.

2

um 1500

Holzturn am Lesesaal der Brukenthalschen Bibliothek, ursprünglich im Alten Rathaus¹. Die obere Türfüllung zeigt eine Zeichnung in Einlegearbeit bzw. Flachschnitzerei, die einen dahinschreitenden nackten Mann mit Lententuch und barfuß darstellt; in seiner rechten Hand hält er einen gewaltigen Kolben mit einem Knoten am unteren Ende, in der linken Hand einen Tartschenschild. Das Haupt umgibt ein geschlossener Stechhelm, dessen Helmzier die schreitende Figur in spätgotischem Rankenwerk umhüllt. Um den Türrahmen zieht sich ein einfaches Holzmosaik, das in der oberen Türleiste die zweizeilige Inschrift auf einem eingerollten Schriftband einfaßt. Als Worttrenner dienen Quadrangeln mit Zierhäckchen oben und unten.

H. 181, B. 86, Bu. 6 cm. – Gotische Minuskel.

wer · i(n) · das · gmach · get · vn(n) · nit · dari(n) · ze · schafe(n)/hat · de(r) · ma · wol · bli(ben) · dy^{a)} · ds^{b)} · ich · i(n) · nit · mt^{b)} · de(m) · kolbe(n) lvs^{c)}.

Die spätgotische Minuskel weist als Besonderheit spitze *w* in der Art einer Kapitalisversalie aus zwei sich überschneidenden *v*-Buchstaben auf, *a* ist höher und ähnlich dem *d* ausgeführt.

Der derbhumorische Spruch erinnert an die Inschrift am Chorgestühl der Schäßburger Bergkirche aus dem Jahr 1523², wo auch die wesentlich jünger wirkende Ausführung der Flachschnitzerei mit ähnlichen spätgotischen Ranken³ sehr nahe den ornamentalen Formen an der Hermannstädter Tür steht. Dieselbe Schildform, eine Tartsche mit leichter Schwellung nach außen und fast halbkreisförmiger rechter Hohlkehle, ist an der Grabplatte des Georg Hecht von vor 1493⁴ anzutreffen, wo auch der Stechhelm noch vorhanden ist, während später in der Regel am Helm eine Grille vorkommt; gespaltene Schilde mit nach innen gekehrten Feldern – wie am in Flachschnitzerei dargestellten Schild der Tür – sind in Hermannstadt nur noch an den in Relief gehauenen Wappen des Thomas Altemberger und seiner Gemahlin Afra aus Salzburg oberhalb des Portals des Treppentürmchens im Altembergerhaus belegt⁵. Insbesondere die Schildform weist möglicherweise auf den Erbauer des Hauses hin, nämlich Thomas Altemberger († 1491), der bekanntlich bis gegen 1485 das Haus gebaut hatte⁶. Auch alle übrigen Merkmale widersprechen einer Entstehungszeit um 1500 nicht. Die Figur mit Kolben dient als Wächter des Gemachs und steht in Verbindung mit dem Wortlaut der Inschrift.

a) *dy* für *do* oder *da*.

b) Kein Kürzungszeichen vorhanden.

c) *lvs* für *lause*.

1) Vgl. Museumsregister (Brukenthalmuseum), Inv. Nr. M. 6543/15221.

2) Vgl. die Inschrift in gotischer Minuskel auf der Rückwand des Gestühles: *wer yn dys gestyl wil stan und nit lateyn reden kann, der solt bleyben draus, das man ym nit mit kolben laus*, s. Roth, *V., Geschichte des deutschen Kunstgewerbes in Siebenbürgen*. Studien zur deutschen Kunstgeschichte 104, Straßburg, 1908, 173 und Kbl. XXXIII (1910) 79.

3) Zu den Flachschnitzereien mit der eingeschnittenen Jahreszahl „1523“ am Schäßburger Gestühl vgl. Roth, *Kunstgewerbe* 173, mit drei Abb. auf Taf. XXIII. Solche Schnitzereien, die der Hermannstädter Tür näher stehen, befinden sich an einem Chorgestühl in der Filialkirche St. Leonhard in Möllbrücke vom Jahr 1507 – s. *Die Deutschen Inschriften*, Bd. 21 (Kärnten 1) Nr. 154, Abb. 78–80.

4) Vgl. Kat. Nr. 18.

5) Vgl. Fabini, *Gotik*, Abb. 61 (A, B).

6) Vgl. *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens* 33, 35, 112, 114f., Gundisch, *Altemberger* 134ff., Fabini, *Rathaus* 44ff. Im Jahr 1470 ist Afra noch als „Wittwe von Vizackna“ (Salzburg bei Hermannstadt) bezeichnet, s. *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens* 28. Erst am 18. Februar 1485 taucht ein Teil des Gebäudekomplexes als „*dotum magistri civium*“ – „Mitgift des Bürgermeisters [Thomas Altemberger] – in den Stadtrechnungen (s. U II 422 im StA und *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens* 115) auf, ein Grund dafür, daß die Wappen beider Ehepartner an dem Haus vorkommen.

Literatur: Kbl. 33 (1910) 78f.

Inscripttafel, früher im Gebäude des Sächsischen Nationalarchivs bzw. des Alten Rathauses über der Tür des Ratsaales, nun im Brukenthalmuseum¹. Querrechteckige Tafel aus Holz mit Rahmung. Dreizeilige gemalte Spruchinschrift (A), darunter drei Wappen. Zu beiden Seiten des mittleren Wappens oben Jahreszahl (B), darunter spätere Renovierungsdaten (C) und (D). Als Worttrenner dienen kleine Rosetten und gewellte Bändchen.

H. 54, B. 122, Bu. 7,2 (A), 3,5 (B–D) cm. – Gotische Minuskel mit Zierversalien (A), Kapitalis (C).

A Illustrissi(m)a · omniu(m) · virtutum · est Iustitia^{a)2} / Inexpugnabile^{b)} · Munime(n)tu(m) · ^{c)} vnitas Civi- u(m)³ / Recte · iudicate · filios · ho(mi)nu(m)^{d)} Audi · / altera(m) · ^{c)} p(ar)te(m)⁵

B 15//45

C RENOVATA 15//74

D 17//71

„Die vortrefflichste aller Tugenden ist die Gerechtigkeit. Die eintrachtige Gemeinschaft der Bürger ist eine unüberwindliche Befestigung. Beurteilt die Menschensöhne richtig. Hore auch den anderen Teil.“

Wappen: Hermannstadt (links), Miles (Mitte), Haller (rechts)⁶.

Als Inschriften für den neuen Sitz des Rathauses wurden moralisierende Sentenzen gewählt, die zeitgenössischen Spruchanthologien entstammen und die Funktion als Gerichtshaus betonen.

Neben klaren und regelmäßigen, entwickelten gotischen Minuskeln zeigt die Inscripttafel schreibschriftlich beeinflusste, schwungvolle Versalien, die teilweise frakturähnliche Züge mit ausgeprägten Zierelementen – Schleißen bzw. Elefantennäseln – aufweisen.

1545 kaufte die Stadt das Haus Markus Pempflingers an⁷. Die Inschrift steht in Verbindung mit der Versetzung des Rathaussitzes in dieses später „Altes Rathaus“ genannte Gebäude. 1536 und 1546 war Peter Haller (Nürnberger) Stuhlsrichter, im folgenden Jahr *Villicus* (Stadthann), seit 1543 bis 1546, dann wieder 1550–1552 und 1554–1555 Bürgermeister. Auf sein Wappen bezieht sich die Jahreszahl 1545. Simon Miles tritt erstmals 1560 als *Villicus* (Stadthann) auf. 1562 war er Stuhlsrichter, 1566 Bürgermeister bis zu seinem Tod am 18. November 1576. Die Jahreszahl „1574“ bezieht sich wohl auf sein Wappen⁸.

a) *t* aus *c* korrigiert.

b) Waagerechter Strich über u.

c) Gewellte Bändchen.

d) oder *homi(num)*.

1) Bruckenthalmuseum, Inv. Nr. M 5864/14398.

2) In Anlehnung an Cic. *Off.* 3,6 (*Justitia omnium est domina ac regina virtutum*); vgl. *Carmina medii aevi posterioris latina. Proverbia sententiaeque latinis aevi. Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in alphabetischer Anordnung.* Ges. u. hg. von Hans Walther, Göttingen 1982–1986, Nr. 37741c1 (Retzius 134). Für Sprüche mit dem Stichwort „Gerechtigkeit“ mit Bezug auf das Ofner Stadtrecht s. a. *Deutsche Rechtsregeln und Rechtssprichwörter. Ein Lexikon*, hg. von Ruth Schmidt-Wiegand, München 1996, 131.

3) S. a. „Eintracht bringt Macht“, also: Die Rechtswirksamkeit wird durch einmütige Zustimmung bekräftigt; vgl. *Deutsche Rechtsregeln* 88f.

4) Ps. 57,2 (G) in Anlehnung (*Recta iudicate filii hominum*).

5) So in Formulierung bei Augustinus, *De duabus animabus* 14,22 (MPL 42, 110). Vgl. *Carmina medii aevi* Nr. 1708a. und *Veni, vidi, vici. Geflügelte Worte aus dem Griechischen und Lateinischen*, ausgewählt und erläutert von Klaus Bartels u. Ludwig Huber, Zürich 1981, 22. S. a. „*Audiatur (et) altera pars*“ in *Lateinische Rechtsregeln und Rechtssprichwörter*, zusammengestellt, übers. u. erläutert von Dettlef Liebs, Darmstadt 4 1986, Nr. A106, bei Abraham Saur, *Peinlicher Prozess* (Frankfurt a. M. 1580) 1 unter Berufung auf *Dig.* 48, 17,1 pr. a.E.

6) Zu den Wappen s. Kat. Nr. 31 (Hermannstadt), Kat. Nr. 71 (Miles), Kat. Nr. 57 (Haller).

7) Vgl. Magistratsprotokoll 1544, 175.

8) Vgl. Seivert, *Chronologische Tafel* 64–67.

Literatur:

Reißenberger, *Überreste* 504.

Straußburg, *Beiträge zur siebenbürgischen Wappenkunde*, in: *AVSL*, 3. F., Bd. 16, Köln und Wien 1981, 61.

Fabini, *Gotik* 242, Anm. 24.

Fabritius-Dancu, *Spaziergang durch Alt-Hermannstadt*, Hermannstadt, Nr. 39.

1884, in: *AVSL NF*, Hermannstadt, Bd. XIX 534f. – Gernot Nußbächer, *Din activitatea arhivistică a lui Christian Pomarius*, in: *Revista Arhivelor*, Bukarest, 1965 (Nr. 2) 173.

Die Inschrift wurde bisher nicht veröffentlicht.

5

1773

Gedenktafel aus hellem Marmor über der Toreinfahrt des Alten Rathauses. Die Inschrift (A) erinnert an den Besuch Josephs II. im Jahre 1773. Die Datierung kann aus dem unter der Platte auf einer gesonderten Leiste beinschrifteten Chronogramm (B) erschlossen werden.

A D(EO) O(PTIMO) M(AXIMO) / PRO SALVTE ET AD / VENTV[M] IN DACIAM / IMP[ERATORIS] CAES[ARIS] IOSEPHI II / PII FEL[ICIS] AVGVSTI / OPTIMI PRINCIPIS / IO GAVDE CIBI / NIVM GERMANO / RVM METROP[OLIS] GAVDE / DACIA FELIX VESTRA / FORTVNA FIRMATA / EST

B EXEGIT CAESAR IN DACIA LVSTRVM

„Dem besten höchsten Gott. Zum Gruß und anlässlich des Ankommens in Dakien [hier für Siebenbürgen] des Kaisers Joseph II., des frommen Augustus und besten Fürsten, freue dich Hermannstadt, Metropole der Deutschen, freue dich, glückliches Dakien, denn euer Wohl ist gesichert. Der Kaiser besuchte Dakien (reinigte durch Sühnopfer).“

Literatur: Albu, I., *Inscripții auf Stein* (wie oben Nr. 1) 49–50, 58.

IOAN ALBU

Inscripțiile de la Primăria Veche din Sibiu

(rezumat)

Textul cuprinde o listă cu inscripțiile aflate sau provenite din clădirea Primăriei Vechi: de pe stâlpii logiei, deasupra intrării în Arhiva orașului, deasupra intrării principale în clădire, etc. Publicarea inscripțiilor este însoțită de scurte descrieri a onomasticii ansamblului și de considerații asupra contextului istoric. Informațiile inscripțiilor ilustrează etape ale construcției și locuirii clădirii.

4

Mitte 16. Jh.

Bemalte Inschrift über dem Eingang in das ehemalige Hermannstädter Archiv, vermutlich um die Mitte des 16. Jahrhunderts entstanden und nachgemalt im 17. Jahrhundert.

TABVLARIVM / Nationis Saxonicae / ac Civitatis Sedis : / que / C[ibiniensis]

Archiv der Sächsischen Nation und der Hermannstädter Stadt und (des Hermannstädter) Stuhls.

Das Alte Rathaus wurde bereits 1545 zum Sitz des Hermannstädter Archivs, während des Magistrats des Hermannstädter Bürgermeisters und Sachsengrafen Peter Haller. Die Inschrift fixiert ebenfalls die Tatsache, daß sich hier auch das Archiv des Hermannstädter Stuhls und der Sächsischen Nation befand. Hier wurde eines der ältesten Archivinventare in Siebenbürgen durch Christian Pomarius (Baumgarten) erstellt, damals Hermannstädter Notar zwischen 1546 und 1547¹. 1923 wird das Archiv in das heutige Gebäude der Nationalarchive/Hermannstadt versetzt.

1) Vgl. Franz Zimmermann, *Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare in den Jahren 1500 bis*

Una dintre puținele urme scrise asupra activității de monetar a lui Thomas Altemberger este mențiunea de la sfârșitul *Codex-ului Altembergensis*, „*hoc opus fecit fieri egregius Magister Civium et Iudex Regius nec non Camerarius urbis Cibiniensis*” (s. n.)¹.

Catalogele de specialitate pun pe seama ilustrului patrician sibian sas un număr de 7 emisiuni de aur, executate local, fiind conducător al monetării sibiene atât singur, în 1485–1486, cât și împreună cu Ștefan Péchy și cu Melchior Aurifaber, între 1468–1470 și 1479–1480².

Locul exact unde au fost executate monedele este greu de precizat. Cercetările de la Casa Altemberger au pus, într-adevăr, în evidență o zonă care ar fi putut să fie cuptorul necesar unei monetării³. La construirea imobilului s-a lucrat probabil de la începutul carierei de cămăraș a proprietarului și credem că se poate avansa ipoteza că odată cu construirea casei a fost amenajat și cuptorul respectiv, la subsol, în partea nordică. Dar Sibiu nu era la începuturile sale ca atelier monetar, deci nu trebuie pierdut din vedere că în oraș trebuie să fi existat și alte posibilități tehnice pentru ștanțat numerarul de aur și de argint. Casa a fost concepută ca reședință privată, dar considerăm că dotările pentru cimentarea aurului și pentru baterea monedelor datează de timpuriu și au fost, desigur, menținute în stare de funcționare, pentru că ea fusese, pe rând, în proprietatea altor *Kammergraf*-i până la trecerea ei în proprietatea Magistratului de Sibiu. Respectivul dotări trebuie să fi fost importante, din moment ce deveniseră interesante pentru autoritatea statală transilvăneană la mijlocul secolului al XVI-lea, când se puneau problema scoaterii la vânzare a Casei Altemberger⁴.

Ca arendaș de monetărie, Altemberger prelucrează aurul și argintul extras din Munții Apuseni. Cele mai importante categorii de numerar sunt ducații sau florinii de aur, emisiuni executate cu îngrijire, titlul metalului și greutatea fiind constante și corespunzătoare cu normele impuse de regalitate. Aproape la fel de importante pentru piață sunt și emisiunile de denari, monezi divizionare de argint. Ducații vor fi folosiți în marele comerț, iar denarii în micul comerț, ambele categorii, dar mai ales ducații, dovedindu-se longevivi în paisajul monetar.

¹ G. Seiwert, în A. V. S. L., 6/2, 1864, p. 168.

² A. Pohl, *Ungarische Goldgulden des Mittelalters*, Graz, 1974, p. 39 (în continuare: Pohl).

³ Informație verbală de la dl Petre Munteanu-Besliu, care a efectuat săpături arheologice la Casa Altemberger în anii 1987–1991.

⁴ G. Seiwert, în A. V. S. L., 6/3, 1865, p. 299.

Mai mult, ducații vor deveni, o dată cu trecerea secolelor, valoroase piese de colecție, căutate în întreaga lume a numismaților de marcă.

Altemberger semnează, pentru prima dată, pe ducații emiși în 1468/70 în Sibiu cu siglele 4-T. Este o serie numeroasă, frecvent întâlnită în colecții și în circulația monetară⁵. Folosind ca materie primă aurul din Munții Apuseni, Sibiu va cunoaște în timpul vieții lui Altemberger una dintre cele mai active perioade din istoria sa ca atelier monetar. Toate emisiunile semnate de Altemberger sunt de tipul cu Sfânta Maria cu pruncul pe Av și cu Sfântul Ladislau pe Rv, caracteristic pentru numerarul emis după reforma lui Matiaș Corvin. Același tip de monedă este bătut concomitent și în atelierul orașului, la comanda cămării regale, dar cu alte sigle: 4--stema Sibiului⁶.

Colecția numismatică a Muzeului Brukenthal deține câțiva ducați bătuți între 1482 și 1489, în oficina condusă de Thomas Altemberger. Toți provin din colecția veche a muzeului și nu au loc de descoperire sau colectare cunoscut. Ele sunt, totuși, valoroase piese de colecție. Dăm, în continuare, lista lor:

1. Sigla 4-T; cf. Pohl, K 21-2, dar pe Av. Maria are voal, nu coroană, iar pe Rv S- cade pe aureola Sf. Ladislau; cf. Unger / 540/a, dar fără puncte în legenda Rv. G = 3,51 g; nr. inv. T 1036.
2. Ca nr. 1, dar pe Av Maria are coroană și la sfârșitul legendei trei puncte dispuse în semicerc, iar în cea a Rv punct numai după primul S. G = 3,50 g; nr. inv. T 1009.
3. Ca mai sus, dar punct la sfârșitul legendei Av și fără nici un punct în legenda Rv. G = 3,50 g; nr. inv. T 998.
4. Ca mai sus, dar pe Rv punct în legendă numai după primul S. G = 3,56 g; nr. inv. T 996.
5. Ca mai sus. G = 3,55 g; nr. inv. T 997.
6. Sigla 4- $\frac{M}{\lambda}$; gravor de ștanță Melchior Aurifaber, Pohl K 21-4 și emis 1482/90; cf. Unger 540/e, dar fără puncte în legenda Rv. G = 3,57 g; nr. inv. T 1008.

⁵ Pohl, nr. K 5 2.

⁶ Pohl, nr. K 21-3.

⁷ E. Unger, *Magyar éremhatározó*, ed. II, Budapesta, 1976.; în continuare: Unger

7. Ca mai sus; G = 3,42 g; nr. inv. T 1007.

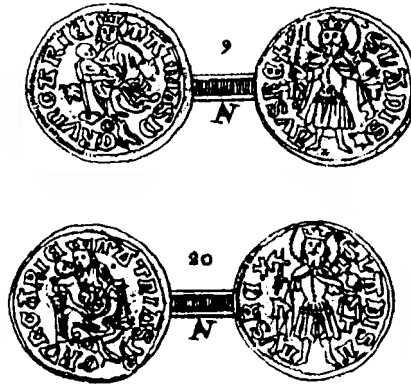
8. Ca mai sus; G = 3,56 g; nr. inv. T 1006.

Datorită calităților lor intrinsece, denarii bătuți de Altemberger vor circula intens și vor intra în componența multor tezaur de mărunțiș medieval, în număr mai mare în cele ascunse în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în număr mai mic în cele ascunse în secolul al XVI-lea. Muzeul Brukenthal deține un număr de asemenea denari, emisiuni comune, al căror tip și legendă nu diferă față de cataloagele de specialitate, fapt pentru care nu considerăm necesară descrierea lor în articolul de față. Deși nu li se cunoaște locul de descoperire, aceste monede sunt în prezent piese de colecție importante pentru valoarea lor documentară.

Rândurile de mai sus se doresc a fi un modest *memento* numismatic pentru magistrul Thomas Altemberger, care acum o jumătate de mileniu, în calitate de cetățean al Sibiului a împărțit dreptatea ca judecător, a condus orașul ca primar și în afară de aceste și alte multe importante îndeletniciri politice și civile a lăsat posterității *Codex Altembergensis*, Casa Altemberger și multe, multe monede valoroase de aur și de argint.

The study presents the coins struck by Thomas Altemberger in Sibiu between 1468 and 1490 when he was leaseholder of the mint of the town. The gold coins presented in the paper belong to the Brukenthal Museum.

OLTEA DUDĂU

Planșa 1 – Ducați emiși de Thomas Altemberger (după St. Schönwiesner; *Catalogus nummorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani*, Pesta, 1807, pl. 9/9 și 20.

Din punct de vedere geomorfologic, orașul Sibiu este situat pe două unități geomorfologice diferite: cea mai mare parte a orașului Sibiu („orașul de sus”) este amplasat pe terasa superioară a Cîbinului, cu aspect de platou întins, pe direcția NV–SE. Acest platou s-a format în era cuaternară prin transportul și modelarea văilor, râurilor Seviș, Săpunului și Dumbrava, a căror albie a fost sculptată în formațiunile acestei terase. „Orașul de jos” ocupă terasa inferioară a râului Cîbin, zona de luncă cu aspect de șes.

Structura geologică a terasei superioare, pe care a fost așezată clădirea Primăriei Vechi, a fost ilustrată de sondajul F51 T.T. 6, efectuat în Piața Mare. Au fost evidențiate următoarele straturi: între 1 m și 1,50 m umplutură de pământ cu moloz și fragmente de cărămizi; între 1,50 m și 3,50 m, argilă prăfoasă (lut) cafeniu-roșcat; între 3,50 m și 4,30 m, praf argilos-nisipos cafeniu; între 4,30 m și 5 m, nisip argilos cu pietriș; între 5 m și 12,50 m, nisip cu pietriș și bolovăniș în alternanță neregulată, fără apă; între 12,50 m și 13,50 m, pietriș cu nisip și bolovăniș; sub nivelul de –13,50 m se află nisip fin cu pietriș cafeniu.

IOAN HAPCA

1. Istoricul cercetării arheologice

Restaurarea oricărui monument istoric, cu atât mai mult a Primăriei Vechi din Sibiu, ridicată cu mai bine de cinci secole în urmă, obligă cercetarea responsabilă și complexă a întregii zestre istorice. Fructificarea ocaziei ivite prin dezafectarea temporară a construcției ar fi necesitat serioase studii de parament, arheologice, de arhivă și laborator, potrivit exigențelor actuale ale științei istorice. Ca și în alte situații, condiționarea socială a afectat demersul cercetării, interesul major – restaurarea și organizarea Muzeului de Istorie într-un timp planificat – reducând cercetarea arheologică necesară întocmirii proiectului la un sondaj în curtea mică.

Istoricul cercetării include la început sondajul efectuat de domnul Pușcașu în grădina mică („grădina marțirilor“). Rezultatele aceluia sondaj nu au fost publicate, iar materialul arheologic a fost pierdut. Până în 1985, an în care am reluat cercetarea arheologică, s-au păstrat doar zvonurile despre existența unei așezări presăsești și a unui cimitir. Înainte cu un an, domnii Thomas Nægler și Martin Rill sondaseră interiorul turnului-locuință și același spațiu al curții mici. Săpătura nu a fost finalizată, apa inundând șanțul arheologic.

Cu toate că în 1985 oficialitățile se aflau în alertă pentru a putea raporta deschiderea muzeului printr-o expoziție omagială, am primit îngăduința cercetării curții (de unde se spera să aduc dovezile așezării presăsești) și a unor încăperi de pe latura de sud, acolo unde restaurarea nu se încheiase. Folosind munca elevilor aflați în „practică productivă“, am extins aria cercetării în curtea mare, din subsolul căreia excavatorul scosese bucăți de zgură și pământ ars. Domnul arhitect Fabini, șeful proiectului de restaurare, bănuia că urmele materiale scoase la suprafață ar aparține monetăriei sibiene. Bănuiala a fost extinsă și asupra unei încăperi din subsol, pereții acesteia purtând urmele lăstate de foc.

În timpul cercetărilor, șantierul arheologic de la Primăria Veche a fost vizitat de regretații arheologi dr. Radu Popa și Radu Heitel de la Institutul de Arheologie din București. Concluzia ultimului, potrivit căruia suprapunerile stratigrafice observate în săpătura din curtea mare ar fi aparținut unor etape deosebite de funcționare a monetăriei a fost reținută și publicată în raportul de cercetare¹.

Înaugurarea muzeului în 1988 părea să aducă sfârșitul șantierului arheologic de la Primăria Veche.

Analizele probelor de zgură și metal recoltate din locul presupusei monetării au arătat că aliajul de la Primăria Veche nu avea aceeași compoziție cu acela al monedelor bătute la Sibiu. Doamna Agata Olariu de la Institutul de Fizică Atomică din București a demonstrat că numai clopotele, tunurile și oglinzile erau confecționate dintr-un aliaj asemănător celui provenit de la Primăria Veche.

Noile date, acumulate prin analize de laborator, și extinderea cercetărilor arheologice în Sibiu ne-au determinat, în condițiile favorabile ale anului 1990, să reluăm cercetarea de teren. Planul cercetării urmărea să clarifice problemele generale ale construcției (datarea, relațiile între corpurile clădirii) și cele ridicate de săpăturile mai vechi. În spațiul de la subsol, săpătura arheologică a depășit adâncimea celor 2,80 m atinsă în 1987. Degajarea acestui spațiu până la adâncimea de 7,50 m a fost deosebit de periculoasă. Săpătura a fost efectuată de muncitori calificați, care au armat malurile. Secțiunea din curtea mică, ce a fost trasată pentru a clarifica stratigrafia zonei, proveniența celui mai vechi nivel de arsură, a necesitat operații suplimentare de protejare a malurilor, după prăbușirea porțiunii dinspre zidul de incintă. Strădania și riscul au fost răsplătite cu descoperirea urmelor unei construcții din lemn aparținând primului nivel medieval. În aceeași perioadă am sondat fundațiile turnului exterior clădirii, dezvelirea întregii suprafețe a părții de jos a tiparului din lut consemnând încheierea acestei etape de cercetare.

Discuțiile, analizele, bibliografia au permis, în parte, clarificarea informațiilor de teren. Ele își găseau rostul întregirii istorice conexe cu date asupra istoriei clădirii și proprietarilor. Din acest motiv, am oferit șansa colaborării și publicării materialului arheologic unor colegi, specialişti în anumite domenii: preistorie, ceramică modernă, sticlărie modernă. Oferta colaborării a fost acceptată de alți specialiști în istorie, arhivistică, istoria artei, numismatică, chimie, fizică, biologie.

În anul 1997, odată cu propunerea generoasă a redactorului-șef de la Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice de a publica în întregime rezultatele cercetărilor de la Primăria Veche, a fost finalizat proiectul unui studiu complet asupra istoriei clădirii. Răspunderea finalizării cercetării m-a obligat să efectuez două sondaje la

¹ Petre Munteanu-Besliu und Thomas Nægler, *Die archäologischen Grabungen im Hermannstädter Alten Rathaus*, în „Forschungen

zur Volks- und Landeskunde, 32, 1, 1989, p. 29-40. În același număr: H. Fabini, *Das Hermannstädter Alte Rathaus*, p. 41-59.

fundațiile „corpului de legătură”, pentru a stabili relația cu turnul-locuință.

Profilul revistei ce găzduiește studiile despre Primăria Veche a determinat selectarea și structurarea informațiilor obținute prin săpătură arheologică. Atragem atenția la începutul prezentării asupra descoperirii urmelor unei construcții din material perisabil.

2. Construcția din lemn din curtea mică (grădina martirilor) (Planșele II-III)

Descoperirea urmelor construcției din lemn din curtea mică într-un context stratigrafic clar ce ilustrează anterioritatea față de turnul-locuință este importantă și pentru istoria așezării medievale de pe Cibin.

Cercetarea arheologică, pe lângă determinările stratigrafice clare și cronologice între limite largi, a permis acumularea de informații despre materialele de construcție folosite, dimensiuni și despre detalii de planimetrie.

Stratul masiv și compact de arsură, bucățile mari de pământ ars rezultate din săpătura arheologică indică materialul de construcție folosit cu precădere. Două bucăți de cărămizi groase de 3 și 5 cm, cu miezul ars reducător, câțiva bolovani descoperiți, permit, cu rezervă determinată de condițiile concrete ale cercetării și lipsa de analogii, să ne imaginăm o clădire din bârne de lemn, așezată pe un soclu superficial format din pietre și cărămizi. Nu excludem posibilitatea ca pietrele și cărămizile să fi ajuns accidental în acel loc.

Construcția din bârne de lemn avea dimensiunile de 5/7 m. Nivelul de călcare a fost adâncit la 50 cm față de nivelul de călcare exterior. Podeaua a fost alcătuită dintr-o succesiune de straturi de piatră și lut, straturi bine netezite. Într-un colț al încăperii a fost săpată o groapă în care am găsit fragmente dintr-o oală. Groapa purta urme de arsură.

La marginea construcției, în exterior, au fost săpate de constructori două șanțuri, probabil, pentru scurgerea apei de ploaie.

Pentru a putea reconstitui imaginea construcției, este necesar să adăugăm câteva informații: în umplutura gropii nu au existat cuie din fier, iar pe margine a apărut urma unei gropi de par.

Incendierea construcției a fost urmată de nivelarea terenului și de probabila amenajare, pe același loc, a unei noi clădiri din lemn. Urmele de arsură de la acest nivel au fost mai puțin consistente, materialul ceramic în număr mic, comparativ cu acela aflat în umplutura gropii construcției anterioare. Incendierea celei de a doua construcții a fost urmată de o nivelare, pământul fiind întins până la zidul de incintă de la nord.

3. Primăria Veche – materialul ceramic

Între resturile clădirii de lemn din curtea mică s-au aflat numeroase fragmente ceramice medievale, pe care le prezentăm sintetic, subliniind în concluzii importanța descoperirii.

Sub nivelul de călcare și în groapa săpată în podeaua construcției am găsit câteva fragmente aparținând unei categorii inferioare, lucrate cu roată înceată, cu peretele mai gros, arse oxido-reducător, lutul conținând însă nisip cu multă mică. În stratul de lemn ars a apărut un fragment dintr-o cană. Unele fragmente poartă urme de ardere secundară, altele nu.

Analiza fragmentelor ceramice ne permite să identificăm principalele forme specifice ceramicii medievale. Cu rezerve de rigoare, prezentăm o analiză statistică a formelor descoperite.

1. Capacul de oală este reprezentat de 16 fragmente din marginea talerului, 6 butoane și 6 fragmente din partea centrală a talerului.
2. Din oalele de bucătărie s-au recuperat numeroase buze și funduri cu diametrul cuprins între 9,4 cm și 6,5 cm, cu grosimea peretelui cuprinsă între 7 mm și 1,5 cm. Am identificat 32 de asemenea forme.
3. Oala de provizii. Din fragmentele păstrate a fost restaurat corpul unei astfel de forme rare (restaurator: Silvia Galea).
4. Castroane din lut cu buza evazată înspre interior și exterior (11 fragmente din 11 vase) (Fotografia 1).
5. Din categoria oalelor-cahle s-au păstrat 14 fragmente. Oalele au secțiunea dreptunghiulară sau circulară.
6. Am recuperat două fragmente din categoria cănilor de turnat cu orificiu de scurgere.
7. Cănila cu picior sunt reprezentate de cele 14 fragmente recuperate (Planșa a IV-a, b).
8. Cănila cu buza lobată sunt prezente printr-un fragment din corp și multe buze.
9. Tigăile cu picior sunt reprezentate doar printr-un singur fragment.

Întregim lista materialului ceramic din curtea mică – construcția din lemn – cu cele 23 de toarte sau fragmente de toartă. Repertoriul ornamentelor este simplu, utilitarul dominând esteticul. Impresiunile aflate pe fundul unor căni sau, într-un singur caz, pe talpa piciorului pot fi mai repede atribuite necesității identificării producției unui meșter decât nevoii de frumos (Planșa a IV-a a, b, c).

Cele două cahle prezentate aparțin unei alte perioade, ornamentul figurativ fiind la fel de important ca și utilitatea obiectului (Planșa a IV-a d, e).

4. Structuri de zidărie dezvelite prin săpătură arheologică

Necesitatea dezvelirii unor segmente cât mai numeroase de zidărie a fost determinată de problematica complexă a cronologiei și morfologiei monumentului istoric alcătuit, se pare, din mai multe corpuri, ridicate în momente diferite.

A. Fundațiile așa-numitului „corp de legătură“

Fundațiile așa-numitului „corp de legătură“ au fost dezvelite în trei locuri (două pe latura de sud și într-un loc pe latura de nord). Am observat structuri de zidărie din pietre de râu legate cu mortar, structuri îngrijit lucrute ce cuprindeau, între rosturile pietrelor, bucăți de cărămizi. Fundația a fost adâncită pe latura de sud până la -15,0 m, iar pe cea de nord până la -1,20 m față de nivelul actual al pavajului din curtea mare. Fundația laturii de sud a pătruns sub arcul din cărămizi al fundației turnului-locuință.

B. Fundațiile corpului principal

Prin practicarea casetei *K*, în curtea mică a fost dezvelită o porțiune dintr-un arc din cărămizi cu înălțimea de 90 cm și deschiderea de 2,20 m. Liantul folosit conținea var, cu excepția unui segment format din patru cărămizi, unde nu am observat decât nisip. Cărămizile din arc au dimensiunile: 28 (30)/14 (15)/5 (6) cm. Arcul de cărămizi a făcut parte dintr-o structură ce mai cuprindea segmente de zidărie din pietre de râu, unele de dimensiuni mari (40/10 cm, 40/50 cm, 37/20 cm). Sub arcul din cărămizi s-a aflat o structură formată dintr-o piatră, o cărămidă și o țiglă, toate prinse cu mortar. Deschiderea casetei *K* a permis scoaterea la lumină a unei scări din cărămizi ce servea o intrare astăzi blocată (Planșa a II-a, C).

C. Fundațiile corpului de sud

În camera 4 au fost dezvelite structuri de zidărie diferite:

- fundația din pietre de râu, de la nord, se adâncește până la 2 m;
- zidărie alcătuită din pietre mici înecate în mortar, zidărie adosată zidului mai sus amintit. Pe marginea șanțului de fundație s-au păstrat bucăți de lemn (Fotografia 3);
- fundația din pietre de mărimi diferite, inclusiv un ancadrament. Fundația susține zidul despărțitor al încăperilor 4 și 4A și se adosează zidului de la nord;
- zidul din cărămidă de la sud nu are fundație.

Secțiunea VIII, practică în camera 1, a adus la dezvelirea a două structuri de zidărie din pietre:

- zid din pietre de râu, adâncit până la 1,30 m, zid aflat în sudul încăperii (Fotografia 4);

- fundația de la nord, alcătuită din pietre de râu, a fost adâncită până la 2 metri.

Segmentul de zidărie din pietre de râu, dezvelit în caseta *E*, nu i-a fost atinsă talpa din cauza infiltrării apei. Nu am observat adosarea zidurilor, ci doar o îngroșare a lui cu o zidărie neglijent alcătuită.

D. Structuri de zidărie în subsol

În afara „gropii zidite“, adânci de 7,50 m, a fost secționată și încăperea alăturată cu ziduri din pietre de râu. Numai zidul de la vest are o fundație superficială.

E. Structuri de zidărie ale turnului exterior și zidului de incintă

Zidul de incintă adosat turnului exterior format din blocuri de piatră cioplite nu are fundație. Pentru nivelarea terenului au fost folosite cărămizi. Dezvelirea substructiilor turnului a evidențiat lucrări de reparație (Fotografia 5).

În secțiunile II și VIII am observat retragerile soclului zidului de incintă. Nu am putut atinge talpa fundației, malul secțiunii VIII prăbușindu-se la adâncimea de 2,20 m.

F. Scări, pavaje

În curtea mică au apărut urmele unei scări din cărămizi. Structura din cărămizi a fost refăcută folosindu-se o piatră (Fotografia 2).

Urmele unui pavaj din pietre de râu au apărut în interiorul turnului adosat clădirii Primăriei Vechi (Fotografia 6).

În singura cameră din subsol cercetată (restul încăperilor au fost pardosite cu cărămizi așezate pe un strat gros de ciment) nu am găsit urme de pavaj. Amprenta unui butoi rămasă în lut indică inexistența pavajului, puțin în timpul folosirii butoiului.

Urmele unei substructii din cărămizi au fost remarcate în malul secțiunii VIII din curtea mică (Fotografia 7).

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU

The Archaeological Excavations from the Old Town Hall

(abstract)

The study presents the history of the archaeological excavations done between 1984 and 1997, the project of the excavations and the main results of these: the traces of a poster building uncovered in the inner yard, medieval pottery, stone foundations with arches made by bricks, pavements etc.

Planșa I : Planul secțiunilor arheologice de la Primăria Veche din Sibiu.

Planșa a II-a : Descoperiri arheologice la Primăria Veche din Sibiu (A – construcție din lemn ; B – groapa pentru turnat clopote ; C – scară de acces).

Planșa a III-a : Profilul vestic al secțiunii a VIII-a.

Planșa a IV-a : Ceramică medievală și cahle descoperite la Primăria Veche din Sibiu (a – ornamente aflate pe fragmentele ceramice descoperite în curtea mică ; b – picior de cană cu semnul meșterului ; c – oală cu semnul meșterului ; d, e – cahle cu decor renascentist.

Fotografia 1 : Fragmente din castroane descoperite la Primăria Veche din Sibiu.

Fotografia 2 : Urmele scării descoperite în curtea mică a Primăriei Vechi (lângă jalon se văd substrucțiile anterioare X).

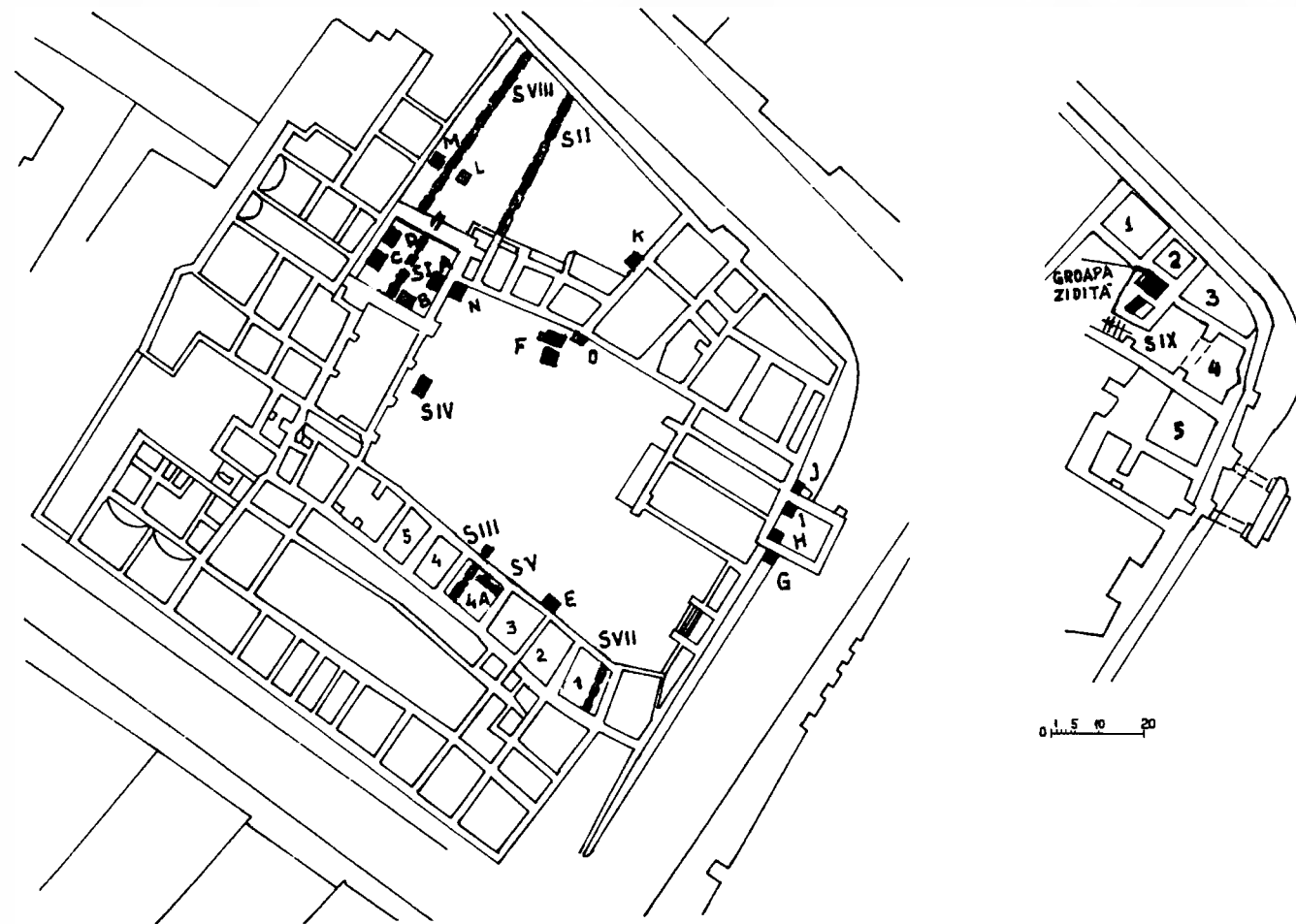
Fotografia 3 : Șanțul umplut cu mortar și pietre de râu, aflat în încăperea 4.

Fotografia 4 : Fundația clădirii ridicate la 130°.

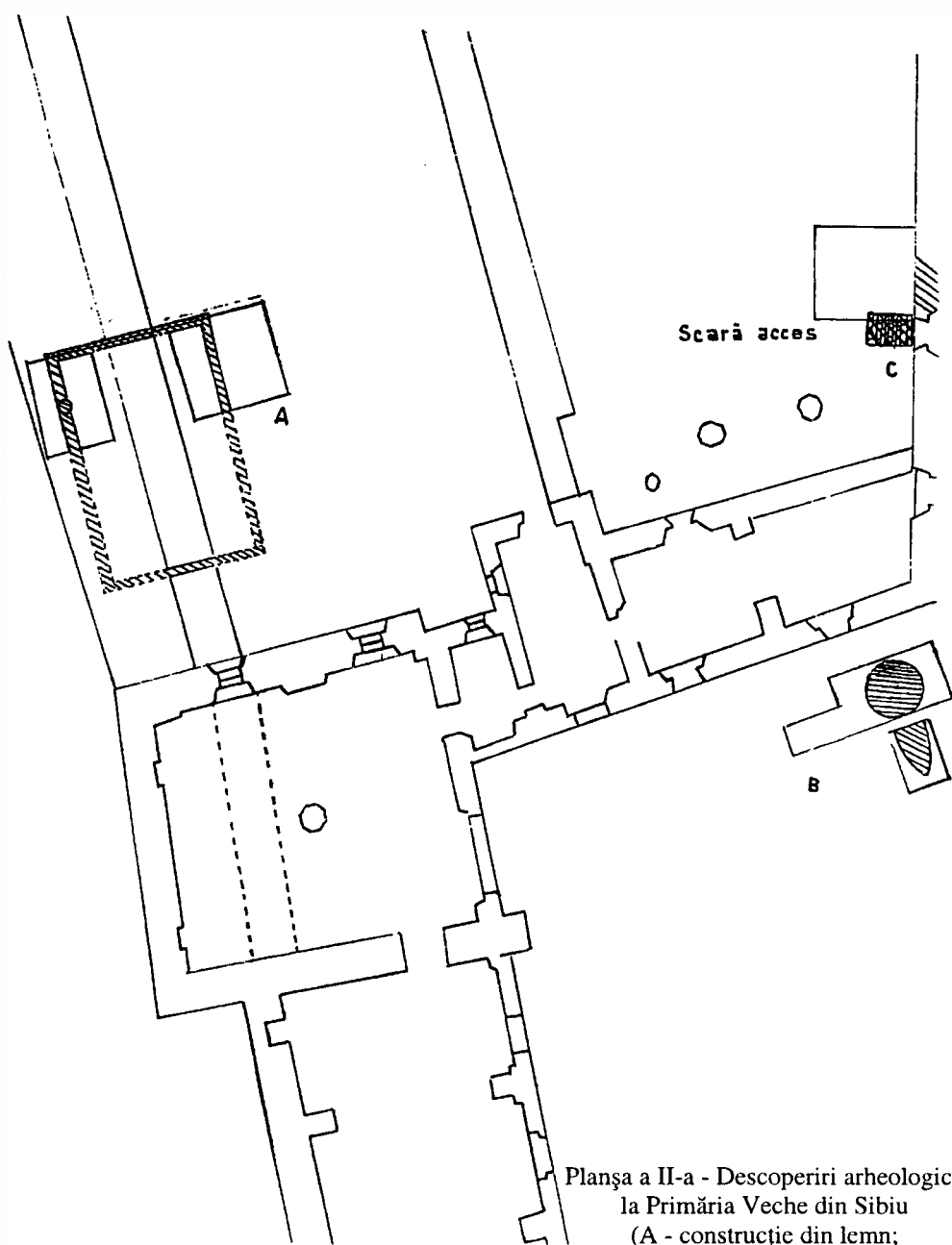
Fotografia 5 : Primăria Veche din Sibiu, turnul exterior – reparații cu cărămizi ale zidăriei din piatră.

Fotografia 6 : Primăria Veche din Sibiu, turnul exterior – pavajul din pietre.

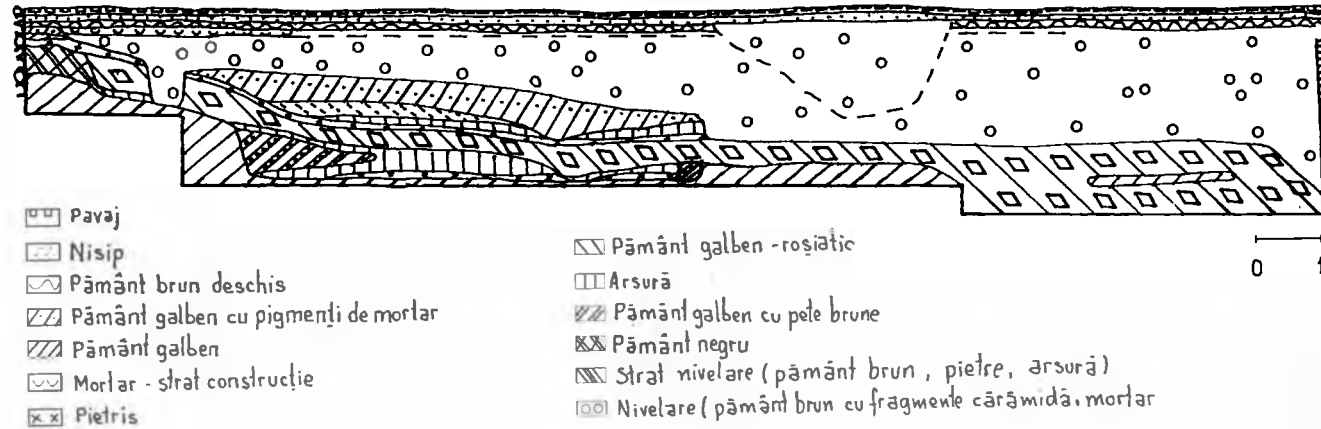
Fotografia 7 : Arc de descărcare cuprins în fundația turnului-locuință și substrucție din cărămizi (casa anchetatorului?).

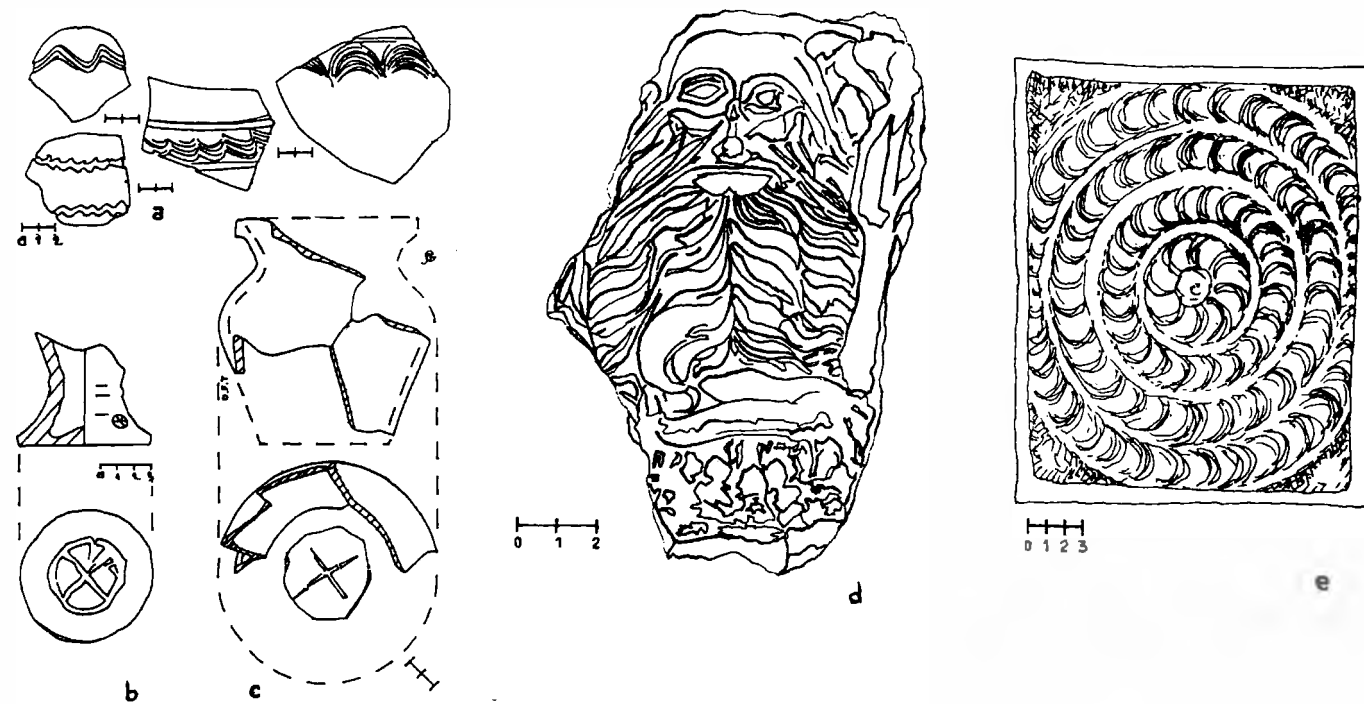
Planșa I – Planul secțiunilor arheologice de la Primăria Veche din Sibiu.

Planșa a II-a - Descoperiri arheologice
la Primăria Veche din Sibiu
(A - construcție din lemn;
B - groapa pentru turnat clopote;
C - scară de acces).

Planșa a III-a - Profilul vestic al secțiunii a VIII-a.

Plansa a IV-a - Ceramică medievală și cahle descoperite la Primăria Veche din Sibiu
 (a - ornamentație aflată pe fragmentele ceramice descoperite în curtea mică;
 b - picior de cană cu semnul meșterului; oală cu semnul meșterului; d,e - cahle cu decor renesanțist.

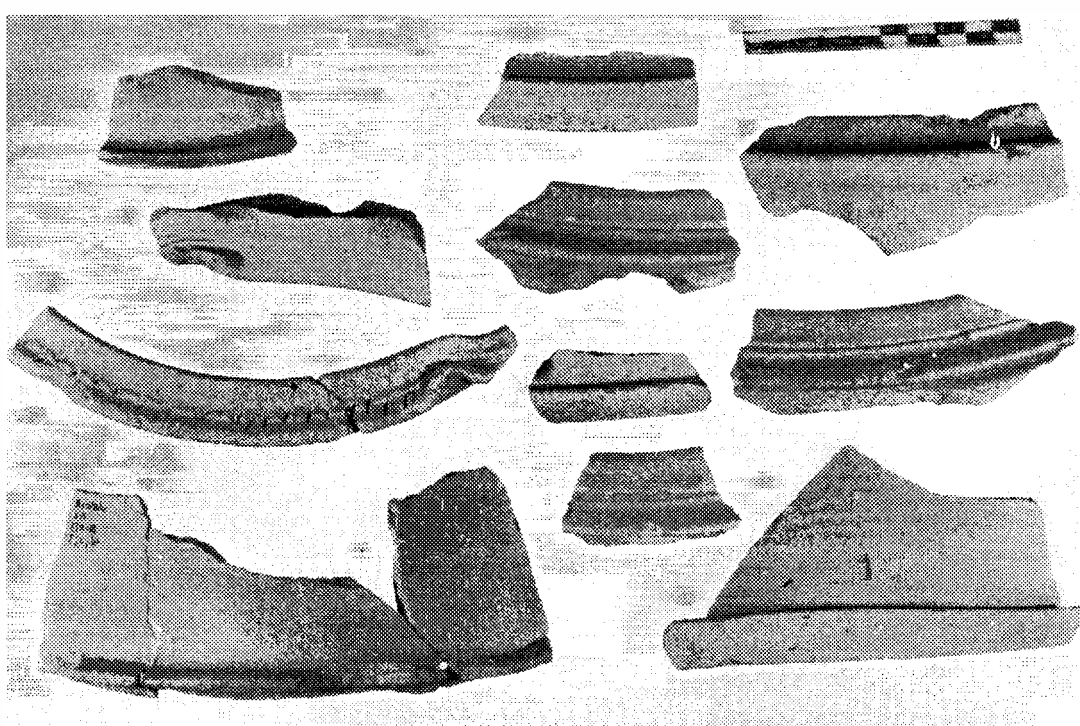

Foto 1

Foto 2

Foto 3

Foto 4

Foto 5

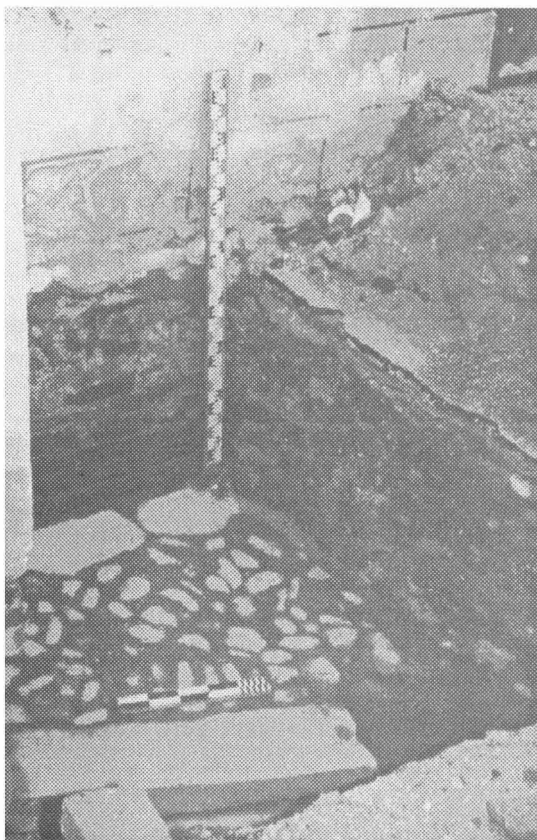

Foto 6

Foto 7

În volumetria monumentului, turnul de locuit iese în evidență, așa cum în simbolistica ansamblului are un loc la fel de important, desemnând veleitățile sociale ale proprietarilor. Interesul nostru față de turnul de locuit s-a datorat discuțiilor asupra încadrării cronologice și etapelor de construcție¹. Din aceste motive, interiorul turnului a fost secționat de cinci casete și un șanț pe direcția est-vest, iar exteriorul cercetat printr-o secțiune practicată în curtea mică și o casetă în curtea mare.

În urma acestor cercetări au fost observate mai multe categorii de fundații: fundații în arc de cerc, fundații din pietre de râu cu fragmente de cărămizi între rosturile lor, o zidărie cu aspect neîngrijit în partea de vest a încăperii și o fundație formată din cărămizi, aflate sub pragul intrării dinspre curtea mare. Fundațiile din pietre de râu au fost adâncite până la -1,50 m, iar arcele de descărcare din cărămizi ce pornesc de la -0,80 m.

O atenție deosebită a fost acordată arcelor din cărămidă, modalitatea de fundare în acest sistem fiind puțin cunoscută. Aceste arce sunt formate din cărămizi mai mari decât cele folosite în mod obișnuit: 30/15/6 cm. Lățimea (adâncimea) arcelor variază între 85 și 95 cm, astfel că elevația lată de un metru se suprapune perfect doar structurii din piatră a fundației. Sub aceste arce din cărămidă, cu două excepții, s-a aflat pământ neumblat: lut galben sau pământ negru (humus). Numai pornirea arcului de pe latura de vest a fost surprinsă în secțiunile deschise. Acolo, punctul de pornire îl constituie un bolovan uriaș. Astfel de arce de descărcare au fost surprinse pe trei din cele patru laturi ale turnului, ceea ce permite concluzia practicării în ansamblu a acestui sistem de fundare. Chiar dacă nu am surprins relația între arcele din cărămizi și structurile din pietre de râu, o putem lesne bănui în comparație cu realitatea înregistrată în alte locuri ale fundației aceleiași clădiri.

Apa care a inundat secțiunea I nu a permis observații stratigrafice complete. În schimb, în secțiunea trasată în curtea mică („grădina martirilor“), în 1992, am observat relația stratigrafică cu zidul de incintă de la vest și cu alte amenajări învecinate.

Șanțul de fundație a tăiat straturile de pământ galben (solul viu) și negru, fără urme ale activității umane (humusul medieval). Aceste straturi au fost suprapuse de nivele subțiri de pietriș, pământ galben, scos din fundație și pământ galben cu pigmenți de mortar care marchează nivelul de construcție/călcare. Stratul de pietriș a fost regăsit pe o suprafață mai mare a secțiunii, suprapunând nemijlocit urmele unei construcții incendiate din apropiere. Asupra acestui nivel vom reveni, el având semnificații în ansamblul evoluției clădirii. Reținem doar că stratul de pământ galben cu urme de mortar este suprapus de unul masiv ce nivelează terenul în pantă, ce va deveni o curte interioară. Stratul amintit se regăsește în profilul secțiunii și corespunde soclului pe care s-a înălțat zidul de la vest.

Caseta practicată în colțul dintre turnul de locuit și corpul de vest a fost utilă pentru că a ilustrat modalitatea de țesere în fundație a celor două elemente ce păreau adosate. Fundația din piatră a fost și ea adâncită până la -1,50 m. Remarcăm apoi un strat de nisip galben aflat între rosturile cărămizilor din arc și a pietrelor din fundația de piatră. Nisipul s-a lipit chiar și pe suprafața zidului, umplând, se pare, șanțul de fundație.

Din studiul turnului-locuință se pot trage câteva concluzii:

1. turnul a fost ridicat după dezafectarea unei construcții din lemn aflată la vest, pe o terasă;
2. turnul de locuit a fost ridicat înaintea corpului de la vest, dar se leagă de el prin fundație;
3. fundația turnului a fost formată din arce din cărămidă sprijinite pe structuri din piatră.

Materialul arheologic descoperit în interiorul turnului a inclus câteva fragmente ceramice feudale, o greutate pentru cântar și un proiectil folosit la arcebuze. Aceste piese nu pot decât să ilustreze, într-o oarecare măsură, utilitatea construcției și limitele largi de timp în care a funcționat.

THOMAS NÄGLER
MARTIN RILL
PETRE MUNTEANU-BEȘLIU

¹ H. Fabini, *Studiul privind restaurarea turnului-locuință de la Primăria Veche din Sibiu*, în „Buletinul Monumentelor Istorice”, 1, 1972, p. 23–29, cu bibliografia mai veche; Idem, *Sibiul gotic*, București, 1982, p. 134–137; Idem, *Gotik in Hermannstadt*, București, 1989, p. 134–137. De la primul studiu, autorul a nuanțat încadrarea cronologică a turnului-locuință.

The Tower from the Old Town Hall

(abstract)

The tower is the main part of the building called "Old Townhall". The archaeological excavations have uncovered the foundations composed of arches of brick and stone structures. This foundation was penetrated by those of the "linked building". The two parts were built at different times during 1470 and 1490. The tower was the symbol of the power and higher aspirations of the local patricians without noble origin.

LISTA CU ILUSTRĂȚII

Fotografia 1 : Arc din cărămidă în fundația turnului-locuință – Primăria Veche – Sibiu.

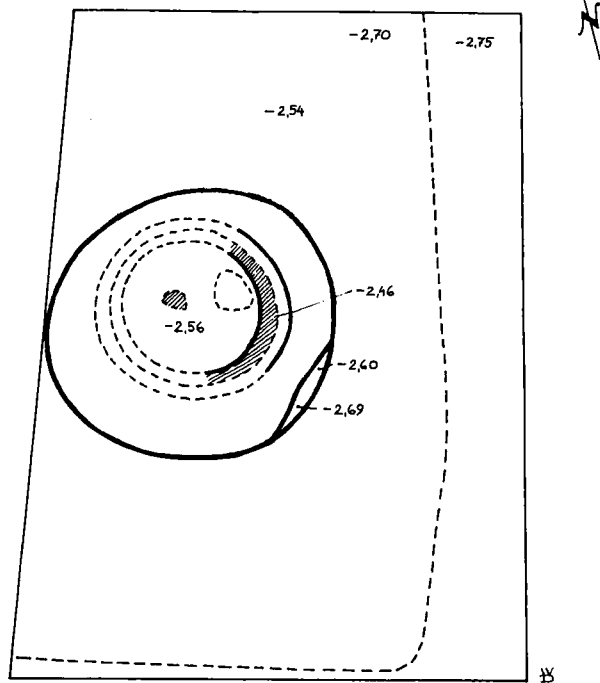

Figure 1 – Schematic drawing of the bottom part of the mould for casting bells from the Old Town Hall, Sibiu, Romania.

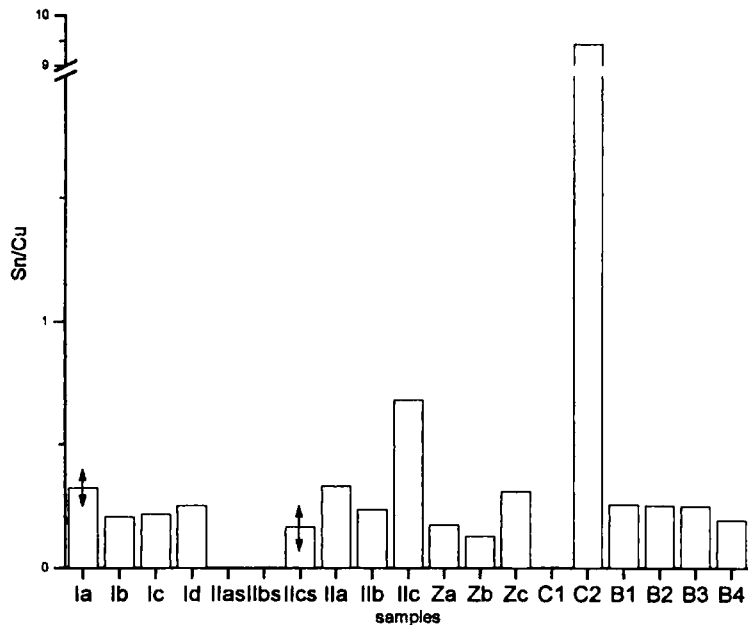

Figure 2 – Ratio of the Sn and Cu concentrations for the two levels, the slag layer and the Transylvanian bells.

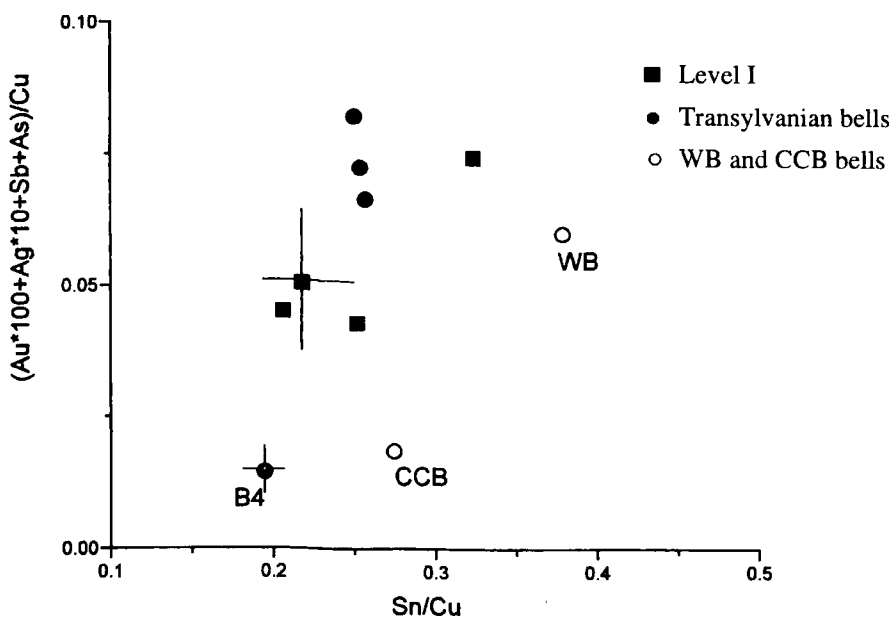

Figure 5 – Diagram of the composed concentration ratio $(Au \cdot 100 + Ag \cdot 10 + Sb + A) / Cu$ versus Sn/Cu concentration ratio for the level I, the Transylvanian bells, the Whitechapel bell (WB) and the Christ Church bell (CCB).

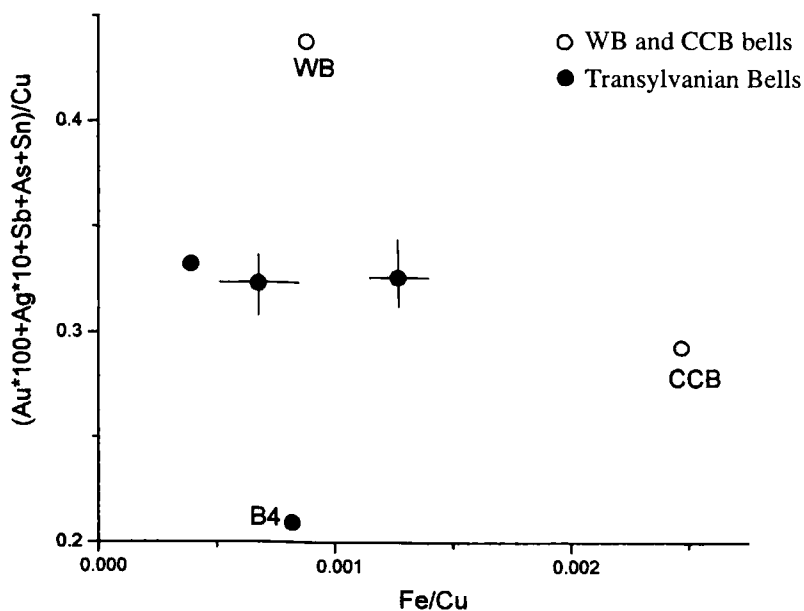

Figure 6 – Diagram of the composed concentration ratio $(Au \cdot 100 + Ag \cdot 10 + Sb + As + Sn) / Cu$ versus Fe/Cu concentration ratio for the Transylvanian bells, the Whitechapel bell (WB) and the Christ Church bell (CCB).

Cercetarea arheologică a unei încăperi de la subsolul clădirii Primăriei Vechi cu zidurile marcate de urme evidente de incendiu s-a dovedit extrem de periculoasă, adâncindu-ne până la 7,50 m, și deosebit de fructuoasă prin materialul arheologic recuperat. Cantitatea și varietatea pieselor fragmentare și a fragmentelor de vase din sticlă sau lut ne-au obligat să includem în colectiv specialiști în studiul ceramicii și a sticlăriei. Studiul fragmentelor de oase de animale și a resturilor vegetale arse a fost util pentru întregirea cercetării unei gropi de gunoi folosită în secolul al XVIII-lea de locatarii Primăriei Vechi.

Groapa de gunoi a fost proiectată ca o incintă cu planul dreptunghiular, adosată unei fundații din pietre de râu. De la nivelul de călcare al pivniței, pereții din cărămidă, în a căror structură se remarcă arce de descărcare, se adâncesc până la 6 metri. La această adâncime a fost amenajat sistemul de susținere pe stâlpi de cărămidă (planșa 1).

Dezafectarea și golirea spațiului s-au realizat în mai multe etape. În prima etapă am coborât până la 2,80 m, nivel la care au fost efectuate de către restauratori subzidiri cu ciment, zidul de pe două laturi (prăbușindu-se). Am putut vedea, astfel, stratul geologic de pietriș în care a fost antrenat un buștean. A doua tentativă de a atinge fundul gropii ne-a adus la adâncimea de șase metri unde au fost vizibile în structura pereților arce de descărcare.

Între cele două nivele (2,80 și 6 m), depunerile nu au fost deranjate de săpături ulterioare, așa că am putut observa compoziția și succesiunea depunerilor formate din resturi vegetale arse (bărne din lemn, paie, sămburi de fructe, fragmente de piele, păr etc. – vezi tabelul din anexă), pământ ars, oase de animale, structuri de zidărie prăbușite și cărămizi, o cantitate impresionantă de material ceramic. Adâncimea cercetării sub nivel de trei metri a necesitat armarea malului secțiunii (fotografia 2). După excavarea integrală a gropii până la –6 m am secționat doar o suprafață aflată la est. Continuarea cercetării ne-a permis să relevăm modul de susținere a zidurilor (planșa 1).

Perseverența cercetării, cu riscul prăbușirii pereților, a fost determinată de discuțiile asupra utilității spațiului. Am plecat de la ipoteza existenței în acel loc a unei încăperi folosite de monetăria orașului, primul având, între alte drepturi, și pe acela al baterii monedelor¹. Odată

cu creșterea adâncimii săpăturii a scăzut interesul pentru această ipoteză, cu toate că ea nu a fost îndepărtată.

Starea și structura materialului arheologic au fost premisele ipotezii folosirii spațiului ca groapă de gunoi. Existența unei astfel de amenajări în subsolul clădirii Primăriei a provocat nedumerire și a antrenat alte supoziții interesante: 1. groapa ar fi fost folosită pentru depozitarea ceramicii habane confiscate de oficialități; 2. fragmentele ceramice preistorice, aflate într-un număr apreciabil, ar fi apărut în urma amenajării gropii care a deranjat nivelul depunerii preistorice; 3. groapa a servit ca intrare într-o subterană.

Nu avem nici un indiciu asupra folosirii gropii zidite pentru altceva decât pentru depozitarea resturilor menajere. Bărnele din lemn ars pot fi urmarea unui incendiu, dar, în același timp, au putut constitui combustibilul pentru arderea gunoaielor. La ce altceva ar putut fi folosit coșul de evacuare a fumului aflat la vest? Urmele de ardere de pe pereți conduc spre aceeași concluzie. Nu putem trece cu vederea că unele oase și o parte a fragmentelor ceramice nu poartă urmele incendiului. Observația poate anula ipoteza unei amenajări proiectate pentru arderea gunoaielor dacă comparăm amenajarea și, mai ales, randamentul ei în secolul al XVIII-lea cu ale celor moderne. În perioada respectivă, o asemenea amenajare a fost un lucru deosebit, o noutate comparabilă cu lucrările de drenaj contemporane pe care le-am observat în interiorul unor încăperi din Sibiu. Ipoteza folosirii gropii pentru arderea gunoaielor nu a putut fi verificată prin surse bibliografice, ceea ce nu diminuează importanța semnăării.

Dacă asupra destinației gropii zidite există unele rezerve, folosirea în secolul al XVIII-lea este asigurată de moneda emisă în 1695, descoperită în umplutura gropii, și de caracteristicile materialului arheologic (mai puțin cel preistoric).

Revenind la funcționalitatea inițială a încăperii de la subsol, remarcăm că planul ei se regăsește la parter și etaj, așa cum urmele coșului de fum au fost vizibile în pod. Este evidentă adosarea zidurilor din cărămidă la fundația din piatră, pe una din laturi zidul din cărămidă dublându-l pe cel din piatră. Existența unei firide zidite în elevația încăperii și amenajarea coșului de fum încă de la începutul construcției repun în discuție posibilitatea funcționării la sfârșitul secolului al XV-lea, în acel spațiu, a unui atelier unde se rețopeau și combinau componentele monedei bătute la Sibiu. Afirmația însă nu are suportul unor dovezi evidente, fiind inventariată doar ca o tentantă ipoteză.

¹ G. Seivert, *Beiträge zu einer Geschichte der Hermannstädter Münzkammer*, în „Archiv des Verein für Siebenbürgische Landeskunde”, 1864, p. 299.

Descoperirea din subsolul Primăriei Vechi ridică o întrebare firească: de unde provine materialul arheologic și ce legătură are cu primăria orașului. În documentele de arhivă nu se regăsesc informații despre viața cotidiană a funcționarilor și consilierilor Primăriei. Pe de altă parte, Emil Sigerus relatează despre numărul mare de butoaie aflate în pivnițele unor locuitori ai orașului și despre veniturile realizate de Primărie din administrarea unor cărciumi².

În afara informațiilor deja prezentate, aducem în discuție rezultatele cercetării unei camere învecinate „gropii pentru gunoaie” unde, pe stratul de lut ce constituie podeaua încăperii, s-a păstrat amprenta unui butoi din lemn. Încercând să delimităm aria ipotezelor, ne putem referi la „pivnițele primăriei”, care în societatea occidentală medievală aveau semnificații deosebite³. Deasupra „gropii pentru gunoaie” de la Primăria Veche se află o încăpere mică cu un chepeng ce comunică cu spațiul amintit. Sistemul de încăpări dispuse în jurul uneia mai importante, la care se ajungea după urcarea unei scări interioare, sugerează o destinație de protocol. Materialul arheologic ilustrează bogăția mâncării, luxul veseliei, în general, fastul serbărilor, în care se pierdeau chiar și pietrele de la montura cingătorilor (vezi fotografia 1). Între cele două nivele (2,80 și 6 m), depunerile nu au fost deranjate de săpături ulterioare, așa că am putut observa compoziția și succesiunea depunerilor formate din resturi vegetale arse (bârne din lemn, paie, sâmburi de fructe, fragmente de piele, păr etc. – vezi tabelul din anexă), pământ ars, oase de animale, structuri de zidărie prăbușite și cărămizi, o cantitate impresionantă de material ceramic. Adâncimea cercetării sub nivel de trei metri a necesitat armarea malului secțiunii (fotografia 2). După excavarea integrală a gropii până la –6 m am secționat doar o suprafață aflată la est. Continuarea cercetării ne-a permis să relevăm modul de susținere a zidurilor (planșa I).

Materialul arheologic nu ne permite să stabilim limita superioară de funcționare a gropii pentru arderea gunoaielor. La sfârșitul secolului trecut, groapa zidită era aproape plină, devenind inutilă. În anul 1906, magistratul plătește 1 654 coroane pentru demolarea bolților din partea superioară și umplerea cu moloz a spațiului rămas⁴. Cu acel strat am început golirea gropii, iar cu culegerea informației din arhivă, finalizarea cercetării.

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU

In the cellar of the Town Hall there has been uncovered a fire-place for the burning of garbage. This fire-place dates from the 18th century and is about 27 feet deep. The brick structure of the fire-place was linked to the stone foundation of a previous building. We uncovered a huge quantity of pottery, glass, kernel, bricks and straw, all of these being burnt.

LISTA CU ILUSTRAȚII

Fotografia 1 : Piatră din montura unei cingători descope-rită în umplutura din groapa aflată în subsolul Primăriei Vechi din Sibiu.

Fotografia 2 : Groapa de la Primăria Veche din Sibiu : armarea pereților la adâncimea de 5 m.

Planșa I : Crematoriul de la Primăria Veche din Sibiu : modalitatea de susținere a pereților (desen executat de arh. Emil Crișan)

Planșa a II-a : Crematoriul de la Primăria Veche din Sibiu : proiecție axonometrică a volumelor (desen realizat de Florin D. Toma).

Fotografii : Al. Olănesu.

² E. Sigerus, *Vom alten Hermannstadt*, I, Sibiu, 1922, p. 128-137.

³ A se vedea, între altele, G. Gläser, *Die Rekonstruktion des Rathauses in Torgau*, în „Denkmäler in Sachsen”, Weimar, 1979, p. 212-223. O inscripție din 1578 îl amintește pe Gaspar Reimwilt în legătură cu construirea unei „Trinkstube”.

⁴ Arhivele Naționale, Sibiu, Fondul „Magistratul orașului și scaunului Sibiu. Primăria municipiului Sibiu”, U52, p. 48.

Foto 1

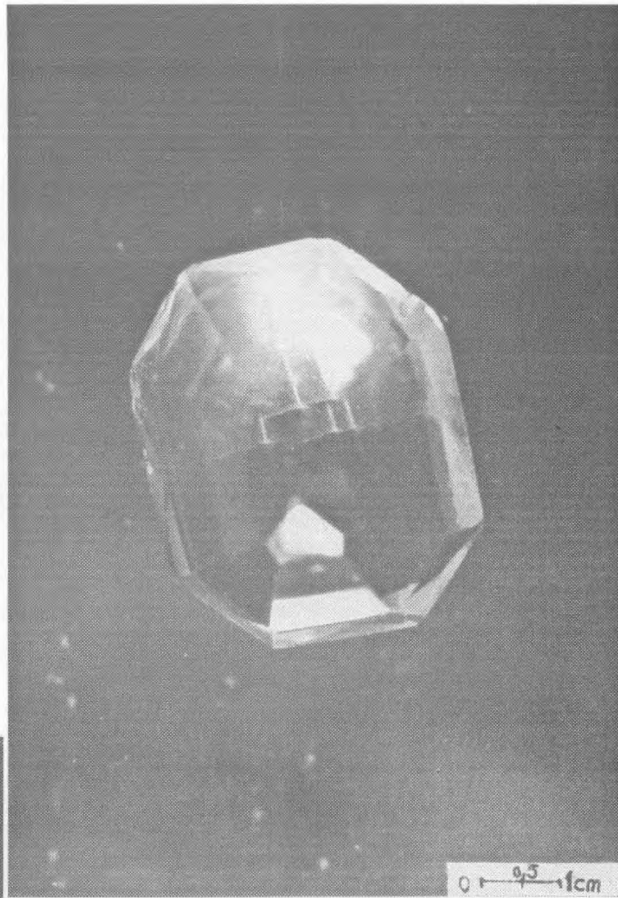
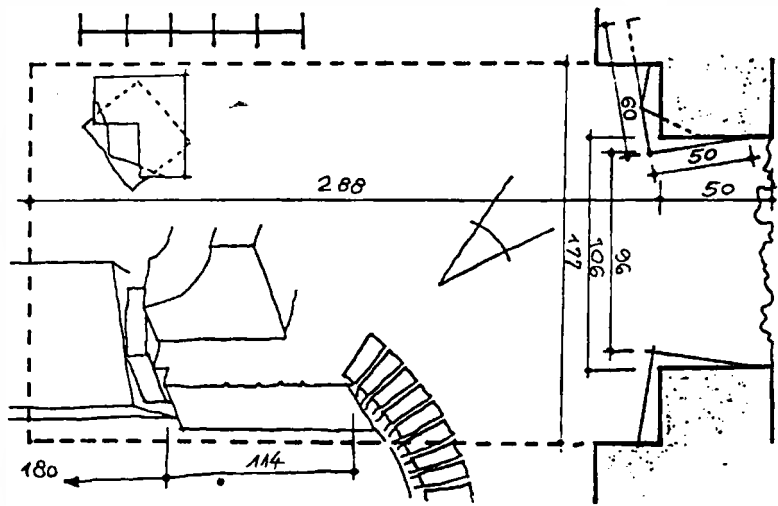
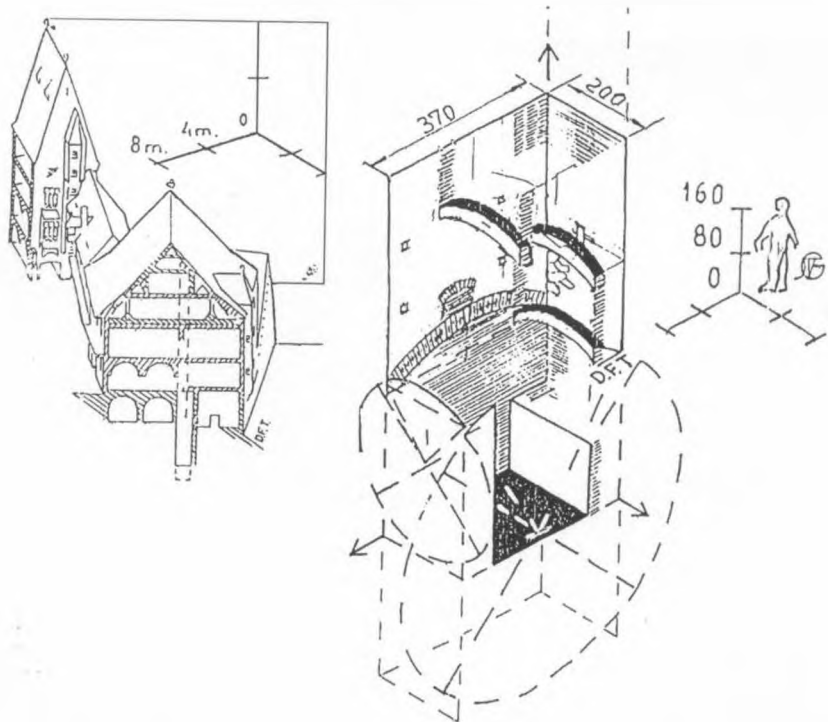

Foto 2

Planșa I - Crematoriul de la Primăria Veche din Sibiu:
modalitate de susținere a pereților (desen executat de arh. Emil Crisan).

Planșa a II-a - Crematoriul de la Primăria Veche din Sibiu:
proiecție axonometrică a volumelor (desen realizat de Florin D.Toma).

KERAMIKFUNDE AUS DEM 17. UND 18. JAHRHUNDERT IM ALTEN RATHAUS VON HERMANNSTADT

Petre Beşliu und Thomas Nägler, zwei Historiker, die während der Restaurationsarbeiten die archäologischen Grabungen leiteten, versuchten in mehreren Untersuchungs-etappen mit einigen Grabungsschnitten in den Innenräumen sowie in den Höfen des Rathauses einzelne Bauetappen und Teilgebiete der noch wenig bekannten materiellen Kultur der Stadtgeschichte zu erforschen.

Es ist bedeutsam, daß drei Meter unter der Erdoberfläche, im Erdreich eines Raumes, zwischen den Wänden eines Schachtes, zahlreiche (mehrere Kisten voll) Keramikbruchstücke von Gefäßen des 17. und 18. Jahrhunderts gefunden wurden.

Im Sommer des Jahres 1990 beauftragte mich das Brukenthalmuseum die Keramikfunde, zu sichten, zu ordnen und zu bestimmen. Wenn auch die Inventarisierungsarbeiten nicht abgeschlossen sind, ist es trotzdem möglich, eine Bilanz dieser Arbeit vorzuweisen.

Zu den Keramikgefäßen, die ich aus Bruchstücken teilweise oder ganz zusammenfügen konnte, gehören auch einige Habaner Fayencen aus Winz. Es ist verwunderlich, daß diese hochwertigen keramischen Erzeugnisse im Magistratsgebäude Verwendung fanden, denn laut Landtagsbeschluß vom 5. Juni 1631 hätten die Wiedertäufer von Winz „mit ihren Waren die sächsischen Städte bei Strafe von 200 Gulden, von denen zwei Drittel dem Fiskus und eines dem Anzeiger zuzu-fallen hätten, nicht besuchen sollen“. Anscheinend wurde diese Verfügung nicht ernstgenommen, denn in den Verlassenschaftsinventaren der Hermannstädter Teilungsbücher aus den Jahren 1672–1750 wurden oft „Winzer Krüge“ erwähnt, die zur Zierde des Hauses gereichten und sehr geschätzt wurden.

Zu den aus Bruchstücken teilweise zusammengesetzten Prunkstücken gehört auch eine 22 cm hohe Kanne (Tafel I, 1). Das Gefäß mit schräg abgesetzter Standfläche, mit bauchigem Gefäßkörper und vom Hals sich trichterförmig öffnender Kleeblattmündung und mit einem im Querschnitt bogig gekehlten Bandhenkel, besteht aus einem gelblich-grauen Scherben. Es ist innen mit einer weißen, außen mit einer blauen Zinnglasur überzogen, worauf weiße und gelbe Pflanzenmotive aufgemalt sind. Der breite horizontale zentrale Hauptornamentstreifen ist unten und oben durch typische Habaner Spitzenkrausen begrenzt. Das Gefäß dürfte Anfang des 18. Jahrhunderts erzeugt worden sein. Eine zweite Habaner Fayence, ein Kännchen von 12 cm Höhe, von gleicher Form und Farbe, doch ohne Spitzenkrause im Dekor, trägt die Jahreszahl 1721.

Zahlreiche Scherben von mindestens 7 ehemaligen bauchigen (fast kugeligen), senkrecht gerippten Krügen mit kurzer, zylinderförmiger, nach oben sich leicht öffnender Mündung, mit blauer Marmorierung auf weißem Grund (Tafel I, 2), deuten darauf hin, daß diese Fayencen, die wir dem Ende des 17. Jahrhunderts zuschreiben können, in Größen von 10 bis 20 cm Höhe weit verbreitet waren. Ein kleines marmoriertes Habaner Fayencekrügelchen ($H = 9,5$ cm) des gleichen Formentyps, ohne senkrechte Einbuchtungen, konnte aus Bruchstücken fast vollständig zusammengefügt werden. Blaue Marmorierung auf weißem Grund weist auch die Innenfläche eines kleinen Napfes auf ($H = 5$ cm; Tafel I, 3), dessen Außenfläche eine hellgrau-grüne Deckglasur trägt.

Von großem Interesse sind rotbraune Scherbenbruchstücke eines hellgrün bleiglasierten bauchigen Kruges mit relativ kurzem zylinderförmigem Hals, der, wie bei den oben beschriebenen charakteristischen Habaner Gefäßen, senkrechte Einkerbungen aufweist (Tafel I, 4). Innen ist er unglasiert. Auf der oberen Hälfte der Bauchung sind Tulpenornamente und Kreise eingestempelt, eine Dekorationsweise, die auf Fayencen nicht festgestellt werden konnte. Auf weiteren unglasierten Gefäßscherben mit typischem Habaner Schuppendekor (weiße Hörnchenmalerei) sind die Kerben am Mündungsrand gerädelt. Man kann vermuten, daß Ende des 17. und Anfang des 18. Jahrhunderts Habaner Töpfermeister aus Winz nicht nur die sehr bekannten Habaner Fayencen hergestellt hatten, sondern auch irdenes, unglasiertes und bleiglasiertes Gebrauchsgeschirr, nicht für den eigenen Bedarf, sondern auch für die umliegenden Dörfer und Städte.

Wenn die oben erwähnten Habaner Fayencen schon Bekanntes zusätzlich belegen – wir besitzen gut erhaltene Gegenstände vom gleichen Typus in zahlreichen in- und ausländischen Sammlungen – so enthüllen uns die zusammengesetzten Gefäße der siebenbürgisch-sächsischen Gebrauchskeramik viel Neues. Denn wenn hochwertige siebenbürgische Zierkeramik schon seit Mitte des 19. Jahrhunderts von zahlreichen Heimatforschern gesammelt wurde, besitzen wir heute, zum Unterschied von Mitteleuropa, leider keine einzige Sammlung von spätmittelalterlichem Gebrauchsgeschirr. Die Geschichte des Kunstgewerbes war bei uns im wesentlichen eine Geschichte der Stilformen, und vor allem des Zierats, des Repräsentationsgeräts. Schlichte einfache Dinge, die nicht durch Schmückung, sondern durch vollendete Formgestaltung in den Bereich der Kunst hineinragen,

läßt sie außer Betracht, sind doch gerade die Gebrauchsgefäße Träger der Tradition.

Zu diesen formschönen Gefäßen gehören große dickbäuchige Krüge mit trichterförmig sich öffnendem Halsansatz, der in einem zylinderförmigen Kragenrand endet (Tafel II, 1). Die ganze Gefäßoberfläche wurde, vermutlich um den fleckig brennenden Ton zu bedecken, mit einer weißen Kaolinengobe übergossen. Grün eingefärbte Bleiglasuren fanden bei den ältesten Gefäßen aus dem 17. Jahrhundert nur an dem Kragenrand und am Bandhenkel in Form von Querstreifen, Anfang des 18. Jahrhunderts auch als Glasurflecken oder -streifen auf der Gefäßwandung, Verwendung. Im Inneren der Krüge hatten die Töpfer über zahlreiche vertikale weiße Streifen eine grün oder braun eingefärbte durchsichtige Bleiglasur gesetzt. Konzentrisch übereinander stehende tiefe Drehspuren sind an der inneren Wandung festzustellen. Zahlreiche Keramikbruchstücke stammen von ungefähr elf ähnlichen Krügen. Boden- und Gefäßformen sind bei allen gleich, unterschiedlich sind nur einige Hals- und Mündungsformen. Der bogig flache Bandhenkel ist bei jedem dieser Krüge unterhalb der Mündung oder am Hals angarniert. Ein Vorteil dieser engobierten und nur spärlich glasierten Gefäße war der Umstand, daß sie in einem einzigen Brand hergestellt werden konnten und dadurch preisgünstiger waren.

Zwei Kannen mit zum Zweipaß zusammengedrückter Mündung (M-8066, M-8065) oder Bruchstücke von Kannenwandungen (M-8068) haben die vorhin beschriebene Oberflächenstruktur, entweder mit grünen Glasurstreifen (Tafel II, 2) oder mit -punkten (M-8068). Bruchstücke von 14 verschiedenen großen Kleeblattmündungen lassen erkennen, daß die Anzahl der kleineren Gefäße die der größeren übertraf. Auf einigen Scherben von der Schulterpartie der Kannen kann man mit dem Rädchen eingeprägte Dekorstreifen erkennen.

Ein außen weiß engobiertes Henkeltöpfchen ($H = 11$ cm, M-8041), mit braunem Scherben, innen braun glasiert (Tafel II, 3), ist gut erhalten geblieben. Bruchstücke von mindestens 5 weiteren Henkeltöpfchen zeigen, daß auch dieser Gefäßtypus häufig vertreten war. Einige davon sind mit hellbrauner Hörnchenmalerei verziert.

Im Verhältnis zu dem weiß engobierten Gebrauchsgeschirr ist das irdene grünglasierte noch Anfang des 18. Jahrhunderts seltener. Grün eingefärbte, durchsichtige Bleiglasuren auf weißer Engobe finden wir meist auf kleineren Gefäßen, wie z. B. auf einem Henkeltöpfchen (Tafel II, 4; $H = 8$ cm; M-8038), das innen unglasiert ist, wie auch auf einer Henkelschale (Tafel II, 5; $H = 7$ cm), die innen die gleiche grüne Glasur trägt wie außen. Eine davon hat eine besondere Henkelform. Hier wurde eine Tonwulst in sich zu einer Schlaufe zusammengeschlossen und mit einer Schlaufenseite an die Gefäßwandung angarniert. Drei weiß engobierte, teilweise hoh-

le Henkel mit Trinkwarze lassen darauf schließen, daß auch Wasserkrüge zu dieser Gruppe gehört haben.

Zu der Gruppe der unglasierten Irdenware gehören unter anderem zwei große, 10 mittlere und 13 kleinere Henkeltöpfe (Tafel III, 1-4), mit leicht eingewölbtem Standboden, mit zweimal längsgerilltem band- oder, im Querschnitt, fast quadratischem Wulsthenkel, der immer am größten Umfang des Bauches wie auch am Lippenrand angarniert ist. Die meisten dieser Gefäße haben außer einigen, noch am Töpferrad eingepprägten, kaum wahrnehmbaren Querrillen (die auf der Bauchung die garnierung des Henkels bestimmen sollten) keine weiteren Verzierungen. selbst dort, wo Ornamente vorhanden sind, handelt es sich um einfache Zierelemente, die die Form begleiten oder betonen, die niemals formstörend oder un schön wirken. Dazu gehören gekerbte Lippenränder, mit dem Malhorn gezogene waagerechte Linien, die den Rand eines Gefäßes oder besonders charakteristische Einschnitte und Ansatzstellen an Fuß, Bauch oder Hals hervorheben. Auch Punkte, nach dem Prinzip der Reihung angeordnet, auch Stempelungen und Fingerdruckmulden oder auch einfache Glasurfarbflecken gehören her.

Bruchstücke von drei verschiedenen Wasserkrügen mit Trinkwarze am Henkel sind unverziert. Diese Gefäße, mit flachem, leicht eingewölbtem Standboden, mit bauchigem, fast kugelförmigem Gefäßkörper, mit schlankem Hals und einem kelchförmig ausgeweiteten Mündungsrand, mit einem Siebeinsatz, darin auch ein zentraler Knopf zur Steuerung des Wasserstrahles, sind von einer besonders gefälligen Form (Tafel III, 6). Der Henkel ist nur von der Warze abwärts hohl und kommuniziert mit dem Gefäß nur am unteren Ende. So kann beim Trinken, sofern das Gefäß noch halbvoll ist, der Henkel als Saugrohr benützt werden, d. h., der Krug muß nicht gekippt werden. Wasserkrüge mit Siebeinsatz ohne Trinkwarze am Henkel hatten, wie zwei Bruchstücke es beweisen, über dem oberen Henkelansatz ein vom Töpfermeister gestochenes Loch, das unter das Sieb führte, um beim Ausgießen des Wassers Luft nachströmen zu lassen.

Unter den zahlreichen Bruchstücken fanden sich auch solche, die einst zu schönen Schüsseln gehört hatten. Eine derselben (Tafel IV, 2; $Dm = 28,5$ cm) trägt hellgrüne geometrische Motive auf dunkelgrünem, eine weitere (Tafel IV, 5; $Dm = 21$ cm) hellbraune, dunkelgrüne, und manganbraune stilisierte Blumenmotive auf hellgrünem Grund. Fragmente von einer hellgrünen, fast weißen Schüssel (Tafel IV, 3; $Dm = 25,5$ cm) mit braunen, rotbraunen und gelben Streublumen muß einstmals zu den Prunkstücken eines Haushalts gehört haben. Auch kleine Bruchstücke von einfachen Schüsseln (Tafel IV, 4; $Dm = 25$ cm) mit weißer Hörnchenmalerei und einer braun eingefärbten durchsichtigen Bleiglasur, direkt auf den ziegelbraunen Scherben gesetzt, konnten zu einem größeren Schüsselfragment zusammengefügt werden. Schüsseln mit Kremprand, wie z. B. auf Tafel IV,

6, hatten auf der Innenfläche nur eine grüne Bleiglasur, ohne jede Verzierung.

Weiteres Gebrauchsgeschirr, wie beispielsweise eine grünglasierte Bratpfanne (35×13 cm; M-8072) ohne Füße, mit zwei Ausgüssen, Bruchstücke (Fußzone) eines unglasierten Vorratsgefäßes (*Dm* (Boden) = 13,5 cm), mit einer Scherbendicke von einem Zentimeter, ein unglasierter, henkelloser Napf (*H* = 8 cm, M-8071), kann dem Ende des 17. Jahrhunderts zugeschrieben werden. Eine gut erhaltene unglasierte Blattkachel (Tafel V) und zahlreiche Bruchstücke von irdenen, unglasierten, braunglasierten oder reduzierend gebrannten Pfeifenköpfen (Tafel VI) runden die Palette der Fundstücke ab.

Die Tatsache, daß man zwischen diesen Scherben viele Knochenreste von Schafen, Schweinen, Rindern, Fasanen und Hasen identifizieren konnte, hat zu der Vermutung geführt, daß sich im Rathaus, zumindest seit der Mitte des 17. Jahrhunderts eine Gaststätte befunden haben könnte (eine solche gab es z. B. im 16. Jahrhundert in Torgau). Allerdings wäre es auch möglich, daß irdene Gefäße und Fayencen, die in der Abfallgrube teilweise als Bruchstücke gefunden wurden, als konfiszierte Ware im Rathaus gelagert und später vernichtet wurden. Sie kann auswärtigen Töpfern für rechtswidriges Hausieren weggenommen worden sein, so daß die Keramikfunde kaum eindeutig Hermanstädter Töpfern zugeschrieben werden können. Die Essensreste in der Fallgrube könnten auch von verschiedenen Gelagen oder gar von der Verköstigung von Gefangenen oder Sträflingen herrühren.

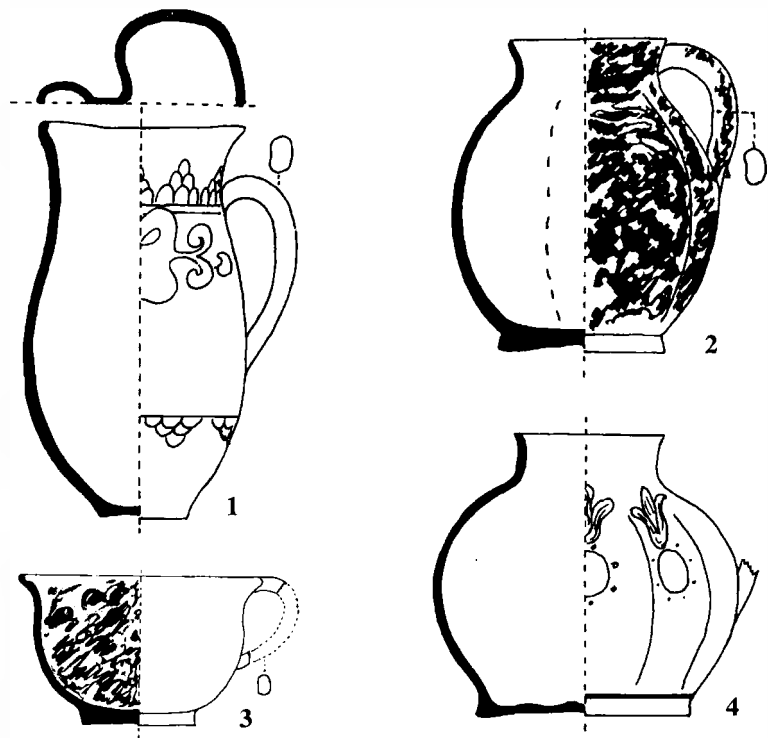
HORST KLUSCH

Ceramica din secolul al 17-lea și al 18-lea, rezultată din săpăturile efectuate la Primăria Veche din Sibiu

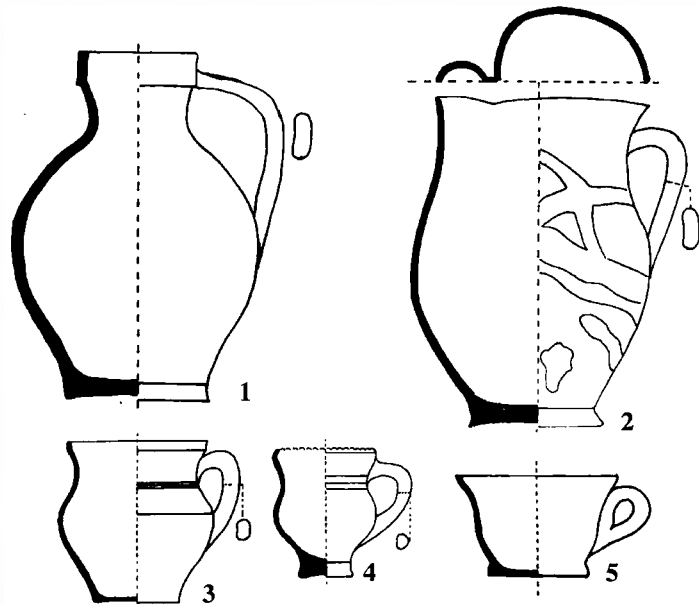
Istoricii Petre Beșliu și Thomas Năgler au inițiat, la Primăria veche din Sibiu, cu ocazia unor lucrări de restaurare a imobilului, săpături arheologice. Au găsit, la 3 m sub nivelul suprafeței curții, în molozul unei încăperi, cioburi de ceramică din secolele al 14-lea și 15-lea, precum și numeroase cioburi (câteva lăzi) și vase de ceramică din secolele al 17-lea și 18-lea.

O parte a vaselor salvate au fost identificate ca aparținând faianței habane din Vinț, altele completează tezaurul inestimabil al ceramicii uzuale, smălțuite și nesmălțuite, din Transilvania.

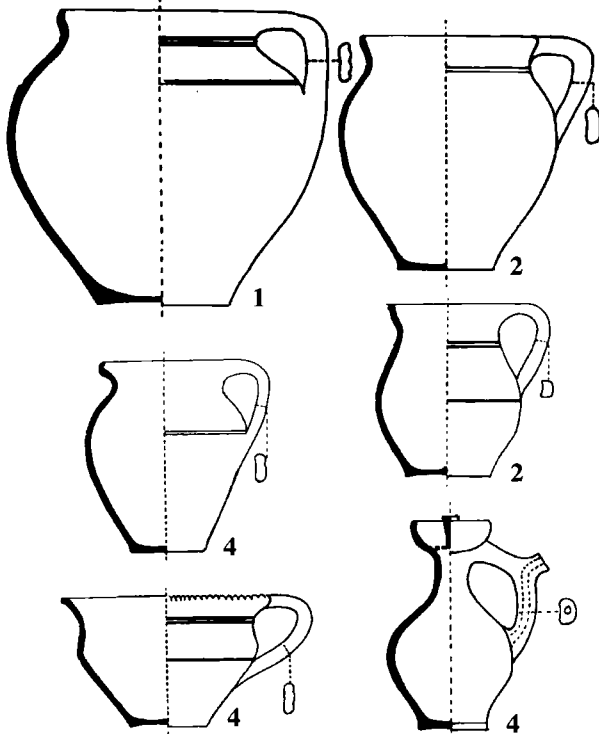
Faptul că molozul amintit conținea resturi de oase animale (oaie, porc, vită, fazan și iepure) permite concluzia că, în incinta primăriei, a funcționat, pe timpuri, și un han. Multe vase întregi, unele dintre ele încă nefolosite, pot să provin, după părerea autorului, din mărfurile confiscate în piață.

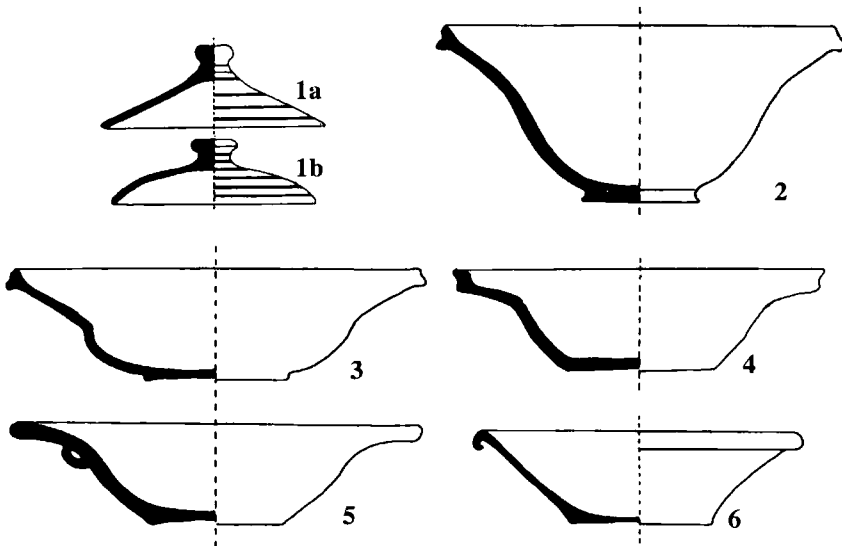
Tafel I – 1–3 Habaner Fayencen, 4 grünglasierte Habaner Irdenware.

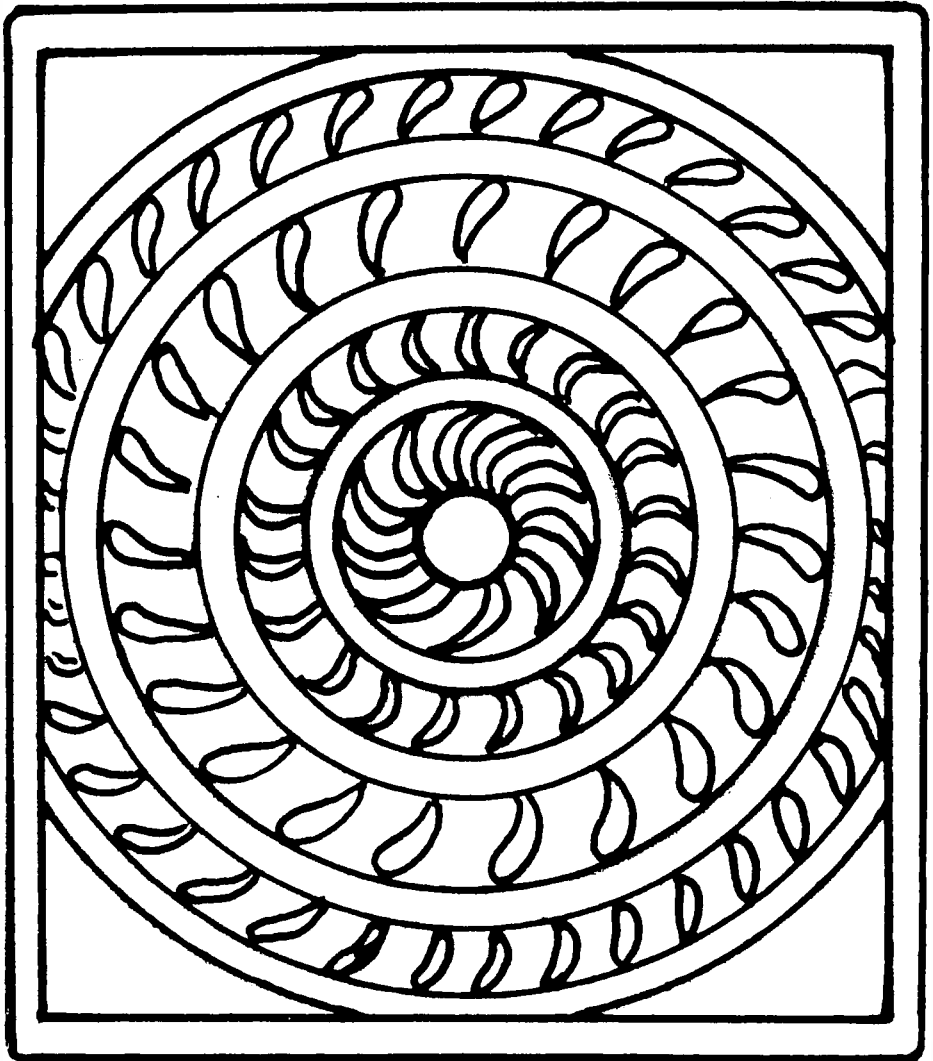
Tafel II – 1–3 weiß engobierte, 4 u. 5 grünglasierte Irdenware.

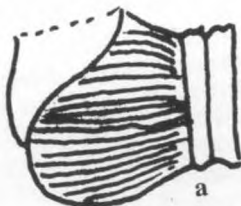
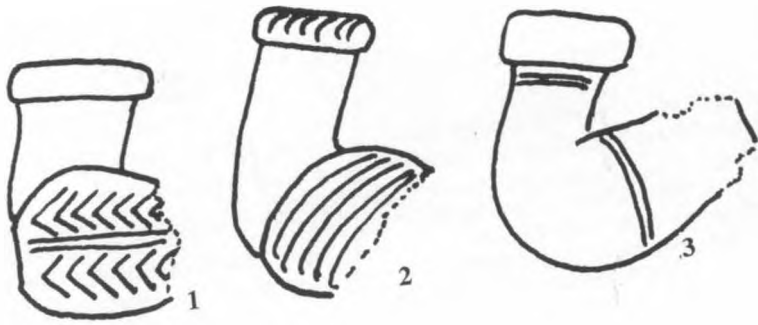
Tafel III – Unglasierte Irdenware.

Tafel IV – Gefäßdeckel und Schlüssel.

Tafel V -- Unglasierte Blattkachel.

Tafel VI – Glasierte und unglasierte irdene pfeifenköpfe.

În urma săpăturilor efectuate în subsolul Primăriei Vechi din Sibiu a fost descoperită o mare cantitate de fragmente ceramice.

S-au luat în considerare numai fragmentele tipice. Tipologia are la bază criteriile deja cunoscute.

Din totalul de 4 350 fragmente, 2 380 aparțin unor vase nesmălțuite și 1 970 sunt fragmente de vase smălțuite. În general sunt vase de uz comun.

În privința vaselor nesmălțuite, pasta este de bună calitate, cu ardere oxidantă, degresant din nisip fin, obiectele sunt neornamentate sau cu ornamente incizate, benzi de striuri orizontale sau în val, în zona gâtului și/sau în partea de maximă amplitudine, cu sau fără toartă, lucrate la roată rapidă.

Din totalul de 2 380 fragmente de ceramică nesmălțuită, 82 % au arderea oxidantă, iar 18 % ardere reductoare, 9,2 % ardere secundară, fie în exterior (erau folosite la gătit direct pe flacăra), fie și în interior sau numai în partea superioară a peretelui vasului. Este posibil să fi fost arse măcar parțial și în groapa în care au fost descoperite.

Redăm un tabel statistic al fragmentelor de ceramică nesmălțuită, clasificată după formă :

- 42 % fragmente aparținând vaselor de dimensiuni medii, folosite pentru gătit ;
- 38 % fragmente din ulcele pentru băut, cu sau fără toartă ;
- 15 % fragmente ale unor vase mari, folosite pentru gătit sau păstrarea alimentelor ;
- 2,3 % castroane de diferite dimensiuni ;
- 1,5 % ghivece pentru flori ;
- 1,2 % capace pentru vase, cu buton sau toartă.

Ceramica smălțuită (1 970 fragmente) : pasta este de bună calitate, bine arsă, o parte sunt angobate, lucrate la roată rapidă, folosind ca degresant nisipul fin. Smalțul este puțin folosit, din cauza ingredientelor foarte scumpe. Marea majoritate a fragmentelor sunt smălțuite numai în interior, puține în exterior, numai în pete de diferite culori, ca ornament pe fond de angobă albă.

Situația materialelor ceramice smălțuite, în funcție de tipul de vas de la care provin :

- 42 % oale pentru vin ;
- 36 % fragmente de ulcele pentru băut, cu sau fără toartă ;
- 5,6 % oale mari pentru gătit ;
- 5,3 % căncee ;
- 4 % castroane ;

- 4,9 % capace cu buton ;
- 2 % farfurii.

Din aceeași categorie, ceramică smălțuită, s-au găsit :

- 2 tăvițe cu cioc la ambele capete ;
- 2 vase, care după format, pastă și decor, par a fi de import ;
- fragmente aparținând unor vase habane din pastă foarte fină, bine arsă, de culoare gălbuie, cu mult caolin, ornamentate cu smalț gri-albastru pentru fond și albastru intens pentru motivele florale.

SILVIA GALEA

1. Sistemul de referință

Materialul arheologic rezultat în urma săpăturilor de la Primăria Veche din Sibiu, monument de arhitectură, reprezentativ pentru evul mediu transilvănean, conține, alături de elemente de identificare a fazelor de construcție a edificiului, de altfel, scopul principal al cercetării respective, o însemnată cantitate de fragmente de sticlă. Acestea au fost descoperite într-o groapă menajeră, alături de fragmente ceramice și oase de fazan, iepure, porc, vițel, oaie¹.

Acest bogat material este inedit pentru cercetătorii noștri privind sticla medievală care, până acum, n-au beneficiat de date furnizate de investigația arheologică. De asemenea, o noutate reprezintă și tipul de investigație propus care face parte din categoria *cercetărilor convergente*² înțelegând un mod de conlucrare interdisciplinară menit să confrunte gradul de valabilitate al documentului sau argumentelor puse la dispoziție nu numai de arheolog, ci și de istoricul de artă, arhivist, etnolog. Acest program de analiză are meritul de a focaliza rezultatele particulare, făcând posibilă reconstruirea unei realități „uitate” percepută de noi fragmentar, care își dezvăluie autenticitatea prin aceste comparări, interogări permanente.

2. Demersul metodologic

Prelucrarea materialului arheologic a impus stabilirea unor ierarhii a operațiilor de investigare, mod de abordare indispensabil în organizarea și sistematizarea muncii științifice:

- analiza detaliată a fragmentelor de sticlă și asamblarea lor pentru a realiza recompunerea formelor inițiale;
- evaluarea statistică a pieselor reconstituite;
- interpretarea materialului arheologic prin corelarea lui cu informațiile de arhivă și literatură de specialitate.

3. Rezultate

Rezultatele studiului nostru sunt relevante pentru conturarea unui tablou sugestiv privind viața cotidiană de la Primăria Sibiului, indicând nevoi, obiceiuri și ritualuri mai puțin cunoscute de istoria mentalităților medievale din Transilvania.

Astfel, o primă categorie de piese constă din sticla de băutură, pahare, căni („*Humpen*”), carafe folosite la mesele obișnuite sau festive date de Primărie în cinstea oaspeților care vizitau Sibiul. A doua categorie se referă la existența unei farmacii asemănătoare celor de „curte”, mai exact a unei cămări (*Keller*) unde se depozitau sticle de farmacie pregătite pentru uzul curent sau pentru eventualele călătorii ale comitelui sașilor, pentru alți demnitari care treceau prin Sibiu. Acest tip de farmacie a fost frecvent în epocă în Europa occidentală³.

S-au găsit în stratul arheologic butelii de farmacie, sticle de medicamente pentru uleiuri, tincturi, elixire, substanțe spirtoase, baghetă de sticlă pentru amestec, mensuri cilindrice.

Procedând la *evaluarea statistică* pentru a determina numărul de piese și pentru a stabili tipurile morfologice frecvente, se constată că aceste două categorii devin extrem de relevante. Din circa 100 piese recognoscibile ca tip morfologic s-a evidențiat următoarea clasificare:

— sticle pentru băut („de pivniță”)	15 buc.
— căni drepte cu toartă („ <i>Humpen</i> ”)	9 buc.
— căni cu toartă, carafe	3 buc.
— pahare cu talpă și picior	5 buc.
— pahare cilindrice	11 buc.
— castroane pentru masă	5 buc.
— butelii pentru farmacie	15 buc.
— sticle pentru oțeturi („ <i>ciorchine</i> ”)	14 buc.
— flacoane mici pentru toaletă și medicamente	18 buc.
— baghetă din sticlă pentru farmacie	1 buc.
— figurine	2 buc.

4. Locul de proveniență și datare

Considerăm că piesele respective provin din glăjăria transilvăneană de la Porumbacu de Sus, relativ aproape de

¹ Petre Beșiu, Thomas Nägler, *Die archäologische Grabungen im Hermannstädter Alten Rathaus*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, nr. 2/1989, p. 28–39. Cu acest prilej mulțumim colegului nostru arh. Petre Beșiu, care ne-a pus la dispoziție, pentru cercetare, materialul arheologic.

² Lîgia Fulga, *Sticla transilvăneană, sec. XVII–XIX*, (catalog de expoziție), 1992, Brașov.

³ Wolfgang Hagen Hein, *Emailmalereigläser aus deutschen Apotheken*, Govi-Verlag, Frankfurt am Main, 1972, *passim*.

Sibiu, cunoscută din documentele de arhivă cu o producție însemnată de sticlă diversificată și de buna calitate. Cronologic, piesele le încadrăm în a doua jumătate a sec. al XVII-lea și prima jumătate a sec. al XVIII-lea. Argumentele care susțin această determinare au la bază bogatul material de arhivă existent; ne referim, în special, la urbăriile și inventarele domeniului Porumbac⁴, aceste date fiind coroborate cu analiza stilistică și morfologică a pieselor; adăugăm, de asemenea, o mărturie arheologică importantă, anume descoperirea în umplutură a unei monede din 1695 (un *gros*), element de datare care confirmă ipotezele noastre.

Nu lipsit de importanță în avansarea cercetărilor asupra sticlei transilvănene este faptul că formele găsite în săpătura arheologică le găsim cu uimitoare precizie menționate în documentele de epocă din sec. al XVII–XVIII-lea, suprapunerea de *termeni și piesele concrete* recent reconstituite (Fig. 1–16) atestând indubitabil producerea lor în glăjăria de la Porumbacu de Sus⁵. Se cunoaște din documente că la glăjăria de la Porumbacu de Sus au lucrat meșteri pricepuți în prelucrarea artistică a sticlei, aduși din Veneția⁶ încă din 1619, apoi din Boemia⁷, care primeau comenzi din partea principilor Transilvaniei, a nobililor, a oamenilor bogați din orașe, a negustorilor care plăteau scump aceste piese considerate rarități, majoritatea populației folosind, în mod curent, pentru uz, oalele din lut.

5. Compoziția

Majoritatea acestor piese intră în categoria „sticlei de pădure” lucrată în toate glăjăriile transilvănene în sec. al XVII–XVIII-lea; este numită astfel datorită topiturii de sticlă de nuanță verzui sau gălbuie care conține cantități variabile de oxid de fier, existent în cenușa de potasiu obținută din cărbunii de pădure. Compoziția sa era formată din 6 părți nisip de cuarț, 1 parte calcar sau oxid de calciu și 1 parte cenușă de potasiu (K_2CO_3) obținută din

⁴ David Prodan, *Urbăriile Țării Făgărașului*, I–II, București, 1970 și 1976, mai departe *Urbăriile...*

⁵ *Jurnalele economice ale Annei Bornemsza din 1677*, 28 mai, atestă piese lucrate la Porumbacu de Sus: „350 sticle de medicamente bune pentru farmacie, 100 sticle late (aplatizate, n.ns.)” (vezi Prodan, *Urbăriile...*, p. 384).

⁶ Cronicarul sas Georg Kraus menționează sticlari italieni aduși din Veneția de către principele Gabriel Bethlen în 1619 la Porumbacu de Sus. (Cf. Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei*, București, 1965, p. 45).

⁷ În inventarul domeniului Porumbacu din ianuarie 1648 este menționată glăjăria și faptul că lucrau și sticlari nemți. Cf. David Prodan, *Urbăriile...* p. 902.

arderea lemnului de stejar sau carpen din văile împădurite ale Carpaților⁸.

De asemenea, imposibilitatea de a asigura o temperatură constantă procesului de topire și, în general, folosirea redusă a substanțelor de limpezire și decolorare a masei de sticlă cu arsenic și salpetru procurate local sau din import⁹, cu efect asupra coloritului verzui și cu multe bule de aer, sunt trăsăturile specifice producției acestor glăjării.

Cu toate acestea, documente din sec. al XVII-lea atestă faptul că sticlarii din Porumbacu de Sus reușesc să obțină sticlă incoloră, numită impropriu în epoca „*crystallo*”, foarte ușoară, cu pereți subțiri datorită conținutului de cretă introdus ca ingredient în topitura de sticlă (*Kreideglas*).

În săpăturile de la Primăria Veche s-au identificat câteva pahare de acest tip, chiar un fragment cu inscripție în limba germană (*Er hat...*), fapt care ne îndreptățește să considerăm că au fost lucrate de meșteri nemți veniți din ateliere de sticlă din centrul Europei, Germania sau Boemia. Este vorba de un pahar de petrecere cu picior și talpă din seria formelor bachice mult uzitate în perioada barocului, tip „*Willkommen*” cu text gravat, un îndemn la băut și veselie; în această categorie intră și paharele incolor scunde, cilindrice sau ușor evazate cu caneluri verticale realizate în formă de „optic” (denumirea unei forme de suflat), datate în jurul anului 1700. De asemenea, un flacon de toaletă, pictat la rece, reprezintă o bogată compoziție florală cu păsări (păun?), realizată de o mână talentată, foarte sigură în executarea desenului, prețiozitatea evidentă indicând destinația lui către patricienii bogați din Sibiu (Fig. 9).

6. Tehnici de realizare

În glăjăriile transilvănene din sec. al XVII–XVIII-lea se știe că sticla se prelucra manual prin suflarea la „pipă” (țevă), solicitând sticlarii cu disponibilități artistice și experiență îndelungată; meseria de sticlar se transmitea din tată în fiu, păstrându-se cu strictețe anumite secrete de fabricație.

În ceea ce privește tehnicile de decorare, domină suprafețele canelate, realizate în „optic”, modelările plastice, complicate cu toarte arcuite și butoni, bazele sunt accentuate prin inele franjurate, în jurul corpului sunt spiralate fire de sticlă, devenind frecvente forme figurative foarte ingenioase. Toate aceste modalități de ornamentare

⁸ Felix Patari, *Die Geschichte vom Glas*, AT Verlag, Aaron Schweiz, 1986, p. 51–54.

⁹ Surdu Bujor, *Contribuții la problema nașterii manufacturilor din Transilvania în sec. al XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj-Napoca, VII, 1964, p. 147–237. Sunt atestate 14 ateliere transilvănene de producere a salpetrului la începutul sec. al XVIII-lea.

indică apartenența la repertoriul sticlei venețiene care a persistat până în sec. al XIX-lea în mediul conservator al glăjăriilor transilvănene.

Se remarcă, de asemenea, tendințe timide de asimilare a barocului în mediul provincial transilvănean, pe măsură ce trecem pragul sec. al XVIII-lea, sesizabile în forma paharelor și ornamentica lor cu ușoare gravări geometrizante. Semnalăm ca importantă și prezența unui fragment de sticlă care prezintă urme de aurire, fiind un indiciu că această tehnică era cunoscută și de sticlării de la Porumbacu de Sus. Este vorba de o butelie comandată, probabil, de Primăria din Sibiu.

7. Repertoriul tipurilor morfologice

Realizarea unui repertoriu a tipurilor morfologice identificate poate permite o analiză detaliată a elementelor evolutive, intervenite la nivelul formelor în ansamblu, edificatoare pentru producția de sticlă de la glăjăria de la Porumbacu din acea perioadă; analiza atentă a părților componente devine relevantă, de asemenea, pentru a surprinde o anumită specificitate stilistică care poate lămuri aspecte de natură cronologică.

De aceea, reluăm clasificarea mai sus menționată.

— *Sticle pentru băutură* (15 buc.) apar numite în documente „late”, iar uneori de „pivniță” după locul de păstrare. Se disting prin forma lor aplatizată, cu corp în formă de coif sau pară, cu gât specific cu inel concav spre gură, care are efect onomatopeic de „gâlgâit”. Sunt lucrate din sticlă de pădure verde sau verzui; (Fig. 1).

O altă varietate morfologică este reprezentată de sticlele cu gât înalt cu inel circular la gură, având forma de butelcă ușor aplatizată, de culoare galben-brun (mangan); (Fig. 11).

În documente apar menționate deseori „sticle vechi cu gât lung”, ceea ce ne îndreptățește să încadrăm această formă în tipologia predilectă secolelor anterioare, în special sec. al XVI-lea¹⁰.

— *Căni drepte („Humpen”)* (9 buc.) fac parte din seria tradiționalelor căni pentru bere răspândite în întreaga Europă în sec. al XVII–XVIII-lea. În ceea ce privește forma, corpul este cilindric cu inel franjurat la bază cu toartă groasă canelată. Ca decor se disting fire de sticlă spiralate pe suprafața

corpului, tehnică reluată *à la facon de Venise*¹¹ specifică sec. al XVII-lea, această tehnică fiind, de fapt, aproape unica manieră de decorare a pieselor de sticlă analizate.

— *Pahare* (16 buc.) vin să confirme, prin numărul lor, frecvența folosirii lor de către Primărie pentru oaspeții de seamă ai Sibiului. Se diferențiază o primă categorie, paharele cu picior și talpă realizate din „sticlă de pădure”, unul cu corp tronconic, celălalt în formă de caliciu (cupa) cu picior și talpă înaltă concavă care amintește de apartenența la sticla venețiană, considerate de noi forme stilistice anterioare sec. al XVII-lea (Fig. 3–4). În schimb, celelalte pahare sunt din sticlă incoloră numite impropriu „*crystallo*”, au corpul conic cu talpă și picior răsucit *à la facon de Venise*. Alături de acestea, o categorie aparte o formează paharele mici cilindrice cu suprafață netedă sau la gură ușor evazate, cu caneluri verticale realizate în „optic” sau un decor geometric discret gravat la buză. Piese respective le încadrăm ca datare în prima jumătate a sec. al XVIII-lea (Fig. 13–16).

— *Căni cu toartă* pentru servit la masă (3 buc.); fiecare în parte sunt exemplare deosebite care excelează prin eleganța formelor, a tehnicilor de decorare și înobilare a sticlei. Le prezentăm detaliat pe fiecare în parte:

a) *Cana mare cu toartă*, piesă comandată de oameni înstăriți pentru că a făcut parte din inventarul meselor celor bogați din acea epocă. Este o cană pântecoasă, cu gâtul și gura cilindrică puternic marcată, din fire de sticlă spiralate aplicate la cald. Baza este foarte stabilă prin inelul atașat în jur, iar toarta este lată și canelată. Ca formă și manieră de decorare trădează aceeași tradiție venețiană, fiind lucrată la sfârșitul sec. al XVI-lea – începutul sec. al XVIII-lea.

b) *Cana mică cu toartă* este un exemplu de sticlă rară numită „*calcedonio*”¹² pentru că imită agatul, o piatră semiprețioasă cunoscută prin decorul marmorat roșu rubin-verde. Corpul este bitronconic, gâtul larg de formă cilindrică, baza, de asemenea, este marcată printr-un inel, iar toarta arcuită este prevăzută cu un buton realizat plastic la cald. Ca și precedentă face parte din același vocabular decorativ *à la facon de Venise* (Fig. 12).

¹⁰ Brigitte Klesse, *Glas*, Katalog des Kunstgewerbemuseums, Köln, 1963, p. 127–128; Ignatz Schlosser, *Das alte Glas*, Klinkhardt und Biermann, München, 1984, p. 88; în inventarul domeniului Porumbacu din ianuarie 1648 se menționează „sticle vechi cu gât înalt” (Cf. D. Prodan, *Urbăriile*... p. 892–902).

¹¹ Franz Adrian Dreier, *Venezianische Gläser und Façon de Venise*, Kataloge des Kunstgewerbemuseums Berlin, Band II, 1989, p. 25.

¹² Franz Adrian Dreier, *op. cit.*, p. 54.

- c) *Cana cu toartă* („*carafina*“) este o piesă remarcabilă ca realizare artistică, lucrată la glăjăria de la Porumbacu, din sticlă de pădure, de nuanță verzuie. Corpul este în formă de pară cu caneluri verticale realizate în „optic“. Gâtul este prevăzut cu un inel concav și buza ușor evazată, care are același efect onomatopoeic (gălgăit) întâlnit și la sticlele pentru băutură; se distinge, de asemenea, toartă arcuită și buton realizat la cald. Piesa este încadrată cronologic la sfârșitul sec. al XVII-lea – începutul sec. al XVIII-lea și se înscrie în reluările decorative de tip venețian (Fig. 2).
- *Castroane* (5 buc.) sunt din sticlă de pădure, deci nuanță verzuie, cu pereții puternic evazați, unele folosite la masă la posibile spălătoare mici pentru mâini, după cum apar în unele documente de epocă¹³; în același timp, există și fragmente care indică castronașe din sticlă incoloră („*crystallo*“) cu borduri delicat gravate.
- *Butelii pentru farmacie* (15 buc.) apar menționate, în inventarele glăjăriei de la Porumbacu de Sus, sub denumirea „*flasculi pro medicamentis conservandi*“, iar capacitatea lor este măsurată în optimi („*octalium*“). Prezintă dimensiuni variate, ele putând fi clasificate de noi în butelii mari cu diametrul bazei de 10/8 cm și înălțimea de 15/16 cm și butelii mijlocii cu diametrul bazei de 9/8 cm și înălțimea 16 cm. Toate aceste butelii au corpul prismatic, formele sunt pătrate sau dreptunghiulare, cu fete hexagonale și octogonale. De asemenea, gâtul și gura buteliilor evidențiază diferențieri morfologice, de la un gât ușor înalt și evazat la gâtul scurt, cilindric cu inel. Toate aceste piese au fost suflate la țevă în glăjăria de la Porumbacu folosindu-se sticlă de pădure colorată verde, verzuie sau albăstruie (Fig. 6).
- *Flacoane mici pentru toaletă și medicamente* (18 buc.) făceau parte din dotarea aceleiași farmacii a Primăriei care își păstra, după cum ne informează documentele de epocă¹⁴ „*aqua benedicta atramentarium pro rosolis apta, fortia et debilia*, adică săruri, esențe parfumate etc. Piesele sunt de dimensiuni mici, calitatea sticlei este aceeași, de culoare verzuie, corpul este cilindric sau prismatic cu aceleași deschideri la gură ca la buteliile de farmacie (Fig. 7).
- *Sticle pentru oțet tip „ciorchine“* (14 buc.) prezintă ca formă specifică corpul cilindric cu toartă mică sau nu aplicată pe umăr; elementul distinct în morfologia piesei este suprafața striată în pătrate mici, numită în inventarele din epoca „ciorchine“ (Fig. 8) sau suprafața canelată vertical, ambele decoruri fiind realizate în relief prin suflare directă în forme. Aceste sticle au același gât cu efect onomatopoeic gălgăit, aspect care ne îndreptățește să le încadrăm tipologic în seria pieselor de sticlă lucrate la sfârșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea ca și sticlele pentru băutură, flacoane, carafină.
- *Figurine* (2 buc.) sunt modelate plastic la cald, fie din sticlă de pădure (verzuie) cu albastru cobalt, fie din sticlă incoloră, ele reprezentând un porumbel și un câine; ele fac parte din „fanteziile“ sticlarilor care au creat o gamă variată de astfel de reprezentări, după cum ne informează documentele de arhivă¹⁵; confirmă din nou tipologia morfologică de sorginte venețiană.

8. Considerații finale

Trebuie subliniat faptul că demersul nostru s-a bazat pe două surse de informații primare care au făcut dovada autenticității lor indubitabile: materialul arheologic descoperit la Primăria Veche din Sibiu și documentele de arhivă care se referă la urăriile și inventarele domeniului Porumbacu la sfârșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea.

Demonstrația respectivă a avut permanent în vedere verificarea reciprocă a argumentelor provenind din cele două surse, permițându-ne să formulăm judecăți de valoare asupra determinării unor tipuri de piese de sticlă lucrate la glăjăria de la Porumbacu de Sus, în jurul anului 1700. S-au adus precizări asupra calității sticlei, asupra tehnicilor de prelucrare și decorare. Ideea majoră care se evidențiază de la sine este continuarea stilului venețian, așa-numita „à la façon de Venise“ dominantă în sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea în Europa occidentală, care potentează, prin reluări, vechile tehnici folosite în atelierele venețiene (sticlă filată, sticlă „*calcedonio*“ etc.), cele care continuă, la rândul lor, sticla din antichitatea romană. Ne dăm seama, astfel, că producția de la Porumbacu de Sus nu este străină de cea din centrul Europei, sticlarii transilvăneni fiind receptivi la tendințele epocii respective.

¹³ În jurnalele economice ale principesei Anna Bornemisza sunt menționate 60 spălătoare de sticlă care se folosesc la curte. (cf. David Prodan, *Urbăriile* . . . II, p. 387).

¹⁴ Magdalena Bunta, Katona Imre, *Az erdélyi üvegművészség a századfordulón, Bukarest, 1983, p. 85.*

¹⁵ Din jurnalele economice ale principesei Anna Bornemisza între 1677 și 1688 aflăm despre aceste jucării sau forme figurative care se lucrau la Porumbacu. Ele sugerau aspectul unui măr, pară, porumbel, dovleac, pușcă, tărâncop, buzdugan. (Cf. David Prodan, *Urbăriile* . . . , p. 71).

Nu lipsită de interes este identificarea unor tipuri mai vechi anterioare perioadei cercetate, specifice, probabil, sec. al XVI-lea, ca de exemplu, sticlele cu gâtul lung. Sperăm că cercetările ulterioare vor lămuri ipotezele formulate cu acest prilej.

LIGIA FULGA
PETRE MUNTEANU-BEȘLIU

The Transylvanian Glass
from the Old Town Hall in Sibiu

(abstract)

In this study, the authors present the results of the latest archaeological uncoverings done in the Old Town Hall from Sibiu regarding the Transylvanian glass from the end of the XVIIth and the beginning of the XVIIIth century.

The authors have resorted to the statistical analysis of the material, which revealed different types of glass, their composition, the technique, and different types of adornments.

About 100 pieces of glass could be identified and reassembled. They illustrate the fact that they were used by the urban patricians in every-day life and also prove the existence of a chamber containing bottles used for pharmaceutical purposes.

In this study, there is laid stress upon the most frequent morphological forms (bottles for beverages, straight and ordinary cups, glasses, small toilet and medicine bottles, bottles for vinegar, figurines), which belong to the ornamental vocabulary of the baroque.

Of no smaller interest, however, are the remnants from the Renaissance which coexist with the forms characteristic of the end of the XVIIth and the beginning of the XVIIIth century.

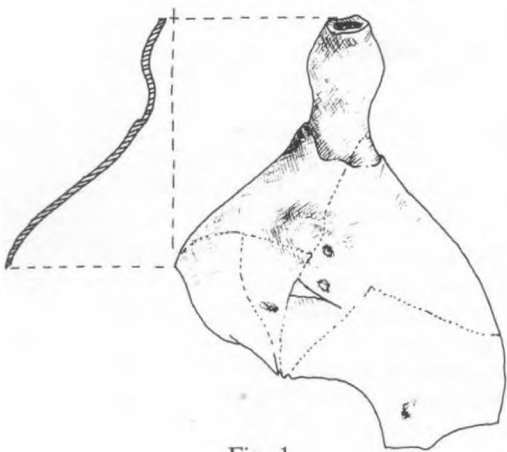

Fig. 1

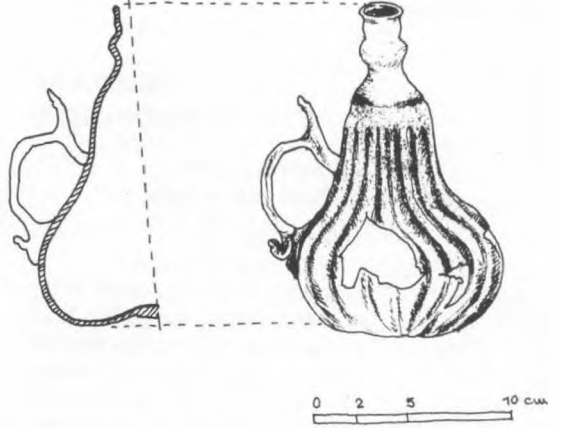

Fig. 2

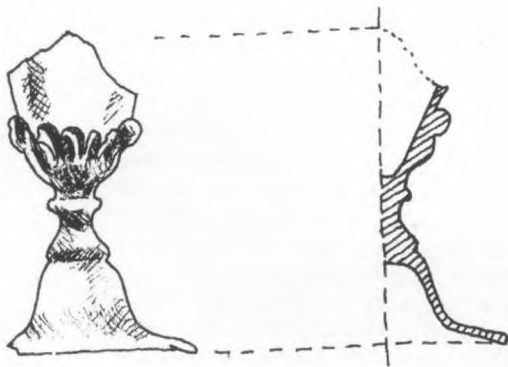

Fig. 3

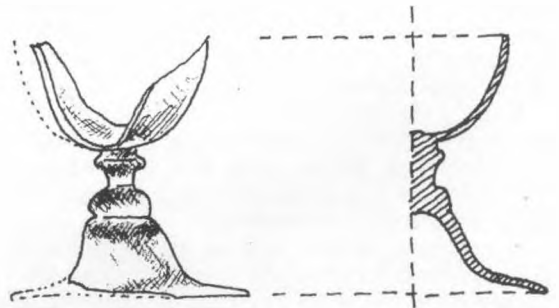

Fig. 4

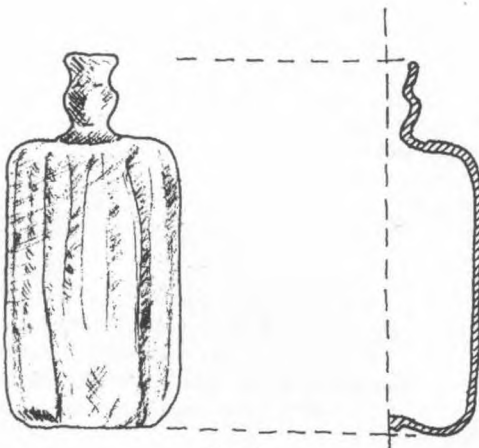

Fig. 5

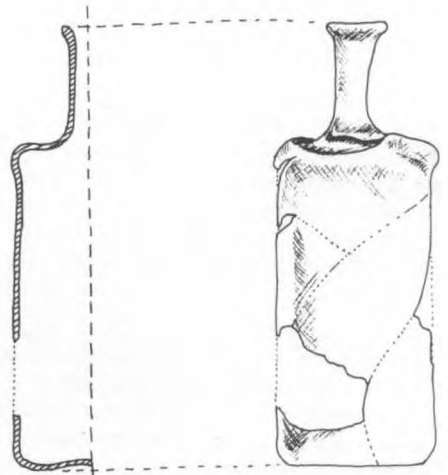

Fig. 6

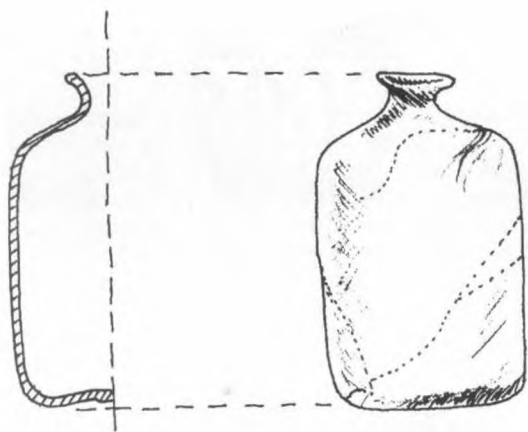

Fig. 7

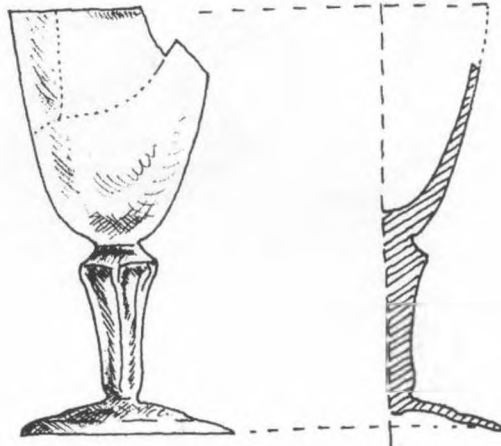

Fig. 10

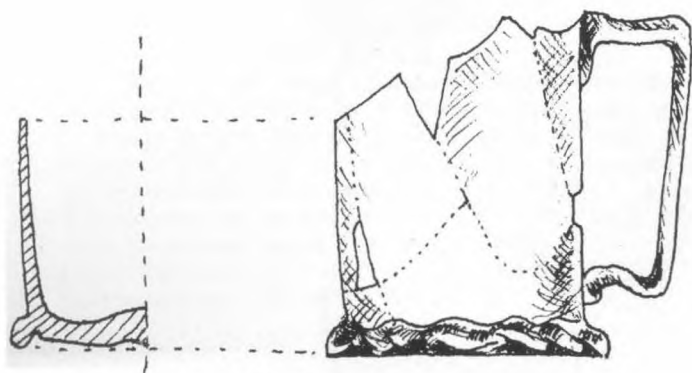

Fig. 8

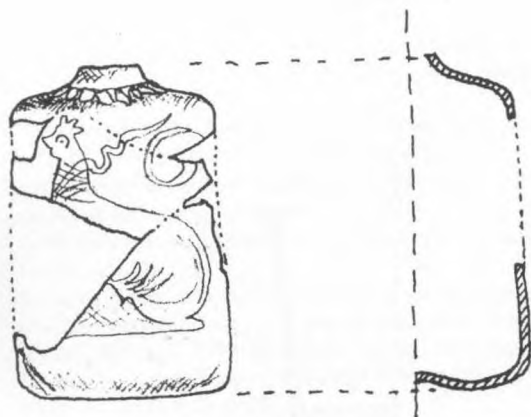

Fig. 9

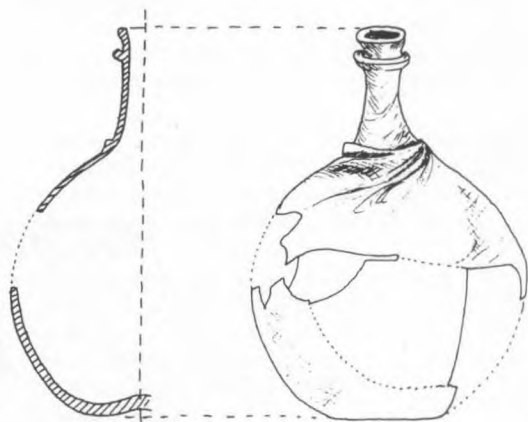

Fig. 11

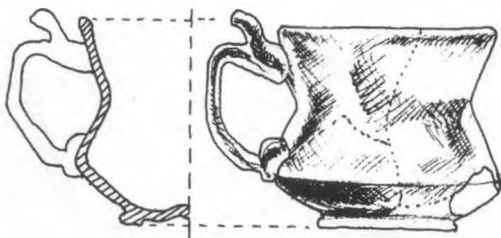

Fig. 12

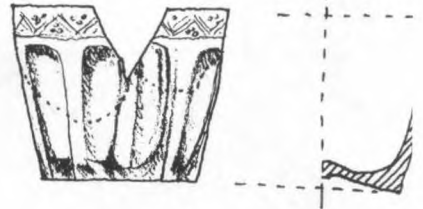

Fig. 13

Fig. 14

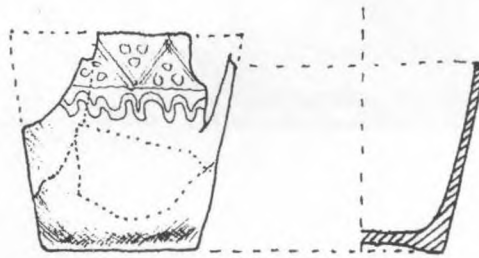

Fig. 15

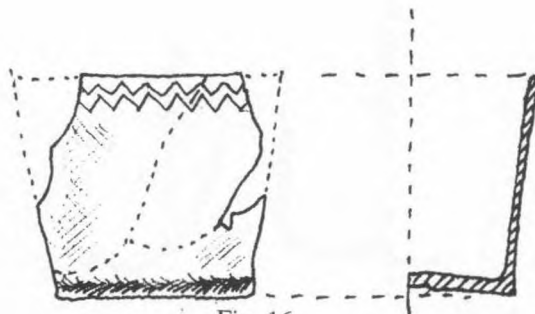

Fig. 16

Între anii 1990 și 1992, una din pivnițele vechiului Palat al Primăriei² din Sibiu³ a fost reparată (fig. 1)⁴. A fost necesară o săpătură de salvare în interiorul ei⁵. Separat de descoperirile preistorice prezente aici s-a găsit și o mare cantitate de materiale medievale și moderne⁶.

Deși nu există observații stratigrafice pentru obiectele preistorice, am considerat utilă publicarea acestui material, din moment ce câteva din culturile reprezentate nu erau cunoscute pe teritoriul Sibiului până acum; din cauză că materialul preistoric n-a fost găsit într-un context arheologic sigur, ne vom limita la o prezentare și datare generală a celor găsite.

Pivnița respectivă este amplasată pe marginea unei terase înalte, pe care a fost construit orașul Sibiu în sec. XII–XIII e. n., prezentând o situație topografică excelentă pentru perioadele preistorice; de aceea, presupunem existența unei așezări preistorice aici, distrusă de construcțiile medievale și cele moderne.

Fragmentul unui topor realizat dintr-o rocă cristalină ușor verzuie și ornamentat cu linii în zig-zag incizate (fig. 10) ar putea aparține neoliticului său epocii bronzului, dar nu poate fi datat precis.

Cele mai vechi materiale ce pot fi date sunt două fragmente ceramice; unul aparține unui capac modelat dintr-un lut de culoare gri-gălbui cu mică în compoziție, iar cel de-al doilea aparține unui vas din ceramică fină gri (fig. 12). Ambele piese aparțin culturii Petrești⁷.

O mare parte din materiale sunt decorate cu incizii sau sunt imprimate; ceramica fină este de culoare maro deschis sau roșiatică, cu nisip și mică în compoziție. Suprafața este, în general, aspră, doar ușor netezită. Unele forme pot fi reconstituite grafic; astfel, un tip de vas întâlnit este cel globular, cu gât scurt, conic. Un fragment este decorat cu trei rânduri de ovale, cu impresiuni plasate vertical și cu mici incizii pe margine (fig. 13); tipul nu este frecvent, dar are analogii în „Nispărie“, la Brateiu⁸. Este probabil ca un fragment cu incizii largi și adânci, cu un motiv ornamental vertical sub formă de os de pește și cu o bordură crestată (fig. 15) să fi aparținut unui vas similar⁹.

O a doua formă este reprezentată de diferite cioburi; ele provin de la oale cu buzele evazate spre exterior și sunt decorate cu rânduri de impresiuni sub buză, uneori urmate dedesubt de incizii oblice, adânci (fig. 16–18)¹⁰.

A treia formă de poate fi identificată este o cupă simplă, cu părțile laterale curbate, decorată în același mod ca și oalele cu rânduri de incizii sau impresiuni sub buză, urmate, mai jos, de motive liniare în zig-zag adânc incizate (fig. 10–14)¹¹.

Alte fragmente sunt ornate cu incizii adânci și largi, dispuse în zig-zag sau sub forma osului de pește, uneori combinate cu impresiuni cu degetul (buzele) sau cu protuberanțe rectangulare și un fel de șanțulețe produse prin mișcarea degetelor peste suprafața vasului, dar și cu impresiuni simple sau incizii fine aranjate sub formă de „copac“.

Toate aceste forme și tehnici de ornamentare, ca și exemplele menționate anterior, își găsesc analogii în cultura Coțofeni, faza I¹². Un singur ciob, cu decorații adânc incizate, prezintă un motiv triunghiular format din linii verticale de lungimi diferite (fig. 14). Acest model nu apare, în general, înaintea celei de-a treia faze a culturii Coțofeni¹³, ornamente complicate, compuse din linii

¹ Prezenta lucrare este o colaborare între N. Boroffka (Berlin) și S. Luca (Sibiu), posibilă datorită bursei Feodor-Lynen acordată lui N. Boroffka prin Fundația Alexander von Humboldt din Bonn.

² În prezent, în clădire se află secția Istorie a Muzeului Brukenthal.

³ Sibiu este reședința județului Sibiu; într-o administrație românească mai veche – Sibiu, raion Sibiu, regiunea Brașov. Numele maghiar al orașului este Nagyszében, iar cel german Hermannstadt.

⁴ Planul terenului este ilustrat într-o versiune simplificată după H. Fabini, *Sibiul gotic*, București, 1982, p. 124, fig. 75.

⁵ Săpăturile au fost executate de colegul nostru P. Munteanu-Beșliu (Sibiu), căruiua îi aducem mulțumiri.

⁶ Aceste materiale sunt publicate de P. Munteanu-Beșliu, în actualul număr din B.C.M.I.

⁷ Nu cunoaștem analogii pentru acest vas; el este asemănător unei cupe care are analogii la Pianu de Jos (I. Paul, *Cultura Petrești*, București, 1992, pl. 24, 25, 27, 28, 16) și Cașoț (*ibidem*, pl. 24, 28, 30) și poate fi plasat în faza A–B sau B a culturii Petrești (*ibidem*, pl. 29).

⁸ P. Roman, *Cultura Coțofeni*, în Biblioteca de arheologie 26, București, 1976, p. 156, pl. 56, 5–6.9. Pentru analogii, vezi *ibidem*, p. 153, pl. 53, 20; p. 155, pl. 55, 12.

⁹ Pentru analogii, vezi *ibidem*, p. 153, pl. 153, 20; p. 155, pl. 55, 12.

¹⁰ Pentru analogii, vezi *ibidem*, p. 153, pl. 53, 8.15; p. 154, pl. 54, 1.3; p. 156, pl. 56, 7–8; p. 162, pl. 62.6.11; p. 166, pl. 66.5.

¹¹ Pentru analogii, vezi *ibidem*, p. 153, pl. 53, 11; p. 159, pl. 59.6.

¹² *Ibidem*, p. 36–38, 153–166, pl. 53–66.

¹³ *Ibidem*, p. 45.

verticale și orizontale, apărând, totuși, chiar din faza I¹⁴. Considerăm, astfel, că acest grup de materiale aparține exclusiv unei așezări a culturii Coțofeni, faza I.

O perioadă în mod cert mai târzie este reprezentată de numai câteva fragmente ceramice. Este vorba despre o ceramică din pastă nisipoasă de culoare maro deschis, cu suprafața lustruită. Tipologic, întâlnim o vază cu fund larg, cilindrică și o formă similară, cu un gât mai înalt. Un alt ciob are buza orizontală, decorată prin imprimare cu degetul – baza gâtului; partea superioară a vasului este decorată prin incizii cu pieptenele, în timp ce partea inferioară este barbotată și cu pietricele în compoziție. Un alt fragment este de fapt o toartă mică, tubulară, care urcă spre buza vasului; o altă toartă tubulară și un ciob mare cu striații aparțin, probabil, tot acestei culturi. Inciziile cu pieptenele, striațiile și nefinisarea părții inferioare a vaselor permit datarea acestor piese în epoca timpurie a bronzului, deși nu știm exact tipologia vaselor¹⁵.

Câteva fragmente aparțin culturii Wietenberg din epoca de mijloc a bronzului; oalele sunt brun-roșcate sau gri-brun, cu suprafețele bine lustruite. Tipurile reprezentate sunt TE1a¹⁶, ornamentat cu benzi incizate (VD4), cupe de tipul TD3 (precizarea nu este posibilă după fragmente) cu câteva ornamente, oale de tipul TA4 (cu precizări imposibile) sau TA4c. Ultimul are o protuberanță sub forma unui mâner neperforat, în timp ce primul este ornamentat cu impresiuni pe exteriorul buzei și cu modelele VB7 (incizii adânci și largi, în formă de S) pe margine. Un mic ciob are o spirală incizată (modelul

¹⁴ *Ibidem*, p. 165, pl. 65.5.

¹⁵ Vezi H. Ciugudean, *Zur frühen Bronzezeit in Siebenbürgen im Lichte der Ausgrabungen von Ampoța, județul Alba*, P.Z., 66, 1991, p. 79–114, pentru o imagine generală și o bibliografie mai veche. Descoperiri similare au fost publicate recent, de la Foeni (F. Gogâltan, *Foeni, eine frühbronzezeitliche Siedlung aus dem Südwesten Rumäniens. Vorläufiger Bericht*, în *Thraco-Dacica*, 14, 1993, p. 51–64), Copăceni, Bernadea, Fântânele și Iernut (M. Rotea, *Contribuții privind bronzul timpuriu în centrul Transilvaniei*, în *Thraco-Dacica*, 14, 1993, p. 65–86), cât și de la Gligorești (F. Gogâltan și G. Florea, *Săpături arheologice la Gligorești (județul Cluj)* – 1990, în *Apulum*, 31, 1994, p. 9–38). Asprimea părții inferioare a vaselor poate fi găsită în unele forme din materialele din majoritatea acestor situri și poate fi observată, de asemenea, în cultura timpurie Schneckenberg (Gh. Bichir, *Beiträge zur Kenntnis der frühen Bronzezeit im südöstlichen Transsilvanien und in der Moldau (im Lichte der Grabungen von Cuculata und Mindrișca)*, în *Dacia*, NS, 6, 1962, p. 87–114, în special fig. 6), sau în Foltești (M. Petrescu-Dîmbovița și M. Dinu, *Nouvelles fouilles archéologiques à Foltești (Dép. de Galați)*, în *Dacia*, NS, 18, 1974, p. 19–72, în special figurile 18, 2; 20, 2; 24, 1–2.5; 25, 4–6).

¹⁶ Urmărind tipurile stabilite de N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, în *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*, 19, Bonn, 1994, p. 115 și următoarele.

VD26, VD28, VD29 sau VD30, după N. Boroffka). Materialul aparține fazei A2 a culturii Wietenberg¹⁷. Fragmentul mare de vas, cu modele VB7 aparține fazei D a culturii Wietenberg și poate fi legat de materialul din cultura Noua.

Cultura Nouă este reprezentată prin câteva fragmente ceramice, unele putând fi determinate. Cele mai caracteristice forme sunt fragmentele a două *kantharoi*, una cu mânere triunghiulare în secțiune (fig. 4), cealaltă cu mânere-butoni (fig. 5); ambele sunt de culoare gri închis, cu suprafețele netezite sau lustruite¹⁸. Celelalte fragmente pe care le atribuim culturii Noua sunt de fabricație asemănătoare. Un astfel de fragment este reprezentat de un inel cu caneluri fine (fig. 3), iar un altul provine de la o cupă adâncă, puternic profilată în partea inferioară; partea superioară este ornamentată cu caneluri fine în formă de zig-zag, în timp ce colțurile sunt umplute cu trei buline canelate. Tehnica și ornamentația în zig-zag sunt bine cunoscute în cultura Noua¹⁹, deși bulinele și forma sunt curioase; găsim o situație similară la fragmentul din fig. 6. Acesta aparține unui vas globular cu buza scurtă, evazată spre exterior, și este decorat cu caneluri fine și dense în partea frontală. Modul de prelucrare este identic cu cel al celorlalte piese găsite și atribuite culturii Noua, dar forma și decorul nu sunt cunoscute în această cultură; astfel, ne putem aștepta la descoperirea de noi tipuri aparținând culturii Noua, uneori datorită influențelor altor culturi – după cum s-a arătat recent prin analiza obiectelor descoperite la Țichindeal, în județul Sibiu²⁰.

Câteva fragmente ceramice aparțin unei epoci mai târzii – epoca Hallstatt. Majoritatea sunt de greutate medie, toate sunt șlefuite, iar coloritul lor variază, de la gri închis la negru (fig. 7–8; 1–2); unul este negru în exterior și oranj-roșcat în interior (fig. 9), iar două sunt maro (fig. 21–22). Se pot recunoaște doar trei forme: una este o cupă simplă, cu pereți curbați (un fragment fiind decorat cu linii oblice pe margine), (fig. 8; 19–20)²¹, a doua este o oală deschisă, cu buza lobată și canale duble pe interiorul buzei (fig. 21), pentru care găsim analogii în nivelul II și III de la Teleac²² și care poate fi datată, în general, în perioada Hallstatt B, iar a treia este probabil o cupă închisă, cu buza evazată spre exterior. Inciziile fine de pe

¹⁷ *Ibidem*, p. 249.

¹⁸ Pentru numeroase analogii, vezi: A. Florescu, *Repertoriul culturii Noua – Coslogeni din România. Așezări și necropole*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, 9, 1991 / *Biblioteca Thracologica*, 1 (Călărași 1991), S. 5–414.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ D. Popa și N. Boroffka, *Conșiderații privind cultura Noua. Așezarea de la Țichindeal, județul Sibiu*, în *SCIVA*, 46, 1995, în curs de tipărire.

²¹ Acest tip e folosit de la sfârșitul epocii târzii a bronzului până în perioada La Tène. Vezi N. Boroffka, *Noi descoperiri hallstattiene la sud de Carpați*, în *Apulum*, 32, 1995, pentru paralele.

²² V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudean, *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice:*

margine și de pe partea frontală superioară – ca și fundul vasului – au caneluri aproape orizontale, care ne amintesc de cultura Basarabi²³; totuși, acest grup de obiecte ar putea fi datat în faza târzie a perioadei B a culturii Hallstatt. Celelalte două cioburi pot fi plasate cronologic aici, fără probleme: unul are un decor format, probabil, dintr-un cerc larg convex (fig. 9)²⁴, celălalt fiind un fragment de mâner cu laturi canelate (fig. 7), care poate fi datat oricând în cultura Hallstatt.

Ultimul grup de obiecte preistorice găsite, puțin reprezentate, aparțin culturii dacice clasice; prezentăm doar trei tipuri de veselă: o cupă clasică dacică (fig. 23)²⁵, de culoare gri-închis, fragmentul buzei unui recipient (vas de depozitat) (fig. 24)²⁶, cu un model format din linii dispuse sub formă de valuri, dintr-un material de culoare gri, fin, prelucrat la roată, și partea superioară a unui suport dacic clasic pentru fructe (fig. 25)²⁷, făcut din ceramică fină gri, cu suprafața șlefuită, care poate fi datat între sec. I î.e.n.–I e.n.

În concluzie, putem afirma că în împrejurimile Palatului vechi al Primăriei din Sibiu a existat o așezare cu strat neolitic (cultura Petrești, fazele A–B/B), eneolitic (cultura Coțofeni, faza I), epoca timpurie a bronzului, epoca de mijloc a bronzului (cultura Wietenberg, faza A2), epoca târzie a bronzului (cultura Noua, poate cu influențe ale culturii Wietenberg, faza D), Hallstatt (cultura târzie Gáva – cultura timpurie Basarabi) și o perioadă dacică (sec. I î.e.n.–I e.n.). Deși discuțiile ulterioare sunt blocate de lipsa datelor contextuale, am considerat necesară semnalarea materialului, din moment ce aceste perioade n-au fost cunoscute până acum pe teritoriul Sibiului.

SABIN A. LUCA
NIKOLAUS G. O. BOROFFKA

Summary

Although there exist no stratigraphical observations on the prehistoric finds, we considered it useful to publish the material uncovered in the cellar of the Old Town Hall,

Așezarea fortificată de la Teleac, (Cluj-Napoca 1991), p. 83–84, tipul IIIc, fig. 33, 7.10.13.

²³ A. Vulpe, *Zur Entstehung der geto-dakischen Zivilisation. Die Basarabikultur. I Teil: Forschungsgeschichte; Definition; Fundstoff; Verbreitung*, în *Dacia*, NS, 30, 1986, p. 73, fig. 2, 21, p. 85, fig. 14, 6, p. 87, fig. 16, 22; M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, în *Bibliotheca Thracologica*, 4 (București 1993), Pl. 41, 2; 56, 9.

²⁴ Vezi V. Vasiliev et al. (note 21), fig. 29, 4–17; 32, 9; 41, 2–3.5.7.

²⁵ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică, cu specială privire la Transilvania*, (București 1969), p. 153 și următoarea, fig. 65.

²⁶ *Ibidem*, p. 184–186.

²⁷ *Ibidem*, p. 167–170.

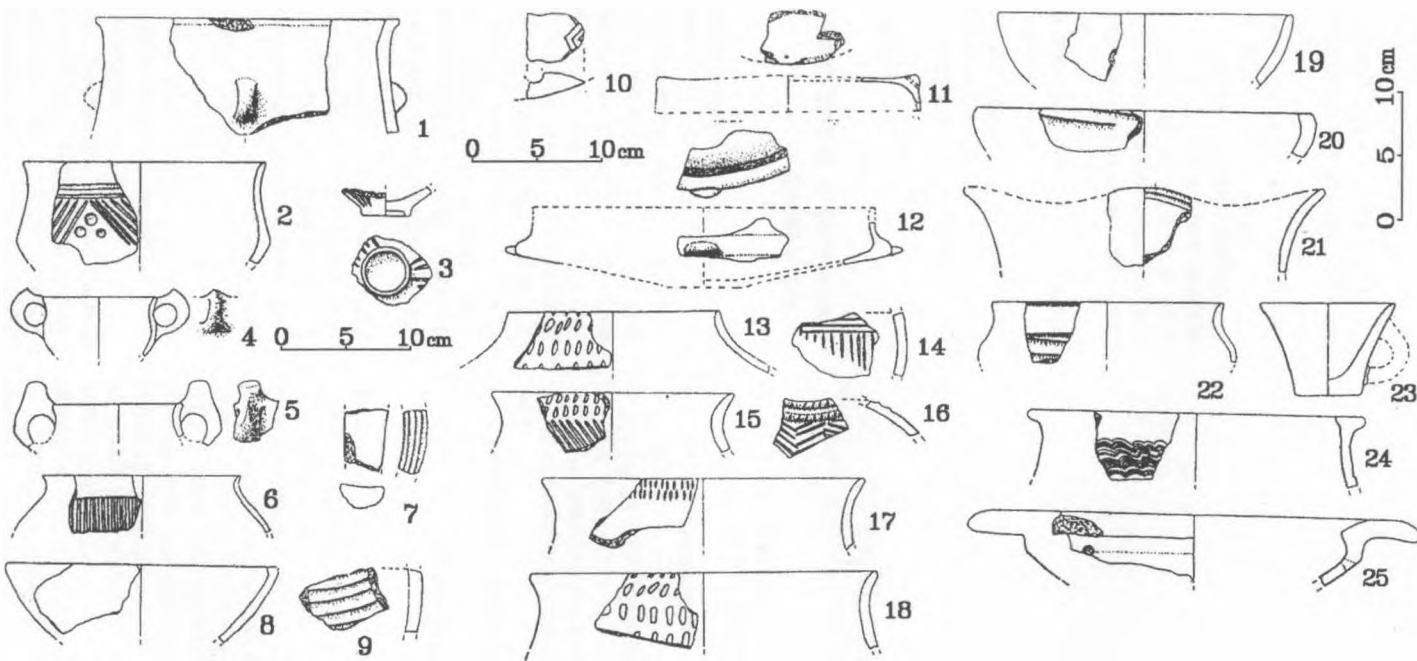
since several of the cultural groups represented here were not known in Sibiu until now. Since the prehistoric material was not found in a secure archaeological context, we shall confine ourselves to a presentation and general dating of the finds.

Essentially, the materials indicate the existence of a settlement with layers from the Neolithic (Petrești culture, phase A–B/B), Eneolithic (Coțofeni culture, phase I), Early Bronze Age, Middle Bronze Age (Wietenberg culture, phase A2), Late Bronze Age (Noua culture, perhaps with imports from the Wietenberg culture, phase D), Hallstatt B period (late Gáva–early Basarabi culture?), and from the Dacian period (1st century B.C. – 1st century A.C.). Though, any further discussion is blocked by the lack of contextual data.

Apart from the prehistoric finds presented here, a large quantity of medieval and modern material was found.

LISTA CU ILUSTRAȚII

- Planșa 1: 1: ceramică aparținând culturii Wietenberg;
2–6: ceramică aparținând culturii Noua;
7–9: ceramică Hallstatt B;
10: fragment de topor;
11–12: ceramică aparținând culturii Petrești (faza A–B/B);
13–18: ceramică aparținând culturii Coțofeni (faza I);
19–22: ceramică Hallstatt B;
23–25: ceramică dacică.

Planșa I – 1 ceramică aparținând culturii Wietenberg; 2–6 ceramică aparținând culturii Noua; 7–9 ceramică Hallstatt B; 10 fragment de topor; 11–12 ceramică aparținând culturii Petrești (faza A–B/B); 13–18 ceramică aparținând culturii Coțofeni (faza I); 19–22 ceramică Hallstatt B; 23–25 ceramică dacică.

ANALIZA FRAGMENTELOR OSOASE DESCOPERITE ÎN GROAPA DE GUNOI DE LA PRIMĂRIA VECHĂ SIBIU

În urma analizei celor 8 634 de fragmente osoase rezultate din groapa menajeră găsită în săpăturile arheologice de la Primăria Veche Sibiu și aduse în Laboratorul nostru spre analizare au rezultat următoarele concluzii:

- fragmentele osoase constituie resturi menajere de proveniență animală de natură domestică;
- pe unele fragmente se observă urme de fum sau chiar început de calcinare, ceea ce denotă că resturile din groapă au fost supuse unui proces de incinerare;
- după natura suprafeței și formei secțiunii de fragmentare, putem trage concluzia că oasele au fost sparte cu un obiect dur pentru a putea fi fragmentate și nu tăiate;
- noi am constatat în urma analizării formelor și mărimilor de fragmente că ele provin de la animale domestice din următoarele specii: porc mare (în jur de 100 kg) – 2 716 fragmente; porc mic (în jur de 30 kg) – 402 fragmente; oaie – 1 625 fragmente; miel – 1 004 fragmente; pasăre (găină și cocoș) respectiv 1 601 și 66 fragmente; vită – 1 215 fragmente;
- putem afirma, în funcție de prezența fragmentelor osoase semnificative, că oasele au provenit de la un

număr de 6 porci, un purcel, 4 oi, 1 miel, 5 găini, 2 cocoși și o vacă, numărul mare de oase nesemnificative pentru aprecierea cantitativă împiedicând orice alte speculații.

În afara celor enunțate mai sus, putem afirma că au mai fost descoperite un număr de 11 oase aparținând speciei iepure (cantitativ, apreciem un iepure) și un număr de 4 oase apreciate după formă și mărime ca aparținând speciei fazan (două sternuri, respectiv doi fazani).

Speculând ideea provenienței din vânat a acestor ultime animale, completăm cele afirmate în prima parte cu faptul că au fost prezentate și resturi osoase provenind de la animale sălbatice.

ALEXANDRU DOBRESCU

BULETIN DE ANALIZĂ NR. 815

L. BUCȘĂ, AL. DOBRESCU

- Proveniența: Primăria Veche Sibiu.
- Determinări solicitate: determinare materiale organice.

Nr. crt.	Adâncime Proveniență probă	Analize efectuate	Rezultate analiză
0	1	2	3
1.	Adâncimea de 2 m	examinări la stereobinocular și microscop.	– lemn defibrat – brad <i>Abies Alba</i> – lemn carbonizat – specie de rășinoase – semințe de struguri – exuvii insecte necrofage.
2.	Adâncimea de 6,5 m	– “ –	– lemn carbonizat de rășinoase – fragmente de case carbonizate – resturi tulpini vegetale – elitre de Coleoptere – piele și tendoane carbonizate – fragmente ceramice – semințe de plante – exuvii de insecte necrofage
3.	Adâncimea de 5,5 m		– lemn carbonizat sp. foioase – claviulă de pasăre – resturi de oase carbonizate

0	1	2	3
4.	Adâncimea de 4,5 m		- lemn carbonizat sp. rășinoase - resturi oase carbonizate - resturi de piele și păr de animale. - exuvii de insecte necrofage
5	Adâncimea de 3,5 m	examinări la stereobinocular și microscop	- lemn carbonizat sp. de foioase - lemn defibrat de stejar <i>Quercus robur</i> - fibre de mătură carbonizate - case de pasăre domestică semicarbonizate - resturi tulpini vegetale

Concluzii :

Din probele analizate reiese că locul prelevării probelor a fost o groapă de depozitare a resturilor menajere, care period au fost aprinse sau acoperite cu var nestins, în scop de dezinfecție. Oasele de animale domestice, resturile de tendoar și piele precum și sămburii și tulpinele vegetale provin din resturi alimentare, având printre ele și resturi de ceramic de uz casnic.

Întocmit,
LIVIA BUCȘĂ
ALEXANDRU DOBRESCU

Sibiu, 30 martie 1989

Abordarea în spirit inter- și multidisciplinar a diferitelor aspecte morfologice, estetice, istorice și a funcționalității monumentului istoric cunoscut sub numele de Primăria Veche este determinată de nevoia continuării discuțiilor vechi de un secol, discuții stârnite de complexitatea clădirii, de specificul cercetării științifice la sfârșitul secolului XX. Limitele inerente cercetării în profunzime și nevoia comunicării în forme tradiționale, accesibile cititorilor, determină acest demers general asupra stadiului informațiilor istorice și a posibilităților de depășire a limitelor actuale. Nu ne propunem să fundamentăm teoria unei „discipline a monumentelor“, dar studiile legate de cunoașterea multilaterală a monumentului istoric discutat demonstrează pe de o parte obligativitatea cercetării specializate a unor aspecte deosebite și, pe de alta, necesitatea corelării informațiilor. Abordarea teoretică pleacă de la premise și are o finalitate social-pragmatică, perspectiva istorică devenind necesară pentru compararea etapelor și direcționarea utilităților.

Principalul reper bibliografic într-o tradiție de preocupări istoriografice îndelungate și constante este studiul lui L. Reibenberger despre monumentele orașului medieval Sibiu¹. Autorul menționat pornește în analiza morfologică și datarea clădirii Primăriei Vechi de la informațiile aflate în monografia istorică a lui Seivert². Reibenberger, citat de toate studiile ulterioare despre Primăria Veche, folosește informații documentare directe și indirecte, iar logica formală a evenimentelor îi permite să stabilească o ideală succesiune a proprietarilor clădirii de la M. Pempflinger înapoi în timp la Lulay, Proll și Altemberger, toți având cele mai înalte funcții la Sibiu. Potrivit informațiilor lui Reibenberger, succesiunea patrimonială este datorată uneia matrimoniale, Clara Tobiassi, soția lui Pempflinger, fiind văduva lui Lulay; Elisabeta, o altă soție a lui Lulay, devine văduva lui Proll, care a fost căsătorit cu Affra, văduva lui Thomas Altemberger³. Nu ne-am propus să verificăm presupusele legături matrimoniale, dar cel puțin afirmația relației între Affra și Proll trebuie amendată. La 19 aprilie 1497, Affra trimite din Bogat (primul ei soț fusese nobil de Bogat) o scrisoare către Johannes

Sachs⁴. Este greu de crezut că la acea dată Affra era soția lui Proll (altfel ar fi trebuit să apară în document numele ei oficial), cum la fel de dificil este de acceptat o succesiune rapidă a evenimentelor care până în noiembrie 1499 să ducă la căsătoria Affrei cu Proll, la moartea ei și căsătoria lui Proll cu Elisabeta, amintită în testamentul din 1499⁵. Între 1495, când Affra era amintită sub numele de „văduva magistrului Altemberger“⁶ și 1497, când apare sub numele de „doamna Affra“, documentele reflectă creșterea autorității ei, de la un statut ce o lega cel puțin prin menționarea numelui de fostul soț, la unul special, de autoritate, care îi permite să lupte pentru a-și redobândi bunurile sau contravaloarea unor bunuri împrumutate Magistratului⁷.

De altfel, „casa doamnei Affra“ apare în registrele de impozite ale Sibiului până în 1515 și ne îndoiim că aceste acte oficiale nu ar reflecta realitatea. Casa Affrei este însemnată cu numărul maxim de „lott“ (unitate fiscală ce se referă, probabil, la proprietatea asupra caselor). Ipoteza transmiterii casei în proprietatea lui Lulay numai după anul 1515 este tentantă, dar nu este susținută de dovezi convingătoare. La redactarea testamentului său, Thomas Altemberger avea mai multe case din piatră, posibilitatea identificării casei din registrul de impozite din anul 1515 cu viitoarea „Primărie Veche“ fiind redusă. Blazonul lui Lulay amplasat la etajul întâi, în poziție centrală, dovedește numele proprietarului în acea perioadă și veleitățile sale. (Fotografia 1).

Fără a părăsi acest tărâm al ipotezelor și controverselor, „sarea și piperul“ cercetării istorice, aducem în discuție un subiect ce ne interesează la fel de mult: datarea ansamblului arhitectonic. Complexitatea structurii arhitectonice și polivalența stilistică au determinat discuții contradictorii asupra evoluției ansamblului. Prezența bla-

¹ L. Reibenberger, *Überreste der Gothik und Renaissance an Profanbauten in Hermannstadt*, Sibiu, 1888, p. 4–24.

² G. Seivert, *Die Stadt Hermannstadt. Eine historische Skizze*, Sibiu, 1859, p. 48.

³ Reibenberger, *op. cit.*, p. 18–19.

⁴ Arhivele Naționale Sibiu, fondul „*Documente medievale*“, U III, 8.

⁵ Despre acest document a se vedea la Reibenberger, *op. cit.*, p. 18, nota 3. Testamentul a fost transcris în două registre aflate în arhiva din Mediaș.

⁶ *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation*, Sibiu, 1880, p. 189. *Dominae relictæ condam Thomæ Altemberger*; în același an 1495: *Dominae Affrae alias conthorali magistri Thomæ Altemberger* (*ibidem* p. 188). (mai departe, *Rechnungen* ...)

⁷ *Rechnungen* ... p. 507, 547. În același registru al notarului Paulus Remser este trecut și proprietatea lui J. Lulay (*ibidem*, p. 551, 553, 554).

zonalui lui Altemberger în trei locuri diferite pare a rezolva problema ; se impun însă câteva precizări :

1. blazoanele se află numai în turn și loggia din curtea mică, adică pe o latură ;
2. între blazoanele lui Altemberger există deosebiri de compoziție care se datorează probabil executării lor de către meșteri diferiți, amplasării în locuri cu semnificație deosebită sau unor transformări sociale importante cum este numirea lui, în 1481, în funcția de jude regal. În blazonul aflat în loggie, pe lângă elementele ce le regăsim în stemele din turn, leu/lup (?), în poziție rampantă, și cele trei stele cu cinci sau șase colțuri, apare, în laba animalului din planul superior, o sabie. (Fotografiile 2, 3).

Amplasarea blazoanelor în anumite puncte de maxim interes și vizibilitate are, în primul rând, o semnificație simbolică. Lipsa lor în alte aripi ale construcției nu înseamnă neapărat și absența corpurilor de clădire în acea perioadă. E adevărat, cercetarea arheologică a evidențiat lucrări de construcție efectuate în mai multe etape pe latura de sud. Finalizarea construcției acelei laturi prin cuprinderea unei părți a clădirii ridicate la 1300 nu ridică semne de întrebare, adosarea fiind evidentă. Problema datării întregului corp de clădire și, mai ales, datarea etapelor compartimentării acestuia nu poate fi însă lesne elucidată. Lucrări de compartimentare, de înlocuire a unor ancadrame de uși, au fost efectuate în mai multe rânduri, neavând însă știri documentare sigure, decât din secolul al XIX-lea⁸.

Datarea *ante quem* a loggiei din grădina clădirii este asigurată de anul zgâriat pe unul din stâlpii de piatră ce o mărginesc. În 1498, anul înregistrat pe stâlp, exista, așadar, nu numai loggia, ci și parterul corpului la care a fost adosată. Datarea momentului terminării acestei etape importante de construcție poate fi fixată la mijlocul deceniului anterior, în perioada de maximă putere a lui Altemberger. În sprijinul ipotezei noastre vine observația făcută de domnul I. Albu, potrivit căreia însemnarea din registrul de socotelii al Magistratului în 1485 evidențiază o schimbare în statutul proprietăților lui Altemberger⁹. În același an, Thomas Altemberger dispune redactarea testamentului unde clădirea în discuție devine obiect de moștenire¹⁰.

Cercetarea arheologică nu a putut aduce informații suplimentare asupra perioadei de construcție a casei, ce poate fi numită, având în vedere dimensiunile și struc-

tura clădirii, sctorurile unor detalii arhitectonice, rangul și pretențiile ctitorului, „palatul Altemberger”. Sistemul de amenajare a fundațiilor corpurilor masive (turnul-locuință și corpul principal), folosind arce puternice din cărămizi, a determinat o modalitate deosebită de legare a zidurilor. Zidurile corpului de legătură au fost adosate turnului-locuință, fundația din piatră de râu a primului penetrând arcul din cărămizi al ultimului. Practicarea casetei pe latura de vest a clădirii, acolo unde zidul își schimbă cu câteva grade direcția, a permis constatarea continuării structurii fundației spre nord. Aceste observații dau consistență ipotezei construirii, în aceeași etapă, a corpului de legătură și a parterului corpului principal, chiar dacă au fost adosate. Perioada construcției, care a ridicat numeroase probleme tehnice și care încorporează detalii arhitectonice realizate artistic, coincide cu activitatea în zona Sibiului a lui Andreas Lapidida, activ în 1496 la Cârța, dar foarte apreciat de patricienii orașului și înainte de această perioadă¹¹.

Amplerea și măreția construcției, cea mai impunătoare dintre clădirile laice din lumea săsească a sfârșitului de secol XV, mesajele sociale și estetice ale blazoanelor, ancadramentelor, nervurilor de boltă sau consolelor în formă de chipuri umane, pot fi înțelese doar cunoscând personalitatea ctitorului, dincolo de austeritatea și conservatorismul lumii săsești, năzuind spre formele culturale și politice occidentale. Veniturile mari, autoritatea funcțiilor, dar mai ales concepția de viață pe care și-a format-o în cursul studiilor în străinătate, explică în bună măsură grandoarea ctitoriei sale.

Cercetările arheologice trebuiau să dea răspuns întreabării dacă au existat și cum au arătat construcțiile anterioare palatului Altemberger – Affra (folosim această denumire pentru a sublinia firescul raport între ctitori și ctitorie). Ele au înregistrat câteva urme de construcții și amenajări : zidăria superficială de sub arcul din cărămidă al corpului principal (alcătuită dintr-o suprapunere de o cărămidă și o piatră, construcția din lemn din curtea mică, plasată pe o terasă îngustă, pământul ars în asocieră cu fragmente de la o oală, observate în cursul unei săpături mecanice în curtea mare și groapa pentru turnat clopotul de biserică. Descoperirile arheologice amintite se pot încadra între limite cronologice relative și largi, anterioare momentului edificării palatului Altemberger – Affra. Este dificil să acceptăm ipoteza construirii unor clădiri civile masive, chiar dacă era în discuție casa unui înalt funcționar, în imediata vecinătate a zidului de incintă, zona fiind considerată strategică. Aceste terenuri au putut deveni construibile numai după dezafectarea sistemului de apărare ce proteja „orașul de sus”. Pentru a putea înțelege rosturile clădirii este necesar să amintim considerațiile lui Kimakowicz asupra evoluției fortificațiilor

⁸ L. Popa, *Două documente despre amenajări la Primăria Veche în secolul al XIX-lea*, în acest număr din B.C.M.S.I.

⁹ I. Albu, *Inschriften am Hermannstädter Alten Rathaus*, în acest număr din B.C.M.S.I.

¹⁰ G. Gündisch, *Der Hermannstädter Bürgermeister Thomas Altemberger († 1491), Leben und Werk*, în: G. Gündisch, *Aus der Geschichte und Kultur der Siebenbürgen Sachsen*, Köln, 1987, p. 135. Soția primea 1/3 din moștenire.

¹¹ H. Fabini, *Andreas Lapidida, ein siebenbürgischer Steinmetz der Spätgotik*, în „Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege”, XXX, 1977, p. 32.

lor orașului și să ne întoarcem la săpătura efectuată în subsolul clădirii.

În studiul asupra evoluției arhitectonice a Sibiului, Kimakowicz consideră că „Primăria Veche” a avut o importanță strategică, dominând zona dintre „Spinarea cânelui” (strada ce cobora pe lângă clădire) și Poarta Ocnei¹². Afirmția poate fi argumentată de structura clădirii ce a cuprins părți ale unei mai vechi incinte, inclusiv un turn de apărare. Adăugându-i un turn-locuință, ctitorii au transformat-o într-o reședință nobiliară fortificată. Rolul ei militar era cumpănit, chiar covârșit de cel social și utilitar, de reședință a unei familii bogate și puternice.

Spațiul de la subsolul clădirii, umplut cu obiecte în secolele XVII–XVIII, a fost amenajat din cărămizi, cuprinzând ziduri mai vechi din piatră. Zidurile din piatră de râu conturau, inițial, un spațiu mai amplu. În planul parterului se regăsește doar conturul „gropii zidite”, ceea ce demonstrează etape deosebite de construcție, dar nu măsoară intervalul la care s-au succedat. Ambiguitatea relațiilor dintre structurile de zidărie pune în evidență necesitatea unui studiu de parament pentru întreaga clădire. Potrivit mărturiei restauratorului, în grosimea peretelui a existat un coș de fum. Unele detalii (tencuirea pereților, existența unei firide în zid la nivelul pivniței actuale) ar putea conduce la ipoteza existenței unui atelier meșteșugăresc în subsolul clădirii, coșul de fum și culoarea roșietică a mortarului dovedind prezența unei instalații pentru foc. Ipoteza identificării aceluși spațiu aflat la mică adâncime, sub nivelul pivniței, cu atelierul monetăriei orașului, cunoscând funcția lui Thomas Altemberger de arendaș al monetăriei, pare verosimilă, dar este greu de verificat. Relația poate fi întămlătoare ca de altfel și faptul că soțul magistrului Altemberger, Oswald Wenzel (tatăl celei de a doua soții a lui Altemberger) a avut aceeași funcție. În condițiile inexistenței unei argumentări documentate, consemnarea monedelor emise la Sibiu, monede ce poartă inițiala magistrului, are o valoare în sine¹³.

Rămân sub semnul întrebării utilitatea uriașei gropi zidite și modalitatea de amenajare a unui spațiu ce se adâncea la 7,50 m sub o fundație anterioară. Acceptarea existenței unei încăperi legate de monetărie, încăpere cu podeaua adâncită ușor sub nivelul de călcare al pivniței, naște îndoiele asupra posibilității practice de reamenajare a spațiului. Rămân apoi discuțiile între specialiști asupra destinației amenajării¹⁴. Este neîndoielnic că în acea

groapă au ars resturi vegetale împreună cu fragmente ceramice, coșul fiind folosit pentru evacuarea fumului. Îndoielnică este doar afirmația transformării sau amenajării unei instalații speciale pentru ars gunoai în secolul al XVII-lea. În fapt, resturile menajere au fost depozitate până la o anumită adâncime, sub această umplutură aflându-se pământ negru cu foarte puține fragmente ceramice moderne. Astfel, la șirul ipotezelor deja menționate, s-ar putea adăuga aceea a identificării ei cu o latrină. Ipoteza are multe neajunsuri, ineditul și complexitatea ei constituind încă o sursă de discuții. La fel de multe probleme a ridicat descoperirea unei gropi în curtea mare, în care se afla o amenajare din lut ars identificată cu un fragment dintr-un tipar de clopot. (Plansa I).

Șansa descoperirii părții de jos a unui tipar pentru turnarea unui clopot de biserică merita a fi valorificată cu atât mai mult cu cât apropierea bisericii comunității sporea posibilitatea identificării clopotului turnat pe locul curții viitorului palat. Cele mai vechi clopote folosite la biserica de comunitate, dintre cele cunoscute în literatura de specialitate, sunt clopotul turnat în 1350, având diametrul maxim de 1,30 m, „clopotul orei”, cu diametrul maxim de 1,50 m și „clopotul nopții”, cu diametrul maxim de 1,10 m, turnat în anul 1411. Fragmentul de tipar descoperit în săpătura arheologică are diametrul de 1,50 m ca și „clopotul nopții”, turnat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea¹⁵. Nu există o dovadă directă, de netăgăduit, a relației directe între descoperirea arheologică și atestarea documentară. „Clopotul orei” a dispărut, și împreună cu el posibilitatea unei analize comparative. Restrângând aria speculațiilor între limite determinate de date concrete, evidențiem progresul cercetării unui domeniu în care nu au existat preocupări timp de un secol. Cantitatea de material arheologic provenită din dezvelirea integrală a fragmentului de tipar și ineditul descoperirii obligă reluarea subiectului într-un cadru de referință mai amplu, conexat cu etapa de construcție a bisericii de comunitate din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. De altfel, nu știm dacă în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, zona aflată în imediata vecinătate a zidului de incintă era locuită. Fragmentele ceramice depozitate în groapa unde a fost turnat clopotul au putut proveni dintr-o gospodărie învecinată, aflată pe *Fleischer-gasse*.

¹² M. v. Kimakowicz, *Alt Hermannstadt. Eine entwicklungs-geschichtliche Studie*, în: „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde”, 2, 37, 1911, p. 269.

¹³ O. Dudău, ... *Egregius Magister Thomas Altemberger*, în acest număr din B.C.M.S.I. Probabilitatea funcționării monetăriei în această casă este mai mare decât aceea a plasării ei într-o altă proprietate a lui Altemberger, chiar dacă funcția de administrator al monetăriei este anterioară căsătoriei cu Affra; vezi la Gündisch, *op. cit.*, p. 137–138.

¹⁴ În timpul simpozionului organizat de Comisia de Arheologie Medievală la Giurgiu (septembrie 1997) au fost lansate alte

ipoteze asupra destinației gropii (fântână, carceră), pe care le reținem pentru a sublinia interesul față de subiect. În același context s-a pus întrebarea dacă a fost posibil ca în secolul al XVIII-lea, cunoscut pentru regulile de igienă impuse, să fi putut exista, în subsolul unei clădiri publice, un loc pentru arderea gunoaielor. Răspunsul a fost dat de cercetarea arheologică, iar întrebarea poate contribui la înțelegerea utilității gropii, amintind, între altele, că umplutura conținea, pe lângă materiale vegetale și ceramice arse, granule de var.

¹⁵ L. Reißberger, *Die Evangelische Pfarrkirche A.B. in Hermannstadt*, Sibiu, 1884, p. 48–49.

În curtea mare, lângă construcția din piatră datată în 1300, a existat o groapă mai adâncă decât fundația casei pomenite. Rosturile gropii suprapuse de zidul de fundație de la nord pot fi puse în legătură cu activitatea constructorilor de pe șantierul casei lui Altemberger. Groapa a fost folosită pentru depozitarea gunoaielor vecinilor.

Construcția din lemn, ale cărei urme au fost dezvelite în grădina palatului Altemberger-Affra, ridică mai multe semne de întrebare. Amplasarea la marginea unei terase amenajate în pantă și situația stratigrafică a zonei, în ultimă instanță incendiul care i-a pus capăt, ar putea dovedi existența ei într-o perioadă când nu se afla la hord și vest un solid zid de apărare. Cauza incendiului putea fi banală, dar descoperirea în același context stratigrafic a unor fragmente de oase de oameni (copil și femei) permite o discuție nuanțată asupra utilizării și datării construcției anterior invaziei tătarilor¹⁶. Lipsa de analogii și de dovezi pertinente cantonează afirmația în domeniul ipotezelor, ce cu greu vor putea fi verificate într-o zonă permanent răscolită. Rămâne să apreciem cantitatea și varietatea formelor ceramice descoperite pe locul clădirii, semne ale unei locuiri stabile și active.

Cercetările de la Primăria Veche au fost impulsionate de discuțiile asupra istoriei construcției și a zonei într-o perioadă timpurie, anterioară colonizării germane. Fragmentele ceramice de calitate inferioară din nivelul cu arsură din curtea mică aparțin, după cunoștințele acumulate în cercetările arheologice din Sibiu, evului mediu (ceramica „Kragenrand”), datarea lor anterioară secolului al XII-lea nefiind justificată.

Chiar dacă din cercetarea arheologică au rezultat fragmente ceramice preistorice, poziția lor secundară nu le leagă de un anumit nivel stratigrafic. Descoperirea în asociere a ceramicii feudale și preistorice reprezintă o situație care s-a repetat în cercetarea din subsolul clădirii din Piața Mică, numărul 12, săpătura medievală afectând nivelul preistoric. Un vas de mici dimensiuni aparținând preistoriei (cultura Coțofeni?) a fost descoperit *in situ* în Piața Mică, ceea ce demonstrează existența unei așezări preistorice pe terasa superioară a Cibiului. Situația așezării preistorice în vecinătate nu explică destul de convingător prezența ceramicii acestei perioade în groapa cu resturi menajere din subsolul Primăriei Vechi.

Mult mai importante sunt problemele legate de administrarea clădirii (reparații, reamenajări, extinderi), începând cu secolul al XVI-lea, când meșterii ce au lucrat aici și-au zgâriat numele pe stâlpul loggiei din curtea mică, în secolul al XIX-lea, de când s-au păstrat informații în arhive.

Dacă semnificația semnelor de meșter și a inițialelor aflate pe stâlpul loggiei este aceea pe care logica și bunul simț le conferă, ar trebui să acceptăm ipoteza că și la

începutul secolului al XVI-lea se mai lucra la clădirea ridicată din ordinul lui Altemberger¹⁷. Prezența însemnării poate avea o semnificație minoră, dar șirul de astfel de date calendaristice, inițiale de nume și, mai ales, consemnarea meseriei, indică o activitate febrilă a constructorilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, după cumpărarea de către comunitate de la urmașii lui Pempflinger a clădirii. (Planșa a IV-a).

Grădina clădirii a fost numită „a martirilor”, în acel loc desfășurându-se anchetele penale. În anul 1776 a fost ridicată, aici, o încăpere specială folosită de anchetatori¹⁸. În malul nordic al secțiunii VIII au apărut substrucții din cărămizi aparținând unui nivel stratigrafic superior. Substrucțiile amintite sunt singurele de acest fel descoperite într-un spațiu intens cercetat, astfel că ipoteza identificării lor cu amenajarea din secolul al XVIII-lea nu mi se pare hazardată.

Apariția unei monede emise în anul 1800 în casa practică lângă turnul-locuință confirmă ipoteza unui incendiu în această perioadă¹⁹. Din surse documentare aflăm că în anul 1828 s-au făcut reparații de mai mică amploare, dar la sfârșitul secolului, reparațiile au fost ample²⁰. La cumpăna secolelor, clădirea a beneficiat de majore și costisitoare lucrări de reamenajare a spațiilor vechi și extindere în spațiile unor construcții învecinate. Dosarul restaurărilor dintre 1896 și 1903, la care ne-am referit, dosar ce cuprinde planurile clădirii, protocoalele primăriei referitoare la restaurare, chitanțele de cheltuieli și devizele, se află în fondurile Arhivei Naționale din Sibiu, nepublicarea lor afectând întregirea istorică. (Planșele II, III).

Probabil, în perioada interbelică, pompierii orașului, al căror sediu era la Primărie, au instalat în subsolul terenului aflat între turnul-locuință și corpul de legătură, un rezervor pentru apă. (Fotografia 4). Cu dezvelirea lui a început ultima, dar nu cea de pe urmă campanie de cercetări arheologice de la Primăria Veche, deblocarea unei intrări într-o cameră adosată corpului de sud făcând posibilă o nouă intervenție arheologică.

Considerăm că cercetările arheologice desfășurate mai bine de 10 ani și-au atins scopul într-un procent maximal. Rămân însă porți deschise studiului în ansamblu al monumentului, al obiectelor descoperite prin săpătură arheologică și al documentelor de arhivă. Cantitatea

¹⁷ I. Albu, *op. cit.*. Însemnarea despre cumpărarea clădirii cu suma de 192 florini și 64 denari se află în Arhivele Naționale Sibiu, fondul *Magistratul și scaunul Sibiului*, seria *Socotelii consulare*, dosar 632, p. 175.

¹⁸ E. Siegerus, *Vom alten Hermannstadt*, Sibiu, 1922, p. 15 și nota 3.

¹⁹ H. Fabini, *Vechea Primărie a Sibiului*, în acest număr din B.M.I.

²⁰ L. Popa, *op. cit.* Documentul din 1828, regăsit în 1897, avea o însemnare purtând anul 1937. El a fost redescoperit în timpul ultimilor restaurări. Proiectul de restaurare al clădirii se află la Arhivele Naționale Sibiu, fondul *Magistratul orașului și scaunul Sibiului*. *Primăria Municipiului Sibiu*, U. 52.

¹⁶ A se vedea rezultatele analizelor făcute de domnul Dan Botezatu în acest număr din B.C.S.M.I.

de informații acumulate, condițiile precare și posibilitățile limitate de cercetare au lăsat câmp deschis discuțiilor, demonstrând, în aceeași măsură, necesitatea continuării lor²¹. În ultimă instanță, cercetarea multi- și interdisciplinară de la Primăria Veche din Sibiu a adus un spor de informații și de experiență, ceea ce constituie modesta noastră contribuție la progresul cunoașterii.

Finalitatea practică a cercetării arheologice, pe lângă dezvelirea unor substrucții ce au fost deja puse în evidență, (de exemplu, scara din curtea mică), pe lângă descoperirea unor amenajări ce vor putea fi incluse în circuitul de vizitare (groapa-crematoriu, fragmentul de tipar din lut) este demonstrată de interesul pentru identificarea cauzelor igrasiei ce afectează pereții construcției. Analizele probelor de apă recoltate din săpătura de la Primăria Veche au arătat că apa nu provine din canalizarea orașului, iar cauzele nu trebuie căutate doar în instalațiile de canalizare defecte.

PETRE MUNTEANU-BEȘLIU

The Researches in the Old Town Hall: Conclusions and Prospects

(abstract)

To bring this paper on archaeological excavations to a close, we have collected all the information and the results of the analyses. During the archaeological excavations, there were uncovered some traces of the equipments of old constructions belonging to different periods of the history of the building. We had to get the answers to the questions when and in which way the building was erected, ruled and restored. The study of the building and its owners' life means a contribution to the progress of the medieval history of the town. Secondly, the researches gathered the efforts of many specialists of Sibiu.

Planșa I : Instalația pentru turnat clopote descoperită în curtea clădirii Primăriei Vechi din Sibiu (perspectiva volumetrică).

Planșa a II-a : Planul clădirii Sibiului în 1896 (fragment). Planul făcea parte din proiectul de restaurare a clădirii.

Planșa a III-a : Planul clădirii Primăriei Sibiului în anul 1906 (fragment). Planul făcea parte din proiectul de restaurare a clădirii.

Planșa a IV-a : Însemnarea din registrul de socoteli consulară despre cumpărarea unei clădiri de la urmașii lui M. Pempfflinger contra sumei de 1 922 florini și 64 denari.

Fotografia 1. Primăria Veche din Sibiu – blazonul lui J. Lulay aflat deasupra ușii de acces principale de la etaj.

Fotografia 2. Blazonul lui Thomas Altemberger aflat, împreună cu cel al soției sale Affra deasupra intrării în camera din turnul locuință.

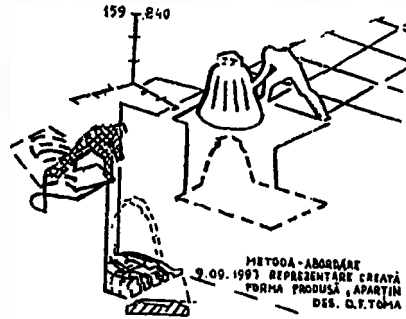
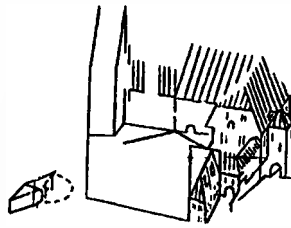
Fotografia 3. Blazonul lui Thomas Altemberger aflat în loggia grădinii palatului.

Fotografia 4. Gura cazanului folosit de pompierii orașului Sibiu.

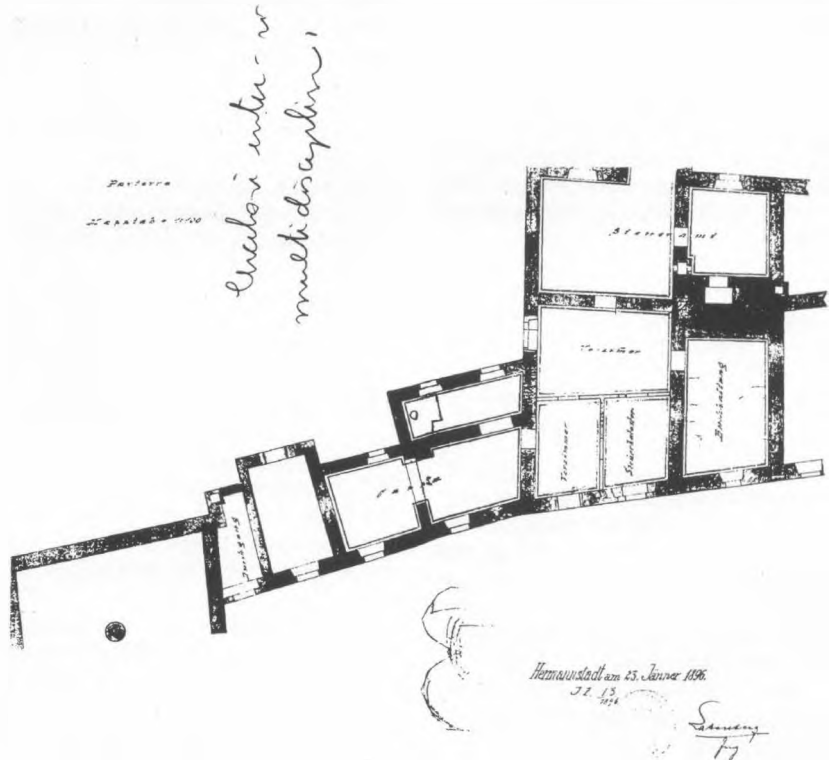
Desenele au fost întocmite de domni Florin D. Toma, Emil Crișan și Radu Teucean.

Fotografiile au fost executate de domnul Alexandru Olănescu.

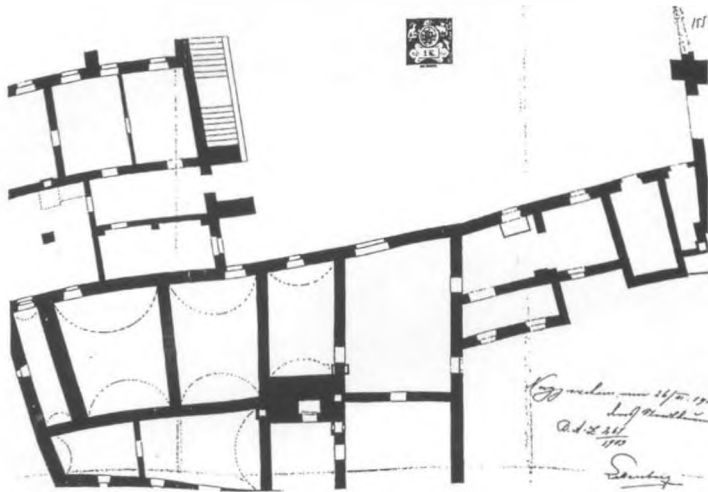
²¹ Discuțiile sunt cu atât mai necesare cu cât sperăm să raportăm cercetările de la Primăria Veche la alte studii complexe. Publicarea monografiei Primăriei din Brașov numai pe baza documentelor de arhivă nu a permis însă astfel de raportări : a se vedea, G. Nußbächer, *Das Kronstädter Rathaus*, Brașov, 1996. Piesele descoperite în cercetarea arheologică și cele de grafică documentară au fost expuse în luna septembrie 1997 în localul Primăriei Vechi în expoziția „Arheologia monumentelor medievale din Sibiu : clădirea Primăriei Vechi la 500 de ani de existență”. Nu este nevoie să subliniem valoarea educativă a demersului expozițional.

Planșa I – Instalația pentru turnat clopote descoperită în curtea clădirii Primăriei Vechi din Sibiu (perspectiva volumetrică).

Planșa a II-a -- Planul clădirii Sibiului în 1896 (fragment). Planul făcea parte din proiectul de restaurare a clădirii.

Planșa a III-a – Planul clădirii Primăriei Sibiului în anul 1906 (fragment).
Planul făcea parte din proiectul de restaurare a clădirii.

- 12) 1544 Jahr, kauft man dem Herrn Joanni Bernwarden
an der Vorlesenden Pfaltz, Coas nuch Crist Coas, alorin all
Zalt - - - - - R 400
- 12) 1545 Jahr, kauft man dem Peter Kott von Christen-
berg, das Haus, daruiff man die no der Pfaltz geben Coas kauft.
Zalt - - - - - R 600
- 12) 1545 Jahr, kauft die Stadt, alle die alderer lant,
die dem Herrn Maer Pemfflinger, nuff sein Haus, golt
seligen Passen, von dem Kott, und die Pfaltz kauft, von Kott.
Zalt - - - - - R 1922
- 1546 Jahr, kauft ein Herr Maer Kott die der Stadt, für
das an der der Pfaltz, dergleichen Maer, aus der Stadt.
Laden, in dem golt Zalt: dem dem dem nuff sein Haus
Zalt man kauft für die Pfaltz nuff geben, Coas die
Maer der Stadt für die Pfaltz nuff geben, Coas die
des langemigen kauft, daruiff kauft.
- 1547 Jahr, kauft die Stadt das Haus nuff
dem dem Maer die Pfaltz für die Pfaltz kauft.
Kott

Planșa a IV-a -- Însemnarea din registrul de socoteli consulare despre cumpărarea unei clădiri
de la urmasii lui M. Pemfflinger contra sumei de 1922 florini si 64 denari.

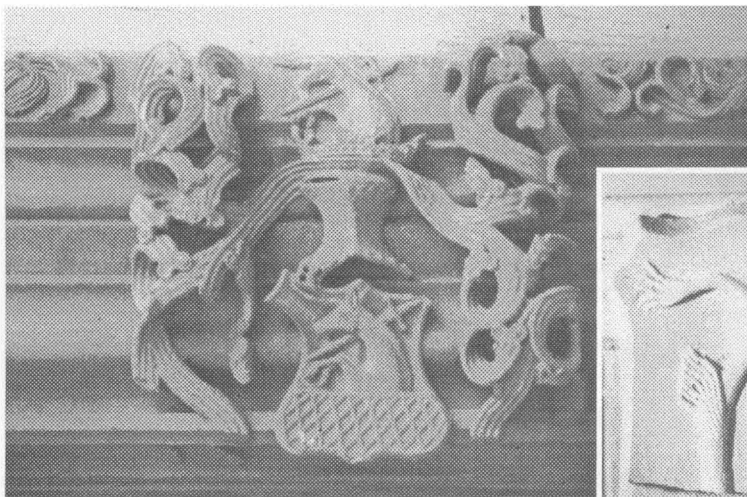

Foto 1

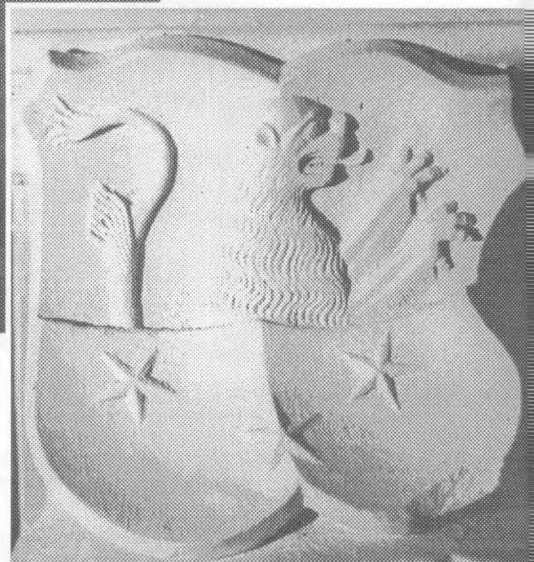

Foto 2

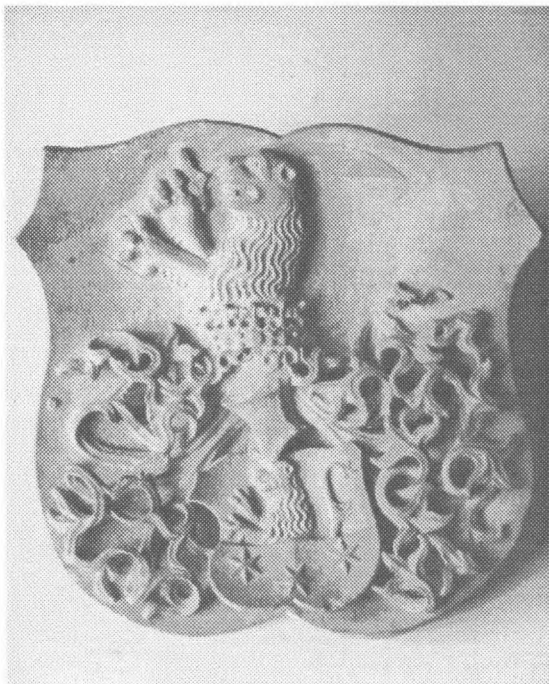

Foto 3

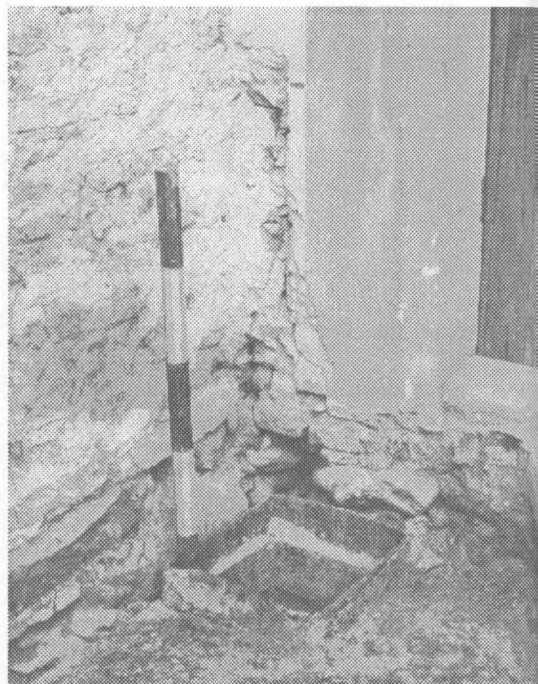

Foto 4

CHARACTERIZATION OF THE FOURTEENTH-CENTURY BELL-CASTING PIT FROM THE OLD TOWN HALL IN SIBIU, ROMANIA

Introduction

During the Middle Ages, the skill of moulding bells was extremely valuable. The craftsmen smelting bells also produced cannons and baptismal fonts (Beşliu 1989). In the long run, the bells were melted when cannons were needed and these were transformed again when the cannons were no longer necessary. For this reason, one preserved only a few old bells.

In this work we have made an analytical investigation by a neutron activation analysis and X-ray fluorescence of a number of pieces found on or near the two structures and the slag layer discovered at the Old Town Hall in Sibiu, Romania, and some bells from the environs of Sibiu in order to answer the question if there is a relationship between these two structures and the slag layer. We also examined the possibility of preparing the alloy for casting the bell in the ogival structure discovered at the Old Town Hall.

Experimental Analysis

The objects which have been analysed are listed in table 1. The metal and slag samples presented in table 1 have been analysed by means of the X-ray fluorescence (XRF) and the neutron activation analysis (NAA) methods. The XRF has been used for a qualitative analysis of the samples and for the quantitative determination of lead, which cannot be observed by the NAA. The objects have been cut with a hard steel knife in order to obtain relatively homogeneous samples. Sample Ie, a piece with a surface of 3 cm² from level I, near the loam structure, has been specially prepared (by extracting an evident piece of white metal, which was cut and polished) for the determination of the metal concentration by the XRF. The bells have been sampled by drilling with the discarding of the surface area in order to avoid the corrosion products and other contamination. The resulting quantity of powder was so small that it did not permit the analysis of the lead content by the XRF, so that only the analysis by the neutron activation was possible. The XRF analysis has been performed with the aid of a triple source of Pu²³⁸ and of 3 × 33 mCi. The fluorescence X-rays have been detected by a GeHP detector and the characteristic spectra have been counted on a computer with a multi-channel analyzer interface. The following elements have been detected: Cu, Fe, Pb and Sn.

Concerning the neutron activation analysis, samples of approximately 10 mg have been cut carefully with a hard steel knife in order to obtain relatively homogeneous samples. These samples have been introduced in polyethylene foils and have been irradiated at the VVR-S Reactor of the National Institute of Physics and Nuclear Engineering at Bucharest-Măgurele, at a rabbit system at a neutron flux of $2.5 \cdot 10^{12}$ neutrons/cm² · s, for several periods of time: 20 s, 2 min and 30 min. The induced radioactivity in the samples has been detected by a 135 cm³ GeLi detector (EG & G Ortec) with a 2.7 keV resolution. The samples have been counted after a cooling time of 2 minutes, and again after 1 day, 3 days and 10 days. 14 elements have been noticed: Ag, Al, As, Au, Cu, Ca, Fe, K, Mg, Mn, Na, Sb, Sn and Sc.

Table 1

List of the analysed samples

Ia	Level I
Ib	Level I
Ic	Level I
Id	Level I
Ie	Level I
Ila-s	Level II, surface of the hearth
Ilb-s	Level II surface of the hearth
Ilc-s	Level II surface of the hearth
Ila	Level II deepness of the hearth
Ilb	Level II deepness of the hearth
Ilc	Level II deepness of the hearth
Za	Slag layer
Zb	Slag layer
Zc	Slag layer
Zd	Slag layer
C1	Metallic cake, level I
C2	Ash
B1	Bell, medieval, region of Sibiu
B2	Bell, medieval, region of Sibiu
B3	Bell, medieval, region of Sibiu
B4	Bell, XIXth century, region of Sibiu

Results and Discussion

In table 2 one can see the concentration values of the elements detected in the samples of the two structures

and the slag layer by the NAA, and the lead content from the XRF analysis. Table 3 shows the results of the NAA for the bell samples. The results are expressed in parts per million (ppm) and when the result was greater than 10 000 ppm, it was given in %. The relative errors of measurements are « 10 % for both the NAA and the Pb content.

Concerning the analyses of the samples shown in table 2, the samples contain tin in relatively high concentrations (2 %–37 %). Sample Ie from level I has the highest content of tin : 36.7 %. We mention the fact that tin as an impurity is rarely found in copper ores (Craddock 1981) and its presence in high concentrations alongside with the copper can be explained only by a deliberate action of alloying. The samples from the loam structure, level II no. IIas, IIbs, IIcs and IIa, IIb, IIc, surface and deepness, have a lower content of copper and tin, but the ratio Sn/Cu (figure 2) is however in the range of the values of this ratio for the samples no. Ia, Ib, Ic, Id from level I as well as for the samples no. Za, Zb, Zc, Zd for the slag. This fact can be explained by a relationship between level I, level II and the slag layer. The iron, in high concentrations in the samples from level II, can be explained by the fact that iron oxides were deliberately added in the melted charge, these acting as fondants. The added iron can be found in slag. As regarding the iron, samples IIas and IIbs are very different from the others : the ratio Fe/Cu is very high, approx. 15 (figure 3). The samples Z, found in the intermediate layer between the two loam structures, known as slag samples, have a concentration of Cu in the range 25–36 %, which is high compared with the usual concentration of Cu in slag of about 4–5 %. In figure 4, the diagram of the ratio Pb/Cu versus the ratio Sn/Cu shows a close relationship between the samples I and II and the slag layer regarding the following elements : Cu, Sn and Pb. We remark a similar composition of the samples Z, of the slag samples with level II, both from the point of view of Fe and the impurities Al, Na, K, Sb and Mn. The content of tin and copper and the concentration of the other minor elements suggest that level I and level II belonged to installations for alloying and casting copper and tin in order to obtain specific objects like bells, statuar art objects or weapons. The sample of ash, C2, approaches the samples from the two installations and the slag. The content of Pb presents a background of concentrations with values not very straggled with a signal of $C_{Pb} = 21.8\%$ from the sample C1. This sample is very different in comparison to the other samples. The significance of sample C1, a piece of metal-cake, remains an unsolved problem due to its high content of lead and silver and the lack of tin ; it may suggest the base mineral for producing the silver, galena, and, by inference, it may suggest the presence of a mint. Initially, it was believed that in this furnace there was prepared the alloy for the coins, but the composition of some binary denars (Beşliu 1987), of silver and copper, with high concentrations of silver,

and the presence of silver only in traces in the samples from the two installations eliminate this assumption. Also a NAA analysis of some coins (Beşliu 1987) points out the lack of the element Sn, considered a very important component of the samples. The concentration of zinc for the samples from table 2 was, for the given experimental conditions, < 1 000 ppm.

The analyses of the two loam structures discovered at the Old Town Hall in Sibiu led to the further analysis of some objects of tin alloy, like bells from the neighbourhood of Sibiu. The results of the analyses of four Transylvanian bells, shown in table 3, indicate the similarity of their element composition and also the similarity to the samples from level I, considered as representative for the furnace. The diagram from figure 5, the ratio $(Au * 100 + Ag * 10 + Sb + As)/Cu$ versus the ratio Sn/Cu, shows that the concentration for the samples from level I agrees very well with the four bells. The bells B1, B2 and B3 of the region of Sibiu, from the Middle Ages, have a close pattern composition and bell B4, from the XIXth century, has a somewhat different composition (figures 5 and 6). Also, in table 5 there is shown the composition of two famous bells (Hanson, 1978): the Whitechapel bell and the Christ Church bell, made in the same foundry in London. In comparison, in figure 5 there is represented the composed ratio $(Au * 100 + Ag * 10 + Sb + As)/Cu$ versus the ratio of concentrations Sn/Cu for both Transylvanian bells and the bells made in London. Also, in figure 6 there is shown the composed ratio $(Au * 100 + Ag * 10 + Sb + As + Sn)/Cu$ versus the ratio Fe/Cu for the same bells. Figures 5 and 6 prove that the craftsmen for Transylvanian bells had a smelting formula which was somewhat different from that of the bells, made in London.

Conclusions

The analyses of the elements from this study suggest a relationship between level I, the layer of slag and level II and the fact that the different levels preserve traces of an activity of alloying the copper with tin. Also, one can observe the fact that the composition of the alloy for the four bells of the region of Sibiu analysed in this study is very similar to that of the metallic pieces found at the Old Town Hall in Sibiu.

We can conclude that the slags analysed belong to an installation for casting bells. In fact, at level I is a fragment of the mould (the bottom of the cope). Near the loam structure there were a lot of slags and also a piece of metal. The mould was set right on the ground, in a pit. Above, near the pit, was a „hearth“, with an ogival form, inclined towards the pit. On its surface the slags can be observed and analysed (level II).

During the casting, the pit was filled with earth and afterwards it became a storage place for slags, fragments of mould etc. (the slag layer).

clear Physics Department, P.O. Box MG-6, 76900 Bucharest Măgurele, Romania)

Petre Munteanu Beșliu (Brukenthal Museum, Sibiu, Romania)

C. Beșliu (Faculty of Physics, Bucharest)

References

- Beșliu P. and Năgler T., 1989, *Die archäologischen Grabungen im Hermannstädter Alten Rathaus*, in: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 32 (2), 29–40.
- Beșliu C., Olariu A., Beșliu P., 1987, *Seminar of Archaeometry*, Cluj, Romania.
- Craddock P.T., 1981, *Occasional Paper No. 15*, eds. W. A. Oddy and W. Zwalf, British Museum.
- Hanson V., 1978, *Museum Objects in X-ray Spectrometry*, ed. H. K. Herglotz, L. S. Birks, 440–444.
- Roth V., 1908, *Zur Glockenkunde*, in: *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, XXX, no. 9, 107–109.
- Russel M. D., Ovenden R. J., 1990, *Bell Founding in Winchester in Tenth to Thirteen Centuries*, in: *Winchester Studies, Object and Economy in Medieval Winchester*, vol. VII, Oxford.

Instalația de turnat clopote de biserică de la Primăria Veche din Sibiu

(rezumat)

În curtea mare a Primăriei Vechi din Sibiu au fost descoperite resturile unei instalații metalurgice pentru turnat clopote. Poziția și dimensiunile fragmentului de tipar din lut (miezul) ne determină să căutăm clopotul turnat în acest loc printre cele mai vechi menționate: clopotul Sfântului Ioan, turnat în 1350, folosit de biserica parohială, clădită în acei ani în stil gotic, „clopotul ceasului” cu diametrul maxim de 1,50 m, datat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și „clopotul noptii”, turnat în 1411, cu diametrul de 1 m.

Instalația se compunea dintr-o groapă în care a fost așezat, pe pământ, tiparul din lut, alcătuit din două părți: un miez și o cămașă, în pământ păstrându-se doar partea de jos a miezului. În partea de sus, în imediata vecinătate s-a aflat o vatră din lut, de forma ogivală, și înclinată spre marginea gropii. De pe această vatră, aliajul topit se scurgea în tipar. Analizele prin activare cu neutroni efectuate la Institutul de Fizică Măgurele pe fragmente de zgură și o bucată de metal au dovedit că aliajul folosit la Primăria Veche este cel recomandat pentru turnat clopote sau tunuri în evul mediu, deosebindu-se de aliajul monedelor bătute la Sibiu.

Agata Olariu, T. Bădica, I. V. Popoescu (National Institute of Physics and Nuclear Engineering, Atomic and Nu-

Table 2

Concentration of the elements in levels I and II, slag, ash and cake, by the NAA and XRF.

The concentrations are expressed in parts per million (ppm), and when the concentration is greater than 10000 ppm, it is given in percents (%).

Sample	Cu	Sn	Fe	Au	Ag	Sb	Al	As	Ca	K	Mg	Mn	Na	Sc	Pb
Ia	43%	13.9%	-	49	1360	9050	-	4490	-	-	-	< 30	98	< 7	2.7%
Ib	70.3%	14.5%	-	48	1180	1.03%	-	4800	-	-	-	< 40	200	< 8	4.4%
Ic	59.6%	13%	6.9%	46	1200	9000	970	4500	-	-	-	< 30	130	< 6	5.5%
Id	69.9%	17.6%	8.1%	55	710	1.22%	7280	5230	-	-	-	< 70	930	< 20	6.4%
IIas	4040	-	6.01%	< 0.5	< 400	< 800	14.9%	< 200	2%	2.15%	8%	5130	1.08%	25	-
IIbs	4600	-	4.78%	< 0.4	< 400	< 300	13.5%	< 200	1%	2.8%	4%	448	1.1%	23	-
IIcs	12.9%	2.15%	5.56%	3	310	1220	1.64%	400	-	0.2%	-	102	0.18%	< 7	3.3%
IIa	29.6%	9.78%	11%	32	610	7780	4.4%	2900	0.8%	0.9%	-	278	0.32%	11	3%
IIb	21.2%	5.02%	3.3%	15	910	4260	7.2%	1500	-	1.3%	-	553	0.64%	9	1.6%
IIc	7.37%	5.0%	1.2%	0.7	-	40	13%	220	1.2%	1.9%	-	443	0.82%	88	0.6%
Za	32.4%	5.67%	8.5%	19	490	4480	5%	2390	0.7%	0.85%	-	973	0.70%	13	4.0%
Zb	25%	3.22%	6.4%	13	200	3690	4.8%	1370	0.7%	2%	-	748	1.03%	16	2.2%
Zc	36.4%	11.3%	10%	6	1040	9770	2.2%	3680	0.4%	0.87%	-	660	1.07%	6	5.6%
C1	16.2%	-	-	1460	1.4%	1.1%	-	2500	-	500	-	< 2	980	-	22%
C2	7210	6.8%	7.3%	0.3	< 300	33	-	< 80	-	2.5%	-	5270	1.46%	21	0.09%

Table 3

Concentration of the elements in the Transylvanian bells, by the NAA.

The concentrations are expressed in parts per million (ppm), and when the concentration is greater than 10000 ppm, it is given in percents (%).

Sample	Cu	Sn	Fe	Au	Ag	Sb	Al	As	Mn	Na	Zn
B1	74 %	19 %	5 000	46	1 580	2.1 %	3 500	7 780	60	880	1 000
B2	71 %	18 %	9 000	42	1 530	2.5 %	2 400	7 010	25	400	500
B3	64 %	16 %	2 500	85	1 950	1.6 %	850	8 700	30	750	400
B4	72 %	14 %	5 900	3	300	0.58 %	4.6 %	1 280	90	1 400	1.7 %

Table 5

Concentration of the elements for the Whitechapel bell and the Christ Church bell, by the XRF (Hanson 1978).

The concentrations are expressed in parts per million (ppm), and when the concentration is greater than 10000 ppm, it is given in percents (%).

Sample	Cu	Sn	Fe	Au	Ag	Sb	As	Pb	Zn
Whitechapel Bell	67.87 %	25.67 %	0.06 %	200	1 700	1 100	2 600	2.90 %	1.3 %
Christ Church Bell	76.77 %	21.08 %	0.19 %	0	1 100	100	3 100	0.84 %	0.70 %

Probele de mortare analizate au fost prelevate din miezul zidului din zone caracteristice ale ansamblului arhitectonic (Primăria Veche), în așa fel încât să fie cuprinse partea de fortificații inițiale (sec. XIII, XIV), turnul locuință (sec. XV), adaosurile constructive ulterioare, precum și tencuiala actuală datorată restaurării.

Examinarea microscopică a probelor a pus în evidență compoziția mineralogică a mortarelor, textura, mărimea particulelor, aspectul acestora (ascuțite, rotunjite-rulate) și incluziunile.

Compoziția volumetrică a probelor a fost stabilită

după separarea părții insolubile (silicații) de partea solubilă (varul carbonatat), prin tratare cu acid.

Compoziția mineralogică oferă date privind proveniența materialelor componente ale mortarelor, iar porțiunile volumice (rețeta de preparare) pot constitui indici privind perioada de construcție.

Similitudinea compoziției mortarelor poate contribui alături de alte date, la delimitarea părților de construcție din aceeași perioadă.

Rezultatele determinărilor și analizelor sunt prezentate în tabelul anexat :

MUZEUL BRUKENTHAL SIBIU
Laboratorul Zonal de restaurare-conservare

Nr. crt.	Cod probe Loc prelevare	Aspect microscopic	Compoziție volumetrică
0	1	2	3
1.	Proba 1, Camera 4, zid nordic, în partea inferioară zid din piatră.	Var carbonatat, granule de cuarț subangular și fragmente de cărbune.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin (2-3 mm), izolat particule de cărbune
2.	Proba 1A, Camera 4, perete nordic, zid inferior piatră.	Var carbonatat, granule cuarț feruginos subangular, izolat fragmente de cărbune.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin (2-3 mm).
3.	Proba 2, Camera 4, zid nordic.	Var carbonatat, cuarț subangular feruginos, izolat fragmente de cărbune.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin (cca 2 mm).
4.	Proba 2A, Camera 4, perete nordic exterior.	Nisip cuarțos subangular, slab feruginos, var carbonatat muscovit, lamelar, izolat particule de cărbune și cărămidă.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin (cca 2 mm).
5.	Proba 3, Camera 4, perete estic.	Nisip cuarțos subangular, slab feruginos, var carbonatat, elemente pietriș fin slab rulat.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin (2-3 mm).
6.	Proba 3A, Camera 4, perete estic, zid cărămidă.	Nisip cuarțos subangular, var carbonatat, feldspat, particule de cărbune și cărămidă.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin (2-3 mm).
7.	Proba 4, stada Odobescu, zidul din blocuri de piatră.	Nisip cuarțos subangular, slab feruginos, var carbonatat, muscovit lamelar.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin (cca 2 mm).
8.	Proba 4A, str. Odobescu, zid incintă	Idem	1 parte var, 2,5 părți nisip și pietriș fin (cca 2 mm).

0	1	2	3
9.	Proba 4B, str. Odobescu, zid incintă	Var carbonatat, cuarț muscovit, feldspat, izolat particule de cărbune și cărămidă.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin (cca 2 mm).
10.	Proba 5, Camera 1, zid din piatră de la 1300.	Var carbonatat, agregate glomerulare de liant, elemente de pietriș cuarțos.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin și mai grosier (2-8 mm).
11.	Proba 5A, Camera 1, zid din piatră de la 1300.	Idem.	Idem
12.	Proba 6, turn exterior str. Odobescu.	Var carbonatat, agregate glomerulare de liant, pietriș cuarțos.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin și mai grosier (2-6 mm).
13.	Proba 6A, str. Odobescu, turn prima incintă.	Cuarț muscovit, var carbonatat, izolat particule de cărbune.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin și mai grosier (2-6 mm).
14.	Proba 7A și 7B, Camera 4, perete estic.	Cuarț muscovit, var carbonatat, izolat particule de cărbune și cărămidă.	1 parte var, 3 părți nisip și pietriș foarte fin (2-4 mm).
15.	Proba 8A, corp legătură, partea nord-estică, elevații.	Var carbonatat, cuarț muscovit, material argilos, izolat particule cărămidă.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin (2-4 mm).
16.	Proba 8B, corp de legătură, față de sud.	Cuarț, var carbonatat, muscovit.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș foarte fin (cca 2 mm).
17.	Proba 9A și 9B corp de legătură, partea sudică, elevație, față dinspre curtea mare.	Cuarț, var carbonatat, muscovit, particule limonită, elemente de pietriș fin și mai grosier.	1 parte var, 2,5 părți nisip fin și grosier (2-10 mm).
18.	Proba 10A, scara principală.	Var carbonatat, nisip cuarțos fin, muscovit.	1 parte var carbonatat, 2,5 nisip și pietriș foarte fin (cca 2 mm).
19.	Proba 10B, scara principală.	Var carbonatat, nisip fin și grosier.	Idem
20.	Proba 11 și 12, turn locuință parter.	Pietriș semigrosier slab, nisip fin la grosier, var carbonatat, muscovit, glomerule liant și izolat cărbune.	1 parte var, 3 părți nisip și pietriș fin și grosier (2-10 mm).
21.	Proba 13A, turn locuință parter, bolta din cărămidă.	Var carbonatat, nisip foarte fin subangular și muscovit.	1 parte var, 1,5 părți nisip și pietriș foarte fin (cca 2 mm).
22.	Proba 13B, turn locuință parter, bolta din cărămidă.	Nisip, var carbonatat muscovit, izolat particule de cărbune.	Idem
23.	Proba 14A și 14B latura de vest contrafort.	Var carbonatat și nisip fin, glomerule de liant, pietriș fin.	1 parte var carbonatat, 2 părți nisip și pietriș fin (2-5 mm).
24.	Proba 15A și 15B subsol 1, perete estic.	Nisip cuarțos, var carbonatat fin și glomerule, muscovit, izolat cărbune.	1 parte var carbonatat 3 părți nisip și pietriș fin (2-5 mm).
25.	Proba 16A și 16B subsol 1, perete vestic.	Var carbonatat, nisip fin și grosier, elemente de pietriș fin muscovit, izolat particule cărămidă.	1 parte var carbonatat, 1,5 părți nisip și pietriș fin (2-5 mm).
26.	Proba 17A și 17B camera 1, perete vestic.	Var carbonatat, nisip cuarțos subangular, particule cărămidă.	1 parte var carbonatat, 1,5 părți nisip și pietriș fin (2-5 mm).
27.	Proba 18A și 18B subsol 3, perete vestic.	Nisip cuarțos, var carbonatat fin și glomerule, moscovit izolat cărbune și cărămidă.	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin (2-4 mm).

0	1	2	3
28.	Proba 19A și 19B, zid despărțitor, între subsol 2 și subsol 3.	Nisip cuarțos, var carbonatat fin și glomerule, izolat cărămidă.	1 parte var, 1,5 părți nisip și pietriș fin (2–3 mm).
29.	Proba 20A și 20B, perete despărțitor din piatră, între subsol 4 și 5.	Nisip cuarțos fin, var carbonatat fin și glomerule, pietriș fin slab rulat.	1 parte var, 1,5 părți nisip, fin și grosier (2–10 mm).
30.	Proba 21A și 21B tencuiala actuală (restaurare).	Var carbonatat, nisip cuarțos subangular, cărbune în cantitate mai mare, feldspat (1%).	1 parte var carbonatat, 1,5 părți nisip și pietriș fin (2–8 mm).
31.	Proba 22, curtea unică, zid nou, la nord.	Nisip cuarțos fin la grosier, var carbonatat, elemente de pietriș cuarțos, izolat cărămidă.	1 parte var, 2 părți nisip fin și grosier (2–8 mm).
32.	Proba 23, perete estic curtea mică	Nisip cuarțos, muscovit, pietriș cuarțos fin, var carbonatat fin și glomerular.	1 parte var, 1,5 părți nisip și pietriș fin (2–4 mm).
33.	Proba 24, perete turn.	Idem	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin (2–5 mm).
34.	Proba 25, zid incintă curtea mică (zid nordic).	Nisip cuarțos fin la grosier, var carbonatat fin și glomerular.	1 parte var, 5 părți nisip și pietriș foarte fin (2–3 mm).
35.	Proba 25(R), perete corp vestic.	Nisip cuarțos limonizat, superficial, var carbonatat fin și glomerular, muscovit, cărămidă.	1 parte var carbonatat, 5 părți nisip fin, argilă și pietriș (2–5 mm).
36.	Proba 27(s), corp vestic.	Nisip cuarțos slab feruginos, var carbonatat fragmente fine cărămidă.	1 parte var, 2 părți nisip, argilă, pietriș fin (2–4 mm).
37.	Proba 28(t), corp vestic.	Nisip fin, pietriș fin, var carbonatat, cărămidă.	1 parte var, 2,5 părți nisip, argilă, pietriș fin (2–4 mm).
38.	Proba 29(u), turn locuință, zid nordic.	Var carbonatat, elemente subangulare cuarț, muscovit.	1 parte var carbonatat, 1,5 părți nisip și pietriș f. fin (2–3 mm).
39.	Proba 30(v), Camera 5, perete nordic.	Idem	1 parte var, 2 părți nisip și pietriș fin și grosier (2–10 mm), izolat cărbune.
40.	Proba 31(z), Camera 4A, zid vestic.	Nisip fin la grosier, var carbonatat fin și glomerule, elemente organice.	1 parte var, 2 părți nisip, argilă, pietriș fin și grosier (2–5 mm).
41.	Proba 32(z'), Camera 33, latura de est	Idem	1 parte var, 2 părți nisip, argilă, pietriș fin (2–3 mm).
42.	Proba 33(x), Camera 4A, perete estic.	Nisip fin, elemente de pietriș cuarțos, var carbonatat.	1 parte var, 1,5 părți nisip și pietriș fin (2–5 mm).
43.	Proba 34(x'), „corp Pempflinger“, latura vestică.	Idem	1 parte var, 1,5 părți nisip, argilă, pietriș fin (2–5 mm).
44.	Proba 35(y), Camera 4A, zid vestic.	Var carbonatat fin la glomerular, nisip cuarțos subangular.	1 parte var, 2 părți nisip, argilă, pietriș fin (2–3 mm).
45.	Proba 36(y'), Camera 6 zid vestic.	Var carbonatat, nisip cuarțos subangular.	Idem
46.	Proba 36(y''), corp de vest, latura vestică.	Nisip feruginos, muscovit, material argilos abundant.	1 parte argilă, 1,5 părți nisip fin.

În situația de față, majoritatea probelor sunt agregate calcaroase, având ca liant varul, care în timp s-a carbonat, nisipul și pietrișul cuarțos, în general fin și slab rulat. În cantitate mică sunt prezenți muscovitul lamelor și feldspatul. Ca incluziuni apar particule de cărămidă, din zidărie, și particule de cărbune, provenite de la arderea varului.

Această relativă omogenitate a materialelor denotă aceeași proveniență a componentelor mortarelor (nisip, pietriș, var).

Diferența, în ceea ce privește compoziția mineralogică, se remarcă la probele (2(A) și 21B) din tencuiala de restaurare, care conțin, în cantitate semnificativă, particule de cărbune și, de asemenea, la proba 37 (y"), din corpul de est, latura vestică, unde liantul nu este varul, ci argila (nisip feruginos, muscovit și material argilos).

Rețetele de preparare, deci raportul liant – material de adaos, prezintă diferențe, ceea ce conduce la concluzia că, distanțate în timp, tehnicile de construcție utilizate s-au păstrat cu anumite variații definitorii: 1 parte liant – var la 1,5 părți nisip și pietriș, până la 1 parte liant la 3 părți nisip și pietriș.

Proba y", din corpul de est, latura vestică, având ca liant argila, este probabil o intervenție izolată, un adaos în construcție sau o reparație.

**NATALIA DEAC
MÁRTA GUTTMANN
VIOREL CIUNTU**

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. I. M. Teutonico : *A Laboratory Manual for Architectural Conservators*, Roma, ICCROM, 1988.
2. Z. Szabó : *Vakolatelemzés*, Budapesta, rev. Múzeumi Műtárgyvédelem 2/1975.
3. J. Ashurst : *Mortars, Plasters and Renders in Conservation*, London EASA, 1983.

The Mortar Analysis of the Old Town Hall

(abstract)

A number of 46 samples of mortar taken from the Old Town Hall of Sibiu have been analyzed by using microscopical study and analytical methods.

Most of the samples are lime-based pieces of mortar having a filling with a quite similar mineralogical composition. The proportion of binder to filling ranges from 1 : 1,5 to 1 : 3.

These data indicate that the raw material sources were probably the same during the construction periods and that no big changes occurred in the mortar preparation methods.

EXPERTIZA PALEOANTROPOLOGICĂ ASUPRA MATERIALELOR OSTEOLOGICE DESCOPERITE ÎN CURTEA MICĂ A PRIMĂRIEI VECHI

Materialul osteologic cuprinde resturile a trei schelete umane.

Scheletul 1 : reprezentat printr-un fragment de mandibulă (partea stângă) cu 4 dinți (2 premolari și 2 molari) și din humerusul drept, ce au aparținut unei femei mature de circa 30–35 ani. Mandibula este gracială, dinții sunt mărunți, prevăzuți cu un smalț gros, fără carii și cu un grad slab de eradare. Humerusul ne arată că aparține unui tip gracil cu inserțiile musculare slab dezvoltate, a cărui talie era de cca 155–160 cm.

Caracterele tipologice întâlnite la nivelul mandibulei sunt mediteranoide, la fel și cele la nivelul osului lung.

Scheletul 2 : reprezentat prin două fragmente mandibulare din partea dreaptă și stângă, ambele având molarii 1, 2 și 3 fixați în alveole, 2 fragmente din ambele humerusuri (cărora le lipsesc epifizele superioare) și o jumătate superioară din femurul drept.

Mandibula este gracilă, molarii sunt mici ca mărime, cu smalțul gros, având o eradare nu prea marcată (gradul II, după Perier) și fără urmă de carii.

Humerusurile sunt și ele gracile, dar prezintă inserții musculare destul de bine marcate, în special osul drept, care prezintă și o perforație alcraniană, ca rezultat al unor repetate mișcări de flexie a antebrațului față de braț.

Femurul prezintă și el aceeași gracilitate. Este unimer și nu are relief subtrohanterian prea bine dezvoltat.

În concluzie, resturile osoase au aparținut unei femei mature de circa 35–40 ani, ce prezenta cu siguranță caractere mediteranoide. La aceasta trebuind a adăuga și statura, care trebuie să fi fost submijlocie (150–153 cm).

Scheletul nr. 3 : cu un singur fragment dintr-un femur drept (treimea superioară a diafizei). A aparținut unui copil de 7–8 ani (*infans II*) a cărui sex nu se poate preciza.

DAN BOTEZATU

Procesele-verbale ale ședințelor de avizare, organizate de Comitetul de Stat pentru Arhitectură și Construcții, cu începere din 1952.

**PROCES-VERBAL NR. 35
al ședinței din 20 iulie 1953, ora 10,00**

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Președinte: Prof. Duiliu Marcu

Membri: Arh. Șt. Balș
Arh. E. Costescu
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

De asemenea iau parte ca referenți:

Arh. Gh. Curinschi
Arh. F. Fischer
Dr. P. Năsturel
Arh. T. Socolescu

Invitat: Prof. Berciu (de la Academia R.P.R.)

I. Normative pentru săpăturile arheologice în jurul sau în interiorul monumentelor istorice de arhitectură.

Referent: Prof. Horia Teodoru

Consiliul, luând în discuție normativele pentru săpăturile arheologice în jurul sau în interiorul monumentelor istorice de arhitectură propuse de referent, dă aviz favorabil acestor normative, recomandând următoarele:

1. Se va revizui ordinea capitolelor acestor normative, clasându-le după ordinea în care lucrările se execută sau după importanța lor.

2. Adăugirea la aceste normative a următoarelor capitole:

a) Indicațiuni asupra proptirilor (punct asupra căruia nu s-a stăruit suficient în propunerile făcute) și asupra responsabilităților în această privință. Lucrările de proptire nu pot fi lăsate în sarcina arheologilor, ci trebuiesc conduse de către un tehnician (inginer sau arhitect), atașat pe lângă arheolog.

b) Condițiunea ca orice săpătură arheologică făcută în imediata apropiere a monumentului istoric, sau a unor clădiri importante învecinate, să aibă aprobarea prealabilă a CSAC-ului, care va exercita controlul tehnic.

c) Mențiunea obligațiunii celor ce execută săpături arheologice ca, cu ocazia săpăturilor să se facă concomitent și cercetări geotehnice, al căror rezultat să fie comunicat Direcției Generale a Monumentelor Istorice din CSAC, de către arheologul diriginte al săpăturilor.

Cu această ocazie, Consiliul, luând notă de existența unor crăpături în zidăria bisericii de la Curtea Veche, crăpături descoperite cu ocazia săpăturilor ce se întreprind acolo de către Academia RPR, însărcinează pe

tov. prof. H. Teodoru de a examina aceste crăpături și de a referi asupra lor într-o ședință viitoare.

De asemenea, s-a constatat și la biserica Bucur o crăpătură, cu ocazia vizitei făcută la șantier de către tov. prof. Duiliu Marcu împreună cu tov. dr. Petre Năsturel și arh. F. Fischer. Această crăpătură însă nu poate avea consecințe în legătură cu stabilitatea bisericii.

II. Lucrări de restaurare parțială a castelului Corvineștilor din Hunedoara.

Lucrarea a mai fost examinată în ședința Nr. 8 din 7 aprilie 1953, când Consiliul a dat un aviz favorabil de principiu, cerând proiectantului să completeze dosarul cu planuri și studii detaliate, din care să se poată aprecia natura și situația exactă a lucrărilor proiectate.

În ședința de față se prezintă completările cerute și anume:

- un plan de situație
- un plan și vedere a podului principal (la sc. 1/100) cu secțiune în detaliu (sc. 1/20)
- un plan și vedere a zidului secundar (sc. 1/100) cu secțiune în detaliu (sc. 1/20)
- un plan și vedere a zidului de est al castelului care urmează să fie consolidat (sc. 1/400).

Consiliul, luând în discuție proiectul, dă aviz favorabil și face următoarele observațiuni:

1. Proiectul prezentat nu respectă nici ca format și nici ca indicațiuni de scară de desen regulile stabilite prin STAS.

2. Înainte de începerea lucrărilor se va verifica verticalitatea pililor existente.

3. Ultima travee a podului va fi astfel construită, încât să poată, în viitor, fi ușor demontată, înlocuind-o cu un pod mobil, astfel cum exista și funcționa la origine.

4. Balustrada va reproduce întocmai balustrada veche.

5. Fixarea pieselor de lemn se va executa numai cu buloane și nu cu scoabe.

6. Podirea se va face astfel încât să se lase un spațiu de 2–3 cm între scânduri, pentru a se putea asigura scurgerea apelor de ploaie.

7. Este de dorit să se păstreze cât mai vizibilă zidăria care se presupune a fi din epoca romană.

8. Porțiunile de zid și piatră unde se vor executa consolidări vor fi abundent udate înainte de începerea lucrărilor. Refacerea se va realiza cu piatră aparentă nerostuită și netencuită.

III. Lucrări de întreținere la biserica Sf. Voevozi din Com. Petrești, raion Bacău. Adresa Min. Cultelor nr. 15 305/953.

Referent: Arh. Gh. Curinschi.

Se ia în discuție cererea parohiei Petrești, raion Bacău, prin care se solicită aprobarea executării din fonduri proprii a unor lucrări de întreținere la biserica de lemn Sf. Voevozi din com. Petrești și anume: lipirea și văruirea la interior a bisericii.

Consiliul dă aviz favorabil acestor lucrări, recomandând următoarele:

1. Înainte de începerea lipirii bisericii în interior se vor etanșa interspațiile dintre bârnele de lemn cu călți de cânepă, așchii de lemn sau mușchi de copac.

2. Căptușeala exterioară cu scânduri a pereților va fi îndepărtată pentru ca biserica să se înfățișeze în forma ei inițială; eventual, se va admite acoperirea tălpii cu o scândură înclinată.

IV. *Lucrări de restaurare la biserica Sf. Voevozi din satul Rădeana, raion Tg. Ocna (adresa Min. Cultelor nr. 10 305/953).*

Referent: arh. Gh. Curinschi

Se ia în discuție cererea parohiei Rădeana, raion Tg. Ocna, prin care se cere aprobarea devizului de lucrări de restaurare la biserica Sf. Voevozi (ruinată în urma cutremurelor).

Consiliul ia notă de informațiile date în ședință de către tov. arh. Balș Ștefan care cunoaște biserica și care a întocmit devizul. Din aceste informații verbale, rezultă că este o biserică interesantă, care necesită și care merită lucrări urgente de consolidare și pentru care Consiliul dă aviz favorabil.

Întrucât parohia nu dispune de fonduri, lucrările ar putea fi executate fie din fondurile Ministerului Cultelor (fondul special pentru reparații urgente) sau ale Patriarhiei sau Mitropoliei Moldovei, încă în anul acesta, iar dacă nu este posibil, ele urmează să fie înscrise pe lista lucrărilor din anul viitor. În orice caz, pentru anul acesta, devizul se va reduce numai la lucrări de strictă necesitate adică la articolele 1, 2, 3, 4, 5, 7, 12, 13 și 19 prevăzute în deviz.

V. *Lucrări de protejare și reparații la mănăstirea Bascovele, raion Pitești (adresa Min. Cultelor 11215/953).*

Referent: arh. Toma Socolescu

Dosarul cuprinde:

a) *Piese scrise* – memoriu, antemăsurătoare, deviz, analiza prețurilor, lista de materiale și baza prețurilor.

b) *Piese desenate* – fațada principală și laterală (sc. 1/100), planul înveltoarei (sc. 1/100).

Valoarea lucrărilor 39 000 lei

Proiectant: Arh. V. Moisescu

Devizul prevede următoarele lucrări: refacerea înveltoarei în două variante, cu tablă sau cu șiță și completări la căpriori și astereală. Deasemenea jgheaburi și burlane de tablă, reparațiuni mărunte la chilii și lucrări de vopsitorie.

Consiliul, luând în discuție proiectul, hotărăște, ca biserica să fie învelită cu șiță, însă amână luarea unei hotărâri pentru o ședință viitoare, când va fi prezent și proiectantul pentru ca acesta să dea lămuririle necesare

cu privire la vechimea și forma turlurilor, pentru o eventuală îndepărtare a lor.

VI. *Raportul tov. arh. Balș Ștefan cu privire la capela din incinta spitalului din Piatra Neamț.*

În baza delegației CSAC, și în urma cercetărilor făcute de tov. arh. Balș la fața locului, Consiliul ia notă că:

Capela ce se găsește în cuprinsul clădirii spitalului, este astăzi o încăpere goală din care au fost scoase obiectele de cult și pardoseala din lespezi de piatră. Aceasta a fost scoasă în baza autorizației Mitropoliei Moldovei și fără avizul CSAC.

Se atrage atenția Direcției spitalului din Piatra Neamț, că oricare va fi destinația ce se va da fostei capele, nu se vor admite sub nici un motiv lucrări care să atragă modificări în fațadă prin mărirea sau închiderea ferestrelor existente, dat fiind că spitalul din Piatra-Neamț, construcție de foarte bună ținută arhitectonică, ridicată în 1850 cu caracteristicul stil neogotic de epocă, este monument istoric.

În ceea ce privește picturile în ulei, care ar urma să fie desființate, va fi necesară obținerea avizului Comitetului pentru Artă, desființarea nefiind posibilă în caz că aceste picturi au o valoare artistică sau istorică.

Cele de mai sus se vor comunica Direcției spitalului din Piatra-Neamț pentru luare de cunoștință.

Președinte: Prof. Duiliu Marcu

Membri: Arh. Balș Ștefan
Arh. E. Costescu
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

PROCES-VERBAL NR. 36 al ședinței din 24 iulie 1953, ora 9,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Președinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. E. Costescu
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru
Arh. Șt. Balș

De asemenea iau parte ca referenți:

Arh. Gh. Curinschi
Arh. F. Fischer
Dr. P. Năsturel
Arh. T. Socolescu

I. *Proiect de construcție a unui corp nou la clădirea Institutului de Silvicultură din Orașul Stalin (pe zidurile cetății Brașovului).*

Valoarea lucrării: 992 000 lei

Proiectant: Serv. de Construcții din Ministerul Gospodăriei Silvice

Titular de investiții: Min. Gospod. Silvice, reprezentat prin tov. arh. Dodiță și tov. arh. Ionescu

Referent: Arh. R. Lieblich

Un alt proiect pentru aceeași lucrare a mai fost examinat de către Consiliul de Avizare în ședințele din 28.VI. și 6 iulie a.c. când s-a amânat luarea unei hotărâri, urmând ca aceste săli de amfiteatru să fie construite pe un alt teren mai adecvat, sau dacă aceasta nu ar fi pentru moment posibil, să se recurgă la una din următoarele soluții cu caracter provizoriu:

a) Utilizând magazia existentă (în plan nr. 8), transformată bineînțeles ca sală de curs sau amfiteatru.

b) Făcând o construcție nouă (tot cu caracter provizoriu și micșorând programul lucrării) în spațiul dintre clădirea existentă și zid, însă asigurându-se zona de protecție a monumentului.

c) Adoptând soluția extremă de încălecare peste zidul cetății – în care caz – însă, va trebui – pe de o parte dărâmată magazia existentă, pe de altă parte se va asigura posibilitatea de acces și vizitarea pe ambele părți a zidului cetății, care va fi menținut intact.

În cazul uneia din ultimele două soluții, se va ține seama la redactarea proiectului și de observațiunile ce s-au făcut în ședință (amfiteatru luminat mai bine, unitatea de arhitectură a fațadelor care vor fi paralele și perpendiculare între ele, etc.)

Data fiind imposibilitatea de achiziție a unui alt teren mai adecvat, proiectanții au adoptat soluția c.

Dosarul prezentat spre avizare cuprinde:

- un memoriu justificativ
- o planșe conținând planul și elevația vechiului zid (sc. 1/200) și planul de situație (sc. 1/720)
- plan subsol sc. 1/100
- plan parter și etaj I sc. 1/100
- plan etaj II sc. 1/100
- secțiune sc. 1/100
- fațada laterală (Str. Gh. Barițiu) sc. 1/100

Proiectul prevede adăogirea la clădirea existentă a Institutului de Silvicultură din Orașul Stalin, unei aripi noi ce va cuprinde 4 săli de curs (de câte 163 locuri) la parter și etaj I și un amfiteatru la etaj II cu o capacitate de 300 locuri.

Întreaga construcție este amplasată astfel, încât încalecă pe o porțiune de aproape 27 m vechiul zid al cetății Brașovului, care datează din sec. XVI-lea și care este clasat monument istoric de arhitectură.

Acest zid este compus dintr-o porțiune veche la partea inferioară, având o lărgime de aproape 1,60 m și o supraînălțare de circa 3 m, care supraînălțare, în vederea acestor lucrări, a fost dărâmată pe o porțiune de circa 20 m (s.n., E.G.).

Consiliul, constată că noua soluție a ținut seama de unele observațiuni ce s-au făcut de membrii Comisiei în ședința din 6 iulie a.c. și că deci noua propunere este ameliorată față de prima.

Luând act de adresa Institutului de Istorie și filosofie a Academiei RPR Nr. 1696 din 13 iulie 1953, prin care aceasta se declară de acord cu soluția propusă de proiectanți în legătură cu vechiul zid, Consiliul dă:

AVIZ FAVORABIL

proiectului cu următoarele condițiuni:

1. La elaborarea proiectului tehnic se va ține seama de normativele existente privitoare la cubaj, suprafețe, circulație, degajări, scări, luminozitate, etc. – pentru construcții de învățământ. Cu această ocazie, proiectul va fi completat cu toate piesele și avizele cerute de HCM 223/1952.

2. Se vor revizui atât dimensiunile hallului de intrare, cât și poziția W.C.-urilor.

3. În cazul când se va dovedi că o singură scară este insuficientă, se va prevedea o scară secundară, ușor accesibilă din hall.

4. Se va face o corectură paralelismului laturilor noii construcții, astfel încât fațada corpului nou să pară cât mai paralelă cu aceea a vechiului corp.

5. Lucrările de săpătură vor trebui efectuate sub continua supraveghere a delegatului Academiei RPR și conform indicațiunilor acestuia.

În cazul când se va constata că și partea superioară a zidului vechi prezintă interes istoric, acest zid se va lăsa să pătrundă cu circa 5 cm în interiorul amfiteatrelor de la parter.

6. În ceea ce privește turnul Ecaterina, precum și porțiunea de zid aflătoare pe terenul Institutului de silvicultură, a cărui refacere urmează să fie efectuată conform obligațiunii în scris de către Min. Gospodării Silvice, se va întocmi la timp un proiect de restaurare însoțit de deviz, care va fi supus CSAC-ului spre avizare.

7. Textul plăcii comemorative va fi conceput în colaborare cu organele Academiei RPR.

8. Este bine că organele Sfatului Popular au dispus oprirea lucrărilor de dărâmare, lucrări care vor putea fi reluate de îndată ce se va întocmi și aproba proiectul definitiv.

II. *Lucrări de reparațiuni la catedrala romano-catolică din Alba-Iulia.* Adresa Min. Cultelor Nr. 11099/953. Valoarea lucrării: 18 784 lei din fonduri proprii Referent: Arh. Ferdinand Fischer

Dosarul cuprinde: 3 devize întocmite de Cooperativa locală „Munca Nouă”.

Lucrările care urmează a se executa sunt:

1. Reparații la acoperișul din țiglă al naosului.

2. Repararea acoperișului de tablă al absidei.

3. Reparațiuni de tâmplărie și vopsitorie la turnul catedralei.

Comisia, luând în discuție proiectul și ținând seama de faptul că sunt numai lucrări de protejare absolut necesare, dă aviz favorabil, cu următoarele recomandări:

a) Lucrarea va trebui să fie urmărită îndeaproape de arhitectul șef al orașului sau de unul din arhitecții cu experiență din Alba Iulia.

b) Lucrările sunt considerate ca lucrări cu caracter provizoriu, urmând ca pe viitor să se înlocuiască, în limita posibilităților, învelitoarea de tablă simplă cu tablă de aramă.

III. *Normativele de proiectare pentru lucrări de protejare și restaurare a monumentelor istorice de arhitectură.*

Referent: Arh. Toma Socolescu

Dându-se citire propunerilor de normative de proiectare a lucrărilor de protejare și restaurare la monumentele istorice de arhitectură, Consiliul le aprobă în principiu, făcând următoarele observațiuni:

a) Textul normativelor va trebui să capete o formulare cât mai concentrată, urmând ca ideile să fie grupate pe capitole și articole.

b) Este necesar ca proiectanții să întocmească pe lângă piesele desenate și memorii foarte detaliate, utile la acest gen de lucrări.

c) Normativele de proiectare vor împărți lucrările la monumentele istorice în trei categorii (și nu în două, cum s-a propus) și anume:

- lucrări de protejare
- lucrări de restaurare parțială
- lucrări de restaurare totală

Noua redactare a normativelor de proiectare urmează să fie prezentată spre avizare într-o viitoare ședință.

Președinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Em. Costescu
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru
Arh. Șt. Balș

PROCES-VERBAL NR. 37 al ședinței din 1.VIII.1953, ora 10,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Președinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. E. Costescu
Arh. Ionescu Berechet
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

De asemenea iau parte ca referenți:

Arh. Gh. Curinschi
Arh. F. Fischer
Dr. P. Năsturel
Arh. T. Socolescu

I. *Lucrări de punere în folosință a castelului din Brâncovenești.*

Valoarea lucrării: 1 170 461 lei
Titular de investiții: MAI reprezentat prin tov. arh. Coțifide
Proiectant: Arh. Stavru Coțifide
Referent: Arh. Toma Socolescu

Dosarul cuprinde:

Piese scrise: memorii și deviz estimativ

Piese desenate: plan de situație (sc. 1/500), plan parter (sc. 1/100), secțiune transversală (sc. 1/100) și două perspective.

Proiectul prevede lucrări de reparații, amenajări și lucrări noi la castel. Lucrările de reparații se compun din lucrări de învelitori, reparațiuni de zidărie, tencuieli și

tâmplărie, refacerea planșeelor (parte din beton armat, parte din dușumele pe grinzi de lemn, cum și vopsitorii și zugrăveli. Amenajările și lucrările noi se compun din executarea unei scări interioare din beton armat executarea câtorva ziduri despărțitoare, deschiderea unor din ferestrele astupate cu zidărie, instalație de apă, lumină și canalizare, cu înființarea a două grupe importante sanitare, completări cu tâmplărie etc.

Consiliul, luând în discuție proiectul, amână luarea unei hotărâri, urmând ca în ședința cea mai apropiată să se ceară părerea tov. prof. Grigore Ionescu, membru în Consiliul de avizare asupra situației actuale a clădirii, care a vizitat la fața locului monumentul, dar care lipsește în ședința de față. În ceea ce privește darea în folosință a castelului, aceasta iese în afara cadrului posibilităților de a hotărî ale Consiliului, urmând ca această chestiune să se hotărască de către conducerea CSAC.

II. *Lucrări de pictură murală la biserica din Bărbulești - Armășești, raion Urziceni, regiunea Ploiești.*

Titular de investiții: Patriarhia Română (reprezentată prin tov. arh. Ionescu Berechet)
Proiectant: Victoria Rădulescu
Referent: Dr. P. Năsturel

Dosarul cuprinde cererea parohiei Bărbulești - Armășești nr. 19/22.VII.1953, de a se aproba pictarea din nou a bisericii, pictura actuală - după afirmația preotului, nefiind „decât o mazăgăleală afumată fără valoare”.

Serviciul de pictură bisericească al Patriarhiei a recunoscut că actuala pictură este lipsită de orice valoare și că lucrarea i s-a încredințat, prin concurs, tov. Rădulescu Victoria.

Consiliul ia notă de afirmația tov. arh. Ionescu Berechet, din partea Patriarhiei, că actuala pictură a bisericii din Bărbulești - Armășești a fost cercetată la fața locului de către Comisia de pictură bisericească a Patriarhiei, care a recunoscut lipsa ei de valoare artistică și luând în dezbateră problema, condiționează aprobarea cererii de prezentarea confirmării în scris de către Comisiunea de pictură bisericească a Patriarhiei, a avizului.

III. *Lucrări de renovare la casa lăncu Jianu din Caracal.*

Valoarea lucrării: 47 500 lei
Titular de investiții: Sfatul Popular Caracal
Proiectant: S. Ing. Militaru O.
Referent: Arh. Toma Socolescu

Dosarul cuprinde:

Piese scrise: memorii justificativ, deviz estimativ, antemăsurătoare, extras de materiale, seria prețurilor, analiza prețurilor.

Piese desenate: planul casei (fațada principală la sc. 1/50), planul cotel al casei (sc. 1/50).

Problema a fost discutată și în ședința din 9.VII. a.c., când Consiliul a amânat luarea unei hotărâri, urmând ca

dosarul să fie trimis Comitetului pentru Așezămintele Culturale care să-și spună punctul de vedere, atât asupra oportunității, cât și asupra posibilităților de finanțare a acestor lucrări.

În ședința de față se citește răspunsul Comitetului pentru Așezămintele Culturale nr. 23 243/955, din care reiese că „această casă nu prezintă interes, fiind un monument de arhitectură refăcut către anii 1880–1900, din care nu au mai rămas decât doi pereți la pivniță, fiind considerat monument istoric de arhitectură pe motivul că ar fi fost cândva locuința (proprietatea) lui Iancu Jianu, fără acte doveditoare, ci din simple afirmații ale localnicilor, care în acest fel dau informații asupra altor clădiri din Caracal.

Consiliul, ținând seama de faptul că nu există date științifice suficiente, din care să reiasă că această locuință a fost casa lui Iancu Jianu, considerând însă că această clădire reprezintă vechiul tip de casă românească din regiune, hotărăște să dea totuși aviz favorabil lucrărilor de restaurare propuse. În acest caz însă, cheltuielile vor fi suportate de Sfatul popular regional sau raional.

IV. Lucrări de reparații la biserica Sf. Ilie Gorgan din București.

Valoarea lucrărilor: 2 917 lei
Titular de investiții: Parohia Sf. Ilie Gorgan
Proiectant: Arh. Ionescu Berechet
Referent: Arh. T. Socolescu

Dosarul cuprinde numai piese scrise, deviz estimativ, antemăsurătoare, analiza de prețuri, extras de materiale, lista de prețuri, deviz. Lipsesc piesele desenate.

Proiectul prevede desfaceri de tencuială și amenajarea unui coș pentru sobă.

Consiliul, luând în discuție problema, este de acord cu lucrările de refacere a tencuiei la tavane, cu recomandăția de a avea grijă de pictura existentă.

În ceea ce privește amenajarea coșului, Consiliul dă aviz nefavorabil, ținându-se seama de aspectul inestetic și neeficacitatea unui coș amplasat lângă streașină.

De asemenea, Consiliul având în vedere primejdia pe care o reprezintă pentru monument folosirea mai departe a actualei instalații de încălzire, interzice întrebuințarea ei și hotărăște desființarea ei, recomandându-se încălzirea cu sobe cu aragaz (de felul acelor de la biserica Stavropoleos).

V. Lucrări de protejare și reparații la mănăstirea Bascovele, raion Pitești (Adr. Min. Culte nr. 11 215/953).

Referent: Arh. R. Lieblich (în locul arh. T. Socolescu)

Dosarul cuprinde:

Piese scrise: memoriu, antemăsurătoare, deviz, analiza prețurilor, lista de materiale, baza prețurilor.

Piese desenate: fațada principală și laterală^f (sc. 1/100), planul înveltoarei (sc. 1/100).

Valoarea lucrărilor: 39 000 lei
Proiectant: Arh. V. Moisescu

Devizul prevede următoarele lucrări: refacerea înveltoarei în două variante, cu tablă sau cu șită și completări la căpriori și astereală. De asemenea, jghiaburi și burlane de tablă, reparațiuni mărunte la chilii și lucrări de vopsitorie.

Dosarul a mai fost cercetat și în ședința din 20.VII, când Consiliul a amânat luarea unei hotărâri, pentru ca proiectantul (absent în acea ședință) să poată da lămuririle necesare cu privire la vechimea și forma turelor, pentru o eventuală îndepărtare a lor. Pe baza lămuririlor date de tov. arh. Moisescu (proiectantul acestor lucrări), Consiliul dă aviz favorabil lucrărilor, cu condițiunea ca și turele să fie îmbrăcate în întregime cu șită.

Președinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. E. Costescu
Arh. Ionescu Berechet
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

PROCES-VERBAL NR. 38 al ședinței din 5 august 1953, ora 10,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Președinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Șt. Balș
Arh. Ghika Budești
Prof. Gr. Ionescu
Arh. Ionescu Berechet
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

De asemenea iau parte ca referenți:

Arh. Gh. Curinschi
Arh. F. Fischer
Dr. P. Năsturel
Arh. T. Socolescu

I. Lucrări de restaurare la casa veche din Herești.

Adresa Comitetului pentru Așezămintele Culturale nr. 11 048/24.VII.1953.
Referent: Arh. T. Socolescu

Lucrarea a mai fost examinată în ședința din 2 Aprilie 1953, când Consiliul a dat aviz favorabil cu unele condițiuni, printre care și aceea de a se prezenta pentru forma acoperișului pavilionului central, un studiu cu două

variante și anume: acoperiș bombaz și acoperiș drept cu 4 ape.

În ședința de față se prezintă o fațadă având corpul central acoperit cu un acoperiș drept cu 4 ape.

Luându-se în discuție problema formei acoperișului, majoritatea membrilor din Consiliu este de părere să se păstreze forma curbă ca formă ce a existat la acoperișul părții centrale, înainte ca aceasta să se dărâme.

La aceasta, fac opinie separată tov. Președintele Duiliu Marcu și arh. R. Lieblich, argumentând aceasta prin faptul că acoperișul bombat de tablă al părții centrale, poate să fie o lucrare recentă adăugată, de care s-ar putea face abstracție, iar faptul că nu există vreodată certă științifică a formei inițiale a acestui acoperiș ne poate permite o interpretare, repetând forma dreaptă de acoperire a restului clădirii, formă ce este dictată de altfel și de materialul înveltoarii, care va fi din olane, cât și de motive estetice.

Rămâne ca Conducerea CSAC să hotărască.

II. *Lucrări de restaurare la Casa veche din Pribești*
Adresa Comit. ptr. Așezămintele Culturale Nr. 11 048 din 24.7.

Referent: Arh. T. Socolescu

Lucrarea a mai fost examinată în ședința din 2 aprilie, când Consiliul a dat aviz favorabil cu recomandări.

În ședința de față se prezintă fațade și planuri, în care s-a ținut seama de observațiunile din avizul CSAC.

Consiliul examinând aceste planuri, dă aviz favorabil cu recomandări.

În ședința de față se prezintă fațade și planuri, în care s-a ținut seama de observațiunile din avizul CSAC.

Consiliul examinând aceste planuri, dă aviz favorabil cu următoarele observațiuni:

1. Cerdacul va avea aceeași formă frântă de acoperiș ca și restul clădirii.

2. Lucarna triunghiulară va fi înlocuită cu una sau mai multe lucarne rotunde, specifice pentru olane.

3. Deoarece nu se știe exact numărul golurilor din încăperea extremă care apare în plan cu 5 ferestre, se va cerceta amănunțit forma vechilor ferestre, dându-se pentru aceasta teaciu la o parte, în locurile bănuite că ar fi existat vreun gol.

Pentru aceasta, în deosebi la începerea lucrărilor, prezența arhitectului diriginte va fi obligatorie, pentru ca acesta să poată asista la toate cercetările care ar justifica întocmai formele adoptate.

4. La dărâmarea zidăriei părții anexe, se vor cerceta amănunțit toate fragmentele de piatră, cahle, țigle sau alte materiale sau resturi de materiale înglobate în zidărie. Rezultatul acestor cercetări va fi consemnat în jurnalul șantierului, obiectele găsite urmând să fie inventariate și păstrate cu grijă.

5. Execuția lucrărilor se va face sub conducerea și supravegherea arhitectului proiectant și a unui tehnician care va avea răspunderea.

Arhitectul proiectant va avea obligațiunea de a întocmi proiectul de execuție înainte de începerea

lucrărilor și de a da detalii de execuție și toate indicațiunile necesare pe timpul execuției pe șantier.

III. *Lucrări de restaurare la Palatul Mogoșoaia*

Se ia în examinare cererea Comitetului pentru Artă nr. 23849 înregistrată la CSAC sub nr. B.S. 2188/25.VII.1953 privind avizarea proiectului tehnic: „Amenajarea ansamblului Mogoșoaia și corpului I locuințe” pentru casa de creație și odihnă a oamenilor de cultură și artă.

Valoarea lucrărilor conform devizelor:	1 462 770 lei
Titular de investiții:	Comitetul pentru Artă
Proiectant:	Institutul de proiectare „Proiect-București”

Piesele scrise și desenate, precum și documentația în baza căreia se dă avizul, se află depuse la dosarul lucrării. În urma examinării lucrării și în urma discuțiilor purtate în ședință, constatându-se că au fost aduse la îndeplinire recomandările făcute cu prilejul avizării sarcinei de proiectare, aviz nr. 87 A din 12 Mai a.c., se dă aviz favorabil proiectului tehnic, cu următoarele condițiuni:

I. *Corp Palat*

– Întrucât între diferite încăperi de la parter (vestibul, vestiar, grup sanitar, casa scării, etc.) există diferențe de nivel ale pardoselii, se vor cota în planurile de execuție nivelele diferite și se vor prevedea treptele necesare corespunzătoare în puncte cât mai bine luminate, pentru a asigura o circulație lesnicioasă.

– Pardoseala sălii de expoziție prevăzută a fi executată din dale de marmoră lustruită, va fi înlocuită cu material ceramic special, de formă hexagonală, sau, în lipsa acestuia, din cărămidă pe muche de calitate aleasă, așezată într-un desen adecvat.

– Rosturile zidăriei, bolților și pereților de cărămidă ale sălii din subsol se vor face cu rostul plin și șters numai cu mortar de var.

II. *Corp I locuințe*

– Proiectul de execuție va pune la punct neconcordanțele ce există între diferitele planuri și între planurile și fațadele proiectului tehnic, cu privire la numărul de intervale între coloanele porticului de la parter; se vor indica precis cotele pardoselii din diferitele încăperi, prevăzându-se în puncte cât mai bine luminate, pentru trecerea de la un nivel la altul, treptele necesare.

– Se va da un detaliu de arhitectură pentru deschiderea mare dintre cele două încăperi afectate sălii de mese, care va putea fi micșorată prin puncte de susținere intermediare.

– Se va analiza în ce măsură ar mai fi posibilă boltirea tavanului porticului de la parter, ținând seama că această formă a fost cea inițială proiectată.

– Pentru înlăturarea unor inconveniente posibile, se vor lua măsuri pentru a asigura vizitarea tuburilor de scurgere mascate în tavane, acolo unde se află la etaj

camerele de duș și bae, peste încăperile mari de la parter.

III. *Instalații*

– Înainte de punerea în funcțiune a instalațiilor, se vor lua măsurile necesare pentru executarea instalației de epurare, astfel ca scurgerile să poată fi conduse în lac.

IV. *Execuție*

– Se vor recalcula prețurile de bază la ciment și cărămidă pe baza prețurilor ce se vor obține prin modificarea surselor de aprovizionare pentru aceste materiale, după cum urmează:

Ciment de la București și Fieni

Cărămidă de la Băneasa și de la fabricile din jurul orașului București.

Întrucât devizul lucrărilor proiectate însumează numai 1 462 770 lei, iar suma de care dispune titularul de investiții este de 2 000 000 lei, se recomandă ca, în limita sumelor ce prisosesc, să fie executate lucrările de întreținere și protejare la vechea bucătărie, monument istoric, situată în colțul de nord-est, la incinta de onoare și la biserica veche din afara incintei. Se vor executa cu precădere la aceste două construcții reparații de învelitori, trotuare și tâmplărie, pentru punerea lor la adăpost de intemperii.

Titularul de investiții va lua măsuri ca toate lucrările să fie executate cu cea mai mare îngrijire, sub o atență și continuă supraveghere a unui arhitect cu pregătire și experiență în materie de restaurare a monumentelor istorice de arhitectură.

IV. *Lucrări de punere în folosință a castelului din Brâncovești (adresa MAI nr. 214077/27.VII.1953)*

Valoarea lucrării: 1 770 461 lei

Titular de investiții: Ministerul Afacerilor Interne reprezentat prin tov. arh. Coțifide

Proiectant: Arh. Stavru Coțifide

Referent: Arh. Toma Socolescu

Dosarul cuprinde:

Piese scrise: memoriu și deviz estimativ

Piese desenate: plan de situație (sc. 1/500), plan parter (sc. 1/100), secțiune transversală (sc. 1/100 și 2 schițe perspective.

Proiectul prevede lucrări de reparații, amenajări și lucrări noi la castel. Lucrările de reparații se compun din lucrări de învelitori, reparațiuni de zidărie, tencuieli și tâmplărie, refacerea planșelor (parte din beton armat, parte din dușumele pe grinzi de lemn, cum și vopsitorii și zugrăveli. Amenajările și lucrările noi se compun din executarea unei scări interioare din beton armat, executarea câtorva ziduri despărțitoare, deschiderea unora dintre ferestrele astupate cu zidărie, instalație de apă, lumină și canalizare, cu înființarea a două grupuri importante sanitare, completări cu tâmplărie, etc.

Lucrarea a fost examinată și în ședința din 1 august a.c., când Consiliul a amânat luarea unei hotărâri, urmând să se cunoască și părerea tov. prof. Grigore Ionescu asupra actualei situațiuni a acestei clădiri.

Consiliul reexaminând proiectul, dă aviz favorabil acestor lucrări, cu următoarele condițiuni:

1. Se va întocmi un proiect complet pentru instalații sanitare și canalizare, ținându-se seama de toate normele tehnico-sanitare în vigoare.

2. Se vor lua măsuri de prevenire a incendiului.

3. Numărul paturilor în dormitoare nu va depăși cel prescris de norme, pentru a se asigura volumul de aer necesar¹.

4. Se vor întocmi din timp proiectele definitive de beton armat pe baza cărora se vor executa lucrările respective.

5. MAI va lua măsurile necesare pentru a se întocmi de către serviciul său de arhitectură sau de către Institutul de Proiectare un proiect complet de restaurare a acestui castel, în care să fie înglobate și lucrările proiectate, care proiect va fi supus avizării CSAC, pentru a fi realizat de către MAI în una sau mai multe etape. În acest scop se va cerceta amănunțit dacă în zidurile de umplutură nu sunt înglobate ancadrame vechi de piatră sau alte elemente vechi de construcție, care ar prezenta un interes arheologic. Acestea vor fi inventariate și păstrate cu grijă, sesizându-se CSAC-ul.

6. MAI va înlesni vizitarea monumentului de către delegații CSAC-ului.

Președinte: Prof. Duiliu Marcu

Membri: Arh. Șt. Balș

Arh. Ghica Budești

Prof. Gr. Ionescu

Arh. Ionescu Berechet

Arh. R. Lieblich

Prof. H. Teodoru

NOTA REDACȚIEI. Volumul proceselor-verbale ale ședințelor din 1952–1953 cuprinde un număr redus de stenograme, ultima disponibilă privind ședința din 18 iunie 1953. Lipsesc în consecință stenogramele din 1 și 5 august, care ar fi permis precizarea formulei „punere în folosință de către MAI” a castelului Kemeny din Brâncovești (pe atunci în regiunea Mureș Autonomă Maghiară). Judecând după beneficiar și după grija privind numărul paturilor din dormitoare (condiții – p. 3), rezultă că în acest castel a funcționat o închisoare, desigur politică, la care se renunțase înainte de 1962, când ansamblul adăpostea un cămin de debili mintali și un spital de copii cu cazuri patologice ireversibile (**Eugenia Greceanu**).

PROCES-VERBAL NR. 39

al ședinței din 7 august 1953, ora 9,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Președinte: Prof. Duiliu Marcu

Membri:

Arh. Balș Ștefan

Arh. E. Costescu

Arh. Ghica Budești

Arh. Ionescu Berechet

Prof. Grigore Ionescu

Arh. R. Lieblich

Arh. Pașa I.

Prof. H. Teodoru

De asemenea iau parte ca referenți:

Arh. Gh. Curinschi

Arh. F. Fischer

Referenți: Dr. P. Năsturel

Reprezentantul Min. Cultelor, deși invitat, lipsește de la ședință.

1. *Lucrări de construire a unei aripi noi (amfiteatru) adăugită la clădirea existentă a Inst. de Silvicultură din Orașul Stalin.*

Adresa Ministerului Silviculturii nr. 1044/5.VIII.1953 (proiect tehnic).

Valoarea lucrării

de construcții: 1 175 00 lei

Proiectant: Serviciul de construcții din Min. Gospod. Silvice
Arh. Dodiță și Ioniță

Titular de investiții: Ministerul Gospodăriei Silvice
Referent: Arh. R. Lieblich

Lucrarea a mai fost avizată și în ședințele din 28.VI. și 6.VII. a.c., când s-a amânat luarea unei hotărâri și în ședința din 24.VII.1953, când beneficiarul a prezentat o nouă soluție în fază de sarcină de proiectare și când Consiliul a dat proiectului aviz favorabil cu recomandări.

În ședința de față se prezintă proiectul tehnic, la care s-a ținut seama de recomandările date și care cuprinde următoarele:

a. *Piese scrise:* memoriu justificativ

b. *Piese desenate:*

Plan de situație sc. 1/720) releveul zidului vechi (sc. 1/200)

Fațada (sc. 1/50)

Plan subsol

Plan parter

Plan etaj I

Plan etaj II

Secțiune

} sc.1/50

Consiliul ia act de declarația tov. arh. Dodiță că planșele de rezistență și instalație vor fi înaintate ulterior.

Luându-se în discuție proiectul, Consiliului dă aviz favorabil cu următoarele condițiuni:

1. Având în vedere dificultățile de acces de la corpul vechi la corpul nou, ivite din cauza nivelelor diferite și din cauza înălțimii insuficiente de sub scară, se va revizui poziția scării, împingând-o în spre hallul de intrare. Ca o consecință, se va desființa bateria de closete de la parter, mutând-o la subsol.

2. Se va reexamina forma și gruparea ferestrelor din fațada posterioară, pentru a le armoniza cu cele din fațadele laterale, precum și cu acelea ale vechei clădiri.

3. Se vor simplifica arcadele de la parterul fațadei posterioare, renunțându-se la impostele deasupra pilor.

4. Avându-se în vedere că volumul amfiteatrelor mici este la limita acceptabilă, se vor prevedea ferestrele cu supralumină (oberlicht).

5. Lucrările de săpătură vor trebui efectuate sub continua supraveghere a delegatului Academiei RPR și

conform indicațiilor acestuia. În cazul când se va constata că și partea superioară a zidului vechi prezintă interes istoric, acest zid se va lăsa să pătrundă cu circa 5 cm în interiorul amfiteatrelor de la parter.

6. Proiectul va fi completat cu toate piesele și avizele cerute de HCM 223/952 și în special cu planșele și calculele de rezistență și instalație, care vor fi supuse spre avizare CSAC.

7. În ceea ce privește turnul Ecaterina, precum și porțiunea de zid aflătoare pe terenul Institutului de Silvicultură, a căror refacere urmează să fie efectuată conform obligațiunii în scris de către Ministerul Silviculturii, se va întocmi la timp un proiect de restaurare însoțit de deviz, care va fi supus CSAC-ului spre avizare.

8. Placa comemorativă, care potrivit angajamentului luat de către Min. Gospod. Silvice va fi montată cât mai vizibil în portic, va avea un text care va fi conceput în colaborare cu organele Academiei RPR.

9. Este bine că organele Sfatului Popular au dispus oprirea lucrărilor de dărâmare, lucrări care vor putea fi reluate de îndată ce se va întocmi și aproba în întregime proiectul definitiv.

11. *Lucrări de restaurare la Castelul Bran* Adresa Comitetului pentru Așezămintele Culturale.

Valoarea lucrărilor: 110 000 lei

Titular de Investiții: Comitetul pentru Așezămintele Culturale reprezentat prin tov. arh. Costescu și prin tov. Pașa Ion

Proiectant: Arh. E. Costescu

Referent: Arh. R. Lieblich

Proiectul lucrărilor de restaurare a castelului Bran a fost examinat în ședința din 7 aprilie a.c. când Consiliul l-a aprobat, dând aviz favorabil cu unele recomandări, dintre care și aceea de a prezenta spre avizare desene de detaliu pentru facerea ușii noi din grilă metalică la intrarea în castel.

În ședința de față se prezintă detaliile cerute prin aviz. Acestea se compun din două planșe:

1. Detaliile de releveu al ușii de intrare și a grilei existente la fereastră (sc. 1/10 și 1/20).

2. Detalii pentru execuția grilei metalice la ușa de intrare (sc. 1/20).

Consiliul examinând aceste planșe dă aviz favorabil cu condițiunea de fixare a grilei în zidărie.

111. *Lucrări de restaurare la mănăstirea Neamț* Adresa Min. Cultelor nr. 12406/955.

Valoarea lucrărilor: 1 585 000 lei

Titular de investiții: Ministerul Cultelor

Referent: Arh. Gh. Curinschi

Proiectant: ISPROR – Arh. Șt. Balș

Dosarul cuprinde: proiect în fază de sarcină de proiectare.

Piese scrise: memoriu.

Piese desenate: releveu (3 planșe) și proiect (7 planșe).

Proiectul prevede următoarele lucrări:

– Refacerea galeriilor de acces la chiliile pe două etaje

- Refacerea în forme vechi a acoperișului bisericii mari
 - Dărâmarea bisericii mici
 - Amenajarea curții interioare
 - Refacerea părții superioare și a acoperișului celor două turnuri
 - Refacerea acoperișului chiliilor în țigla smălțuită.
- Consiliul luând în discuție proiectul și referatul prezentat, discută asupra problemelor dărâmării bisericii mici, inspirată din stilul clasicismului rus, asupra schimbării formei învelitorilor turnurilor, precum și asupra propunerii de refacere a șirului de chilii.

Se amână luarea unei hotărâri până la ședința viitoare.

Președinte: Prof. Duiliu Marcu

Membri: Arh. Balș Șt.

Arh. E. Costescu

Arh. Ghika Budești

Arh. Ionescu Berechet

Prof. Gr. Ionescu

Arh. R. Lieblich

Arh. Pașa Ion

Prof. H. Teodoru

PROCES-VERBAL NR. 40 al ședinței din 12.VIII., ora 9,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Președinte: Prof. Duiliu Marcu

Membri: Arh. Șt. Balș

Arh. E. Costescu

Arh. Ghika-Budești

Arh. Ionescu-Berechet

Prof. Gr. Ionescu

Arh. R. Lieblich

I. Simionescu

Prof. H. Teodoru

I. Cererea parohiei bisericii Icoanei privitoare la dărâmarea casei vechi din str. Maria Rosetti nr. 9 (adr. nr. 11778/953 înregistrată la CSAC sub nr. 99532/953

Avându-se în vedere că această casă reprezintă unul din rarele exemplare de case vechi din București, Consiliul dă aviz nefavorabil dărâmării ei, cerând reconstituirea ei întocmai, din materiale durabile. Pentru aceasta se vor recupera elementele pridvorului, copiindu-se prin mlafe decorația de stuc a arcadelor și anume, fiecare element în parte, pentru a se reproduce întocmai și a se evita uniformizarea acestor elemente.

Reconstituirea se va face de preferință pe locul în care se găsește, urmând ca la întocmirea planului de sistematizare a cvartalului respectiv să se țină seama pe cât posibil de această situație. Propunerea de reconstituire și de folosire va fi supusă din nou spre avizare CSAC-ului de către Min. Cultelor, de acord cu Statul Popular al Capitalei (ca interesat pentru istoria

Bucureștiului), care vor găsi și sumele necesare acestei reconstituiri.

II. *Lucrări de restaurare la mănăstirea Neamț.*
Adresa Ministerului Cultelor nr. 12406/953. (sarcină de proiectare).

Valoarea lucrării: 1 585 000 lei

Titular de investiții: Ministerul Cultelor și Patriarhia Română

Proiectant: ISPROR (Arh. Șt. Balș)

Referent: Arh. Gh. Curinschi

Față de starea actuală, care arată ca lucrare strict necesară refacerea galeriilor de lemn, această sarcină de proiectare cuprinde următoarele lucrări:

a. Refacerea galeriilor de acces la chilii pe două etaje împrejurul curții, exceptând o parte a laturii de nord, unde circulația este prevăzută a se face printr-un culoar interior.

b. Refacerea în forma veche a acoperișului bisericii mari.

c. Dărâmarea bisericii mici <Sf. Gheorghe>

d. Amenajarea curții interioare.

e. Refacerea părții superioare și a acoperișului celor două turnuri.

f. Refacerea acoperișului chiliilor.

Eșalonarea lucrărilor se prevede în patru etape, din care prima în 1953 trim. IV, în limita fondului de 140 000 lei alocat în acest scop.

Dosarul cuprinde următoarele piese:

Piese scrise: memoriu justificativ, memoriu organizare șantier, plan perspectivă, plan forțe producție și materiale, tabel studii fizice.

Piese desenate:

- plan situația existentă
- plan situația de viitor
- Fațade existente
- Fațade spre est
- Fațade spre sud
- Fațade spre vest
- Fațade spre nord
- Acoperiș biserică
- Perspectivă colț sud-vest
- Perspectivă colț nord-vest

Sc. 1/200

Consiliul, luând în discuție sarcina de proiectare, dă aviz favorabil cu următoarele recomandări:

1. În ceea ce privește galeriile de acces la chilii, ele vor fi prevăzute pe toate cele patru laturi ale curții (inclusiv cea de nord), căutându-se însă o simplificare a motivelor prea numeroase care aduc prea multă varietate într-un ansamblu mănăstiresc, care trebuie să aibă caracterul de spațiu liniștit și simplu.

Ar fi de dorit ca streășina să fie puțin prelungită, pentru o mai bună apărare a cerdacului contra intemperiilor.

2. Cu privire la biserică mică, propusă de proiectanți pentru a fi dărâmată, se vor face cercetări (sondaje) cu scopul de a se recunoaște înfățișarea primitivă a acestei biserici și de a se descoperi eventual urmele vechii biserici a lui Petru Mușat. În urma acestor cercetări, care

vor fi prezentate CSAC-ului, acesta va hotărâ asupra dărmării sau menținerii ei.

3. În același timp se vor face sondaje și studii la turnul de intrare, pentru a stabili epocile de construcție, după care se va putea hotărâ asupra formei și asupra înălțimii acestui turn.

4. Se va revizui traseul aleilor de acces de la intrare la biserică și la celelalte elemente componente ale acestui ansamblu mănăstiresc, căutându-se o rezolvare cât mai lesnicioasă a circulației în curte.

5. Proiectul tehnic, la care se va ține seama de recomandările de mai sus, urmează să fie supus din nou spre avizare CSAC.

III. *Cererea Institutului de Istorie a Partidului nr. 588/953* privitoare la indicarea liniei ce trebuie urmată în proiectul de terminare a muzeului Lenin-Stalin de la Șoseaua Kiseleff.

Consiliul, luând în discuție această cerere hotărăște ca la lucrările ce se execută anul acesta la muzeul Lenin-Stalin, să se aibă în vedere și posibilitatea ca în viitor să se execute și o a patra latură (de vest) de legătură, respectându-se pe cât posibil arhitectura proiectului inițial. Pentru interioare se va păstra spiritul aceleiași arhitecturi, ținându-se însă seama de programul noului muzeu, de tehnica avansată a muzeografiei actuale și făcându-se concesiunile în consecință, ca obiectele să fie expuse în cele mai bune condițiuni (lumină, spațiu, vizibilitate, perspectivă, etc.).

Hotărârea definitivă urmează să se ia după ce o Comisie restrânsă, compusă din proiectant, împreună cu Președintele Consiliului (Prof. Duiliu Marcu), referentul proiectului (arh. Ghika-Budești) și arhitectul-șef al orașului (arh. Pompiliu Macovei), va examina problema și la fața locului.

Președinte: Prof. Duiliu Marcu

Membri: Arh. Șt. Balș

Arh. E. Costescu

Arh. Ghika-Budești

Arh. Ionescu-Berechet

Prof. Gr. Ionescu

Arh. R. Lieblich

I. Simionescu

Prof. H. Teodoru

PROCES-VERBAL – PROTOCOL

al ședinței din 14 august 1953

pentru discutarea Decretului privind protecția, restaurarea și folosirea monumentelor culturale.

PREZENȚI:

Prof. Ladislau Adler – Vicepreședinte CSAC

Prof. Duiliu Marcu – Membru în Comitet CSAC

Prof. Grigore Ionescu – Academia R.P.R.

Prof. Popescu Dorin – Muzeul de Antichități

Tov. Constantinescu M. – Comitetul pentru Colectări Agricole

Arh. E. Costescu – Comitetul pentru Așezămintele Culturale

Arh. Șt. Coțifide – Ministerul Afacerilor Interne

Av. E. Dimitriu – Of. Juridic CSAC

Arh. Ionescu Berechet – Patriarhia

Arh. R. Lieblich – Dir. Gl. Monumente Istorice – CSAC

Tov. Moiceanu – Ministerul Cultelor

Tov. Pecker – CSAC

Tov. Stoian – Comitetul pentru Așezămintele Culturale

Deși invitați, lipsesc de la ședință delegații următoarelor instituții:

Ministerul Gospodăriilor Comunale

Ministerul Gospodăriilor Silvice

Ministerul Agriculturii

Comitetul pentru Artă

Institutul de Istorie

Ședința a fost condusă de tov. vicepreședinte Adler L. care, în deschidere, arată că scopul elaborării Decretului privind protecția, restaurarea și folosirea monumentelor culturale constă în delimitarea atribuțiilor pentru diferite instituții în legătură cu problemele de mai sus, pentru a se evita ca anumite atribuțiuni să fie îndeplinite de mai multe instituții și altele să fie complet neglijate. Trebuie evitată această situație, pentru că problema monumentelor culturale este foarte importantă și preocupă în mod deosebit Guvernul.

Întrucât au intervenit modificări la forma inițial propusă și trimisă pentru observațiuni celor interesați, propune să se dea citire noii redactări, urmând a fi apoi discutate observațiile celor prezenți.

Tov. arh. Lieblich Richard a citit textul modificat al proiectului de decret privind protecția, restaurarea și folosirea monumentelor culturale, propus de CSAC – Direcția Generală a monumentelor Istorice – împreună cu Oficiul Juridic.

După citirea proiectului, tov. prof. Duiliu Marcu aduce la cunoștință că, în urma trimiterii proiectului de decret la instituțiile interesate, s-au primit observațiuni de care, la noua redactare a proiectului, s-a ținut seama.

Referitor la observațiile Comitetului pentru Așezămintele Culturale, în ceea ce privește art. 3 al Decretului 46 din III/951 pentru organizarea științifică a muzeelor și conservarea monumentelor istorice și artistice, că este în dezacord cu art. 4 al proiectului, tov. Dimitriu arată că numai ultima parte a art. 3 vorbește de sarcinile Comisiei științifice a muzeelor, monumentelor istorice și artistice de pe lângă Academia R.P.R. Această ultimă parte a art. 3 din Decretul 46/951 „va face propuneri Consiliului de Miniștri pentru acordarea calității de monument istoric sau artistic” urmează să fie abrogată, pentru desconggestionarea activității Consiliului de Miniștri și pentru simplificarea formalităților ce ar urma să fie îndeplinite în acest caz. Acordarea calității de monument cultural se va face de fiecare Comitet în parte, cu avizul Comisiei Științifice a muzeelor, monumentelor istorice și artistice.

Tov. Vicepreședinte Adler cere să se arate expres ce anume va fi abrogat prin noul decret.

Tov. prof. Grigore Ionescu, din partea Comisiei Științifice a Muzeelor, propune să se cerceteze cu atenție H.C.M. 968 din 4.IV.1953, pe baza căreia funcționează Comisia de inventariere a monumentelor culturale, precum și decretul pe baza căruia funcționează Comisia științifică a muzeelor, monumentelor istorice și artistice de pe lângă Academia R.P.R., pentru a se pune de acord cu noul Decret și deci modificările să fie specificate.

Dânsul arată în continuare că, până la data de 31 iulie 1953, operațiunea de inventariere pe teren a tuturor monumentelor culturale a fost făcută de Comisia de inventariere. În prezent, un colectiv de specialiști întocmește liste de clasare pentru un număr de 6-7 000 monumente. Pentru restul, vor trebui făcute studii la fața locului, fapt pe care Comisia nu-l va putea îndeplini în termenul dat – ianuarie 1954. Comisia va prezenta Consiliului de Miniștri materialul cules în urma inventarierii, clasarea și repartizarea lor urmând a se face pe baza acestui inventar pe Comitete, pentru fiecare categorie de monument, astfel cum au fost împărțite prin decretul propus la art. 2.

Tov. Vicepreședinte Adler arată că atribuirea calității de monument istoric se face pe baza inventarului și listelor elaborate de Comisia de Inventariere, conform HCM 968/1953, iar în continuare, Comitetele de la art. 3 al proiectului de decret, cu sarcina de a acorda calitatea de monument cultural. În această situație poate interveni însă dificultatea încadrării unui monument cultural într-o categorie sau alta (art. 2 proiect decret), el fiind în legătură cu mai multe domenii. De pildă, ruinele unei cetăți descoperite în urma săpăturilor arheologice pot fi încadrate atât în categoria monumentelor istorice de arhitectură, cât și în cea a monumentelor istorice și arheologice. Proiectul de decret nu soluționează această problemă și trebuie prevăzută.

Tov. prof. Duiliu Marcu precizează că s-a prevăzut posibilitatea colaborării între mai multe instituții pentru aceste cazuri; exemplu: art. 3 pct. a stabilește un eventual acord pentru monumentele de artă plastică, parte integrantă din cele istorice de arhitectură, între CSAC și Comitetul pentru Artă, acord posibil și între alte Comitete când este necesar.

Tov. vicepreședinte Adler consideră că trebuie arătat expres acest lucru într-un articol separat.

Tov. Dorin Popescu, din partea Muzeului Național, arată că la Direcția Generală a Treburilor se află un proiect de H.C.M. privind reglementarea muzeelor și deci această problemă nu trebuie cuprinsă în decretul propus de CSAC. A rămas să se constate ulterior dacă problema muzeelor trebuie să figureze sau nu în acest decret.

Delegatul Comitetului de Stat pentru Colectări Agricole va trimite observațiile sale în scris după studierea proiectului de decret propus de CSAC și s-a retras din ședință.

Tov. vicepreședinte Adler propune ca posibilitatea scoaterii din planul de culturi agricole a terenurilor – mo-

numente arheologice etc. – sau a zonelor de protecție să fie prevăzută expres în decret.

Tov. Dimitriu arată că problema scoaterii acestor terenuri s-a pus în ceea ce privește zonele de protecție ale monumentelor culturale, întrucât Sfatul Popular care stabilește planurile de culturi poate face acest lucru în colaborare cu Comitetele de la art. 3 și cu acordul Academiei.

Urmează să se precizeze în art. 8 că se poate proceda la scoaterea din planurile de culturi agricole a suprafețelor monumentelor arheologice etc.

Tov. arh. Costescu din partea Comitetului pentru Așezămintele Culturale este de părere să se stabilească o denumire unitară a monumentelor în sensul H.C.M. 968/53, care le numește monumente ale culturii materiale.

Tov. Pecker atrage atențiunea că există două categorii bine determinate de monumente: cele ale culturii materiale și cele ale culturii propriu-zise, care nu au servit scopurilor economice. E de părere să se rămână la „monumente culturale”.

Tov. vicepreședinte consideră, de asemenea, că e mai bine să se păstreze vechea denumire, urmând să se ia legătura și cu tov. ing. Luchian pentru discutarea acestei probleme.

Se propune introducerea la art. 30 „... și a Muzeului Național”, deoarece organizarea tuturor săpăturilor arheologice se face de către acesta. Până acum, săpăturile arheologice se făceau de către Academia R.P.R., iar restaurările de către Comitetul pentru Așezămintele Culturale. Ar trebui să se treacă și sarcina de restaurare la Academie, pe lângă aceea de a face săpăturile, pe care o are. Rămâne să se ia legătura cu Academia R.P.R., pentru a-i cunoaște punctul de vedere în această problemă.

Tov. Dimitriu, referindu-se la decretul de înființare și organizare a Comitetului pentru Artă nr. 166 art. 3, pct. I, trebuie modificat, iar punctul n trebuie abrogat, deoarece problemele reglementate de acestea sunt cuprinse în decretul propus.

În ceea ce privește propunerea Comitetului pentru Artă de a i se da dreptul să controleze vânzările obiectelor artistice prin Consignație și de a le cumpăra cu preferință, nu este posibil deoarece este grea însăși determinarea sferei noțiunii de obiect de artă. A propus, de asemenea, să se introducă la art. 26 ca, pentru muzeele de artă, să se ceară aprobarea Comitetului pentru Artă.

Ministerul Cultelor, prin tov. Moiceanu, nu este de acord cu art. 13 pentru că vorbește de închirierea monumentelor istorice de arhitectură și încheierea de contracte de protecție pentru acestea. Cere să fie exceptate de la această dispozițiune Cultele, deoarece ar însemna ca Ministerul Cultelor să închirieze bisericile Patriarhiei, bisericile fiind în patrimoniul Patriarhiei.

Tov. Dimitriu arată că problema închirierii se pune numai pentru cele care nu sunt folosite de cel care le are în patrimoniu. Dacă Patriarhia are în patrimoniul său

bisericile și le folosește, închirierea este exclusă; dar pentru că folosește un monument istoric de arhitectură, trebuie să încheie o obligațiune de protecție cu Statul Popular pe teritoriul căruia se află monumentul.

Tov. Moiceanu arată în continuare că, până în anul 1950, bisericile s-au întreținut și restaurat din fonduri proprii, Statul ajutându-le de la buget în mică măsură. În 1950, când s-au reparat monumente culturale, s-au dat și cultelor fonduri pentru asemenea reparații. Patriarhia în tot acest timp făcea restaurări din fonduri proprii. Este de acord cu încheierea obligațiunii de protecție.

Propune să se înscrie în decret la art. 13 „... că monumentele istoice de arhitectură cu caracter religios...” și „...obligațiunea de închiriere nu se aplică monumentelor cu caracter religios”.

Tov. Dimitriu precizează că Patriarhia nu va încheia contract de închiriere dacă folosește monumente istorice de arhitectură din patrimoniul său.

Tov. vicepreședinte, analizând în general problema veniturilor ce s-ar realiza în urma monumentelor istorice de arhitectură, propune să se ia legătură cu Ministerul Finanțelor pentru a vedea dacă se realizează într-adevăr fonduri din aceste venituri; să nu se ivească situația ca ele să nu poată acoperi înseși cheltuielile de contabilitate, etc.

Trebuie analizat textul sovietic în legătură cu aceasta, pentru a vedea scopul taxelor impuse pe lângă chirie, având în vedere caracterul special al unui monument istoric de arhitectură. Rămâne de analizat problema colaborării dintre C.S.A.C. și Ministerul Cultelor în conducerea și controlul monumentelor religioase. În caz de dezacord, în această problemă, se va discuta și cu forurile superioare – Consiliul de Miniștri.

Prof. Ladislau Adler
Prof. Duiliu Marcu
Prof. Grigore Ionescu
Prof. Dorin Popescu
Tov. Constantinescu M.
Arh. E. Costescu
Arh. St. Coțifide
Arh. Ionescu Berechet
Tov. E. Dimitriu
Arh. R. Lieblich
Tov. Moiceanu
Tov. Pecker
Tov. Stoian

PROCES-VERBAL NR. 41
al ședinței din 19 VIII 1953, ora 11,00

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Președinte: Prof. Duiliu Marcu
Membri: Arh. Șt. Balș
Arh. Ghika-Budești
Prof. Gr. Ionescu
Arh. Ionescu Berechet
Arh. R. Lieblich
Prof. H. Teodoru

De asemenea ia parte ca referent: Dr. P. Năsturel
1. *Lucrări la biserica de lemn din Rădăcinești-Lărgășeni, Reg. Bârlad.*

(Adresa Episcopiei Buzăului Nr. 5176/13.VII.1953 înregistrată la CSAC sub nr. 10133/11.VIII.1953)

Valoarea lucrării: 22 000 lei
Proiectant: Serv. Tehnic al Episcopiei Buzăului
Referent: Arh. Ferdinand Fischer (al căru referat este citit de arh. Lieblich, dat fiind că referentul lipsește din ședință).

Dosarul cuprinde: adresa Nr. 5176 a Episcopiei Buzăului purtând viza și aprobarea principală a Min. Cultelor (din 11 august 1953), deviz estimativ, antemăsurătoare, analiza de prețuri, precum și o fotografie.

Sunt prevăzute următoarele lucrări: tencuieli interioare pe rabiț la pereți și tavane (pereții fiind din bărne de lemn, iar acestea fiind rărite, vântul pătrunde în interiorul bisericii prin spațiile dintre bărne) precum și montarea catapetesmei cu completarea pieselor lipsă.

Din piesele ce se găsesc la dosar, se constată că lipsesc planurile și detaliile, din care să reiasă că interiorul nu prezintă valoare, astfel ca el să poată fi tencuit, deasemenea în mențiunea făcută de Min. Cultelor, nu se specifică din ce fonduri se fac aceste lucrări și cine este titularul de investiții.

Față de aceste constatări, Consiliul amână luarea unei hotărâri, urmând ca dosarul să fie prezentat din nou într-o ședință viitoare și studiat pe baza documentației suplimentare ce va putea fi procurată de la Comitetul pentru Așezămintele Culturale din arhiva fostei Comisiuni a Monumentelor Istorice.

II. Cererea Institutului de Istorie a Partidului Nr. 588 din 1953, privitoare la indicarea liniei ce trebuie urmată în proiectul de terminare a muzeului V. I. Lenin și I. V. Stalin din Șoseaua Kiseleff.

Această cerere a fost discutată și în ședința din 12 august 1953, când Consiliul a stabilit în linii generale calea ce trebuie să fie luată după ce o Comisie restrânsă va examina problema la fața locului.

Consiliul ia act de concluziile făcute la fața locului de către Comisia restrânsă, compusă din prof. Duiliu Marcu, prof. Grigore Ionescu, Prof. H. Teodoru și arh. Ghika-Budești și hotărăște trimiterea unei adrese către Comitetul pentru Artă și una către Institutul de Istorie a Partidului, care va avea următorul conținut:

„Întrucât în această clădire, care constituie unul din monumentele istorice de arhitectură ale Capitalei RPR, se află în prezent adăpostită expoziția permanentă I. V. Stalin și Muzeul de Artă Națională, pendinte de Dvs., vă comunicăm punctul nostru de vedere în problemele legate de înființarea noului muzeu. Importanța educativă excepțională a Muzeului de Artă Națională, care constituie un tezaur de neînlocuit pentru istoria poporului nostru, comportă luarea tuturor măsurilor pentru funcționarea neîntreruptă a acestuia. În acest scop, o

eventuală mutare nu poate fi efectuată, decât numai după ce se va fi găsit un spațiu adecuat funcționării lui, în care obiectele de expus să fie remontate imediat. Demontarea și păstrarea obiectelor în lăzi, până la găsierea eventuală a unor spații adecuate pentru acest scop, ar echivala cu desființarea lui.

Față de alternativele ce ne-au fost comunicate de reprezentantul Dvs., tov. arh. H. Teodoru, în vederea mutării Muzeului de Artă Națională, suntem de părere că propunerile de a instala muzeul într-o clădire din vecinătatea Palatului RPR, folosind subsolul acestuia ca depozite sau aceea de a expune colecțiile în clădirea fostului muzeu Toma Stelian din Șoseaua Kiseleff, sunt irealizabile și necorespunzătoare.

– Propunerea de a muta colecțiile în unele clădiri din vecinătatea muzeului Satului, până la construirea unei galerii speciale de-a lungul Șos. Kiseleff, nu ar asigura imediata posibilitate de funcționare a Muzeului, deoarece clădirile existente propuse de Dvs. sunt cu totul improprie scopului, iar edificarea unei noi clădiri în zona verde a parcurilor Capitalei, realizabilă numai într-un viitor mai depărtat, ar constitui o greșeală urbanistică.

Pe de altă parte, caracterul și importanța unui muzeu care să înfățișeze rolul uriaș al ziditorilor socialismului, Lenin și Stalin, ar justifica ideea de a se executa un muzeu anume construit, care să răspundă necesităților programului său special, la care să se țină seama și de planurile muzeelor existente de acest gen și în care să se poată expune tot materialul în cele mai bune condițiuni.

De altfel, după părerea noastră, toate amenajările ce s-ar aduce actualei clădiri nu vor putea soluționa în întregime problemele puse în programul acestui muzeu.

În lumina acestor considerate, suntem de părere să se facă tot ce este posibil pentru păstrarea pe loc a Muzeului de Artă Națională, evitându-se întreruperea funcționării sale, muzeului Lenin-Stalin urmând să i se execute o clădire anume construită, care să corespundă întocmai scopului său.

III. *Cererea Comitetului pentru Așezămintele Culturale* Nr. 23599 privitoare la demontarea unor sobe din palatul Alexandru Ioan Cuza din Iași.

Referent: Arh. R. Lieblich

Consiliul ia notă de această adresă prin care se face cunoscut demontarea a două sobe mari distruse, din sala dinspre stradă a palatului Alexandru Ioan Cuza din Iași și încercarea de a se remonta din cahlee rămase o sobă mai mică, într-una din încăperile de la parter și hotărăște trimeterea unei adrese observatoriei către Secț. Culturală a Sfatului Popular al regiunii Iași, în care să se atragă atențiunea următoarele:

– Demolarea celor două sobe mari, vechi (din cahlee verzi) nu s-a efectuat în condițiuni bune, nefăcându-se un proces verbal de demolare a sobelor, în care să fie specificat numărul cahlelor de reintrebuințat.

– Sobele noi, improvizate din materiale de culoare nepotrivită au fost construite fără avizul CSAC.

– Se va cere întocmirea unui memoriu, în care să se arate cauzele nemontării întocmai a sobelor vechi.

IV. *Lucrări de reparare a aghiasmatarului de la mănăstirea Neamț.* (adresa Min. Cultelor nr. 12770/953)

Referent: Dr. Petre Năsturel

Consiliul ia notă de starea proastă a aghiasmatarului de la mănăstirea Neamț, deteriorat de o furtună ce s-a produs la sfârșitul lunii iulie. De aceea, este de părere să se facă cunoscut Ministerului Cultelor, ca din fondurile de intervenții urgente pentru monumente istorice, să se aloce suma necesară pentru reparații urgent necesare la această construcție. Reparațiile vor consta din câmpirea cupolei existente. Lucrările de refacere totală urmează să se facă anul viitor.

V. *Lucrări pentru restaurarea zidului cetății mănăstirii Frumoasa din Iași și a casei parohiale din incinta acestei mănăstiri.*

Adresa Min. Cultelor Nr. 12857/953

Valoarea lucrării: 100 000 lei

Titular de investiții: Ministerul Cultelor

Proiectant: Arh. Andrei Loiso

Referent: Arh. Richard Lieblich

Dosarul cuprinde:

a) *Piese scrise:* memoriu, deviz, antemăsurătoare, analiza prețurilor, seria prețurilor și extras de materiale.

b) Planul acoperișului (atașat în original la un exemplar sc. 1/100)

Lucrările prevăzute în proiect sunt următoarele:

– desfacerea și refacerea așterei și învelitoarei;
– executarea de jgheaburi și burlane din tablă galvanizată;

– tencuieli și spoieli la fațade, zidărie de piatră în fundație și elevație.

Consiliul, luând în discuție proiectul, dă aviz favorabil cu următoarele condițiuni:

1. Se vor face numai cârpeli de tencuieli și nu tencuirea tuturor fațadelor, astfel cum sunt prevăzute în deviz.

2. Se va suprima art. 8 din deviz, spoieli exterioare, păstrându-se părțile vechi în culoarea lor actuală.

3. Arhitectul proiectant va avea obligația de a întocmi detalii de execuție și a da toate indicațiile necesare cu privire la streășină, burlane, etc.

4. Forma acoperișului va fi păstrată întocmai ca aceea a acoperișului existent.

5. Execuția lucrărilor se va face sub conducerea și supravegherea arhitectului proiectant și a unui tehnician, care va avea răspunderea.

Președinte: Prof. Duiliu Marcu

Membri: Arh. Șt. Baș

Arh. E. Costescu

Arh. Ghika Budești

Prof. Gr. Ionescu

Arh. Ionescu Berechet

Arh. R. Lieblich

Prof. H. Teodoru

COMPUNEREA CONSILIULUI:

Președinte: Prof. Gr. Ionescu

Membri: Arh. Șt. Balș
Arh. E. Costescu
Arh. R. Lieblich
Tov. I. Simionescu
Prof. H. Teodoru

De asemenea iau parte ca

Referent: Arh. Gh. M. Cantacuzino

I. Adresa mănăstirii Cozia Nr. 228/953, cu privire la încălzirea bisericii mari.

Referent: Arh. R. Lieblich

Consiliul, luând în discuție problema încălzirii bisericii mari, care actualmente se face cu ajutorul unei sobe de teracotă legară cu un burlan de tablă exterior (și care burlan înegrește fațada), constată că o astfel de încălzire cu sobe nu poate fi admisibilă decât acolo unde coșul este săpat în zid. De aceea, recomandă ca, provizoriu, să se organizeze încălzirea întrebuițând sobe portative cu petrol, cu aragaz sau electrice, urmând ca pe viitor să se prevadă instalație de încălzire centrală cu aer cald.

Totodată, se va cere conducerii mănăstirii să se comunice aprobarea pe baza căreia a fost montată soba de teracotă.

II. Lucrări de pardosire la biserica Sf. Gheorghe din Hârtău

Adresa Min. Cultelor Nr. 12855/953

Referent: Arh. R. Lieblich

Prin adresa mai sus menționată, se propune a se ridica trotuarul bisericii lat de 2 m, cu un rând de 0,50 m și de a întrebuița materialul rezultat drept pardoseală în interiorul bisericii.

Luându-se în discuție această propunere, Consiliul este de părere de a se completa pardoseala în întregime cu piatră locală de Deleni, aranjarea dalelor făcându-se în conformitate cu avizul dat anterior. Faptul că trotuarul este lat (de 2 m) este în avantajul monumentului și de aceea Consiliul dă aviz nefavorabil propunerii de a se desface pe o lățime de 0,50 m trotuarul existent din jurul bisericii și de a întrebuița materialul rezultat (piatră de Galiția) ca pardoseală interioară.

III. Lucrări de protejare la catedrala Episcopiei Buzăului

Adresa Episcopiei Buzăului Nr. 5539 din 8.VII.1953, înregistrată la CSAC sub nr. 10137 din 11 august 1953.

Referent: Arh. R. Lieblich

Valoarea lucrării: 15 500 lei din fonduri proprii

Titular de investiții: Episcopia Buzăului

Dosarul cuprinde:

Deviz estimativ, analiza de prețuri, antemăsurătoare, precum și acordul principal al Ministerului Cultelor.

În ședință se prezintă și releveul monumentului, piese desenate procurate din arhiva fostei Comisiuni a Monumentelor Istorice.

Se propun următoarele lucrări: mici reparații la învelitoarea astăzi găurită a Catedralei, refacerea ornamentelor și ciubucelor de tablă la turla mare și la acea mică, precum și facerea unei rozete sub fereastră.

Consiliul, luând în discuție lucrările propuse, dă aviz favorabil reparațiilor la acoperiș cu recomandarea ca înlocuirea pieselor de tablă stricate să se facă numai respectând întocmai formele vechi și întrebuițând același fel de material.

IV. Cererile Min. Cultelor Nr. 12455/15.VIII.1953 și Nr. 12774/13.VIII.1953 privitoare la demolarea bisericii Iacobeni, raion Turda, reg. Cluj și dărâmarea bisericii de lemn din Ulieșul de Câmpie, raion Sărmaș, reg. Cluj.

Referent: Arh. R. Lieblich

Consiliul, luând în discuție aceste două cereri, amână luarea unei hotărâri până când Min. Cultelor va înainta câte un releveu exact cu fotografii al fiecărui monument în parte, însoțit de un memoriu detaliat cuprinzând toate datele privind istoria, arhitectura construcției, eventual pictura, etc. din aceste monumente. În afară de aceasta, un delegat al CSAC urmează să se ducă la fața locului și să raporteze în scris.

V. Normative pentru executarea lucrărilor de protejare și restaurare a monumentelor istorice de arhitectură.

I. Capitolul Terasamente

Referent: Arh. R. Lieblich

În urma citirii primului capitol, terasamente, din normativele pentru executarea lucrărilor de protejare și restaurare a monumentelor istorice, Consiliul se declară de acord cu redactarea acestuia. Urmează ca într-o ședință viitoare să se continue citirea capitolelor următoare.

VI. Diverse

Consiliul ia notă de adresa Sfatului Popular al orașului Sighișoara Nr. 3174/953 prin care, în urma dispozițiilor primite din partea CSAC, s-au luat măsuri de interzicere de executare de zugrăveli la fațadele caselor din Sighișoara, fără autorizație și aviz special al Sfatului Popular.

Președinte: Prof. Gr. Ionescu

Membri: Arh. Șt. Balș
Arh. E. Costescu
Arh. R. Lieblich
Tov. I. Simionescu
Prof. H. Teodoru

NOUA COMISIE NAȚIONALĂ A MONUMENTELOR ISTORICE

Activitatea organismelor științifice care aveau ca atribuții esențiale protejarea monumentelor istorice, a cunoscut și după 1990 grave fluctuații cu multiple efecte negative asupra coerenței demersurilor. După venirea la conducerea Ministerului Culturii a ministrului Ion Caramitru, în toamna anului 1996, s-a pus în discuție reactivarea CNMI desființată în 1993 și înlocuită cu o Comisie consultativă pe lângă Ministerul Culturii. Pentru reconstituirea unui astfel de organism cu autoritate în domeniu, căruia să i se confere din partea ministerului locul firesc, acela de unică competență științifică, a fost numit prin Ordinul 2 001 din 10 februarie 1997, ca președinte al CNMI, prof. dr. Andrei Pippidi, distins istoric, personalitate recunoscută a domeniului. Conform actului citat, A. Pippidi urma să facă propuneri pentru componența nominală a Comisiei al cărei președinte era.

Profesorul Pippidi, ținând cont de criteriile instituite încă de la primul demers făcut în acest sens de prof. dr. arh. Grigore Ionescu în 1990 și anume: competență, asigurarea tuturor specialităților de bază din domeniu, prezența specialiștilor din țară și din București și asigurarea, chiar în condițiile dificile prin care a trecut Comisia, a unei continuități cu Comisiile anterioare, a stabilit noua componență a Comisiei Naționale, prin Ordinul nr. 2 003 din 13 februarie 1997.

Comisia a început imediat să activeze încercând în același timp să-și organizeze munca astfel ca funcția pe care o are și autoritatea pe care Ministerul Culturii i-o recunoaște să fie pe deplin realizate.

CEZARA MUCENIC

ROMÂNIA

MINISTERUL CULTURII

ORDIN Nr. 2 001, 10 februarie 1997

În temeiul Decretului nr. 12/1989 privind înființarea Ministerului Culturii și al Hotărârii Guvernului nr. 642/1994 referitoare la organizarea și funcționarea Ministerului Culturii:

În baza Ordonanței Guvernului nr. 68/1994, devenită Legea nr. 41/1995, se emite următorul:

ORDIN

1. Se numește dl prof. dr. **Andrei PIPPIDI** în funcția de Președinte al Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice.
2. În termen de 7 zile de la numire, Președintele Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice va prezenta propuneri pentru componența nominală a acesteia.
3. Direcția Monumentelor Istorice va aduce la îndeplinire prezentul Ordin.

MINISTRU,

Ion CARAMITRU

MINISTERUL CULTURII

ORDIN NR. 2 003
din 13 februarie 1997

În baza și pentru aplicarea prevederilor Ordonanței Guvernului nr. 68/1944, devenită Legea nr. 41/1995.

În aplicarea Ordinului nostru nr. 2 001/10.II.1997, prin care domnul prof. dr. **ANDREI PIPPIDI** a fost numit în funcția de președinte al Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice și a Regulamentului acestei comisii.

Examinând propunerile prezentate de președintele Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice, înregistrate sub nr. 763 din 12.II.1997.

În temeiul dispozițiilor Decretului nr. 12/1989 privind înființarea Ministerului Culturii și ale Hotărârii Guvernului nr. 642/1994 referitoare la organizarea și funcționarea Ministerului Culturii.

ORDIN

Art. 1. – Aprob componența Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice, astfel cum ea este prevăzută în anexa ce face parte integrantă din prezentul ORDIN.

Art. 2. – Direcția Monumentelor Istorice va aduce la îndeplinire prezentul ORDIN.

MINISTRU,

Ion CARAMITRU

COMPONENȚA COMISIEI NAȚIONALE A MONUMENTELOR ISTORICE

1. Prof. dr. Petre ALEXANDRESCU – directorul Institutului de Arheologie din București
2. Conf. univ. dr. Ștefan ANDREESCU – istoric
3. Arh. Alexandru BELDIMAN – președintele Uniunii Arhitecților din România
4. Horia BERNEA – directorul Muzeului Țăranului Român
5. Conf. univ. Oliviu BOLDURA – pictor restaurator
6. Prof. ing. Alexandru CIȘMIGIU
7. Dr. Nicolae CONSTANTINESCU – arheolog
8. I.P.S. DANIEL – Mitropolit al Moldovei și Bucovinei
9. Dr. Peter DERER – arhitect-șef al Municipiului București
10. Dr. Alexandru DIACONESCU – arheolog
11. Hermann FABINI – arhitect
12. Prof. dr. Dinu GIURESCU
13. Călin HOINĂRESCU – arhitect
14. Sanda IGNAT – arhitect
15. Dr. KOVACS Andras – istoric de artă
16. Conf. univ. Dan MOHANU – pictor restaurator
17. Dr. Monica MĂRGINEANU-CÎRSTOIU – istoric de artă
18. Dr. Cezara MUCENIC – istoric de artă
19. Arh. Dan NICOLAE
20. Dr. Paul NIEDERMAIER – arhitect
21. Dr. ing. Nicolae NOICA – Ministrul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului
22. Ing. Constantin PAVELESCU
23. Prof. dr. Andrei PIPPIDI
24. Dr. Marius PORUMB – membru corespondent al Academiei, directorul Institutului de Istorie
25. Dr. Voica-Maria PUȘCAȘU – arheolog
26. Dr. Nicolae SABĂU – istoric de artă
27. Arh. Șerban STURDZA
28. Prof. dr. Aurelian TRIȘCU
29. Arh. dr. Nicolae VLĂDESCU
30. Prof. dr. Sanda VOICULESCU
31. Colonel Virgil VOICULESCU

SIMPOZIONUL ȘTIINȚIFIC INTERNAȚIONAL
DE TEORIA ȘI PRACTICA REABILITĂRII MONUMENTELOR ISTORICE
TUȘNAD, 16–23 MARTIE 1997

Simpozionul organizat anual la Băile Tușnad de Asociația Restauratorilor de Monumente Istorice din Transilvania, Fundația Transilvania Trust, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Comitetele Naționale ICOMOS din Germania, România și Ungaria, Asociația pentru Protecția Monumentelor Istorice „Keópeczy Sebestyén Joseph” a reușit, prin buna organizare, tematicile generoase propuse pe cadrul natural deosebit, să se impună, atrăgând tot mai mulți specialiști în domeniu.

Ediția din anul acesta (a 6-a) a reunit peste 250 de participanți, majorității – formate din specialiști maghiari și de etnie maghiară din Ungaria, România, Slovacia, Slovenia (peste 70%) – adăugându-i-se reprezentanți atât ai țărilor central și est-europene: Moldova, Rusia, Iugoslavia, Croația, Polonia, Lituania, cât și ai țărilor occidentale cu tradiție în domeniu: Germania, Anglia, Belgia, Suedia, Finlanda, Elveția, Olanda, Portugalia, Grecia, Malta și chiar Japonia, Canada, Mexic sau Guatemala. Din păcate, participarea specialiștilor români a fost foarte modestă anul acesta, lucru justificat doar în parte de taxa mare de participare.

Programul Simpozionului, intrat în tradiție, variat și bine alcătuit, a cuprins: duminică, 16 martie, ora 17 – deschiderea oficială; luni, 17 martie – plenara de deschidere a conferințelor, care a debutat cu expunerea d-lui prof. Andrei Pippidi, președintele CNMI, privind practica de reabilitare a monumentelor istorice din România și programul actual de restaurare a patrimoniului național de cult; după-amiază s-a participat la vernisajul expoziției „Pro Domo Dei”, organizată la Muzeul Național Secuiesc din Sf. Gheorghe de firme specializate în restaurare din Cluj, Brașov, Sf. Gheorghe, unde au fost prezentate restaurări ale bisericilor secuiești realizate între 1990 și 1996.

Conferințele, organizate pe două secțiuni paralele, în localuri diferite, au debutat în seara zilei de luni și s-au desfășurat apoi – pe parcursul întregii zile – marți, vineri și sâmbătă.

Miercuri, 19 martie, și joi, 20 martie, a avut loc excursia de studiu la 10 monumente reprezentative pentru varietatea tipologică și originalitatea arhitecturii de cult transilvănene: bisericile fortificate ale comunităților săsești și secuiești de la Ilienii (județul Mureș), Hărman (Brașov) și Biertan (Sibiu); biserici parohiale din centrul vechilor incinte orășenești medievale, actualele biserici evanghelice de la Sebeș (sec. 14), Sibiu (sec. 14–15), biserica din Deal – Sighișoara (1354–1510), foste mănăstiri: mănăstirea cisterciană de la Cârța (1201–1250) sau cea catolică de la Teiuș (sec. 15); catedralele romano-catolică Sf. Mihail de la Alba Iulia (1245–1956) și cea greco-catolică de la Blaj (sec. 18).

Tema de anul acesta a conferințelor a fost: „Patrimoniul arhitectural de cult”. În cadrul secțiunii A, desfășurate în sala de conferințe Tulipan, au fost programate, în general, studii de sinteză legate de istoria arhitecturii și restaurărilor, probleme de management și legislație vizând reabilitarea patrimoniului arhitectural de cult din diverse zone și țări. Secțiunea B, desfășurată la hotelul Ciucaș, a reunit, în general, prezentări ale unor studii de caz: restaurări ale unor monumente de cult sau ale componentelor lor artistice, cercetări istorice, arhitecturale sau arheologice etc.

Dintre subiectele abordate în conferințe se pot menționa:

Prezentarea patrimoniului arhitectural de cult, în evoluția sa istorică, din diferite zone și țări, de exemplu:

– bisericile fortificate săsești din Transilvania, cu satele din jur (Biertan, Cîsnădioara, Dealul Frumos, Călnic, Saschiz, Cloașterf, Tarten, Cincu, Cincșor etc.), prezentate de dl arh. Cristoph Machat, președintele ICOMOS din Germania, într-un studiu comparativ cu alte tipuri de biserici fortificate din Europa;

– monumentele istorice ecleziastice din zona Welsh Marches (biserici parohiale saxone sau ale diferitelor culte: baptist, metodist; seria capelilor din epoca extinderii imperiului etc.), cauzele

degradărilor, materialelor și tehnici vernaculare folosite în restaurarea lor, prezentate de dl *Colin Richards* (Marea Britanie);

– capele, mănăstiri și biserici din actualul centru istoric al orașului Ciudad de México, ce coincide cu orașul baroc spaniol, dezvoltat în sec. 17–18, situat în sudul actualului oraș: alcătuire, materiale, decorație, starea actuală și soluții de restaurare, descrise și ilustrate de d-na *Luz Maria Beristain Díaz* din Mexic;

– „patrimoniul arhitectural de cult din Guatemala” dezvoltată coexistența armonioasă a două culturi și arhitecturi complet diferite: bisericile baroce spaniole și construcțiile tradiționale din lut și lemn în tehnica „bahareli” ale indienilor, influențele pe care monumentele creștine le-au asimilat în decorație, cromatică vie a fațadelor, vestimentația sfinților etc.;

– „mănăstiri franciscane și dominicane din Transilvania, în sec. 15”, ordinele călugărești ce le-au întemeiat, cu modul lor de organizare, alcătuirea arhitecturală a ansamblurilor aparținând genului târziu, trecute în revistă de dl *Ferenc Csörtán* (Ministerul Culturii, România);

– „arhitectura bisericilor din zona Călatei de la începutul sec. 20”, de la seria bisericilor tip, trase la șablon, influențate de arhitectura orășenească, la cele cu elemente valoroase, preluate din Secession sau creații ale arh. *Károly Kos*, prezentate de dl *Miklósi-Sikas Csaba* (Ungaria);

– mănăstiri și biserici din Basarabia, specificul arhitecturii balcano-bizantine: influențe, istoric, mod de alcătuire a bisericilor de plan trilobat, cu incinte pătrate fortificate, amplasamente izolate și pitorești, exemplificări (mănăstirile Căpriana, Vărzărești, Buna Vestire, biserica din Cucureștii de Sus etc.), prezentate de dna *Luminița Ilvitchi* (Rusia);

– monumentele de cult ale Cracoviei, înfățișate de dl *Rafał Solewski* (Centrul Cultural Internațional, Cracovia); în contextul și ca simbol al desfășurării evenimentelor istorice și a

lupte de liberare națională din fosta capitală a Poloniei;

- „lăcașurile de cult ale cetăților din Moldova”, prezentate de d-na *Mariana Șlapac* (Academia de Științe, Chișinău, Moldova): paraclisele de la Cetățile Sucevei și Neamțului, Cetatea Albă și Soroca, de dimensiuni mici, doar cu altar și naos, inserate în șirurile de încăperi adosate incintei interioare sau biserici din cetățile devenite fortificații bastionare turcești de la Tighina și Ismail;

- patrimoniul arhitectural de cult al comunităților evreiești din diferite țări a alcătuit un grupaj tematic ce a cuprins comunicarea d-lui *Román András* - Ungaria, privind programul arhitectural, situația actuală și posibilitatea de reabilitare a sinagogilor din Ungaria, sau cea a d-nei *Marija Rupeikiene* (Lituania), referitoare la sinagoga medievală din Lituania, caracterizate prin modestia expresiei arhitecturale și situația tragică în care se află, urmare a distrugerilor sistematice la care au fost supuse. Dl *Sedlmayr János* (Ungaria) a prezentat cele două restaurări consecutive pe care le-a realizat, la un interval de 40 de ani (1957 și 1986), la sinagoga medievală din Sopron, iar d-na *Tahi-Tóth Nándorné* (Ungaria) reconstrucția sinagogii de pe str. Dohány (Budapesta) între 1989 și 1996.

Un alt grupaj tematic a fost acela al bisericilor din lemn, ce a cuprins:

- bisericele de lemn din Maramureș: d-na *Ildikó Mitru* (OJPCN Maramureș) a prezentat bisericile de lemn din cele trei zone etnografice distincte ale Maramureșului: Valea Lăpușului, valea Chioarului și Maramureșul Istoric, iar d-na *Paula Olteanu* (Ministerul Culturii, România) problemele legate de restaurarea lor în campania din perioada 1959-77; dl *Niels Auner* (România) s-a referit la criteriile de evaluare pe baza cărora s-a alcătuit schema de apreciere a stâni și necesităților de intervenție urgentă la structurile din lemn ale bisericilor maramureșene, iar d-na *Livia Bucșe* (România) a prezentat cauzele biodegradărilor și metodelor ce se doresc cât mai naturale de eliminare a lor (ventilarea naturală, sistematizarea verticală etc.) și modul de manifestare a degradărilor generate de fungi, insecte etc.;

- bisericele de lemn din Finlanda au fost prezentate de d-na *Marija Terttu Knapas* (Finlanda): biserici luterane premoderne sau de d-na *Maria Kaimaro* (Finlanda), care a realizat restaurarea bisericii vechi din Sodankylä, adevărată școală pentru reînvierea vechilor

meșteșuguri legate de construcțiile tradiționale din lemn.

Situația tragică în care se află o mare parte din patrimoniul arhitectural de cult din țările est-europene, urmare a distrugerilor provocate în ultimii 50 de ani de războaie, ocupații străine sau regimuri totalitare și problemele pe care restaurarea acestora le ridică a fost subiectul următoarelor comunicări:

- „situația monumentelor istorice din Croația” de la seria de biserici în stilul romanicului timpuriu, influențate de arhitectura Ravennei, din Zada, la arhitectura renascentistă a Dubrovnikului, distruse de război, pentru care se poartă încă discuții asupra tipului de restaurare ce va fi adoptat: conservarea sub formă de ruină, reconstituiri pe baza documentelor existente sau construcții noi pe locul celor definitiv pierdute - prezentată de d-na *Suzana Pursic* (Croația);

- „reconstrucția unor biserici din cele demolate în București de regimul totalitar comunist” - biserica mănăstirii Cotroceni, mănăstirea Văcărești, biserica Sf. Vineri (Hereasca), biserica Spirea Veche, biserica Sf. Spiridon Vechi, mănăstirea Mihai Vodă, prezentate de d-na *Mihaela Maxim* (România);

- situația bisericilor și cimitirelor protestante din Lituania, distruse în timpul ocupației sovietice, și eforturile de refacere a lor care se fac din 1988, de la obținerea independenței încoace, descrisă de d-na *Maria Purviniene* - Lituania.

Programele de reabilitare a patrimoniului arhitectural de cult (de la bisericile și mănăstirile abandonate - situație frecvent întâlnită în toate țările est- și vest europene, datorată depopulării satelor și lipsei mijloacelor de întreținere și restaurare etc., la cele distruse sau modificate în timp de gustul epocii sau intervenții nedorite), precum și soluțiile experimentate de instituții abilitate, fundații, organizații nonguvernamentale în legătură cu găsirea surselor de finanțare și a unor funcțiuni profitabile care să facă posibilă întreținerea, conservarea și restaurarea patrimoniului de cult au fost prezentate de:

- dl *John Mayhew* (Marea Britanie), care s-a referit la „practica de reabilitare a unor biserici, castele, conace a Organizației *The National Trust for Scotland* din care face parte. Organizația deține cca 20 de proprietăți aparținând patrimoniului protejat atât construit, cât și natural, pe care le conservă,

restaurează și rentabilizează, din profitul obținut demarându-se noi proiecte. Sunt date exemple de refuncționalizări ale unor clădiri monument: biserici transformate în săli de întruniri, birouri, muzee, teatre și chiar cafenele; mănăstiri devenite aziluri de bătrâni, clădiri abandonate din centrele istorice ale unor sate sau orașe, devenite zone rezidențiale rentabile etc.;

- *Angus Fowler* (Germania) a prezentat activitatea organizației *Förderkreis alte Kirchen*, care se ocupă cu reabilitarea bisericilor abandonate prin găsirea unor funcțiuni compatibile cu statutul lor: teatre de păpuși pentru copii, expoziții, obiective ale circuitelor turistice etc.;

- dl *Gerhard Meighömer* (Germania) s-a referit la situația din München, unde finanțarea lucrărilor de conservare-restaurare se face din mai multe surse: în primul rând cu contribuția și la cererea cetățenilor care-și iubesc orașul și trecutul; în felul acesta au fost reconstruite multe din monumentele distruse în cel de-al doilea război mondial; se mai adaugă contribuția oamenilor de afaceri, a municipalității, a protectorilor legali;

- dl *Jovo Grobovsek* (Slovenia) s-a referit la situația din Slovenia, unde 52-71% din fonduri provine de la Ministerul Culturii, restul cu greu putând fi acoperit de biserică și populație;

- dl *Sebastian Szaktila* (Germania) a propus un program de reabilitare a cetății fortificate săsești de la Drăușeni, care prevede o finanțare interregională fără aportul comunității, aflate în declin și sărăcie, găsirea unei funcțiuni viabile, cum ar fi: școală de meșteri și meserii tradiționale și centru pentru seminarii internaționale de vară. Acest program, similar celor din Fulda (Germania) sau Veneția, ar fi primul de acest gen din sud-estul Europei, într-o zonă aflată la confluența a trei culturi: română, germană și maghiară, și ar contribui nu numai la salvarea monumentului și reabilitarea caselor din jur ce constituie nucleul istoric al localității (propuse a asigura cazarea participanților la seminare), dar și la ocuparea forței de muncă și ridicarea nivelului de trai al locuitorilor din zonă;

- d-na *Suzanne Van Aerschot-Van Haeverbeek* (Belgia) a prezentat probleme legate de „inventarierea, protecția și conservarea integrală a patrimoniului arhitectural eclesiazastic din Belgia și îndeosebi din Flandra”; lipsa fondurilor locale necesare întreținerii sau restaurării unor lăcașuri de cult: biserici, capele, abații sau mănăstiri, precum și

scădere numărului de preoți și enoriași au făcut ca multe din ele să fie închise sau abandonate; Ministerul Culturii al Guvernului Flamand sau fundații ca *Opening Up Monuments*, a regelui Baudouin, duc o campanie asiduă, organizează concursuri etc., pentru găsirea soluțiilor de rentabilizare a monumentelor de cult; sunt propuse diferite funcțiuni noi, de exemplu pentru biserici: în general culturale, compatibile cu statutul lor – muzee, săli de expoziții sau concert etc.; pentru mănăstiri – funcțiuni socio-culturale – de la sedii ale unor instituții municipale sau multiculturale la locuințe sociale sau chiar hoteluri de lux.

Studiile de teoria arhitecturii, legate de programul arhitecturii de cult, au cuprins comunicări cum ar fi:

– „metamorfoza spațiului liturgic”, în care preotul *Farcas Attila* (Ungaria) prezintă modificările de plan și volumetrie pe care noile biserici, în special reformate, le-au suferit comparativ cu cele tradiționale, cu exemplificări din arhitectura occidentală sau californiană;

– „relația dintre arhitectură și topografie în cazul mănăstirilor” a arheologului *Laurent Auberson* (Elveția), care analizează evoluția în timp a modului de alcătuire a ansamblurilor de cult, rezultată atât din integrarea în situl natural cât și din simbolistica creștină pe care o înglobează;

– „analiza sumară a noțiunii spațiului de cult” a dlui *Peter Rainer* (Ungaria), care face o descriere a tipurilor de spații sacrale ce alcătuiesc de-a lungul timpului programul arhitecturii de cult (dom, templu, capelă etc.), cu accent pe modul de alcătuire a bisericii luterane.

Programele de inventariere a patrimoniului arhitectural din diferite zone au cuprins prezentările: programul realizat de *Fundația Messerschmidt* pentru patrimoniul arhitectural săsesc din Transilvania, descris de dl *Cristoph Machat*, sau cel inițiat în 1994 de autoritățile ecleziastice din secuime (județul Harghita și Covasna), din Vrancea și Suceava – principii, etape, concluzii – prezentate de dl *Sergiu Iosipescu* (România).

Studiile de caz prezentate au cuprins proiecte și restaurări ale unor biserici, părți sau componente artistice ale unor biserici (fațade, interioare, mobilier, altare, vitralii, tabernacoli, plăfoane casetate, picturi murale etc.), cercetări arheologice, ca de exemplu:

– biserica din Deal (Sighișoara), prezentată de o parte din colectivul participant, pe specialități, la elaborarea documentelor și executarea lucrărilor de consolidare-restaurare: dl *S. Benczédi* –

șeful de proiect, dl *C. Machat*, care în cadrul programului „S.O.S. – Sighișoara” a obținut finanțarea restaurării prin *Fundația Messerschmidt*, dl *Cs. Bodor*, care a prezentat soluția de consolidare a structurii și stadiul lucrării (refacerea șarpantei și a învelitorii din țiglă, injecții cu lapte de ciment, consolidarea cu tiranți tensionați în foraje pe trei niveluri, realizarea structurii metalice reversibile la nivelul podului); dl *Tóth Ernő*, care a realizat restaurarea elementelor de lemn ale șarpantei; d-na *Dana Ienei*, cu studiul de istoria artei și restaurarea picturii lui Dan Mohanu, și d-na *Fúró Judit* cu proiectul de restaurare a vitraliilor;

– biserica Sf. Gheorghe din Șerbești (județul Bacău) – cercetarea preliminară, prezentată de d-na *Sanda Ignat*, care a dus la unele concluzii neașteptate: biserica, cunoscută ca fiind ctitoria lui Vasile Lupu la 1637, s-a dovedit a fi construită abia în deceniul 7 al aceluiași secol, probabil de lordache Cantacuzino și urmașii săi;

– mănăstirea Căpriana, sat Chișnovăț, Moldova, cercetare istorică arhitecturală și arheologică prezentată de dl *Sergius Ciocan* (Moldova) a scos în evidență ctitoria lui Petru Rareș de la 1545 după modelul celor de la Probota, Moldova, Suceava, suprapusă celei din sec. 15 a lui Alexandru cel Bun, modificată în stil clasicizant rusesc după refacerea din 1819–20. Se propune adoptarea unei soluții de refacere a bisericii în forma originală, din vremea lui Rareș;

– mănăstirea Comana – dl *Liviu Brătuleanu* (România) a prezentat necesitatea reabilitării ansamblului mănăstiresc de la Dunărea de Jos, prin refacerea incintei fortificate, completarea cu construcții noi sau implanturi în stilul vechi al arhitecturii locului;

– restaurarea casei egumenești de la mănăstirea Apostolache, pe baza programului româno-francez demarat în 1993 cu sprijinul financiar al Uniunii Europene; dl *Călin Hoinărescu* a prezentat monumentul în contextul arhitecturii sec. 15, 16 din județul Prahova și soluția adoptată de reconstituire prin analogie cu mănăstirile existente a casei egumenești aflată în ruină; dl ing. *Zoltán Sándor* a prezentat metoda de consolidare a structurii cu tiranți metalici în foraje executate inițial cu foreze cu apă, ce s-au dovedit neadecvate datorită terenului argilos de fundare, înlocuite ulterior cu foreze cu aer;

– biserica evanghelică din Tâmpiu (județul Bistrița-Năsăud) – cercetări și concept de restaurare a bisericii datând din jurul anului 1500, inițial catolică, ulterior reformată și în prezent ortodoxă; dl *Șerban Popescu-Dolj* a prezentat

etapele succesive de construcție și situația restaurărilor, începute în 1974, sistate în 1977, reluate după 1990, aflate acum în stadiul de finalizare;

– biserica din Vad (județul Cluj), prezentată de d-na *Marina Iliescu*. Cercetarea arhitecturală și arheologică întreprinsă cu prilejul restaurării din 1970–1975 a pus în evidență originalitatea monumentului, aflat la confluența a două arhitecturi: planimetria moldovenească și modul de acoperire cu bolți gotice pe nervuri, transilvănean;

– fosta mănăstire cisterciană de la Igrși (județul Timiș), întemeiată de călugării de la Pointigny la 1179; d-na *Suzana Heitl* (România) prezintă stadiul cercetărilor istorice și arheologice întreprinse până în prezent;

– cercetările arheologice la biserica Sf. Gheorghe din Lupșa (județul Alba), întreprinse și prezentate de d-na arh. *Daniela Marcu* (România), au pus în evidență, între altele, și capela adăugată pe latura de sud a bisericii, înainte de 1578, când familia Căndea a trecut la catolicism.

Tehnici noi în domeniul restaurării monumentelor au fost prezentate în expunerea d-nei *Bendek Clára* (Ungaria), care a descris „metoda Jos” de curățire a pietrei cu un amestec din praf de dolomită și apă, pulverizat tangențial pe suprafața pietrei printr-un dispozitiv omologat, evitându-se astfel distrugerea brutală de până acum a stratului de protecție a pietrei; dl *Zador Mihály* (Ungaria) recomandă soluțiile de restaurare fără intervenții directe pe monument, pentru respectarea criteriului autenticității, prin folosirea tehnicilor actuale (simulări pe calculator, filmografie acustică etc.).

Organizarea sesiunii de comunicări pe secțiuni desfășurate în paralel a făcut ca mai mult de jumătate din conferințele programate să nu poată fi audiate, multe subiecte de interes suprapunându-se. Cu toate acestea, datorită bunei organizări, programului de ținută, calității expunerilor și amabilității gazdelor, simpozionul de anul acesta de la Tușnad a fost apreciat de participanți ca o reușită.

Cerem scuze tuturor participanților ale căror comunicări nu au putut fi cuprinse în expunerea de față.

Tema Simpozionului din 1998, anunțată la finalul dezbaterilor, este „Protecția siturilor istorice”.

Arh. DANIELA ENESCU

CONFERINȚA „NOTRE DIVERSITÉ CRÉATRICE”
ASUPRA RAPORTULUI COMISIEI MONDIALE
PENTRU CULTURĂ ȘI DEZVOLTARE, JABLONNA (POLONIA), 6–7 MAI 1997

I. În perioada 6–7 mai 1997 s-a desfășurat la Varșovia (Jablona Palace), conferința „Notre diversité créatrice”, cu participarea unor experți din cincisprezece țări. A participat, în calitate de Președinte al Comisiei mondiale pentru cultură și dezvoltare, dl Javier Pérez de Cuéller. Dezbaterile s-au concentrat asupra particularităților privind identitățile culturale ale țărilor Europei Centrale și de Est în contextul european, încercând să se elaboreze o poziție comună înaintea Conferinței generale UNESCO și a Conferinței interguvernamentale pe tematica politicilor culturale, care se va desfășura la Stockholom în 1998.

Dezvoltarea este un proces complex, care nu poate fi conceput ca un proces unic, uniform, liniar, lipsit de diversitate culturală, de experiență. Promovarea propriilor valori culturale duce, în același timp, la afirmarea valorilor universale.

Rezultatele dezbaterilor deschise se pot grupa pe mai multe teme distincte, strâns legate între ele.

Evaluarea Raportului Comisiei mondiale pentru cultură și dezvoltare a fost orientată spre practică pentru o mai bună identificare a problemelor și rolului său, sugerând arii pentru cercetări viitoare și recomandări concrete, detaliate pentru politicile culturale. România a prezentat, în intervenția sa, informații despre inițiativele naționale, regionale privind un dialog cultural internațional pe linie UNESCO. Din păcate, am fost printre puținele țări care nu au avut, la conferință, și un reprezentant din cadrul Ministerului Culturii.

Discuțiile concepute s-au concentrat asupra noțiunilor fundamentale de cultură, diversitate, pluralism, creativitate

și politică culturală. S-a subliniat, în Raport, faptul că există două sensuri ale cuvântului cultură:

– unul larg, cuprinzând întreaga viață a unui popor și valorile sale;

– altul restrâns, înțeles drept creativitate artistică.

Diversitatea culturală poate fi o oportunitate, dar și o provocare, ca și o sursă de dificultăți.

Se disting trei tipuri posibile de pluralism:

a) *ecumenic* – bazat pe sau căutând valori universale;

b) *haotic* – formând un caleidoscop relativist;

c) *de sectă* – bazat pe neîncredere, ură, excludere reciprocă, împărțind oamenii în „noi” și „dușmani”.

Puterea identității culturale non-etnice diferă dramatic de la un caz la altul, ea fiind neproblematică în statele stabile.

S-a afirmat că protecția moștenirii culturale trebuie să se concentreze mai degrabă asupra a ceea ce oamenii definesc și simt ca moștenire, decât să se impună anume ce trebuie protejat.

Problema eticii globale prezentă în Raport a fost criticată, ca fiind prea optimistă și aproape utopică. Ea servește ca bază de referință pentru un dialog intercultural.

II. Discuțiile referitoare la problemele și experiențele naționale și regionale

Relația între cultură și mediu este vitală, dar anevoioasă, mai ales în Europa de Est, unde se impune revenirea din starea de degradare a mediului.

Unele țări Est-europene se confruntă cu problema conservării culturii spirituale bogate, în condiții de sărăcie materială.

Inițiativa regională:

- rețeaua INTERNET regională;
- publicarea unei Enciclopedii de cultură Est-europeană.

S-a sprijinit ideea de rol crescând al politicilor culturale și de mass-media, o problemă fiind standardele indicatorilor culturali și metodele de măsurare a lor.

Politicile culturale trebuie deschise spre noi arii, legate, spre exemplu, de creșterea pluralizării societăților, combinată cu creșterea sofisticării tehnologiei din *media*.

Discuțiile au arătat că UNESCO trebuie să fie foarte atentă, pentru a produce rezultate folositoare la conferința de la Stockholm din 1998. S-a menționat că realizarea unor politici culturale este o sarcină foarte dificilă. În majoritatea țărilor democratice, rolul guvernului este foarte redus, iar activitățile culturale sunt inițiate și realizate de comunități sau asociații independente de artiști, sponsori etc.

Conferința de la Stockholm va trebui să elaboreze detalii folositoare și aplicabile, pentru a sublinia în mod adecvat bazele pentru activități culturale, și să sprijine un număr mare de oameni de cultură: artiști, scriitori, sponsori.

Secretariatul UNESCO ar trebui să stimuleze statele membre, pentru a-și îmbogăți și adânci agenda preliminară cu care se pregătește în vederea conferinței.

Conferința din Polonia, organizată de CNR UNESCO, a funcționat ca un forum pentru schimbul de informații și a dezvoltat un dialog viu între vecinii din regiune.

DANIELA POPESCU

STIZIONUL CULTURII RENASCENTISTE
„CASTELE DIN SEC. XVI-XVII DIN PARTEA ESTICĂ
A BAZINULUI CARPATIN“, SÁROSPATAK (UNGARIA), 1-6 OCTOMBRIE 1997

Muzeul Cetății Rakóczi din Sárospatak, în colaborare cu Universitatea din Miskolc organizează anual simpozioane în legătură cu „Cultura Renascentistă“. Anul acesta simpozionul desfășurat între 1 și 6 octombrie la Sárospatak a avut ca tematică „Castele din secolele XVI-VII din partea estică a Bazinului Carpatin“.

Cu prilejul acestei manifestări au participat specialiști în domeniul cercetării și protecției monumentelor (istorice, istorici de artă, arheologi, arhitecți) din Slovacia, Ucraina, România și Ungaria, cu contribuții și preocupări recunoscute legate de tematica simpozionului.

Programul simpozionului a cuprins 2 zile de comunicări și o zi de vizitare a unor castele restaurate sau în curs de cercetare din zona de nord a Ungariei.

Simpozionul a avut în sălile restaurate ale „Turnului Roșu“ din Castelul Sárospatak – exemplu de restaurare științifică de mare ținută, atât prin modul în care rezultatele cercetărilor de arhivă și pe monument (cercetător Mihaly Detchi) au fost utilizate, cât și prin calitatea execuției și valorificarea spațiilor conținute.

Prima zi de comunicări a fost dedicată cercetărilor făcute cu ocazia lucrărilor de restaurare ale Castelului Rakóczi din Sárospatak: rezultatele – cercetărilor de arhivă și inventarele din perioada stăpânirii castelului de către familiile Parény și Rakóczi au fost prezentate de către **Dankó Katalin** – directoarea muzeului; sculptura din piatră a aripei E – exemplu semnificativ pentru

stilul renașterii în zonă (**Vojcsik Josef** – Universitatea Miskolc) și restaurarea ceramicii de placaj a încăperii cu plăci situată la nivelul II al „Turnului Roșu“ (**Szebenyi Judit**) au completat această serie dedicată monumentului gazdă.

După amiază s-a vizitat, tot în incinta castelului, o interesantă expoziție „Castelele fortificate de pe teritoriul Ungariei“ constând din documente aflate în arhiva Direcției Monumentelor din Budapesta: fotografii vechi, desene de sec. XIX, diferite reprezentări cu o valoare documentară deosebită.

A doua zi de comunicări a inclus prezentarea preocupărilor științifice din domenii diferite în relație cu restaurarea castelului: „Metode de cercetare arheologică a castelului de sec. XVI“ (**Feld István**); „Reconstituiri planimetrice ale castelului din perioada renașterii târzii“ (**Szekei Gyorgy** – din cadrul Oficiului ungar pentru protecția monumentelor) – o interesantă demonstrație a posibilităților oferite restauratorului de metoda reconstituirilor prin analogie; „Tipuri de ferestre de influență lombară“ (**Toth Ferene**); „Restaurarea castelului Rakóczi din Szerencs (**László Csaba**); „Tipologii de castele maghiare din secolul XVII“ (**Simon Zoltán, Keresztessy Csaba**); „Castele renascentiste din Slovacia de est“ (**Peter Gloss**); „Cercetarea castelului Markusovce“ (Slovacia) – **Krcho Janos**.

Din România au fost prezenți cu comunicări: **Kovács Andras** (inst. de Istoria artei – Cluj), care împreună cu **Emadi Tamás** au prezentat rezultatele cercetărilor recente efectuate la unele

castele renascentiste din Ardeal printre care Palatul Episcopal din Alba Iulia; **Marina Iliescu** (Centrul de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național – București) – „Cetatea Făgăraș etape istorice; probleme de reabilitare“; **Maksay Ádám** (Firma Utilitas – Cluj) a prezentat rezultatele programului de inventariere a Castelului din Ardeal – lucrare ce își propune să sintetizeze o serie de date necesare unor măsuri de oprire a degradării acestei categorii de monumente și de viitoare valorificări; și **Adrian Bara** – București, absolvent al Institutului de Istoria Artei, care a prezentat rezultatele cercetărilor proprii la Castelul Brâncovenești (județ Mureș).

Programul simpozionului a inclus și vizitarea unor castele restaurate: Szerencs, Pacin, Kéked, cât și a unor șantiere în curs de cercetare în vederea restaurării (Tálya, Golop), ocazie cu care participanții au putut să constate modul concret în care se confruntă restauratorii maghiari cu întreaga gamă a problematicii restaurării și valorificării acestui tip de monumente.

Înscrind-se tendinței tot mai pregnante pe plan mondial în domeniu, a contactelor largite dintre specialiști, Simpozionul din acest an de la Sárospatak constituie un exemplu reușit de întâlnire regională, la care problemele și preocupările asemănătoare, dezbătute în comun de către specialiști, conduc la schimburi active de informații și experiență.

Arh. MARINA ILIESCU

ANDREI PĂNOIU, ARHITECTURA TRADIȚIONALĂ GORJANĂ

În urmă cu câțiva ani, într-o perioadă dramatică pentru activitatea de protecție a patrimoniului arhitectural național, o laudabilă inițiativă a Muzeului Național de Istorie avea să consemneze o serie de cercetări și studii referitoare la zone și ansambluri istorice amenințate cu dispariția de entuziasmul „reconstrucției socialiste”. Apar astfel, în colecția „Ansambluri Istorice Arhitecturale” (AIA) câteva remarcabile lucrări care rămân însă firave materializări ale unei pătimașe activități de cercetare desfășurate de câțiva inimoși specialiști care luptau nu doar cu inerentele obstacole ale cercetării, ci mai ales cu ignoranța autorităților. Regretabil este însă faptul că titlurile acestei colecții sunt prea puține față de impresionantul volum al informațiilor din cercetările efectuate care ar putea fi încă publicate, iar tirajul în care acestea au fost editate este departe de a acoperi interesul viitoarei generații de specialiști.

Cartea arhitectului Andrei Pănoiu, *Arhitectura Tradițională Gorjeană*, îmi amintește de colecția sus-menționată și nu întâmplător, deoarece această lucrare reprezintă – după cum susține autorul – „reluarea unei lucrări mai restrânse, privind arhitectura tradițională din zona centrală a Gorjului” care a văzut lumina tiparului prin grija Muzeului Național de Istorie în anul 1982, într-o ediție modestă.

Printr-o dezinvolată analiză, utilizând instrumente de cercetare caracteristice studierii evoluției așezărilor rurale, autorul surprinde specificul zonei Gorjului fără a ocoli relațiile referitoare la problematica economico-socială pentru localizarea spațio-temporală a cercetării între secolele XVII și XX.

Lucrarea este structurată în capitole astfel alcătuite încât fiecare ar putea fi dezvoltat într-o lucrare independentă care însă prin asociere formează o imagine de ansamblu cu puternice trăsături monografice.

O bogată prezentare etimologică a terminologiei locale care cuprinde de la toponomice geografice până la cele legate de diferite activități sau specii de plante, deschide primul capitol, într-o prezentare pitorească, dar însoțită de rapelul științific al unei analize documentare de arhivă cu referiri la Harta Stolnicului Cantacuzino, Harta lui Specht sau Harta România Meridională de la 1865. Sunt prezentate ipoteze de

structurare a vetrelor de sat cu referiri la diferite aspecte legate de: organizarea administrativ-teritorială, „hotărnicii”, sistemul de proprietate, zona specializată a culturilor, lotizări sau așezarea acestora în funcție de formele de relief, resursele naturale sau activitățile locuitorilor, nu în ultimul rând sunt prezentate și reglementări de construcție a locuințelor care determină fizionomia peisajului rural în evoluția istorică.

Minuțioasa analiză cartografică, realizată în al doilea capitol, prezintă implicațiile intervenției umane asupra reliefului și a factorilor naturali în evoluția așezărilor rurale. Prin analiză comparată a mai multor hărți, dintre care aș aminti: Charta României Meridionale (harta Satmari sau Harta lui Cuza), Harta Stolnicului Cantacuzino, Harta căpitanului F. Schwantz din anul 1721, Harta lui Specht, Harta rusă de la 1828–1832; autorul surprinde atât modificările aduse de locuitorii cadrului natural prin defrișări de păduri, schimbări ale cursurilor de apă, desțeleniri de lunci, „lăzuri, curături pentru poieni și prisăci” ș.a., cât și implicațiile acestor modificări la nivelul evoluției așezărilor rurale, prin retragerea de pe vetrele inițiale ale satelor, dezvoltări sau restrângeri ale acestora.

Este relevantă situația rețelei de drumuri, în timp, semnalând creșterea sau dimpotrivă diminuarea importanței unui traseu, inclusiv a schimbărilor de parcurs care apar în timp sau dezvoltarea acestora prin conturarea unei rețele zonale conectată cu marile trasee economice. Într-o interesantă înșiruire sunt descrise tipologii de drumuri, de la drumurile de creastă ale dealurilor și drumurilor de culme ale pădurilor, la drumurile de legătură, locale, comerciale, ale transhumanței, ale târgurilor, ale morii, ale muntelui ș.a.

Lecturarea acestor semnalări de date este o incitare la cercetarea de arhivă, în încercarea de a reface traseele propuse de autor, și în același timp constituie o plăcută introducere în spațiul cultural al zonei Gorj.

Pe baza cercetărilor de arhivă sunt enunțate, într-un capitol aparte, informații despre „Podurile de peste apa Jiului...”, lăsând cititorul să-și imagineze amploarea acestor lucrări din enumerarea unor liste de materiale sau dintr-o serie de contracte cu meșterii locali tocmiți pentru reparațiile necesare „în urma repetatelor viituri ale apelor”.

Sunt prezentate și câteva aspecte interesante, observate din cercetările de teren întreprinse personal de autor, sau unele date consemnate în materialele cartografice studiate. Nu în ultimul rând sunt descrise și construcțiile de foșoare pentru poduri sau morile de pe apa Jiului la Târgu-Jiu, completând astfel imaginea arhitecturii tradiționale cu aspecte legate de tehnica populară, care prin complexitatea de realizare și tehnicile de amplasare pot fi considerate drept prime încercări de amenajare hidrotehnică a Jiului.

Incursiunea gorjeană continuă cu analizarea așezărilor sătești încă din prima fază de alcătuire a unor „grupări de gospodării dispersate neordonate în zonele cele mai favorabile ale moșiei, pe terenuri sănătoase, înșorite, ocrotite de bătaia vântului și în apropierea surselor de apă”. Analiza cartografică este și în acest caz instrumentul preferat al autorului care compară diferențele situații semnalate prin poziționare pe hărțile, deja enunțate, a unor așezări rurale insistând asupra particularităților care le-au determinat evoluția.

Aparte este însă prezentarea diferitelor aspecte care au determinat dispariția unor sate: fie prin dificultatea precizării poziției în raport cu drumurile, din cauza dispersării în aria moșiei, fie prin omisiunea intenționată din evidențele oficiale – „moșiile lor fiind acaparate de marea boierime” – din cauza contopirii cu alte sate, a schimbărilor de nume sau chiar ca urmare a războaielor dintre turci și austrieci. Aspecte interesante sunt observate și în legătură cu așezările de tipul bordeielor, care uneori „dublează așezările sătești”, deși, totuși, există și o structurare a lor cu drumuri proprii, „unele ca drumuri de căruțe, altele numai ca poteci de picior”, precizările legate de vechimea acestora fiind lăsate în seama cercetărilor arheologice. Nu sunt uitate nici pivnițele sau conacele de deal din Dealul Tarâtelui, Dealul Neagovanului ori Dealul Pișteștilor, amintite și în numeroase documente din secolele XVII–XVIII, Mănăstirea Tismana, Crana și Bistrița devenind vii în dealurile acestor sate „prin danii și schimburi”.

Fenomenul depopulării satelor din perioada Administrației austriece este un alt aspect observat critic prin parcurgerea documentelor scrise și a materialelor cartografice, mai cu seamă Harta lui F. Schwantz din 1722. Este descrisă, printre

alte, situația așezărilor de moșneni care prin achitarea contribuțiilor reușesc să stabilească o relație neconflictuală și chiar să se bucure de o atenție sporită din partea autorităților.

Seria reglementărilor de sistematizare dintre secolele XVII–XIX este întregită de prezentarea satelor de moșneni după retragerea austrieților, unele rămânând fără terenurile devenite moșii boierești, până spre sfârșitul veacului al XIX-lea. Satele de tip răsărit sunt identificate pe Harta lui Schwantz, iar altele a căror existență este bine cunoscută cum ar fi: Piștești din Deal, Vezurii sau Budenii, reflectă starea lor critică. Autorul presupune că, în programul de sistematizare a satelor, Administrația austriacă se limitează doar la corectarea traseelor de drumuri, în ceea ce privește restrângerea vetrelor de saț problema rămânând nerezolvată în ciuda tendinței localnicilor de a-și construi locuințe mai sigure de tipul conacelor cu parter și etaj.

Perioada domniilor fanariote este prezentată ca favorabilă tendinței de dispersare a satelor și proliferare a așezărilor de bordeie. Modernizarea satelor din perioada Regulamentului Organic este analizată în amănunt și prin diferitele situații de încălcare a aplicării extinderii reglementărilor asupra gospodăriilor și clădirilor rurale. Descrierea instrucțiunilor elaborate de M. Ghica „șeful Vorniciei din Lăuntru la 12 februarie 1837” cât și a aplicării lor în județul Gorj sunt surprinse în nota de rigoare a autorului care observă modificările survenite în configurația așezărilor prin confruntarea hărții ruse cu aceea a lui Specht, acestea fiind semnificative pentru multe din satele zonei. Tot în această ordine de idei este comentată și aplicarea Legii Rurale din 1864 semnalând necesitatea elaborării unui nou proiect de lege după numai trei ani pentru a opri construcția de locuințe în afara așezărilor comunale.

Schimbării survenite în rețeaua drumurilor sau a vetrelor de saț în secolele XVIII și XIX sunt sintetizate în capitolul referitor la „Trăsăturile arhitecturii locale...” din această perioadă într-o parcurgere cronologică a diferitelor etape istorice, semnificative pentru zona studiată. Perioada stăpânirii austriece, careia îi succed etapele Regulamentului Organic și ale Legii Rurale de la 1864, sunt prezentate schematic pentru a face

trecearea spre celelalte etape de evoluție a așezărilor gorjene printr-o analiză a elementelor structurale și decorative a arhitecturii tradiționale sub aspect socio-istoric.

Diferitele tipuri de gospodării structurate și în funcție de ocupațiile specifice zonelor geografice în care locuitorii își desfășoară activitatea sunt analizate comparativ, interferând considerații socio-culturale legate de modalitatea de ocupare a terenurilor în funcție de cadrul natural.

În termeni folosiți altădată de meșteri locali, sunt descrise atât ca spațialitate și sistem constructiv, cât și de decorație și finisaj casele tradiționale, într-o detaliată prezentare a materialelor și modalităților de punere în operă a acestora. Tipologia planului de casă din zona centrală și de nord a Gorjului este surprinsă ca și tipurile de pivnițe diferențiate constructiv prin destinația care a determinat realizarea lor. Locuința cu un singur nivel specifică pentru „vatra așezărilor sătești în tot secolul al XVII-lea și prima jumătate a celui următor” ca și locuința de tip bicelular cu pridvor care este considerată „casa tipică a zonei Gorjului din totdeauna” sunt prezentate prin exemple remarcabile în acest sens.

Decorația capitelor în formă de „cheiță” este pusă de autor pe seama așa-numitei perioade a „barocului țărănesc din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea”, iar diferitele modalități de rezolvare a acoperișurilor, cu polate sau cu includerea foisorului din fața intrării sunt exemplificate într-o „notă de ales pitoresc”. Este surprinsă tot aici și casa cu etaj din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prin aceeași modalitate de a relaționa expresia constructivă cu particularitatea destinației care le-a determinat, cum ar fi preocuparea pentru „fortificație” în cazul celor cu parter închis și scară inclusă în spațiul pridvorului.

Trecerea de la rezolvarea parterului din lemn, la folosirea zidăriei este localizată în timp în perioada regulamentară „cu prilejul strămutării satelor la linie”. Evoluția locuinței de tip tradițional este continuată cu perioada sfârșitului de secol XIX, când apar cu o frecvență mai mare foisorul sau pridvorul deschis pe trei laturi ale casei, planul locuinței devine mai complex, iar decorația elementelor din lemn se face remarcată prin traforare și „fățuială de profile și creștături”.

„Arhitectura ctitoriilor” este prezentată într-un capitol aparte, care începe a remarca păstrarea aproape neschimbată a tipologiei lăcașelor de cult în raport cu transformările intervenite în timp, în cazul locuințelor rurale.

Încadrate de autor în „barocul timpuriu, din perioada Cantacuzinească” – opinie care ar merita chiar un comentariu mai amplu – „arhitectura ctitoriilor sătești din lemn” este analizată atât ca rezolvare funcțională sau sistem constructiv, cât și ca rezolvare constructivă sau plastică a decorațiilor. Planimetria și elementele decorative sunt criteriile de bază întrebunțate pentru încadrarea într-o structură tipologică, în încercarea de identificare a expresiilor primare ale acestui program arhitectural și de a semnala influențe directe inspirate de ctitoriile de zid.

Prin analiza unor remarcabile exemple de arhitectură tradițională de cult din zona Gorjului sunt surprinse atât rezolvările structurale deosebite, cât și îngemănarea acestora cu o decorație elaborată care preia numeroase trăsături ale artei populare. Într-o prezentare care face apel la motivația soluțiilor structurale, funcționale și chiar la condițiile sociale care contribuie la definirea aspectelor specifice ale arhitecturii populare din această zonă, bisericile sunt clasificate în funcție de rezolvarea planimetrică, de la cele cu navă simplă fără proscomidie și diaconicon sau cele cu absidă și pridvor la cele cu pronaosul alungit sau navă cu absidă decroșată simetric. Situația unor biserici, de care doar „tradiția pare să-și amintească”, existente astăzi doar în hărți, este prezentată alături de exemple ale ctitoriilor de zid care până la jumătatea secolului trecut apar ca paraclise ale curților boierești și abia după această dată ca biserici sătești cu portrete de ctitori țărani.

Textul lucrării, din care mi-am permis să citez pentru a sugera ceva din culoarea locală a limbajului arhaic al meșterilor populari, este abil utilizat de autor în paralel cu o bogată ilustrație ce cuprinde valoroase imagini fotografice, numeroase desene, reproduceri ale unor planuri de moșii și fragmente de hărți.

Fără să-și propună o relație cronologică directă cu referirile din text, ilustrația volumului întregeste imaginea așezărilor gorjene, surprinsă de autor, în evoluția lor istorică.

Arh. VALERIU-EUGEN DRĂGAN

INVENTARUL FONDULUI CMI DIN ARHIVA DMI

Introducere

Primele două părți ale inventarierii au fost publicate în B.C.M.I. nr. 1–4/1994 și nr. 3–4/1996. Reamintim că ordonarea alfabetică a dosarelor (pe localități) a fost condiționată de modul cum au fost constituite și legate cu ani în urmă. În consecință, vom întâlni, uneori, mai multe monumente din localități diferite (care aparțin, de obicei, aceleași parohii) într-un singur dosar. Detalii despre structura inventarului și valoarea documentelor se pot găsi în B.C.M.I. nr. 3–4/1996.

. Fascicula de inventar prezentată acum conține monumente din care remarcăm pe cele de la Dălhăuți, Densuși, Mănăstirea „Dintr-un lemn” (localitatea Dezrobiți), Dobrovăț, Doicești, Dragomirna, Făgăraș, Focșani, Galați, Geoagiu, Giurgiu, Golești, Govora, Humor (localitatea Gura Humorului), Gura Motrului, Hârșova – cetatea Carsium, Hunedoara, Huși.

O atenție specială merită monumentele grupate în dosarul Durostor.

21.10.1997
IULIU ȘERBAN

Nr. inventar	CUPRINSUL UNITĂȚII DE PĂSTRARE	Anul sau anii	Nr. filelor	Observații
0	1	2	3	4
1410	DANA, jud. Bacău – Biserica Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Adormirea Maicii Domnului (filiala Pătrășcani): chestionar; corespondență, degradare acoperiș; propunerea Fundației Culturale Regale de a repara biserica; deviz reparații învelitoare și reparații curente (1939–1942); caiet de sarcini pentru reparații (tipizat); Bis. Sf. Nicolae (filiala Râpile): chestionar; Bis. de lemn Sf. Nicoale (filiala Râpile de Sus): chestionar; dorința parohiei de a dărâma biserica (degradată) și de a construi alta mai mare; referat cu istoric și descriere cele trei biserici; Bis. de lemn Sf. Nicolae (filiala Slobozia Mielului): chestionar; descriere; deviz reparații și extindere (1939); recepție lucrări (1948); semnatori P. Demetrescu, Șt. Balș, Fundația Culturală Regală	1921–1948	58	
1411	DANECU, jud. Mehedinți – Biserica Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	2	
1412	DARABANI, jud. Dorohoi – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. de zid Sf. Nicolae (filiala Bajura): chestionar; Bis. de lemn Sf. Nicolae (mutată la Ișanca): chestionar; corespondență pentru mutare	1921–1924	14	
1413	DASCĂLU, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; Bis. Sf. Apostoli (filiala Golășei): chestionar; Bis. Sf. Arhangheli (filiala Vărăștii de Sus): chestionar; Bis. Sf. Dumitru (filiala Gagu): chestionar; Bis. Adormirea Maicii Domnului (filiala Vărăștii de Jos): chestionar; descriere; deviz reparații (1938); recepție lucrări (1939); caiet de sarcini ptr. restaur. pictură; deviz consolid. după cutremur; semnatori: S. Becu, H. Teodoru, N. Iorga, mitropolit Veniamin, V. Moisescu, I. Mihail	1921–1947	73	
1414	DĂBULENI, jud. Romanați – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar; corespondență; deviz lucrări întreținere (1944); 3 planșe-releveu; Bis. Sf. Gheorghe (filiala Ciungu), Bis. Sf. Nicolae și Izvorul Tămăduirii: chestionare; semnatori: V. Brătulescu, V. Moisescu	1921–1946	47	
1415	DĂENI, jud. Tulcea – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	3	
1416	DĂIȚA, jud. Vlașca – Biserica Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1417	DĂLHĂUȚI, jud. Rm. Sărat – Mănăstirea Dălhăuți cu Bis. Izvorul Tămăduirii, Bis. Sf. Împărați și Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionare; corespondență (cu referiri asupra fostei mănăstiri Poiana Mărului și Bis. din Boțești); descriere stare după cutremur (1940); devize reparații ansamblu (1940, 1941, 1942); devize construire trapeză nouă (1946, 1948); cerere pentru pictură din nou la Bis. Izv. Tămăduirii; semnatori: H. Teodoru, V. Moisescu, Șt. Balș.	1921–1948	101	
1418	DĂLHĂUȚI, jud. Rm. Sărat – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (filiala Boțești): chestionar; corespondență; deviz reparații urgente (1939, 1940, 1948); descriere degradare; referiri la Bis. din Bordești („pe punctul de a se prăbuși” – 1940); semnatori: V. Moisescu, S. Becu	1921–1948	71	
1419	DĂLNA, jud. Mehedinți – Bis. de lemn Sf. Ilie, Bis. de lemn Sf. Gheorghe (filiala Runcșorul): chestionare	1921	3	
1420	DĂMIENEȘTI, jud. Roman – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	

0	1	2	3	4
1421	DĂNEASA, jud. Olt – Bis. Sf. Împărați, Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionare; Bis. Intrarea Maicii Domnului în Biserică (filiala Zănoaga): chestionar; corespondență; deviz restaurare; semnatori: N. Iorga, Em. Costescu.	1921–1940	33	
1422	DĂNEȘTI, jud. Gorj – Bis. Sf. Ioan Botezătorul, Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (filiala Vecarea), Bis. Sf. Împărați (filiala Barza): chestionare	1921	8	
1423	DĂNEȘTI, jud. Vaslui – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar; deviz restaurare (1933); corespondență, surparea bisericii, CMI propune darea în judecată a vinovaților; printre semnatori: H. Teodoru	1921–1938	22	file degradate
1424	DĂNICEI, jud. Argeș – Bis. de lemn Sf. Împărați, Bis. Trei Ierarhi, Bis. de lemn Sf. Împărați (filiala Bădeni), Bis. Sf. Nicolae (filiala Dobrești), Bis. de lemn Sf. Nicolae (filiala Drăgulești): chestionare	1921	27	
1425	DĂRĂȘTI, jud. Ilfov – Bis. Sf. Gheorghe (filiala Asan), Bis. Sf. Nicolae (filiala Filipescu): chestionare	1921	4	
1426	DĂRĂȘTI, jud. Vlașca – Bis. de lemn Sf. Nicolae (dărâmată), Bis. Cuvioasa Paraschiva (filiala Pâslari): chestionare	1921	5	
1427	DĂRIMĂNEȘTI, jud. Bacău – Bis. Izvorul Maicii Domnului. Bis. de lemn Sf. Gheorghe (filiala Poiana Uzului), Bis. de lemn Sf. Arhangheli (filiala Lapoș): chestionare	1921	6	
1428	DĂRIMĂNEȘTI, Gârcina, jud. Neamț-Schit Cozla (Draga) cu Bis. de lemn: chestionar; corespondență, descriere, stare precară	1921–1939	6	
1429	DĂRIMĂNEȘTI, Gârcina, jud. Neamț – Bis. Buna Vestire: chestionar; Gârcina – Bis. Pogorârea Duhului Sfânt: chestionar; Bis. de lemn Trei Ierarhi (filiala Cujețiu): chestionar; istoric, descriere; mutare catapeteasmă; printre semnatori: Șt. Balș	1921–1938	8	
1430	DEAG, jud. Târnava Mică – Bis. de lemn: corespondență, materiale necesare ptr. reparații	1938	7	
1431	DEAGU de SUS, jud. Argeș – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; deviz reparații (1931); deviz reparații și consolid. (1941–1943); decret ptr. clasare mon. istoric; descriere, istoric; semnatori: H. Teodoru, mareșalul Antonescu, Min. Culturii Naționale și al Cultelor (N. Russo-Crutzescu)	1921–1943	87	
1432	DEALU BĂLCEȘTI (Corbi), com. Milcoiu, jud. Argeș – Biserica Sf. Voievozi, Bis. Adormirea Maicii Domnului (filiala Isbășești), Bis. Adormirea Maicii Domnului și Sf. Împărați (filiala Milcoiu), Bis. Adormirea și Sf. Voievozi (filiala Șuricari), Bis. Adormirea Maicii Domnului (filiala Tepeșenari): chestionare	1921–1924	23	
1433	DEALU BISERICII, com. Cocu, jud. Argeș – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Sf. Nicolae (filiala Valea Cocu), Bis. Sf. Apostoli (filiala Crucișoara), Bis. de lemn Sf. Împărați (filiala Crucișoara): chestionare	1921	23	
1434	DEALU MARE, com. Botești, jud. Bacău – Bis. Sf. Gheorghe, Bis. de lemn Sf. Nicolae și Bis. Sf. Spiridon (filiala Vîforâni): chestionare	1921	6	
1435	DEDA, jud. Mureș – Clopot (cu inscripție – 1151) de la fosta mănăstire: corespondență și schiță	1922	4	

0	1	2	3	4
1436	DEDULEȘTI, jud. Argeș – Bis. Sf. Treime, Bis. Buna Vestire (filiala Măncioi), Bis. Cuvioasa Paraschiva și Bis. Sf. Treime (filiala Morărești), Bis. Cuvioasa Paraschiva (filiala Valea Luminii): chestionare	1921	16	
1437	DEDULEȘTI, Jud. Brăila – Bis. Duminica Tuturor Sfinților: chestionar	1921	3	
1438	DEGERAȚI, com. Parepa, jud. Prahova – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; Parepa – Bis. Schimbarea la Față: chestionar; memoriu privind arhitectura și pictura, deviz și caiet de sarcini ptr. reparații radicale (1943); printre semnatori: H. Teodoru	1921–1943	18	
1439	DEJEȘTI, jud. Olt – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	2	
1440	DELENI, jud. Bacău – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Nicolae (filiala Drăgugești), Bis. de lemn Sf. Gheorghe (filiala Helegiu): chestionare	1921	6	
1441	DELENI, jud. Botoșani – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Voievozi (filiala Macsut), Bis. Sf. Pulcheria (filiala Pârcovaci), Bis. Sf. Gheorghe (filiala Slobozia): chestionare	1921	11	
1442	DELENI, jud. Botoșani – Conacul Gr. Ghika: corespondență; acte juridice privind administrarea; istoric „Curtea Deleni”; deteriorări produse de localnici; semnatori: H. Teodoru, V. Brătulescu, Th. Ghika-Deleni, C. Daicovicu	1938–1948	19	
1443	DELENI, jud. Botoșani – Schitul Lacuri cu Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență; deviz reparații (1935–1940); descriere beciuri; deviz reparații beciuri (1943); litigii privind dreptul de proprietate asupra terenului; lucrări (vâruieli) ce acoperă portretele ctitorilor Cantacuzini, CMI protestează; semnatori: Șt. Balș, mitropolit Irineu	1921–1944	42	
1444	DELENI, jud. Fălciu – Bis. de lemn Trei ierarhi (ruină): corespondență, folosirea lemnăriei ptr. construirea unei capele; Bârboși – Bis. Sf. Maria: corespondență, stare precară; deviz reparații; semnatorii: V. Ursăcescu, Șt. Balș	1933–1935	15	
1445	DELENI, jud. Vaslui – Bis. Sf. Dumitru și Sf. Nicolae, Bis. Adormirea (fil. Coșeni), Bis. Sf. Nicolae (filiala Zizinca): chestionare	1921	14	file pătate
1446	DELURENI, com. Bârsoiu, jud. Argeș – Bis. Intrarea în Biserică: chestionar; corespondență; deviz reparații (1939); Bis. Sf. Nicolae (filiala Hardabei): chestionar; corespondență, referiri la dărâmarea a 2 biserici din parohia Nițulești	1921–1946	20	
1447	DENSUȘ, jud. Hunedoara – Biserica Greco-Catolică: corespondență, degradare acoperiș; demersuri ptr. cercetări arheologice; semnatori: C. Daicovicu, V. Vătășianu	1948	13	
1448	DESSA, jud. Dolj – Biserica Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1449	DEVA, jud. Hunedoara – Muzeul județean: corespondență; situația colecțiilor (rezumat); propunere demolare statuia lui Decebal (sculptor – Radu Moga), considerată „neisbutită”; secțiile muzeului, descriere fonduri; renovare Palat cultural fără aviz CMI; un exemplar cu „Telegraful Român” (16.10.1938); semnatori: O. Floca (director Muzeu), Al. Lapedatu, Min. Afacerilor Interne, I. Vlasiu (inspector – Direcțiunea artelor)	1937–1948	19	
1450	DEVESEL, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	4	

0	1	2	3	4
1451	DEZROBIȚI, com. Frâncești, jud. Vâlcea – Mănăstirea „Dintr-un lemn” cu Bis. Nașterea Maicii Domnului: corespondență, necesitatea reparațiilor urgente; deviz reparații biserică, bolniță, stăreție, chilli (1920); deviz construire dig ptr. apărare incintă (1920); Cella Delavrancea donează 25 000 lei pentru reparații (1922); recepție lucrări (1922); acte financiar-contabile; deviz reparații învelitoare stăreție și bolniță (cu un plan – 1923); deviz reparații ziduri și învelitoare chilli (cu un plan – 1924); devize reparații biserică (demolare pridvor, desfundare timpane, reamplasare pisanie) și stăreție (cu 2 planuri biserică și 5 planuri stăreție – 1928); deviz lucrări de întreținere (1932, 1933, 1935), tabel cu lucrările de întreținere și restaurare (1927–1934); semnatari: N. Ghika – Budești, I. D. Traianescu, colonelul Casei regale (Rădescu), V. Drăghiceanu, Al. Referendaru, I. L. Atanasescu	1919–1935	197	
1452	DEZROBIȚI, com. Frâncești, jud. Vâlcea – Mănăstirea „Dintr-un lemn”: memoriu și deviz ptr. „scoaterea la iveală a vechei picturi” (1936); recepție lucrări (1936–1937); corespondență; deviz lucrări întreținere la biserică, turn clopotniță, stăreție (1938); insistente adrese ale stăreței Taisia Vasilescu ptr. reparații stăreție; propunerea ca mănăstirea să fie declarată a aviatorilor și marinarilor, care vor aloca fonduri ptr. reparații, CMI aprobă (1939); mutarea pietrei tombale a Cantacuzinilor; pictarea pe zidurile clopotniței a două icoane (fără aviz CMI); deviz rep. pardoseală și alte lucrări de întreținere la biserică (1943); deviz consolidare biserică și stăreție (1943–1944, 1947); deviz înlocuire pardoseală și drenare la biserică (1948); semnatari: N. Iorga, I. Mihail, T. Gh. Tomescu (pictor restaurator), H. Teodoru, I. L. Atanasescu, Min. Aerului și Marinei, Brătulescu, V. Moisescu, Șt. Balș	1936–1949	244	
1453	DIANCA, com. Ardeoani, jud. Bacău – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. Sf. Voievozi (filiala Heimieni), Bis. de lemn Sf. Dumitru (filiala Iliești), Bis. de lemn Sf. Voievozi și Bis. Pogorârea Sf. Duh (filiala Ardeoani), Bis. Sf. Împărați (filiala Leontinești): chestionare; Bis. de lemn Sf. Gheorghe (filiala Șesuri): chestionar; corespondență; deviz reparații (1923), reparații fără aviz CMI; semnatari: Gr. Cerkez, P. Demetrescu	1921–1940	24	
1454	DICHISENI, jud. Ialomița – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1455	DICNEȚ, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Cuvioasa Paraschiva (filiala Pâncești): chestionare	1921	5	
1456	DIDEȘTI, jud. Teleorman – Bis. Adormirea: chestionar; corespondență; deviz reparații (1934); caiet de sarcini ptr. restaurare pictură (1935); urme ale fostelor chilli; licitație ptr. pictură, recepție lucrări pictură (1936); deviz consolidare (1941); semnatari: I. Mihail, S. Becu, V. Moisescu	1921–1942	49.	
1457	DIMIENI, com. Ograda, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae: Ograda – Bis. Sf. Voievozi: chestionare	1921	5	
1458	DIMIENI, com. Tunari, jud. Ilfov – Bis. Sf. Dumitru: chestionar; Tunari – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență; reparații fără aprobare CMI (1938); caiet de sarcini ptr. restaurare pictură, recepție lucrări (1938); executarea unor săpături în biserică, găsirea unui mormânt din vremea ctitorului C. Brâncoveanu, înstrăinarea obiectelor găsite (1939); deviz reparații și consolidare (1942), recepție lucrări; semnatari: I. Mihail, N. Iorga, Em. Costescu, V. Moisescu	1934–1943	109	

0	1	2	3	4
1459	DIN DEAL, com. Voicestu, jud. Vâlcea – Bis. Intrarea în Biserică, Bis. de zid (filiala Din Vale). chestionare; Bis. Sf. Nicolae (filiala Petculești): chestionar; corespondență; deviz reparații (1933)	1921–1933	12	
1460	DIOȘTI, jud. Romanați – Bis. Sf. Voievozi și Bis. Sf. Nicolae: chestionare	1921	4	
1461	DIȚEȘTI, jud. Prahova – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	2	
1462	DÂMBOVICIOARA, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Sofia: chestionar; corespondență; deviz reparații și consolidare (1926, 1941)	1921–1941	23	
1463	DÂMBU, jud. Alba – Bis. veche de lemn (1602): corespondență ptr. mutare în cătunul Gara Sărmășelu, CMI aprobă; semnatar: H. Teodoru	1937	2	
1464	DÂNGĂUL MIC, jud. Cluj – Bis. de lemn: cerere materiale ptr. reparații	1938	6	
1465	DÂNGENI, jud. Botoșani – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. Sf. Ioan Botezătorul (filiala Hulub), Bis. Sf. Nicolae (filiala Iacobenii): chestionare	1921	8	
1466	DÂNGEȘTI, jud. Argeș – Bis. Buna vestire, Bis. de lemn Sf. Voievozi și Sf. Nicolae (filiala Rădăcinești): chestionare	1921	9	
1467	DÂRVARI, com. Ciorogârla, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Spiridon (filiala Coțichea): chestionare	1921	7	
1468	DÂRVARI, com. Tămădău, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Sf. 40 de Mucenici (filiala Tămădăul de Sus): chestionare	1921	8	
1469	DÂRVARI, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	3	
1470	DÂRZA, com. Crevedia, jud. Ilfov – Bis. Duminica Tuturor Sfinților, Bis. Sf. Nicolae (filiala Crevedia de Jos): chestionare	1921	12	
1471	DOBA, jud. Romanați – Bis. Buna Vestire: chestionar; descriere; deviz reparații (1934), recepție lucrări (1938); Bis. Intrarea în Biserică (filiala Schitu): chestionar; semnatori: episcop Nifon Craioveanul, I. L. Atanasescu	1921–1938	14	
1472	DOBRA, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Împărați: chestionar	1921	3	
1473	DOBRA, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1474	DOBRENI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; descriere; deviz refacere turlă și reparații învelitoare (cu 2 planșe – 1920–1923); deviz restaurare (cu un plan-relevu și foto – 1940–1944); Bis. Cuvioasa Paraschiva (filiala Câmpurile): chestionar; corespondență; deviz reparații și consolidare (cu 2 planșe-relevu – 1942); semnatori: Em. Costescu, P. Demetrescu, V. Brătulescu	1920–1945	82	
1475	DOBRICEA, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Nicolae și Bis. de lemn: chestionare	1921	5	
1476	DOBRIDORU, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	4	
1477	DOBROGOSTEA, jud. Argeș – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	7	

0	1	2	3	4
1478	DOBROMIR, jud. Constanța – Bis. de lemn Sf. Apostoli: chestionar	1921	2	
1479	DOBROSLOVENI, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1480	DOBROSLĂVEȘTI, com. Cântălărești, jud. Vaslui – Bis. de lemn Sf. Dimitrie: chestionar; corespondență, Episcopia de Huși cere demolarea bisericii, CMI nu aprobă; Bis. de zid Sf. Dimitrie (filiala Mărăseni): chestionar, pomelnic cu ctitori (2 Dec. 1918); Bis. Sf. Nicolae (filiala Brăhăsoca): chestionar; Cântălărești-Ciofeni – Bis. de lemn Sf. Nicolae: corespondență, descriere; deviz reparații (1939); reconstruire clopotniță (1942); referiri la Podul înalt, al lui Ștefan cel Mare (degradare pietre cu inscripții); semnatari: Șt. Balș, Al. Lapedatu, V. Ursăcescu.	1921–1943	27	
1481	DOBROȘEȘTI, com. Lipia – Bojdani, jud. Ilfov – Bis. Buna Vestire: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (filiala Gruiu-Fierbinți): chestionar; corespondență, descriere, interes arheologic ptr. Casa ocolului silvic (unde a fost stăreția fostei mănăstiri Gruiu), documentele fostei mănăstiri se găsesc la Arhivele Statului și la Biblioteca Academiei; deviz reparații biserică (1943); Bis. Sf. Voievozi (filiala Bojdani): chestionar; deviz reparații arhitectură și pictură (1925) recepție lucrări; Bis. Intrarea în Biserică (filiala Lipia): chestionar; corespondență și reparații (1922); semnatari: V. Drăghiceanu, Em. Costescu, P. Demetrescu	1921–1943	57	
1482	DOBROTEȘTI, jud. Romanați – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Nicolae (filiala Nisipu), Bis. Sf. Gheorghe (filiala Suhotești): chestionare	1921	9	
1483	DOBROTEȘTI, jud. Teleorman – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; corespondență; deviz consolidare (cu o planșă-relevu – 1943)	1921–1943	38	
1484	DOBROTINET, jud. Olt – Bis. Întâmpinarea Domnului: corespondență, cerere desființare pridvor	1944	2	
1485	DOBROVĂȚ, jud. Vaslui – Mănăstirea Dobrovăț cu Bis. Pogorârea Sf. Duh: chestionar; corespondență; cercetare pictură; deviz restaurarea pictură (1930); deviz reparații învelitoare (1930); recepție lucrări pictură (1931), raport restaurare pictură; cercetare ptr. restaurare parament, acoperiș și ferestre (1939); deviz restaurare-consolidare biserică mare, turn clopotniță și paraclis (1943); semnatari: Gh. Balș, H. Teodoru, V. Ursăcescu, T. Gh. Tomescu (pictor), I. Mihail, N. Iorga, episcop Nifon, Șt. Balș, V. Moisescu	1921–1943	175	
1486	DOBRUN, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1487	DOBRUȘA, com Ștefănești, jud. Vâlcea – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, stare precară; deviz reparații (1941); Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; deviz reparații (1922)	1921–1941	14	
1488	DOBRUȘA, jud. Vâlcea – Schitul Dobrușa cu Bis. Intrarea în Biserică: corespondență, stare precară; deviz reparații biserică (1935); degradări produse de cutremur (1940); deviz restaurare biserică și reconstruire clădiri incintă (cu 5 planșe-relevu și 17 planșe-proiect – 1944); semnatari: N. Iorga, V. Moisescu, Aurel Popa (ministru); I. L. Atanasescu, P. Antonescu	1926–1944	71	
1489	DOCHIA, jud. Neamț – Bis. Sf. Voievozi, Bis. de lemn Sf. Nicolae (filiala Balușești), Bis. de lemn Sf. Nicolae (filiala Bahna): chestionare	1921	6	

0	1	2	3	4
1490	DOCUZACI, jud. Constanța – Bis. Sf. Dumitru (filiala Calfakioi), Bis. de zid (filiala Cercheziou): chestionare	1921	4	
1491	DOCUZOL, jud. Constanța – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1492	DOFTEANA, jud. Bacău – Bis. Adormirea Maicii Domnului și Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. Nașterea Maicii Domnului (filiala Cucuești), Bis. Sf. Voievozi (filiala Largu), Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (filiala Plopu): chestionare	1921	10	
1493	DOICEȘTI, jud. Dâmbovița – Bis. Nașterea Maicii Domnului (ctitor – Constantin Brâncoveanu): corespondență, ofertă ptr. reparații acoperiș (cu schiță – 1920); chestionar; deviz reparații (cu un plan-eleveu – 1927); parohia cere înapoierea jețului lui C. Brâncoveanu (jețul fusese la Expoziția națională – 1906), CMI cere Muzeului etnografic returnarea jețului; repararea ușilor împărătești la atelierul CMI (1935–1936); deviz și caiet de sarcini ptr. restaurare pictură (1938), recepție lucrări (1938); descriere după cutremur (1940); devize consolidare și reparații (1946, 1948); CMI constată lipsa icoanelor vechi împărătești, se cer explicații parohului; Bis. Adormirea Maicii Domnului (filiala Săteni): chestionar; cercetare pictură, deviz restaurare pictură (1925); deviz consolidare și reparații (cu 2 planșe – 1944); semnatari: V. Drăghiceanu, D. Onciul, I. Mihail, N. Iorga, Em. Costescu, V. Moisescu	1920–1948	124	
1494	DOLCEȘTI, jud. Gorj – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921–1922	9	
1495	DOLHASCA, jud. Suceava – Bis. Învierea Domnului, Bis. Nașterea Maicii Domnului (Poiana Rahtivanului), Bis. Sf. Gheorghe (Gulia): chestionare	1921–1922	9	
1496	DOLHEȘTI, jud. Fălciu – Bis. de lemn Învierea Domnului: corespondență, parohul cere vinderea unor obiecte din biserica ruinată, CMI nu acceptă; referiri la biserica din Hoceni (stare precară); semnatari: N. Ghika – Budești, V. Ursăcescu	1922–1923	5	
1497	DOLHEȘTII MARI, jud. Suceava – Bis. Cuvioasa Paraschiva: corespondență, descriere, cercetare; Bis. Sf. Nicolae (Dolheștii Mici): chestionar; corespondență; deviz reparații (1933); semnatari: I. Mihail, Gh. Balș	1921–1933	18	
1498	DOMNEȘTI, jud. Ilfov – Bis. Cuvioasa Paraschiva (Domneștii de Sus): chestionar; corespondență, descriere; deviz reparații (1936–1937); caiet de sarcini restaurare pictură, oferte restaurare, recepție lucrări (1938); deviz restaurare (1943); Bis. Izvorul Tămăduirii (Domneștii de Jos): chestionar; Bis. Sf. Treime (Călțuna): chestionar; semnatari: I. Mihail, V. Moisescu	1921–1947	50	
1499	DOMNEȘTI, jud. Muscel – Bis. Buna Vestire: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Domneștii de Sus): chestionar; corespondență, descriere; devize restaurare (1932, 1935); deteriorare poartă veche din fața bisericii (1948); Bis. Sf. Nicolae (Slânic): chestionar; semnatari: S. Becu, N. Ghika – Budești, H. Teodoru, mitropolit Veniamin, P. Antonescu	1921–1948	37	
1500	DOMNEȘTI, jud. Muscel – Muzeu de anticități și obiecte bisericesti: corespondență, înființare; inventar cu obiecte deținute	1940	4	
1501	DOMNEȘTI, jud. Putna – Bis. Adormirea Maicii Domnului: corespondență ptr. reparații acoperiș	1921	5	

0	1	2	3	4
1502	DOMNIȚA MARIA, com. Principele Carol, jud. Tulcea – Bis. Sf. Dimitrie („devastată de inamici”), Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionare	1921	7	
1503	DOMNUL TUDOR, com. Rudari, jud. Dolj – Bis. Sf. Ioan Botezătorul, Bis. Sf. Dimitrie și Sf. Gheorghe (Corlatele); chestionare	1921	8	
1504	DOR MĂRUNT, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; referiri la „Crucile lui Răzvan” (vechi de 4 sute de ani), dezgropare și înstrăinare	1921–1923	6	
1505	DOROBANȚU, jud. Constanța – Bis. Sf. Împărați: chestionar	1921	2	
1506	DOROBANȚU, jud. Teleorman – Bis. Sf. Nicolae, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Balta Sărată): chestionare	1921	6	
1507	DOROBANȚU, jud. Tulcea – Bis. Înălțarea Domnului: chestionar	1921	6	
1508	DOROHOI, jud. Dorohoi – Bis. Adormirea Maicii Domnului (Gr. Ghica): chestionar	1921	3	
1509	DOROHOI, jud. Dorohoi – Bis. Sf. Nicolae Domnesc: corespondență; adresă cu descriere lucrări (refacere trotuar, zidărie, tâmplă – 1915), chestionar; dezvelirea bisericii în urma unei furtuni (1921); deviz reparații învelitoare (cu un plan – 1921); cercetare pictură, lucrări de curățire pictură („în mod barbar”) fără aviz CMI (1935); un trăznet deteriorează turlă pantocratorului (1940); atribuirea casei din str. Ștefan cel Mare 61 parohiei; deviz restaurare turlă pantocrator (1946); prădarea bisericii (1947), biserica fusese prădată de trei ori în ultimii 10 ani, cerere instalare gratii la ferestre; semnatari: N. Ghika – Budești, mitropolit Pimen, I. Mihail, H. Teodoru, V. Brătulescu	1915–1947	80	
1510	DOROHOI, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Vârgolici): chestionar; corespondență; devize reparații (1934, 1943, 1945, 1949); semnatari: Șt. Balș, H. Teodoru	1921–1949	41	
1511	DOZEȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe (Fântășești), Bis. Sf. Voievozi (Seciu), Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Dancău), Bis. Sf. Nicolae (Stănculești); Bis. Sf. Voievozi (Popești), Bis. de lemn Sf. Dimitrie (Cuci): chestionare și corespondență	1921–1935	20	
1512	DRAGODANA, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae (distrusă în timpul ocupației germane): chestionar; Bis. de zid (Burduca): corespondență, descriere, stare precară, biserica este închisă din 1908	1921	8	
1513	DRAGOMIREȘTI, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1514	DRAGOMIREȘTI, jud. Tutova – Bis. de lemn Intrarea în Biserică, Bis. de lemn Sf. Voievozi (Siliștea Maiorului): chestionar	1921	5	
1515	DRAGOMIRNA, jud. Suceava – Mănăstirea Dragomirna: corespondență; cercetare și propuneri lucrări restaurare; deviz restaurare ansamblu (1938); printre semnatari: H. Teodoru	1931–1939	11	
1516	DRAGOSLAVELE DE JOS, jud. Muscel – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; norme ptr. reparații; Cruci de piatră cu inscripții sec. XVII și XVIII:			

0	1	2	3	4
	descriere; listă cu obiecte bisericești din Câmpulung aflate în depozitul CMI; Bis. Înălțarea Domnului (Valea Caselor): chestionar; semnatori: H. Teodoru, I. Mihail	1921–1946	18	
1517	DRAGOSLOVENI, com. Soveja, jud. Putna – Mănăstirea Soveja cu Bis. Nașterea Domnului (ctitor: Matei Basarab): chestionar; corespondență; cercetare, pereții nu sunt pictați; deviz reparații curente (1929), deviz restaurare catapeteasmă (1936); deviz și condiții speciale consolidare și reparații biserică (1941); proiect strane și catapeteasmă (cu 3 planșe – 1943); vizita mareșalului I. Antonescu; amânarea lucrărilor de refacere a mănăstirii; deviz restaurare biserică, clopotniță, incintă (cu 1 plan de situație, 3 relevee biserică și clopotniță și 14 planșe proiect de restaurare – 1943); semnatori: I. Mihail, H. Teodoru, V. Moiescu, C. Guran (sculptor CMI), V. Brătulescu	1921–1945	133	
1518	DRAGOȘ VODĂ, jud. Ialomița – Bis. Sf. Împărați, Bis. Sf. Împărați (Soarele): chestionare	1921	4	
1519	DRAJNA DE JOS, jud. Prahova – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, un incendiu afectează biserica (1938); deviz restaurare (cu un plan învelitoare – 1939–1941); Bis. Sf. Ioan (Drajna de Sus), Bis. Sf. Nicolae (Pântești): chestionare; semnatori: H. Teodoru, N. Iorga, Em. Costescu	1921–1941	90	
1520	DRANOVĂȚU, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae (Segarcea); Bis. Sf. Dimitrie (Grădiștea); Bis. Cuvioasa Paraschiva (Izvoru): chestionare	1921	6	
1521	DRĂCȘĂNEI, jud. Teleorman – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: chestionar	1921	3	
1522	DRĂGANU, jud. Argeș – Bis. de lemn: corespondență; deviz reparații (1928); Bis. Duminica Tuturor Sfinților (Dumbrăvești): chestionar	1921–1930	11	
1523	DRĂGĂNEȘTI, jud. Olt – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Peretu): chestionar; corespondență, în timpul reparațiilor biserica se prăbușește, CMI cere darea în judecată a vinovaților; deviz reparații (1927), biserica este „mutilată” în urma reparațiilor; semnatori: Em Costescu, H. Teodoru, N. Iorga	1921–1938	17	
1524	DRĂGĂNEȘTI, jud. Suceava – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar; Bis. de lemn Buna Vestire (Orășteni): chestionar; corespondență, parohul cere demolarea vechii biserici și construirea alteia, mai mare (1937), CMI nu aprobă; deviz reparații (1937); biserica suferă stricăciuni în urma războiului; Bis. de lemn Nașterea Maicii Domnului (Săvești), Bis. de lemn Sf. Voievozi (Șoimărești), Bis. de lemn Sf. Împărați (Tonți): chestionare; printre semnatori: Șt. Balș	1921–1947	23	
1525	DRĂGĂNEȘTI, jud. Tecuci – Bis. Sf. Ștefan: chestionar și corespondență	1921–1935	4	
1526	DRĂGĂNEȘTI, jud. Vlașca – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1527	DRĂGĂȘANI, jud. Vâlcea – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență, CMI consideră biserica fără importanță istorică și arhitecturală; 7 planșe (1924); semnatori: V. Drăghiceanu, N. Iorga	1921–1928	24	
1528	DRĂGĂȘANI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Ilie: chestionar; corespondență; deviz reparații tâmplărie (1934); caiet de sarcini			

0	1	2	3	4
1529	restaurare pictură (1942); deviz restaurare – consolidare (1942); recepție lucrări pictură (1943); semnatari: I. Mihail, H. Teodoru, I. L. Atanasescu DRĂGĂȘANI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Nicolae (Gârdești): chestionar; corespondență; deviz consolid. (cu 4 pl. releveu – 1942); semnatari: I. L. Atanasescu, H. Teodoru	1921–1943 1921–1948	38 29	
1530	DRĂGĂȘANI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Treime (Capu Dealului): corespondență; deviz reconstruire și restaurare	1938	7	
1531	DRĂGEȘTI, com. Bărăști, jud. Vaslui – Bis. de lemn Sf. Gheorghe, Bis. de lemn Sf. Voievozi (Borăști): chestionare	1921	7	
1532	DRĂGHEȘTI, com. Săliștea, jud. Mehedinți – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Săliștea), Bis. de lemn Sf. Gheorghe (Turtoba): chestionare	1921	6	
1533	DRĂGHICENI, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Gheorghe (Grozăvești): chestionare; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Lițeni): chestionar; corespondență; deviz restaurare (1928); semnatari: I. L. Atanasescu, N. Ghika-Budești	1921–1928	24	
1534	DRĂGHICEȘTI, com. Gorgan, jud. Muscel – Bis. de lemn Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Gorgan): chestionare	1921	6	
1535	DRĂGOEȘTI, com. Brădiceni, jud. Gorj – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Brădiceni – Mămăroi): chestionar; Bis. de lemn Intrarea în Biserică (Mongești): chestionar; corespondență, Bis. este ruinată; deviz reparații și consolidare (1936); semnalarea ruinării a trei biserici de lemn din Brădiceni; semnatari: I. L. Atanasescu, mitromolit Nifon	1921–1940	38	
1536	DRĂGOEȘTI, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1537	DRĂGOEȘTI, jud. Olt – Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Drăgoeștii de Jos): chestionar; Bis. Trei Ierarhi (Dăgoeștii de Sus): chestionar; corespondență; deviz reparații (1942)	1921–1942	13	
1538	DRĂGOIASA, com. Păltiniș, jud. Suceava – Bis. de lemn Sf. Voievozi („arsă în timpul războiului”), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Păltiniș): chestionare	1921	4	
1539	DRĂGOTEȘTI, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Argetoieni): chestionare	1921	4	
1540	DRĂGUȘ, jud. Făgăraș – Bis. ortodoxă de lemn: corespondență, stare precară; deviz restaurare; descriere, pictură valoroasă; semnatari: H. Teodoru, V. Literat, Al. Lapedatu	1933	12	
1541	DRĂGUȘENI, jud. Baia (Suceava) – Bis. de lemn Sf. Spiridon: chestionar și corespondență; Bis. de lemn Sf. Voievozi (Drăgușenii Mici): chestionar; corespondență; deviz reparații (1922); Bis. de lemn Sf. Vasile cel Mare (Sârbi): chestionar; semnatari: mitropolit Pimen, V. Drăghiceanu	1921–1937	20	
1542	DRĂGUȘENI, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Sf. Nicolae (Drăgușenii de Sus): chestionar; corespondență, stare precară; deviz restaurare (1930); Bis. Sf. Gheorghe și Sf. Nicolae (Drăgușenii de Jos): chestionar; Bis. de lemn (Ichimeni): corespondență	1921–1938	22	
1543	DRĂGUȘENI, jud. Putna – Bis. Sf. Nicolae și Bis. Sf. Voievozi: chestionare	1921	4	

0	1	2	3	4
1544	DRĂGUȚEȘTI, com. Săpunaru, jud. Argeș – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. de lemn Sf. Îngeri (Săpunaru): chestionare	1921	8	
1545	DRĂGUȚEȘTI, com. Iași, jud. Gorj – Bis. de lemn Nașterea Maicii Domnului, Bis. Schimbarea la Față: chestionare; Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: corespondență, lucrări fără aprobare CMI	1921–1935	12	
1546	DRĂNCENI, jud. Fălciu – Bis. Sf. Spiridon: corespondență; deviz reparații (1946)	1936–1946	9	
1547	DRĂNIC, jud. Dolj – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	
1548	DROCȘANI, jud. Botoșani – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Cerchezeni), Bis. Sf. Voievozi (Stroești): chestionare	1921	8	
1549	DUBOS, jud. Timiș – Bis. de lemn: corespondență, ruinare	1926–1943	4	
1550	DUDESCU, jud. Brăila – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1551	DUDEȘTI, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	7	
1552	DUDEȘTI-CIOPLEA, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Cățelu): chestionar; corespondență; deviz reparații (1929); Bis. este avariată de bombardament (1944); deviz reparații și consolidare (1946); Bis. Sf. Treime (Bobești): corespondență; deviz reparații (1948); semnatori: V. Moiescu, Em. Costescu	1921–1948	47	
1553	DUERAN, jud. Tulcea – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	5	
1554	DUINGI, jud. Constanța – Bis. Sf. Metodie și Chiril, Bis. Sf. Nicolae (Caranasuf): chestionare	1921	4	
1555	DULCEANCA, jud. Teleorman – Bis. Sf. Voievozi: chestionar și corespondență	1921–1925	15	
1556	DULGHERIU, jud. Constanța – Bis. Sf. Împărați: chestionar	1921	3	
1557	DUMBRAVA, jud. Cluj – Bis. de lemn: corespondență, cerere materiale ptr. reparații	1938	2	
1558	DUMBRAVA (Sălcuța), jud. Dolj – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Sf. Împărați (Ploșor): chestionare	1921	6	
1559	DUMBRAVIȚA, jud. Someș – Cetatea Gioagă (ruine): corespondență, tradiția atribuie cetatea lui Ștefan cel Mare; degradări	1934	3	
1560	DUMEȘTI, jud. Iași – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Pogorârea Sf. Duh (Hoisești): chestionare; Bis. Sf. Voievozi: chestionar; deviz reparații (1943)	1921–1943	13	
1561	DUMEȘTI, Jud. Vaslui – Bis. de lemn Sf. Împărați: chestionar; descriere; deviz reparații (1949); Bis. Sf. Treime, Bis. Sf. Nicolae (Țibănești): chestionare	1921–1949	13	
1562	DUNAVEȚUL DE SUS, com. Murighiol, jud. Tulcea – Bis. Acoperământul Maicii Domnului, Bis. Nașterea Maicii Domnului (Dunavățul de Jos), Bis. Sf. Gheorghe (Morughiol): chestionare; Bis. Sf. Voievozi (Părlita): chestionar; corespondență, declarare din rândul monumentelor istorice	1921–1937	14	

0	1	2	3	4
1563	DURĂU, jud. Neamț – Mănăstirea Durău: chestionar; istoric, deviz și caiet de sarcini (tipizat) ptr. reparații curente la biserică și învelitoare clopotniță; semnatarii: H. Teodoru, V. Brătulescu	1921–1942	28	
1564	DUROSTORUM, județ-localități și monumente: Aidemir – Bis. de lemn Sf. Treime Alfatar – Bis. Sf. Treime Babuc – Bis. Sf. Ilie Belica – Bis. Sf. Treime Brăcima – Bis. Sf. Gheorghe Cadichioi – Bis. Sf. Gheorghe Cainargeaua Mare – Bis. Sf. Arhangheli Cainargeaua Mică – Bis. Sf. Treime Calipetrovo – Bis. Sf. Dimitrie Cara Omur – Bis. de lemn Sf. Mihail Caraorman – Bis. Sf. Dumitru Cercovna – Bis. de lemn Sf. Arhangheli Cocina – Bis. Sf. Ilie Cranova – Bis. de lemn Sf. Haralambie Cusin – Bis. Sf. Troiță Denișev – Bis. Sf. Haralambie Doinușlar – Bis. Sf. Dimitrie Garvan – Bis. Sf. Dimitrie Haschioiu – Bis. Sf. Chiril și Metodie Nischioi – Bis. Sf. Mihail Olucli – Bis. de lemn Sf. Gheorghe Pandăclica – Bis. Sf. Arhangheli Popina – Bis. Sf. Gheorghe Srebârna – Bis. de lemn Sf. Mihail Rahova de Jos – chilie de pământ Sarsaular – Bis. Adormirea Maicii Domnului Satu Vechi – Bis. Adormirea Maicii Domnului Siliștra – Bis. Sf. Apostoli Spanțof – Bis. Sf. Paraschiva Turtucaia – Bis. Sf. Nicolae Turtucaia – Capela Sf. Gheorghe Vetren – Bis. Sf. Dimitrie Pentru toate bisericile de mai sus documentația constă în chestionare. Siliștra – Cetate: corespondență, semnalarea degradării ruinelor, instituire pază militară, CMI mulțumește (1933). Siliștra – Muzeu: corespondență, descoperirea unui basorelief din marmură în urma cercetărilor arheologice (cu foto); relatări despre fântâna din Cainargeaua Mică în jurul căreia se găsesc pietre sculptate (cu foto); descriere; cerere de a fi declarată mon. istoric (1938); presupunerea că în localitate s-a născut generalul roman Aetius (sfârșitul sec. IV d. Hr.); semnatari: colonel E. Dumitrescu (prefect județ), P. Papahagi (director liceu Durostor), N. Iorga	1921–1938	132	
1565	EDERILE, jud. Prahova – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	2	
1566	ELISABETA, jud. Roman – Bis. de lemn Sf. Vasile și Bis. Pogorârea Sf. Duh: chestionare	1921	5	
1567	ENĂCHEȘTI, jud. Bacău – Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva, Bis. Sf. Nicolae (Boșoteni), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Prisaca): chestionare	1921	6	
1568	ENGI MAHALE, jud. Constanța – Bis. parohială: chestionar	1921	4	
1569	ENISELIA, jud. Constanța – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	2	

0	1	2	3	4
1570	EPURENI, jud. Tutova – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; Bis. Sf. Gheorghe (Horga): chestionar; descriere; deviz reparații (1935); Bis. Sf. Dimitrie (Bărlălești): chestionar; corespondență; Bis. de lemn Sf. Apostoli (Bursuci): chestionar	1921–1941	23	
1571	EPUREȘTI, jud. Vlașca – Bis. Sf. Nicolae: chestionar și corespondență	1921–1941	3	
1572	ESCHI BABA, jud. Tulcea – Bis. Sf. Metodiu și Chiril: chestionar	1921	5	
1573	ESCU, jud. Someș – Bis. de lemn: corespondență, propunere mutare ptr. construire bis. nouă, CMI aprobă cu condiții; printre semnatari: H. Teodoru	1938–1939	5	
1574	ESECHIOI, jud. Constanța – Bis. Sf. Împărați, Bis. Sf. Dumitru (Garlița): chestionare	1921	4	
1575	FAERICA, jud. Constanța – Bis. Sf. Voievozi (Azizie), Bis. Sf. Gheorghe: chestionare	1921	5	
1576	FARCAȘA, jud. Suceava – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. de lemn Intrarea în Biserică (Stejarul): chestionare; Bis. de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Părâul Pantei): chestionar și corespondență	1921–1922	8	
1577	FATA, jud. Olt – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Dincani): chestionare	1921	4	
1578	FĂCĂENI, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Voievozi (Găița), Bis. Sf. Nicolae (Lăteni): chestionare	1921	7	
1579	FĂGĂRAȘ, jud. Făgăraș – Bis. Sf. Nicolae – Brâncoveanu: corespondență, solicitări restaurare; referiri la Palatul Brâncoveanu din Sâmbăta de Sus (descriere – 1921); deviz consolidare biserică (cu schiță), copii documente (1914–1916) în care se argumentează necesitatea restaurării; oferte restaurare tâmplă, strane și paviment; deviz restaurare pictură (1923); deviz reparații curente (1929); cerere restaurare icoane împărătești; semnatari: V. Drăghiceanu, D. Onciul, N. Ghika-Budești, mitropolitul V. Suciul, Al. Lapedatu, C. Daicoviciu, C. Petrescu-Dragoe, I. Mihail	1919–1936	92	
1580	FĂGĂRAȘ, jud. Făgăraș-Cetate: corespondență; instalare batalion grăniceri în cetate; deviz reparații curente (1937); cerere pictare capelă; executarea unor ferestre în zidul cetății fără aprobare CMI, se cer sancțiuni contra vinovaților (1938); cercetare și propuneri ptr. întreținere și consolidare (1948); semnatari: Min. Apărării Naționale, V. Drăghiceanu, Em. Costescu, N. Iorga, H. Teodoru, I. Mihail, Min. de Interne, Șt. Balș	1926–1949	92	
1581	FĂGĂRAȘ, com. Urumboi, jud. Tulcea – Bis. Sf. Dumitru și Bis. Sf. Voievozi: chestionare	1921	4	
1582	FĂGETEL, jud. Olt – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: chestionar; Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; deviz reparații (1945); Bis. Cuvioasa Paraschiva (Boba), Bis. Sf. Nicolae (Păcală): chestionare	1921–1947	24	
1583	FĂLĂȘTOACA, jud. Vlașca – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1584	FĂLCIU, jud. Fălciu – Bis. de lemn Pogorârea Sf. Duh: corespondență; deviz reparații (1939); distrusă de război	1938–1946	9	
1585	FĂLCIU, jud. Fălciu – Bis. de lemn Sf. Gheorghe: corespondență; deviz reparații	1939	3	

0	1	2	3	4
1586	FĂLCOIU, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență; deviz reparații (1927); caiet de sarcini ptr. restaurare pictură (1940); semnatari: I. L. Atanasescu, N. Ghika-Budești, I. Mihail	1921–1946	40	
1587	FĂLTICENI, jud. Suceava – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; deviz reparații curente (1943); Bis. Sf. Eftimie (capelă a spitalului): corespondență, cerere redeschidere, conducerea spitalului se opune; Bis. Sf. Ilie: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (Fălticeni Vechi): chestionar; Bis. Sf. Gheorghe (Buciumeni): corespondență; Bis. Sf. Haralambie (Bunești): chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Șoldănești); corespondență; deviz reparații (1935); Bis. Sf. Voievozi (Tâmpesți): chestionar; corespondență; deviz reparații și pictare (1937, 1943); semnatari: Șt. Balș, I. Mihail	1921–1943	38	
1588	FĂLTICENI, jud. Suceava – Muzeu Regional: corespondență; pr.-verbal cu întemeietorii muzeului și scopurile lui; un exemplar „Buletinul Muzeului” (nr. 1/1918); listă cu donatori și obiecte donate; preluarea obiectelor găsite în urma săpăturilor de la Bis. catolică Baia; semnatari: Al. Lapedatu, V. Pârvan, V. Ciurea (dir. muzeu), V. Drăghiceanu	1915–1930	44	
1589	FĂRĂU, jud. Alba – Bis. de lemn: cerere materiale pentru reparații	1938	5	
1590	FĂRCAȘELE, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae (Fărcașiu de Sus), Bis. Sf. Nicolae (Fărcașiu de Jos): chestionare	1921	5	
1591	FĂRCAȘEȘTI, jud. Gorj – Bis. de lemn Sf. Dumitru, Bis. de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Peșteana), Bis. de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Broștenița): chestionare; ruină Bis. de lemn Sf. Voievozi (Valea Pârâului): chestionar; corespondență, descriere, propunere demolare și reconstruire	1921–1933	15	
1592	FĂTĂCIUNI, com. Șendrești, jud. Tutova – Bis. Adormirea Maicii Domnului; Bis. Înălțarea Domnului: chestionare; Bis. Pogorârea Sf. Duh și Bis. de lemn Sf. Voievozi (Șendrești): chestionare și corespondență	1921–1925	11	
1593	FĂUREI, com. Budeștii Ghicăi, jud. Neamț – Bis. de lemn Sf. Dumitru, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Tatomirești): chestionare; Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Budeștii Ghicăi): chestionar; corespondență; deviz reparații (1931–1932); semnatari: Șt. Balș, N. Ghika-Budești	1921–1943	20	
1594	FĂUREI, jud. Putna – Bis. Sf. Gheorghe și Bis. Sf. Voievozi (distruse de război): chestionare sumare	1921	2	
1595	FĂUREȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Nicolae, Sf. Ioan Botezătorul, Bis. de lemn: chestionare; corespondență; deviz întreținere și consolidare	1921–1941	30	
1596	FĂUREȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Milești): chestionar; corespondență, descriere; istoric; deviz reparații (1935); semnatari: I. L. Atanasescu, N. Ghika – Budești	1921–1944	16	
1597	FEDELEȘOIU, jud. Argeș – Schitul Fedeleșoiu cu Bis. Schimbarea la Față: corespondență, acoperiș deteriorat de furtună (1920), afectarea picturii; chestionar; degradare tâmplă, ofertă restaurare; deviz reparații acoperiș și clopotniță (1921); deviz reparații și întreținere (1934), caiet de sarcini ptr. restaurare pictură și tâmplă (1935), recepție lucrări (1936); Bis. Sf. Nicolae (Goranu): chestionar; corespondență, stare			

0	1	2	3	4
	precară, descriere, Episcopia cere dărâmarea ruinelor și construirea unei biserici noi, CMI aprobă cu anumite condiții (1933); Bis. Sf. Îngeri (Racoviță): chestionar; semnatarii. Mihail, Șt. Balș, I.D. Trajanescu, P. P. Panaitescu, Al. Referendaru	1920–1936	81	
1598	FELDIOARA, Jud. Cluj – Conac (sec. XVIII): corespondență, descriere; schiță; desen; localnicii cer demolarea, Min. Artelor nu aprobă; semnatari: Uniunea Muzeului Ardelean, Min. de Interne, Min. Artelor	1949	6	
1599	FELEAC, jud. Cluj – Bis. Sf. Paraschiva: corespondență, cerere amplasare troiță cu inscripție care să amintească de Ștefan cel Mare și Sfânt; semnatari: N. Iorga, Gh. Sion (cetățean de onoare al Clujului)	1925–1940	6	
1600	FERBINȚI, jud. Vlașca – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar și corespondență	1921–1928	3	
1601	FEREȘTI, jud. Vaslui – Bis. Adormirea și Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionare	1921	7	
1602	FIERBINȚI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Voievozi: chestionare; corespondență; articol din ziarul „Universul” (21.06.1940); referat cu starea bisericilor din plasa Fierbinți; semnatari: Em. Costescu, V. Brătulescu, P. Antonescu	1921–1941	44	
1603	FILDU de SUS, jud. Turda – Bis. de lemn: corespondență	1933–1934	3	
1604	FILIAȘI, jud. Dolj – Mon. comemorativ Carol I: corespondență, cerere clasare mon. istoric, CMI nu aprobă; Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921–1928	4	
1605	FILIPENI, jud. Bacău – Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva, Bis. de lemn Schimbarea la Față (Lunca), Bis. Sf. Voievozi (Mărăști): chestionare	1921	6	
1606	FILIPEȘTI, jud. Brăila – Bis. Sf. Nicolae: chestionar și corespondență	1921–1925	4	
1607	FILIPEȘTII DE PĂDURE, jud. Prahova – Bis. Trei Ierarhi: corespondență, înlocuire uși tâmplă fără aprobare CMI; deviz restaurare tâmplă (cu schițe) și caiet de sarcini restaurare pictură (1936); recepție lucrări (1937); situație cu lucrări de reparații și întreținere; Bis. Nașterea Maicii Domnului (Siliștea Dealului): corespondență; deviz reparații (1929); semnatari: S. Becu, I. Mihail, P. Molda (pictor restaurator), H. Teodoru, Em. Costescu	1916–1937	51	
1608	FILIPEȘTII DE TÂRG, jud. Prahova – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență, descriere urmări cutremur; deviz restaurare (cu 2 pl. relevu și 3 fotografii – 1942); semnatari: V. Moisescu, H. Teodoru	1921–1942	16	
1609	FILIPEȘTII DE TÂRG, jud. Prahova – Conacul Cantacuzino și Ruinele castelului vechi: corespondență, descriere; date istorice; pl. de situație; propunere clasare mon. istorice; Decrete regale de clasare mon. istorice conacul și ruinele palatului vechi, împreună cu cadrul natural (nr. 208/25.01.1946 și nr. 1384/15.04.1946); nominalizarea proprietarilor; semnatari: Șt. Balș, H. Teodoru, V. Brătulescu, M. Ralea, regele Mihai	1945–1946	35	

0	1	2	3	4
1610	FILITIS, com. Rădulești, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență; deviz și caiet de sarcini consolidare restaurare (cu 2 planuri – 1945); Bis. Adormirea Maicii Domnului (Răsimicea): chestionar	1921–1945	37	
1611	FILIU, jud. Brăila – Bis. Sf. Împărați: chestionar	1921	3	
1612	FINCIU DE SUS, jud. Cluj – Bis. de lemn: corespondență, cerere materiale ptr. reparații	1938	3	
1613	FINTA, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență; zonă arheologică (tumul): corespondență, cerere conservare (cu schiță)	1921–1936	11	
1614	FITIONEȘTI, jud. Putna – Bis. Pogorârea Sf. Duh: chestionar; corespondență, distrusă de cutremur (1940) și furtună (1941); Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență, necesită reparații	1921–1945	27	
1615	FĂNTÂNA BANULUI, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae și Bis. Sf. Nicolae (Moreni): chestionare	1921	8	
1616	FĂNTÂNELE, jud. Dolj – Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva: chestionar; cerere reparații	1921–1933	5	
1617	FĂNTÂNELE, jud. Iași – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestinar	1921	5	
1618	FĂNTÂNELE, jud. Prahova – Bis. Adormirea Maicii Domnului (Mazâli): chestionar; corespondență, stare precară; deviz reparații (1938); ruinare după cutremur (1940); deviz conservare ruine și componente artistice (1942); Bis. Adormirea Maicii Domnului (Ungureni): chestionar; corespondență; deviz rep. învelitoare (cu o planșă – 1923); deviz construire pridvor și reparații curente (1938); deviz și caiet de sarcini reparații după cutremur; caiet de sarcini restaurare pictură (1942); semnatari: H. Teodoru, Șt. Balș, P. Demetrescu, I. Mihail, V. Moiescu, S. Becu	1921–1946	140	
1619	FĂNTÂNELE NEGRE, jud. Mehedinți – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar	1921	4	
1620	FĂRȚANEȘTI, jud. Covurlui – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	2	
1621	FĂSTĂCI, jud. Vaslui – Schitul Făstăci cu Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, deviz reparații (1930); degradări datorate cutremurului (1940); deviz restaurare biserică și clopotniță (1942); deviz consolidare turn clopotniță (1949); Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Bălești): chestionar și corespondență; Bis. de lemn Sf. Nicolae (Cosmești): chestionar; deviz restaurare (1931); semnatari: Șt. Balș, H. Teodoru, V. Moiescu, episcop de Huși (Nifon)	1921–1949	79	file degradate
1622	FLĂMÂNDA, jud. Mehedinți – Bis. Învierea Domnului: chestionar	1921	2	
1623	FLĂMÂNZENI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Atârnați): chestionar; corespondență, descriere; deviz reparații (cu un plan); ofertă pictură din nou; Bis. Sf. Împărați (Buciumeni): chestionar; corespondență; semnatari: P. Demetrescu, I. Mihail	1921–1939	22	
1624	FLĂMÂNZEȘTI, Curtea de Argeș, jud. Argeș – Bis. Sf. Voievozi: chestionar; corespondență, descriere; deviz			

0	1	2	3	4
	restaurare pictură (1923); semnalarea existenței mormântului lui Lecomte Du Nouy în curtea bisericii; deviz reparații curente (1925); semnatori: P. Demetrescu, G. Teodorescu (pictor restaurator)	1921–1925	18	
1625	FLEAȘCA, jud. Brăila – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Sf. Nicolae (Slobozia – Cîreșu): chestionare	1921	9	
1626	FLOREȘTI, jud. Prahova – Conacul „Micul Trianon” și parcul înconjurător: corespondență; Decret regal ptr. clasare mon. istoric (1946); nominalizare proprietar; Bis. Sf. Treime și Nașterea Maicii Domnului: chestionar; semnatori: regele Mihai, M. Ralea, Al. Lapedatu, Șt. Balș	1921–1946	13	
1627	FLOREȘTI, jud. Putna – Bis. Sf. Ilie: chestionar	1921	2	
1628	FLOREȘTI, jud. Putna – Bis. Sf. Voievozi (Gugești): corespondență; chestionar; deviz reparații	1942	11	
1629	FLOREȘTI, jud. Tutova – Bis. Sf. Ilie (a fostei mănăstiri): chestionar, corespondență	1921–1946	7	
1630	FLORICA, jud. Muscel – Bis. de lemn (a lui Horea) din incinta Căminului ptr. patrioți greci: corespondență, Patriarhia propune mutarea bisericii în Dragoslavele, Comitetul ptr. Așezămintele Culturale nu aprobă; instrucțiuni ptr. mutarea bisericilor de lemn (tipizat)	1950	6	
1631	FLORU, jud. Olt – Bis. Sf. Împărați și Sf. Dimitrie: chestionar; corespondență; deviz reparații și eliminare umezeală; Bis. Sf. Împărați (Icoana): chestionar; semnatori: Șt. Balș, H. Teodoru	1921–1944	14	
1632	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Apostoli: chestionar	1921	2	
1633	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Domnească Cuvioasa Paraschiva: chestionar; corespondență, dorința parohiei de a ridica o clădire (școală de cântăreți) lângă biserică (cu un plan de situație și un plan proiect – 1939), CMI nu aprobă; degradări produse de cutremur (1940), primăria dorește dărâmarea turnului clopotniță, CMI nu aprobă (1941), foto după cutremur; deviz consolidare și reparații biserică și clopotniță (1941); semnatori: V. Brătulescu, Șt. Balș, H. Teodoru, V. Moiescu, Primăria Focșani	1921–1941	29+1 foto	
1634	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Donie (Adormirea Maicii Domnului): chestionar; corespondență, cerere reparații; stare precară (1939); deviz restaurare și caiet de sarcini (cu un plan secțiune – 1942); 5 foto (1942), CMI consideră pictura nevaloroasă; semnatori: H. Teodoru, V. Moiescu, I. Mihail, V. Brătulescu	1921–1946	82+5 foto	
1635	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Dumitru; chestionar; corespondență, necesită reparații; devize reparații (1923 și 1936); semnatori: P. Demetrescu, N. Ghika – Budești, H. Teodoru	1921–1936	17	
1636	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Dumitru și Metodie (1910): chestionar	1921	2	
1637	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Gheorghe Nord („din ocol”): chestionar; corespondență; istoric; descriere; deviz reparații (1927); deviz reparații și construire turlă pe naos și pridvor, caiet de sarcini restaurare pictură (1938); descriere după			

0	1	2	3	4
	cutremur; deviz reparații și consolidare biserică, clopotniță, casă parohială (1941–1943); 3 planuri strane; semnatori: S. Becu, H. Teodoru, I. Mihail, V. Moisescu	1921–1943	78	
1638	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Nicolae (Tăbăcari): chestionar	1921	2	
1639	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Nicolae Vechi: chestionar; corespondență; recepție lucrări pictură din nou; printre semnatori: I. Mihail	1921–1929	4	
1640	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Nicolae Nou: chestionar; corespondență; descriere, biserica este ruinată, picturi valoroase; deviz restaurare (cu 3 planuri – fațadă, secțiune, acoperiș – 1943); semnatori: H. Teodoru, V. Moisescu, Primăria Focșani, V. Brătulescu	1921–1943	23	
1641	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: chestionar; corespondență; înființare Comitet ptr. restaurare biserică; descriere; petiție apeluri ptr. restaurare; deviz restaurare (cu 3 pl. releveu – 1943); recepție lucrări (1951); deviz consolidare și întreținere (1951); semnatori: V. Moisescu, Șt. Balș	1921–1951	43	
1642	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Jălăboiu (Adormirea Maicii Domnului): chestionar; corespondență; descriere, modificări numeroase în timp; deviz reparații și extindere (cu 1 pl. clopotniță – 1943); deviz schimbare învelitoare; deviz restaurare pictură; semnatori: H. Teodoru, S. Becu	1921–1945	32	
1643	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Gheorghe (în cimitirul Sudic): chestionar	1921	3	
1644	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Împărați (capelă militară): chestionar	1921	2	
1645	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Mina: chestionar; descriere, corespondență, propunere declasare; 2 planșe – releveu	1921–1942	20	
1646	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Ovidenia din Armeni (Intrarea Maicii Domnului în Biserică): chestionar; stare precară, descriere; deviz reparații (1928) și refacere clopotniță; semnatori: V. Drăghiceanu, S. Becu, N. Ghika-Budești	1921–1928	12	
1647	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Precista (a fostei mănăstiri Adormirea Maicii Domnului): chestionar; nominalizarea ctitorilor; descriere ruine mănăstire; deviz reparații casă parohială (1937); deviz reparații interioare la biserică; controverse privind funcționarea unui depozit de benzină lângă biserică, CMI cere desființarea depozitului; deviz consolidare ziduri de sub turlă (cu 1 schiță – 1938); deviz restaurare pridvor și față de (1939); deviz restaurare după cutremur; deviz restaurare casă parohială; 1 planșă turlă, arcade pridvor; deviz restaurare catapeteasmă (1945); cerere construire cafas în pronaosul bisericii (1950); semnatori: N. Ghika-Budești, Șt. Balș, primăria Focșani (A. Rădulescu), S. Becu, Em. Costescu, H. Teodoru, V. Moisescu	1921–1950	129	
1648	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Profetul Samuil: chestionar; corespondență	1921–1928	5	
1649	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Sf. Spiridon: chestionar; corespondență; deviz reparații și construire clopotniță (1942); semnatori: H. Teodoru, S. Becu	1921–1942	36	

0	1	2	3	4
1650	FOCȘANI, jud. Putna – bis. Stamatinești și Bis. Săpunaru. Bis. Stamatinești: corespondență; ruinată (1922); primăria cere demolarea, CMI nu aprobă; descriere; deviz restaurare (1939). Bis. Săpunaru: corespondență, descriere; deviz restaurare (1939); deviz pictură din nou (1939); semnatari: H. Teodoru, S. Becu, I. Mihail	1921–1942	31	
1651	FOCȘANI, jud. Putna – Bis. Tăbăcari (Sf. Voievozi): chestionar; corespondență; deviz rep. și consolidare după cutremur; semnatari: Em. Costescu, H. Teodoru	1921–1943	18	
1652	FOCȘANI, jud. Putna – Vama veche: corespondență, Min. Comunicațiilor cere demolarea, CMI aprobă cu anumite condiții; 2 planșe – releveu	1941	4	una foto.
1653	FOCURI, jud. Iași – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar:	1921	2	
1654	FOFELDEA, jud. Sibiu – Casa August Treboniu Laurian: corespondență, stare de ruină, cerere reparații	1939	6	
1655	FOIȘORU, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae (ruinată), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Belcinu): chestionare	1921	6	
1656	FOLEȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Trei Ierarhi (Foleștii de Jos): chestionar; corespondență, descriere; devize reparații și întreținere (1927, 1935). Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva (Foleștii de Jos): chestionar; descriere arhitectură și pictură; deviz reparații pictură (1923–1925) Bis. Sf. Apostoli și Sf. Dimitrie (Dosul), Bis. de lemn Sf. Îngeri (Bălțățeni): chestionare; semnatari: Al. Referendaru, I. L. Atanasescu	1921–1943	39	
1657	FOLTEȘTI, jud. Covurlui – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Cuvioasa Paraschiva (Tămăoani): chestionare	1921	6	
1658	FOMETEȘTI, com Ciuperceni, jud. Gorj – Bis. Fometești: chestionar; Bis. de lemn Sf. Vasile (Văianu): chestionar; Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar; Bis. Sf. Vasile (Strâmba): chestionar; descriere; deviz reparații; Bis. Sf. Nicolae (Vâlceana): chestionar	1921–1944	28	
1659	FRANCIUNGI, com. Drăgușeni, jud. Vaslui – Bis. de lemn: chestionar; Bis. Drăgușeni: chestionar	1921	5	
1660	FRASIN, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae (Bălțița): chestionar; deviz reparații; corespondență; descriere arhitectură și pictură; cerere reparații; deviz restaurare după cutremur (cu 2 pl. – fațadă și secțiune – 1942); Bis. Sf. Haralambie: chestionar; semnatari: S. Becu, N. Ghika-Budești, V. Moiescu	1921–1943	48	
1661	FRASIN, jud. Vlașca – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1662	FRATA, jud. Cluj – Bis. de lemn: corespondență, cerere reparații; deviz reparații	1938	9	
1663	FRATOȘTITA, jud. Dolj – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1664	FRĂSINET, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Noua Văcărească): chestionar; corespondență, descoperire piatră cu inscripție	1921–1938	6	
1665	FRĂSINET, jud. Vlașca – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Duminica Tuturor Sfinților (Gălățeni de Sus): chestionare	1921	5	

0	1	2	3	4
1666	FRĂTEȘTI, jud. Vlașca – Bis. Sf. Ecaterina, Bis. Cuvioasa Paraschiva (Daia): chestionare	1921	7	
1667	FRĂȚILEȘTI, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae, Bis. filială Săveni: chestionare	1921	7	
1668	FRECĂȚEI, jud. Tulcea – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1669	FRÂNCEȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Dumitru (Fumurenii): chestionare; Bis. de lemn Sf. Voievozi (Mălăețu): chestionar; corespondență; deviz reparații	1921–1933	16	
1670	FRUMOASA, jud. Teleorman – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Adormirea (Păuleasa): chestionare	1921	7	
1671	FRUMUȘANI, jud. Ilfov – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	3	
1672	FRUMUȘIȚA, jud. Covurlui – Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Împărați: chestionare	1921	5	
1673	FRUNȚIȘENI, jud. Tutova – Bis. Sf. Voievozi, Bis. de lemn Sf. Gheorghe (Dealul Mare): chestionare; Bis. de lemn Sf. Gheorghe (Grăjdieni): chestionar; istoric; deviz consolidare (1938)	1921–1938	12	
1674	FUNDENI – FRUNZĂNEȘTI, jud. Ilfov – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: chestionar; Bis. Sf. Andrei: chestionar; descriere; deviz reparații (1936); semnari: Em. Costescu, H. Teodoru	1921–1936	19	
1675	FULGA de JOS, jud. Prahova – Bis. Sf. Dimitrie, Bis. Sf. Nicolae (Fulga de Sus): chestionare; corespondență	1921–1922	6	
1676	FUMURENI, jud. Vâlcea – Ruine biserică (sec. XVII): corespondență, descriere vestigii; cercetare; degradări ruine produse de localnici; semnari: N. Iorga, V. Brătulescu	1940	6	
1677	FUNDENI, jud. Buzău – Bis. Sf. Dimitrie, Bis. Sf. Nicolae (Zărnești): chestionare	1921	6	
1678	FUNDENI, București – Ruine cetate Matei Basarab: corespondență, distrugerii produse de localnici; oprire lucrări (ce se executau în perimetrul cetății) la insistențele CMI; schiță; cercetare; descriere vestigii; 1 planșă (plan de situație – 1943); semnari: Min. de Interne, N. Iorga, Primăria București	1929–1952	27	
1679	FUNDENI, jud. Tecuci – Bis. Înălțarea Domnului, Bis. Înălțarea Sf. Cruci (Lungaci): chestionare	1921	5	
1680	FURCULEȘTI, jud. Teleorman – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. de lemn (Moșteni): chestionare	1921	6	
1681	FURNICOȘI, jud. Muscel – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: chestionar; corespondență, stare precară; semnalarea unor inscripții încastate în fațadă; deviz reparații (1923); printre semnari: S. Becu	1921–1933	7	
1682	GALAȚI, jud. Covurlui – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar; corespondență; stare precară; deviz reparații (1942); biserica a suferit stricăciuni în timpul Eteriei; afectată de cutremur (1940) și de „schiile bolșevice” (1941); semnari: Șt. Balș, Camera deputaților	1921–1944	16	
1683	GALAȚI, jud. Covurlui – Bis. Precista: chestionar; istoric; descriere arhitectură și pictură; stare precară; deviz reparații (1938); deviz consolidare după cutremur; Bis. Adormirea Maicii			

0	1	2	3	4
	Domnului (Mavromol): chestionar; corespondență, lucrări fără aprobare CMI; deviz reparații interioare (1937); semnatori: Șt. Balș, Em. Costescu, Min. Cultelor, episcop Chesarie	1921-1952	43	
1648	GALAȚI, jud. Covurlui – Bis. Sf. Spiridon: corespondență; deviz rep. întreținere	1921	5	
1685	GALAȚI, jud. Covurlui – Bis. Intrarea în Biserică (Vovidenia): corespondență; Bis. Sf. Voievozi (Metoc): chestionar; Bis. Sf. Spiridon: chestionar; corespondență; cercetare pictură; Bis. Sf. Ioan Botezătorul, Bis. Cuv. Paraschiva, Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Apostoli, Bis. Sf. Ilie, Bis. Sf. Împărați, Bis. Buna Vestire, Bis. Izvoru Maicii Domnului, Bis. Nașterea Maicii Domnului, Bis. Trei Ierarhi, Bis. Sf. Sofia, Bis. Sf. Arhangheli, Bis. Sf. Gheorghe: chestionare; printre semnatori: I. Mihail	1921-1931	70	
1686	GALAȚI, jud. Covurlui – Casa Cuza Vodă, str. Cuza Vodă, nr. 64: CMI cere primăriei să-i dea o destinație culturală; descrierea stării de degradare; Bustul lui Cuza: corespondență, propunere de a fi mutat în fața Muzeului; semnatori: V. Drăghiceanu, Cam. Deputați	1921-1951	13	
1687	GALAȚI, jud. Covurlui – Muzeu eparhial: corespondență, amenajare muzeu în Seminarul teologic Sf. Andrei; CMI cere inventarul obiectelor; referiri la obiecte găsite la Barboși; semnatori: D. Onciul, V. Drăghiceanu, episcop Nifon	1919-1939	11	
1688	GALBENI, jud. Roman – Bis. Sf. Dimitrie, Bis. de lemn (Bucium): chestionare	1921	5	
1689	GALDA DE JOS, jud. Alba – Bis. de lemn: Proiect de lege ptr. exproprierea bisericii (proprietatea baronului A. Kemeny); corespondență; deviz restaurare acoperiș (1929); semnatori: Camera Deputaților, H. Teodoru	1929-1940	20	
1690	GALICEA, jud. Ag. – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Sf. Apostoli a fostului schit Flămânda: chestionar; corespondență; descriere; deviz reparații biserică și clopotniță (1923-1927); cercetare; deviz reparații și întreținere (1938); deviz reparații după cutremur; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Teiu): chestionar; corespondență, degradări după cutremur; condiții speciale ptr. reparații; semnatori: Al. Referendaru, D. Onciul, P.P. Panaitescu, P. Demetrescu, Em. Costescu	1921-1943	77	
1691	GALICEA MARE, jud. Dolj – Bis. Sf. Gheorghe și Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	2	
1692	GALICIUICA, jud. Dolj – Bis. Izvorul Tămăduirii: chestionar	1921	3	
1693	GARGALÂC, jud. Constanța – Bis. Sf. Împărați: chestionar	1921	3	
1694	GARNAVIȚA, com. Presna, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Ștefan. Bis. Sf. Nicolae (Costești), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Presna): chestionare și corespondență	1921-1943	10	file degradate
1695	GARVÂN, jud. Tulcea – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	5	
1696	GARVÂN, jud. Tulcea – Cetatea Dinogeția: corespondență, degradări produse de localnici; găsirea unor monede și vase; se cere Jandarmeriei paza cetății; semnatori: H. Teodoru, V. Drăghiceanu, Min. de Interne	1936	2	
1697	GĂEȘTI, jud. Dâmbovița – Bis. Nașterea Sf. Ioan Botezătorul, Bis. Sf. Treime, Bis. Sf. Nicolae (Boanga), Bis. Sf. Ilie:			

0	1	2	3	4
	chestionare; Bis. Intrarea în Biserică (Cioflec): chestionar; corespondență, stare (ruinată), descriere; deviz reparații (1923); primăria locală cere demolarea; 2 planșe; semnatori: P. Demetrescu, G. Balș, H. Teodoru, Academia Română (președinte, Al. Lapedatu)	1921–1943	42	
1698	GĂGENI – VINTILEANCA, jud. Buzău – Bis. Sf. Dumitru, Bis. Sf. Voievozi (Săhăteni): chestionar	1921	8	
1699	GĂICEANA, jud. Tecuci – Bis. Cuvioasa Paraschiva (Huțu), Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Recea), Bis. Sf. Treime: chestionare	1921	12	
1700	GĂNEȘTI, com. Hulubești, jud. Dâmbovița – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Adormirea Maicii Domului (Hulubești): chestionare	1921	8	
1701	GĂISENI, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae a fostului schit: chestionar; corespondență; deviz restaurare după cutremur; parohia dorește dărâmarea bisericii și construirea alteia noi; deviz restaurare biserică, clopotniță și fostele chilii (1945): 4 planșe (fațade, secțiune, plan); semnatori: V. Moiescu, H. Teodoru	1921–1949	79	
1702	GĂLBINAȘI, jud. Ilfov – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Împărați (Lamotești): chestionare	1921	4	
1703	GĂLEȚENI, jud. Vlașca – Bis. Duminica Tuturor Sfinților, Bis. Sf. Împărați (Șoricești): chestionare	1921	7	
1704	GĂLPĂIA, jud. Sălaj – Bis. veche de lemn: corespondență, cerere materiale ptr. reparații acoperiș; deviz reparații (1938); parohia vinde biserica Veturiei O. Goga pentru a fi mutată la Ciucea	1937–1939	22	
1705	GĂNEASA, jud. Romanai – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1706	GĂNEȘTI, jud. Covurlui – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1707	GĂNEȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Risipiți), Bis. de lemn Sf. Dumitru (Contea): chestionare	1921	5	
1708	GĂRĂGĂU, jud. Teleorman – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, cerere pictare	1921–1925	3	
1709	GĂRDEȘTI, jud. Teleorman – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1710	GĂSTEȘTI, jud. Vlașca – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	2	
1711	GĂȘTENI, jud. Roman – Bis. Sf. Nicolae: corespondență, stare ruină, Episcopia cere dărâmarea	1928	1	
1712	GĂUJANI, jud. Vlașca – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Cuvioasa Paraschiva (Pietriș): chestionare	1921	5	
1713	GĂURENI, jud. Iași – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe (Iacobeni), Bis. Sf. Nicolae (Epurenii): chestionare; Bis. Sf. Voievozi (Borșa): chestionar; corespondență	1921–1940	9	

0	1	2	3	4
1714	GĂURICIU, com. Smârdioasa, jud. Teleorman – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Voievozi (Smârdioasa): chestionar; corespondență, descriere; deviz consolidare (1941)	1921–1941	17	
1715	GĂURILE, jud. Putna – Bis. parohială: corespondență	1921	8	
1716	GĂVANA, jud. Argeș – Bis. Duminica Tuturor Sfinților: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (Meculești): corespondență; deviz restaurare (1942); Bis. de lemn Sf. Dumitru: corespondență	1921–1943	28	
1717	GĂVĂNEȘTI, jud. Buzău – Bis. Sf. Nicolae: corespondență; deviz pictură din nou și reparații pictură veche; prezentare text inscripție; deviz reparații curente (1942); semnatari: I. Mihail, H. Teodoru	1921–1944	17	
1718	GĂVĂNEȘTI, com. Cornești, jud. Gorj – Bis. de lemn Sf. Ioan Gură de Aur, Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Copăceni), Bis. Tuturor Sfinților (Tălpășești): chestionare	1921	17	
1719	GĂVĂNEȘTI, jud. Romanați – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; *Bis. Sf. Nicolae (Broșteni): chestionar; corespondență; deviz reparații curente	1921–1931	12	
1720	GEACA, jud. Cluj – Biserica veche de lemn: corespondență, deține pictură interioară și icoane pe sticlă, necesită reparații; deviz reparații (1943); referiri la Biserica de lemn din Văleni, jud. Satu Mare (părăsită și neîntreținută)	1939–1950	30	
1721	GEAMĂNA, jud. Argeș – Bis. Înălțarea Domnului: corespondență, descriere; deviz reparații (1931)	1927–1931	9	
1722	GEAMĂNU, com. Prund, jud. Argeș – Bis. Înălțarea Domnului: descriere; Bis. Sf. Spiridon: chestionar	1921	7	
1723	GEMENE, jud. Dâmbovița – Bis. Duminica Tuturor Sfinților (Brătulești), Bis. Sf. Nicolae (Capu Coastei), Bis. de lemn (Oncești), Bis. Tuturor Sfinților (Oncești): chestionare și corespondență	1921–1937	18	
1724	GEMENI, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență	1921–1927	7	
1725	GEOAGIU, jud. Hunedoara – Băile romane: descoperirea unor sculpturi de zeiță romane în urma cercetărilor arheologice (1939); corespondență; prezentare text inscripție găsită în vestigi; referiri la biserica reformată; semnatari: V. Brătulescu, C. Daicoviciu	1939–1942	9	
1726	GEOAGIU DE SUS, jud. Alba – Bis. Intrarea în Biserică a fostei mănăstiri: corespondență, stare precară; deviz consolidare și lucrări de întreținere (1943); Mitropolia unită Blaj cere insistent restaurarea bisericii, ajunsă aproape ruină (1948); semnatari: C. Daicoviciu, H. Teodoru, V. Moiescu	1941–1948	46	
1727	GEOROCU, jud. Dolj – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Sf. Trei Ierarhi, (Puțurile), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Puțurile): chestionare	1921	11	
1728	GEOSENI, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Nașterea Maicii Domnului (Chetriș): corespondență; deviz reparații (1925–1927); deviz reparații (1937); Bis. Nașterea Maicii Domnului (Tamași): chestionar; coresp.	1921–1944	29	
1729	GEOSENI, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi: corespondență, necesitate reparații	1935–1938	6	

0	1	2	3	4
1730	GHEBOAIA, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Dimitrie: chestionar	1921	2	
1731	GHEBOENI, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1732	GHELMEZOAIA, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Sf. Ilie, Bis. Sf. Gheorghe (Garnița): chestionare	1921	6	
1733	GHERĂSENI, jud. Buzău – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	
1734	GHERĂEȘTI, jud. Roman – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	2	
1735	GHERCEȘTI, jud. Dolj – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Înălțarea Domnului (Gârlești): chestionare	1921	6	
1736	GHERGANI, jud. Dâmbovița – Conacul I. Ghica: corespondență, descriere; prezentare activitate politică a lui I. Ghica; cerere conservare; solicitare clasare mon. istoric, CMI nu aprobă; Bis. Nașterea Maicii Domnului (Colacu), Bis. Sf. Treime (Gămănești), Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Ghergani), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Mavrodin): chestionare	1921–1948	19	
1737	GHERGHIȚA, jud. Prahova – Bis. Domnească Sf. Prosopie: chestionar; corespondență, descriere, date istorice (ctitor, Matei Basarab); deviz reparații (cu un plan – 1939); Bis. Sf. Dumitru: chestionar; corespondență; deviz rep. și consolidare după cutremur; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Mugureni): chestionar	1921–1941	49	
1738	GHERMĂNEȘTI, jud. Ilfov – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Ciofliceni): chestionare	1921	8	
1739	GHERNIGIC, jud. Constanța – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	2	
1740	GHICA ION, jud. Ialomița – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	4	
1741	GHICANI, jud. Tutova – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Nicolae (Ibănești): chestionare	1921	6	
1742	GHIDICIU, jud. Dolj – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	
1743	GHIDIGENI, jud. Tutova – Bis. Sf. Împărați: chestionar; corespondență, se cere construirea unei clopotnițe; printre semnatori: H. Teodoru	1921–1929	9	
1744	GHIGHIU, jud. Prahova – Mănăstirea Ghighiu: corespondență, degradare clădiri incintă; chestionar ptr. Bis. Sf. Lazăr (din cimitir); recepție lucrări reparații acoperiș (1931); deviz reparații după cutremur la Bis. Sf. Lazăr; situație definitivă cu reparațiile necesare la Bis. mare, clopotniță, stăreție, Bis. mică (Sf. Lazăr); semnatori: S. Becu, Șt. Balș, Em. Costescu, mitropolit veniamin	1928–1943	36	
1745	GHILĂVEȘTI, jud. Tecuci – Bis. de lemn: corespondență, necesită materiale ptr. reparații	1938	3	
1746	GHIMPAȚI, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (Hotărani): chestionar; corespondență, se cere ajutor ptr. împiedicarea năruirii bisericii; deviz consolid. și restaurare (1942)	1921–1942	14	

0	1	2	3	4
1747	GHIMPEȚENI, jud. Teleorman – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	2	
1748	GHINDĂOANI, jud. Neamț– Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	5	
1749	GHINDENI, jud. Dolj – Bis. Dumitru și Sf. Gheorghe: corespondență, cerere ajutor ptr. reparații	1921–1930	4	
1750	GHINEȘTI, jud. Dâmbovița – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	
1751	GHIORANI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Voievozi: chestionar, coresp.; Bis. Sf. Voievozi (Poienari), Bis. Sf. Nicolae: chestionare și corespondență	1921	9	
1752	GHIRODA, jud. Timiș – Bis. veche: corespondență, se cere demolare și reconstruire bis. mai mare; descriere, stare precară, CMI aprobă reconstruirea cu condiția de a se păstra clopotnița; semnatori: N. Ghika – Budești, V. Drăghiceanu	1935	18	
1753	GHISĂLANI, jud. Olt – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	2	
1754	GHIURCUȚA, jud. Cluj – Bis. de lemn: corespondență, cerere materiale ptr. reparații; descriere degradare; deviz reparații (1938)	1938	5	
1755	GHIZDĂNEȘTI, jud. Constanța – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar	1921	1	
1756	GIGHERA, jud. Dolj – Bis. Sf. Dumitru: chestionar	1921	2	
1757	GIOSENI, jud. Bacău – Bis. Nașterea Maicii Domnului: chestionar; corespondență, cerere reparații; ofertă deviz ptr. reparare biserică	1921–1929	10	
1758	GIROV, jud. Neamț – Bis. Sf. Nicolae, Bis. de lemn Nașterea Domnului (Dănești), Bis. de lemn (Botăști), Bis. de lemn Sf. Voievozi (Girov): chestionare	1921	8	
1759	GIUBEGA, jud. Dolj – Bis. Sf. Dumitru: chestonar	1921	5	
1760	GIULEȘTI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Izvorul Tămăduirii (Roșu): chestionare	1921	5	
1761	GIULEȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Voievozi (Rusănești): chestionar; corespondență, descriere; deviz reparații (1924); Bis. Sf. Voievozi (Omoricea), Bis. Sf. Nicolae (Rusănești): chestionare	1921–1924	19	
1762	GIURCANI, jud. Fălciu – Bis. Sf. Voievozi (Rigălia): corespondență, necesită reparații	1921–1922	5	
1763	GIURGEANA, jud. Tecuci – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Sf. Nicolae (Lihacea), Bis. Sf. Nicolae (Sârbi): chestionare	1921	9	
1764	GIURGENI, jud. Ialomița – Bis. de lemn Sf. Împărați: chestionar	1921	2	
1765	GIURGEȘTI, jud. Fălciu – Bis. Sf. Voievozi: corespondență; deviz reparații	1937	3	
1766	GIURGIȚA, jud. Dolj – Bis. Sf. Dumitru, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Curmătura), Bis. Sf. Voievozi (Portărești): chestionare	1921	11	

0	1	2	3	4
1767	GIURGIU, jud. Vlașca – Ruine paraclis din curtea bisericii Adormirea Maicii Domnului: corespondență, paraclisul a fost dărâmat în 1845; descriere ruine; ridicarea unei „cămăruțe” pe locul fostului altar; lucrări necesare ptr. păstrarea vestigiilor (cu 2 planuri – 1942); Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Haralambie, Bis. Sf. Treime – Smârda: chestionare; semnatari: V. Moisescu, H. Teodoru	1921–1942	18	
1768	GIURGIU, jud. Vlașca – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență; date istorice; recuperarea unui clopot donat de țarul Nicolae; deviz restaurare turn clopotniță (cu 2 planșe – 1939); recepție lucrări; acte financiar-contabile; deviz lucrări de întreținere și reparații pictură (1942); biserica este avariata de bombardament (1944); descriere; deviz restaurare și refacere în stil bizantin (cu 6 planșe – 1945); semnatari: H. Teodoru, Primăria Giurgiu, N. Iorga, P. Antonescu	1921–1945	76	
1769	GIURGIU, jud. Vlașca – Cetatea din insulă: corespondență; descriere; date istorice; schiță; 8 foto; semnatari: P. Demetrescu, V. Drăghiceanu, H. Teodoru	1923–1936	10	
1770	GIURGIU, jud. Vlașca – Turnul cu ceas: corespondență, descriere; degradare, cerere reparații; deviz restaurare (1934); recepție lucrări; inscripție (text) propusă a fi încastrată pe turn; semnatari: H. Teodoru, Primăria Giurgiu, P. Demetrescu, Min.de Interne	1922–1935	53	
1771	GIURGIUVENI, jud. Argeș – Bis. Sf. Dumitru, Bis. Buna Vestire (Vătășești): chestionare	1921	10	
1772	GIUVĂRĂȘTI, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1773	GÂDINȚI, jud. Roman – Cetatea „nouă” (Smedorova): corespondență; descriere ruine; legende despre cetate și Ștefan cel Mare; CMI cere exproprierea terenului ptr. conservarea cetății; date istorice; schiță; semnalarea distrugerilor; referiri la găsirea unor monede romane la Costești, jud. Baia; semnatari: Prefectura Roman, H. Teodoru, V. Brătulescu, Min. de Interne	1938–1948	20	
1774	GÂDINȚI, jud. Roman – Bis. Sf. Dumitru: chestionar; cercetare; descriere; deviz consolidare și reparații; Bis. de lemn (Pâncești): chestionar; semnatari: Șt. Balș, I. Mihail	1921–1947	17	
1775	GÂLDĂU, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1776	GÂLGĂU, jud. Someș – Bis. de lemn: corespondență, cerere mutare la Breaza (Prahova); CMI aprobă; semnatari: V. Brătulescu, Centrul de îndrumare „Straja Țării”	1939	2	
1777	GÂLTOFANI, com. Bălcești, jud. Argeș – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență, stare precară, descriere, ctitorită de familia Bălcescu; deviz reparații (1938); biserica este „mutilată”; semnatari: Em. Costescu, V. Brătulescu	1921–1940	40	
1778	GÂNGIOVA, jud. Dolj – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență, se aprobă demolarea, biserica nefiind mon. istoric	1921–1943	6	
1779	GÂRBEȘTI, com. Țibana, jud. Vaslui – Bis. Sf. Împărați, Bis. Sf. Adormire (Palanca): chestionare; Bis. de lemn Sf. Voievozi (Mironeasa): chestionar; descriere; deviz reparații și construire clopotniță (1923); semnatari: V. Ursăcescu, N. Ghika-Budești	1921–1924	20	

0	1	2	3	4
1780	GÂRLICIU, jud. Constanța – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1781	GÂRBOV, jud. Gorj – Bis. Nașterea Maicii Domnului, Bis. de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Valea Vii): chestionar; Bis. de lemn Sf. Nicolae (Murgești): chestionar; corespondență	1921–1938	12	
1782	GÂRBOVĂȚU DE SUS jud. Mehedinți – Bis. de lemn Sf. Toma: chestionar; Bis de lemn Adormirea Maicii Domnului (Pârvuești): chestionar; corespondență, stare de ruină; 3 foto	1921–1946	9	
1783	GÂRBOVI, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1784	GÂRCENI, jud. Vaslui – Bis de lemn Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, descriere; deviz reparații (1936); Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Trohan): chestionar; descriere; deviz reparații (1938); Bis. de lemn (Racova): chestionar; semnatori: Șt. Balș, I. D. Trajanescu	1921–1940	40	
1785	GÂRCENI, jud. Vaslui – Bis. de lemn Sf. Voievozi a fostului schit Mălinești: chestionar; descriere; schițe; deviz reparații (1928); schitul a fost părăsit în 1928; deviz reparații clădiri incintă (1941); semnatori: H. Teodoru, V. Drăghiceanu	1921–1941	22	
1786	GÂRCOV, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Nicolae (Siliștoara): chestionare	1921	4	
1787	GÂRLA MARE, jud. Mehedinți – Bis. Pogorârea Sf. Duh: chestionar	1921	3	
1788	GÂRLENI, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Nașterea Maicii Domnului (Racila), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Lespezi): chestionare	1921	9	
1789	GÂȘTEȘTI, jud. Ilfov – Troiță: corespondență	1938	2	
1790	GÂȘTENI, com. Rădăciuni, jud. Bacău – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	9	
1791	GÂȘTEȘTI, jud. Suceava – Bis. parohială: chestionar	1921	2	
1792	GLAVACIOC, jud. Vlașca – Mănăstirea Glavacioc cu Bis. Buna Vestire: corespondență, stare precară; deviz reparații curente (1936); recepție lucrări (1937), schiță acoperiș; deviz împrejmuire (1939); deviz restaurare biserică și clopotniță, execuție pridvor nou (1939–1940); descriere avarii după cutremur; deviz restaurare biserică și clopotniță (1942); Ministerul Înzeestrării Armatei contribuie cu materiale ptr. restaurare, lucrările de restaurare încep în 1946; Parohia solicită retrocedarea zonei heleșteului unde se găseau vechile cuptoare (amintite și de istoriograful Paul din Alep în sec. XVI); descriere ansamblu și lucrări efectuate de-a lungul timpului; semnatori: V. Drăghiceanu, H. Teodoru, Em. Costescu, P. Antonescu, Al. Lapedatu, Șt. Balș, V. Brătulescu	1928–1951	295	unele file degradate
1793	GLĂVANI, jud. Gorj – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar	1921	4	
1794	GLĂVĂNEȘTI, jud. Tecuci – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență; deviz reparații și pictare (1937); descriere; deviz consolidare și reparații (cu 2 planuri – 1941); semnatori: Șt. Balș, I. Mihail	1921–1944	50	
1795	GLĂVĂNEȘTII VECHI, com Andrieșeni, jud. Iași – Bis. Adormirea, Bis. Sf. Nicolae (Andrieșeni), Bis. Sf. Împărați (Șoldana): chestionare și corespondență	1921–1944	10	

0	1	2	3	4
1796	GLĂVILE, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Voievozi (Aninoasa); Bis. Cuvioasa Paraschiva (Olteanca), Bis. de lemn Sf. Îngeri (Olteanca), Bis. Sf. Nicolae (Olteanca), Bis. Sf. Dimitrie (Jaroștea): chestionare	1921	10	
1797	GLIGANU, jud. Argeș – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	5	
1798	GLĂMBOCU, com. Bascov, jud. Argeș – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; descriere, date istorice; prezentare lucrări executate	1921–1949	6	
1799	GLĂMBOCOL, jud. Muscel – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1800	GLODEANU SĂRAT, jud. Buzău – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	3	
1801	GLODEANU SILIȘTEA, jud. Buzău – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Nicolae (Cotorea): chestionare	1921	6	
1802	GLODENI, jud. Dâmbovița – Bis. filială (1868), Bis. Sf. Ilie, Bis. Sf. Nicolae (Lăculețe): chestionare	1921	7	
1803	GLODU, com. Livezile, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Vărăți): chestionar; corespondență; deviz reparații și consolidare (cu 4 planșe – 1944)	1921–1944	27	
1804	GODEANU, jud. Mehedinți – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Dumitru (Păunești): chestionare și corespondență	1921–1943	9	
1805	GODENI, jud. Dolj – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar și corespondență	1921–1929	10	
1806	GODENI, jud. Muscel – Bis. Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	2	
1807	GODINEȘTI, jud. Tecuci – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Sf. Nicolae (Țigănești), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Poeni); chestionare; Bis. Sf. Voievozi (Medeleni): chestionar; corespondență; deviz reparații (1940); Bis. Sf. Nicolae (Valea Salcie): chestionar; deviz rep.	1921–1942	27	
1808	GOEȘTI, com. Vidra, jud. Cluj – Bis. de lemn: descriere; deviz reparații	1951	12	
1809	GOGEȘTI, jud. Putna – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului a fostului schit: chestionar	1921	2	
1810	GOGOȘARI, jud. Vlașca – Bis. de lemn Sf. Dimitrie și Bis. Sf. Treime: chestionare	1921	4	
1811	GOGOȘU, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae (Gogoșița), Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionare	1921	8	
1812	GOGOȘU, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Dumitru: chestionar	1921	3	
1813	GOHOR, jud. Tecuci – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. Sf. Îngeri (Didița): chestionare	1921	5	
1814	GOICEA, jud. Dolj – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionare	1921	8	
1815	GOIDEȘTI, jud. Buzău – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Fundata): chestionare	1921	7	
1816	GOIUȘA, jud. Bacău – Bis. de lemn Sf. Dimitrie, Bis. Sf. Împărați (Agăși), Bis. Schimbarea la Față (Suliță): chestionare	1921	12	

0	1	2	3	4
1817	GOLANI, jud. Roman – Bis. Sf. Împărați, Bis. Sf. Ioan Gură de Aur (Averești), Bis. de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Izvor): chestionare	1921	7	
1818	GOLĂEȘTI, jud. Iași – Bis. de lemn Sf. Împărați, Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului, Bis. de lemn (Petrești), Bis. de lemn Pogorârea Sf. Duh (Medeleni), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Lăzăreni); Bis. de lemn Sf. Împărați (Cilibi), Bis. Sf. Nicolae (Cilibi): chestionare și corespondență	1921–1930	13	
1819	GOLEȘTI, jud. Muscel – Bis. Sf. Treime: chestionar; corespondență; date istorice; cerere reparații; deviz reparații clopotniță (1920); oferte ptr. restaurare tâmplă; program de lucrări ale Atelierului de reparații CMI (1925); restaurarea tâmplei este făcută în cadrul atelierului CMI; deviz supraînălțare clopotniță (1939); deviz consolidare și restaurare clopotniță (1946); deviz reparații acoperiș, zidărie interioară și pictură (1950); 13 planșe-proiect ptr. turlă clopotniță (1946); semnatari: I. D. Traianescu, N. Ghika-Budești, P. Demetrescu, V. Drăghiceanu, A. Verona, H. Teodoru, V. Moisescu; P. Antonescu, Șt. Balș, A. Scheletti	1915–1950	168	
1820	GOLEȘTI, jud. Mușcel – Conacul Golești: corespondență; decret regal ptr. clasare mon. istoric (1936); descriere; conacul este expropriat și trecut în patrimoniul statului; date istorice; referiri la devastările făcute de legionari; nominalizare proprietari; act de donație a conacului și a parcului către Administrația Casei Bisericii (1910); dorința înființării unui orfelinat ptr. copii orfani din război și un muzeu (1942); cercetare; deviz și condiții speciale ptr. restaurare; ordine de șantier; 23 planșe ptr. casele anexe și detalii (1942); semnatari: N. Iorga, H. Teodoru, Paul D. Goma (rezident regal), Min. de Interne, Em. Costescu, V. Brătulescu, Al. Lapedatu, Min. Apărării Naționale, C. Daicovicu	1910–1948	168	
1821	GOLEȘTII BADII, jud. Mușcel – Bis. Sf. Visarion și Cuvioasa Parachiva: chestionar; corespondență, descriere; deviz reparații (1925); deviz consolidare și reparații (1938); Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; semnatari: P. Demetrescu, N. Ghika-Budești	1921–1938	22	
1822	GOLFINU, jud. Romanați – Bis. Sf. Ioan Botezătorul, Bis. Sf. Nicolae (Vlașca): chestionare și corespondență	1921–1938	10	
1823	GORDĂNEASA, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Treime, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Ponoarele): chestionare	1921	5	
1824	GORGOTA, jud. Dâmbovița – Mănăstirea Gorgota cu Bis. Schimbarea la Față: chestionar; corespondență, descriere degradare; deviz consolidare și reparații la biserică (1941); cerere dărâmare ruine chilii, Comitetul ptr. Așezămintele Culturale cere cercetare și relevee; schiță; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Râsvadul de Jos), Bis. Sf. Nicolae (Râsvadul de Sus): chestionare; semnatari: Em. Costescu, H. Teodoru	1921–1952	30	
1825	GORGOTA, jud. Prahova – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar și corespondență	1921–1941	7	
1826	GORNENȚI, jud. Mehedinți – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. Sf. Nicolae (Molarișca): chestionare	1921	8	
1827	GORNEȚ, jud. Prahova – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Cuib), Bis. de lemn Sf. Dimitrie (Nucet): chestionare	1921	8	

0	1	2	3	4
1828	GOROVEI, jud. Dorohoi – Mănăstirea Gorovei: chestionar; inventar cu patrimoniul deținut; degradări produse de furtună (1938); deviz reparații acoperiș biserica mare (1938); semnatori: N. Ghika-Budești, N. Iorga	1921–1941	18	
1829	GORUNEȘTI, jud. Vâlcea – Bis. Intrarea în Biserică: chestionar; corespondență, descriere; deviz lucrări întreținere și restaurare (1934)	1921–1938	12	
1830	GORUNEȘTI, jud. Vâlcea – Bis. de lemn Sf. Arhangheli, Bis. Cuvioasa Paraschiva (Bărcănești), Bis. Intrarea în Biserică (Boghea), Bis. de lemn Sf. Voievozi (Oculești), Bis. Sf. Voievozi (Meeni): chestionare	1921	12	
1831	GORUNI, jud. Iași – Biserică: o planșă turn clopotniță		1	
1832	GOSTINU, jud. Vlașca – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1833	GOVORA, jud. Vâlcea – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, necesită reparații, descriere; deviz reparații (1925)	1921–1925	19	
1834	GOVORA, jud. Vâlcea – Mănăstirea Govora cu Biserica Adormirea Maicii Domnului: corespondență, cerere materiale ptr. reparații chilii sud; situație cu lucrări la chilii (1920); prezentare inscripții clopote; chestionar; recepție lucrări (1922); deviz reparații învelitoare clopotniță (1922); deviz reparații curente la clădiri anexe (1922); descriere degradări; oferte ptr. construire clopote; deviz consolidare zid incintă (1923); deviz lucrări întreținere la biserică și stăreție (1930); deviz refacere învelitori chilii nord (1934); recepție lucrări stăreție (1940); acte financiar-contabile; descriere degradări după cutremur; deviz consolidare biserică și clopotniță (1941–1942); lucrări la stăreție fără aprobare CMI; deviz refacere pavaj curte și balcon chilii (1941); 5 planșe chilii; recepție lucrări (1943); deviz reparații vechea trapeză, împrejmuire, clopotniță (1943); deviz reparații turn clopotniță (1945–1946); semnatori: N. Ghika-Budești, V. Drăghiceanu, I. Trajanescu, Al. Referendaru, I. L. Atanasescu, H. Teodoru, episcop Nifon Craioveanu, N. Iorga, P. Antonescu, Em. Costescu, V. Brătulescu	1920–1947	269	unele file degradate
1835	GRABICINA, jud. Buzău – Bis. de lemn Sf. Voievozi și Bis. de lemn Intrarea în Biserică: chestionare	1921	6	
1836	GRATIA, jud. Vlașca – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; deviz reparații (1930); Bis. Sf. Dimitrie (Fărcășeanca), Bis. Sf. Gheorghe (Drăghinești): chestionare	1921–1930	15	
1837	GRĂDINARI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Fălcoianca): chestionar; descriere pictură și reparații necesare; deviz reparații și restaurare pictură (1922); semnatori: I. Mihail, N. Ghika-Budești	1921–1922	16	
1838	GRĂDINILE, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Adormirii Maicii Domnului (Plăviceanca): chestionare	1921	4	
1839	GRĂDIȘTEA, com. Mareș, jud. Argeș – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Mareș): chestionare	1921	7	
1840	GRĂDIȘTEA, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Împărați, Bis. Sf. Nicolae (Tina), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Diaconești): chestionare	1921	8	

0	1	2	3	4
1841	GRĂDIȘTEA, jud. Vlașca – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; deviz reparații (1941); deviz și caiet de sarcini restaurare pictură; semnatori: I. Mihail, H. Teodoru	1921–1943	22	
1842	GRĂDIȘTEA MĂXINENI, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; deviz restaurare (1933); recepție lucrări (1933); schițe; deviz restaurare și construire turle clopotniță (1939); descriere degradări după cutremur; devize consolidare și restaurare (1942–1945); 2 foto (1943); Bis. Sf. Treime (Grecii de Sus): chestionar; semnatori: H. Teodoru, Patriarhul Veniamin, Em. Costescu, V. Brătulescu	1921–1945	187	
1843	GRECII DE MIJLOC, jud. Ilfov – Bis. Adormirea Maicii Domnului (Scuipici): corespondență, cerere reparații; recepție lucrări (1933); descriere; deviz reparații (1935); semnatori: H. Teodoru, S. Becu	1933–1940	8	
1844	GRĂJDENI, jud. Tutova – Mănăstirea Grăjdeni: corespondență	1950	3	
1845	GRĂMEȘTI, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. Sf. Nicolae (Verpalea): chestionare; Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Rudești): chestionar; corespondență; deviz restaurare (1934); parohia cere demolarea bisericii și construirea uneia mai mare, CMI propune restaurarea; semnatori: Șt. Balș, N. Ghika-Budești	1921–1938	21	
1846	GRĂMEȘTI, com. Costești, jud. Vâlcea – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; stare precară; deviz reparații (1922); deține icoane cu semnătura pictorului Bogdan (sec. XVII)	1921–1947	13	
1847	GREACA, jud. Ilfov – Bis. parohială: chestionar și corespondență	1921–1929	6	
1848	GREBENAȚ (localitate în Iugoslavia) – date istorice; corespondență, semnalarea existenței a două cetăți romane (ruine), se cere cercetarea vestigiilor; localitatea are populație majoritar românească; 2 foto cruci din 1293; printre semnatori: V. Brătulescu	1938	5	
1849	GRECEȘTI, jud. Dolj – Bis. Sf. Ioan Botezătorul: corespondență, propunere renovare pictură; deviz reparații întreținere; Bis. Sf. Apostoli (Horezu – Poenari), Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Rebegi): chestionare	1921–1944	20	
1850	GRECEȘTI, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Împărați: chestionar	1921	4	
1851	GRECI, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae și Cuvioasa Paraschiva, Bis. Sf. Nicolae (Puntea de Greci), Bis. Intrarea în Biserică (Petrești): chestionare	1921	11	
1852	GRECI, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; Conacul Alex. Vodă Ghica (Căciulați – Ilfov): corespondență; un document cu stema princiară a familiei Mavrocordat; cerere conservare; semnatori: N. Iorga, Irina Mavrocordat, V. Brătulescu	1921–1939	6	
1853	GRECI, jud. Romanați – Bis. Sf. Împărați: chestionar; descriere; deviz reparații (1933); Bis. Sf. Nicolae (Ostrov): chestionar; deviz restaurare (1946)	1921–1946	22	
1854	GRECI, jud. Tulcea – Bis. Adormirea Maicii Domnului: corespondență	1921	3	

0	1	2	3	4
1855	GRECI, jud. Vâlcea – Bis. Sf. Împărați, Bis. Cuvioasa Paraschiva (Milostea): chestionare	1921	6	
1856	GRINDENI, jud. Dolj – Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Nicolae (Lișteana), Bis. Sf. Treime (Orășani): chestionare; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Ostroveni): chestionar; corespondență; memoriu ptr. restaurare pictură; recepție lucrări (1931)	1921–1932	30	
1857	GRINDU, jud. Ialomița – Bis. Înălțarea Domnului: chestionar	1921	3	
1858	GRINȚIEȘUL MARE, com. Bistricioara, jud. Neamț – Bis. de lemn Duminica Tuturor Sfinților: chestionar; corespondență, descriere; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Poiana), Bis. Sf. Voievozi (Bistricioara): chestionare	1921–1938	11	
1859	GRIVIȚA, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1860	GRIVIȚA, jud. Tutova – Bis. Sf. Dimitrie, Bis. Sf. Împărați: chestionare	1921	4	
1861	GROJDIBODU, jud. Romanați – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1862	GROPANELE, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Dumitru: chestionar	1921	3	file degradate
1863	GROPENI, jud. Brăila – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1864	GROPILE, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	2	
1865	GROPȘANI, jud. Romanați: Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1866	GROȘEREA, jud. Gorj – Bis. de lemn: corespondență, Episcopia cere demolarea bisericii, CMI cere cercetarea cazului; Bis. Sf. Arhangheli: chestionar; corespondență, stare precară; semnatori: Al. Lapedatu, episcop Sofronie	1915–1944	9	
1867	GROZEȘTI, jud. Bacău – Bis. Sf. Împărați: chestionar	1921	2	
1868	GROZEȘTI, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Voievozi (ruină): chestionar	1921	2	
1869	GRUIA, jud. Mehedinți – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar	1921	4	
1870	GRUMĂZEȘTI, jud. Neamț – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Atanasie și Chiril (Chirichești); Bis. Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul (Topolița); Bis. Sf. Varvara (Ocea): chestionare	1921	10	
1871	GUBANCEA, jud. Dolj – Bis. Gheorghe: chestionar; Bis. Sf. Nicolae (Bucuvicioara): fișă	1921	4	
1872	GUGEȘTI, jud. Fălciu – Bis. Sf. Nicolae: corespondență; conflicte în legătură cu proprietatea asupra terenului; deviz reparații (1936); oferte ptr. restaurare pictură; semnatori: V. Drăghiceanu, Șt. Balș, I. Mihail	1921–1939	22	
1873	GURA BOULUI, jud. Olt – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Sf. Nicolae (Chitani), Bis. Cuvioasa Paraschiva (Fotești): chestionare	1921	6	
1874	GURA CĂINARI, jud. Soroca – Bis. din cimitir: corespondență; schiță – plan situație	1938	3	
1875	GURA FOII, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Gheorghe (Bănești), Bis. Sf. Nicolae (Foia), Bis. Sf. Voievozi (Băneștii de Jos): chestionare	1921	10	

0	1	2	3	4
1876	GURA HUMORULUI, jud. Suceava – Mănăstirea Humor: corespondență, semnalarea deteriorării învelitorilor și a picturilor interioare (1934); referiri la ruinele bisericii vechi, CMI cere cercetare arheologică și oprirea devastării ruinelor; deviz restaurare pictură (1937); propuneri ptr. restaurare turn (1641), biserica Sf. Gheorghe și ruina vechii biserici; semnatari: H. Teodoru, Mitropolia Bucovinei, I. Mihail, N. Iorga, N. Ghika-Budești, V. Drăghiceanu, P. Luța (CMI – Secția Cernăuți)	1929–1943	23	
1877	GURA LARGU, com Călugăreni, Jud. Neamț – Bis. de lemn Buna Vestire: chestionar; corespondență; Bis. de lemn Trei Ierarhi (Largu), Bis. Sf. Gheorghe (Corvin), Bis. de lemn Sf. Dumitru (Călugăreni): chestionare	1921–1943	13	
1878	GURA MOTRULUI, jud. Mehedinți – Mănăstirea Gura Motrului cu Biserica Cuvioasa Paraschiva: corespondență; date istorice; alunecări de teren și deteriorare biserică (1915); mănăstirea este jefuită (1921); CMI cere trimiterea obiectelor cu valoare arheologică la muzeul Comisiunii; chestionar; pomelnic cu ctitorii mănăstirii; cerere instalare Școală de meserii în fosta stăreție; 2 planuri relevu ansamblu și 2 planuri amenajare (1928); deviz consolidare și reparații biserică (cu 2 planuri – 1931); proces verbal cu rezultatele cercetărilor arheologice (1934); 11 planșe cu restaurare biserică și mobilier (1944–1945); deviz restaurare clădiri aripă sud (cu 2 planșe – 1945); deviz reparații urgente la biserică, stăreție, clădiri S.–V. (1945); deviz restaurare chilii (1946–1947); semnatari: Al. Lapedatu, N. Ghika-Budești, Min. Cultelor și Artelor, V. Drăghiceanu, I.L. Atanasescu, episcop Nifon Craioveanu, Em. Costescu, V. Brătulescu, H. Teodoru, P. Antonescu, V. Moisescu, C. Rădulescu – Motru	1915–1948	176+8 foto	
1879	GURA MOTRULUI, jud. Mehedinți – Mănăstirea Gura Motrului: corespondență; deviz consolidare și întreținere biserică și clopotniță (cu 3 planșe – 1939); semnalarea erodării dealului mănăstirii de râul Motru, se cer lucrări de îndiguire (1939); descriere urmări cutremur; deteriorare tâmplă biserică (1942); cerere înființare orfelinat de maici în fostele case ale stăreției (1942); recepție lucrări (1944); semnatari: I.L. Atanasescu, N. Iorga, H. Teodoru, Al. Lapedatu, mitropolit Nifon, V. Moisescu	1939–1944	89	
1880	GURA MOTRULUI, jud. Mehedinți – Mănăstirea Gura Motrului: corespondență; condiții speciale ptr. restaurare vechile chilii; deviz restaurare biserică și clopotniță veche (cu planuri relevu și proiect 1944–1945); istoric; deviz intervenții urgente la biserică, învelitoare chilii; date istorice și descrierea intervențiilor asupra mănăstirii de-a lungul timpului; recepție lucrări la biserică și clopotniță; deviz restaurare stăreție (cu planuri relevu și proiect), memoriu-istoric (cu bibliografie); relevu mănăstire (cu planuri ansamblu); semnatari: Em. Costescu, P. Antonescu, Șt. Balș, H. Teodoru, mitropolit Nifon, I. L. Atanasescu	1944–1945	167	
1881	GURA NIȘCOVULUI, jud. Buzău – Bis. Sf. Voievozi (Nișcov): chestionar; corespondență, cerere refacere pictură, deteriorare catapeteasmă; Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Cărlomănești): chestionar; Bis. Sf. Ioan (Săsenii Noi): chestionar; 1 plan relevu; corespondență, descriere; deviz reparații și restaurare pictură; Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva (Săsenii Vechi): chestionar; descriere; 1 plan relevu; deviz reparații (1943); semnatari: I. Mihail, P. Demetrescu	1921–1943	45	

0	1	2	3	4
1882	GURA OCNIȚA, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae, Sf. Pantelimon și Cuvioasa Paraschiva: chestionar	1921	3	
1883	GURA PADINII, jud. Romanați – Bis. Sf. Dumitru: chestionar	1921	4	
1884	GURA RĂCĂTĂU, com. Răcătău, jud. Bacău – Bis. Sf. Împărați: chestionar; corespondență; deviz reparații (1942); Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Mazili): chestionar; Bis. de lemn Sf. Voievozi (Recea): chestionar	1921–1944	18	
1885	GURA RĂULUI, jud. Sibiu – Bis. greco-catolică (1202): corespondență, mareșalul I. Antonescu subvenționează restaurarea bisericii; descriere inscripție care atestă anul construirii (1202)	1942	4	
1886	GURA SĂRĂȚII, jud. Buzău – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Treime (Valea Botii), Bis. Sf. Voievozi (Nenciulești): chestionare	1921	9	
1887	GURA ȘUȚI, jud. Dâmbovița – Bis. Duminica Tuturor Sfinților: chestionar	1921	3	
1888	GURA TEGHI, jud. Dolj – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Gura Pălțișului): chestionare	1921	6	
1889	GURA VĂII, jud. Dolj – Ruine mănăstire: corespondență, descriere; date istorice; un plan de situație	1948	4	
1890	GURA VĂII DE JOS, com. Căciulești, jud. Neamț – Bis. de lemn Sf. Voievozi, Bis. de Lemn Adormirea Maicii Domnului (Turturești), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Căciulești), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Verșești), Bis. de lemn Sf. Ioan Botezătorul (Gura Văii de Sus): chestionare	1921	12	
1891	GURA VITIOAREI, jud. Prahova – Bis. Sf. Voievozi: chestionar	1921	4	
1892	GURA VULCĂNII, com. Vulcana Pandele, jud. Dâmbovița – Schit Fusea: chestionar; corespondență; descriere pisanie; deviz reparații biserică (1938); deviz restaurare pictură (1938); Bis. Adormirea Maicii Domnului (Vulcana Pandele): chestionar; corespondență, stare precară; Schitul Bunea cu biserica Sf. Arhangheli: chestionar; corespondență, descriere, prezentare intervenții asupra bisericii în sec. XVIII și XIX; deviz reparații (1928–1930); semnatori: I. Mihail, S. Becu, D. Onciul, Em. Costescu, V. Brătulescu	1921–1947	69	
1893	GURENI, com. Peștișani, jud. Gorj – Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Senea), Bis. de lemn Intrarea în Biserică (Hobița Clăcași), Bis. Intrarea în Biserică (Hobița Moșneni), Bis. Sf. Gheorghe (Peștișani), Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva (Suseni), Bis. Cuvioasa Paraschiva (Boroșteni): chestionare; Bis. Sf. Nicolae (Frânțești), Bis. de lemn Sf. Gheorghe (Boașca): chestionare și corespondență	1921–1938	41	
1894	GURGUETI, jud. Brăila – Bis. Sf. Apostoli, Bis. Sf. Vasile (Cioflan), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Voinești): chestionare	1921	6	
1895	GUSTAVĂȚ, jud. Olt – Bis. Sf. Îngeri (Berindei): chestionar; Bis. Sf. Voievozi (Cioflan): chestionar; corespondență, deteriorări produse de revărsarea Oltului	1921–1944	22	
1896	GUȘAȚI, jud. Muscel – Bis. Sf. Nicolae și Cuvioasa Paraschiva: chestionar; Bis. Sf. Apostoli (Vrănești): chestionar; corespondență; deviz reparații (1939)	1921–1940	9	

0	1	2	3	4
1897	GUȘORENI, jud. Vâlcea – Bis. de lemn Intrarea în Biserică, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Butari), Bis. de lemn Cuvioasa Paraschiva (Măgureni), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Piscupia), Bis. de lemn Sf. Arhangheli (Spârteni): chestionare	1921	11	
1898	GVARDINIȚA, jud. Mehedinți – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1899	HABUD, jud. Prahova – Biserică (ruină): corespondență, descriere, cerere folosire materiale din ruină ptr. construire casă parohială	1920	2	
1900	HADÂMBU, com. Mogoșești, jud. Iași – Schitul Hadâmbu cu biserica Nașterea Maicii Domnului: chestionar; corespondență, stare precară (1924); cercetare, devize restaurare (1928–1941); date istorice; oferte restaurare; licitație ptr. adjudecare lucrări reparații; semnari: V. Ursăcescu, H. Teodoru, G. Balș, N. Ghika-Budești, Șt. Balș	1921–1941	71	
1901	HAGIENI, jud. Ialomița – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	3	
1902	HAIMANALE, jud. Prahova – Bis. Sf. Dumitru: corespondență; inventar patrimoniu mobil și imobil	1902–1906	6	
1903	HAIRANCHIOI, jud. Constanța – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Caraci), Bis. Sf. Dimitrie (Demircea), Bis. Sf. Nicolae (Schender): chestionare	1921	13	
1904	HALEȘ, com. Tisău, jud. Buzău – Mănăstirea Ciolanu; chestionar; corespondență; cercetare pictură; descriere degradări după cutremur; deviz restaurare biserică Sf. Apostoli și biserica Schimbarea la Față (1941); deviz reparații stăreție nouă, trapeză, clopotniță și arhondaric (1942); semnari: I. Mihail, V. Drăghiceanu, V. Moiescu, H. Teodoru	1921–1942	58	
1905	HAMEUȘI, jud. Bacău – Bis. Sf. Împărați: chestionar; Bis. Sf. Voievozi (Hemciuși): chestionar; corespondență, cerere reparații, descriere, ofertă ajutor tehnic; semnari: S. Zotta, Șt. Balș	1921–1942	15	
1906	HANGANI, com. Văsiești, jud. Bacău – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. de lemn Sf. Nicolae (Leorda), Bis. de Lemn Cuvioasa Paraschiva (Văsiești), Bis. Nașterea Sf. Ioan Botezătorul (Vermești): chestionare	1921	12	
1907	HANGU, jud. Neamț – Mănăstirea Hangu: corespondență; scurt istoric; inscripții-copii decalcate; Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, stare precară; Bis. de lemn Nașterea Maicii Domnului (Schitu), Bis. de lemn (fost schit Silvestru): chestionare	1921–1953	24	
1908	HANU LUI PALĂ, com. Vișina, jud. Vlașca – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Duminica Tuturor Sfinților (Vișina), Bis. de lemn Nașterea Maicii Domnului (Vișina): chestionare	1921	7	
1909	HARDALI, jud. Caliacra – Muzeu școlar: corespondență, semnalare existență ruine cetate romană Abrittus; constituire comitet ptr. înființare Muzeu; referiri la săpături arheologice de la cetatea romană (incepute în 1916); semnari: V. Pârvan, V. Drăghiceanu	1921	3	
1910	HAVĂRNA, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Sf. Nicolae, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Balinți): chestionare	1921	7	
1911	HĂBĂȘEȘTI, jud. Roman – Bis. Sf. Gheorghe, Bis. Sf. Voievozi (Crivești), Bis. de lemn Sf. Nicolae (Fedeleşeni), Bis. Sf. Nicolae (Brătuțești): chestionare și corespondență	1921–1924	15	

0	1	2	3	4
1912	HĂBENI, jud. Dâmbovița – Bis. Sf. Nicolae, Bis. Sf. Treime (Racovița): chestionar	1921	7	
1913	HĂBUD, jud. Prahova – Bis. Adormirea Maicii Domnului chestionar; corespondență; Bis. Adormirea Maicii Domnului (Brătești): chestionar	1921	10	
1914	HĂDĂRĂU, jud. Turda – Bis. de lemn: cerere materiale ptr. reparații	1938	6	
1915	HĂLĂNCEȘTI, jud. Roman – Bis. de lemn Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1916	HĂLĂREȘTI, jud. Tutova – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar; descriere, necesită reparații; Bis. Sf. Teodora (Șinca), Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Poletanie): chestionare	1921–1936	7	
1917	HĂLMĂCIOAIA, jud. Bacău – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Voievozi (Lețcana), Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Racova): chestionare	1921	9	
1918	HĂNEȘTI, jud. Dorohoi – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Sf. Gheorghe (Barolea): chestionare	1921	7	
1919	HĂRȚĂGANI, jud. Hunedoara – Bis. nouă: corespondență, cerere demolare biserică de lemn veche și construire biserică nouă, CMI cere cercetare	1948	8	
1920	HERĂȘTI, jud. Ilfov – Bis. Sf. Voievozi: corespondență, semnarea confiscării unui clopot de către ocupanții germani, descriere inscripție clopot	1919–1921	3	
1921	HERĂȘTI, com. Știrbești, jud. Vâlcea – Bis. nouă: chestionar	1921	2	
1922	HEREDEȘTI, jud. Severin – Bis. ortodoxă: corespondență, Eparhia cere demolarea, CMI nu aprobă	1928–1929	13	
1923	HEREPEA, jud. Târnava Mică – Bis. de lemn: cerere materiale ptr. reparații	1938	5	
1924	HEREPEIA, jud. Hunedoara – Casa Filimon Sârbu: corespondență, cerere reparații și amenajare muzeu; deviz reparații și amenajare; semnatari: V. Moisescu, Șt. Balș, Comitetul ptr. Așezămintele Culturale	1949–1950	94	
1925	HERIA, jud. Alba – Bis. de lemn: cerere reparații, stare de ruină	1938–1944	9	
1926	HERINA, jud. Năsăud – Bis. evanghelică: cerere ajutor material ptr. reparații	1938	1	
1927	HERȚA, jud. Dorohoi – Bis. Domnească Sf. Gheorghe: chestionar; corespondență, descrierea reparațiilor necesare; deviz reparații interioare și exterioare (1928–1931); semnatari: A. Verona, N. Ghika-Budești, H. Teodoru	1921–1937	47	
1928	HERȚIANA, jud. Bacău – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1929	HÂNȚEȘTI, jud. Argeș – Bisericile filiale Smeura și Basangești: chestionare	1921	8	
1930	HÂNȚEȘTI, jud. Dorohoi – Bis. Duminica Tuturor Sfinților: chestionar	1921	3	

0	1	2	3	4
1931	HÂRLĂU, jud. Iași – Bis. Sf. Dumitru: corespondență; deviz reparații (1951); referiri la vechea pivniță domnească (1624); act de vânzare-cumpărare; semnatori: V. Moiescu, V. Brătulescu	1942–1951	8	
1932	HÂRLEȘTI, jud. Roman – Bis. Trei Ierarhi, Bis. Sf. Voievozi (Mărmureni), Bis. de lemn Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul (Linsești): chestionare; Bis. de lemn Sf. Voievozi (Oniceni): chestionar; corespondență, parohia cere demolarea, CMI aprobă (biserica „nu prezintă interes istoric sau artistic“)	1921–1950	15	
1933	HÂRLEȘTI, jud. Teleorman – Bis. Sf. Nicolae și Cuvioasa Paraschiva: chestionare	1921	4	
1934	HÂRȘA, jud. Bacău – Bis. Sf. Gheorghe (incendiată în 1916): chestionar	1921	1	
1935	HÂRȘA, jud. Prahova – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. de lemn Sf. Atanasie și Chiril (Plop), Bis. Sf. Arhangheli (Valea Cucului), Bis. Adormirea Maicii Domnului (Valea Cucului), Bis. Sf. Nicolae (Nisipoasa): chestionare	1921	11	
1936	HÂRȘEȘTII DE JOS, jud. Argeș – Bis. Adormirea Maicii Domnului, Bis. Adormirea (Popești): chestionare; Bis. Sf. Nicolae (Vlășcuța): chestionar; descriere; corespondență	1921–1922	23	
1937	HÂRȘOVA, jud. Constanța – Bis. Sf. Împărați, Bis. Sf. Nicolae (Varoș): chestionare	1921	6	
1938	HÂRȘOVA, jud. Constanța – Cetatea Carsium: corespondență, CMI cere exproprierea locuințelor din vecinătatea cetății; începerea cercetărilor arheologice, pr.-verbal cu obiectele (cu inscripții romane și turcești) găsite în urma săpăturilor arheologice (1939), depunerea obiectelor la muzeul din localitate; CMI cere sistarea exploatarei carierei din incinta cetății (1945); descriere monument funerar Ulpus Quadratus, mon. funerar adus de la Topolu, monumentul lui Longinianus, altarul din com. Cocargea; semnatori: V. Brătulescu, Min. Artelor, Al. Lapedatu, Gr. Florescu	1939–1948	85	
1939	HÂRȘOVA, jud. Vaslui – Bis. Adormirea Maicii Domnului (Mănăstirea): chestionar	1921	3	
1940	HÂRȚIEȘTI, jud. Muscel – Bis. veche Sf. Nicolae: corespondență; deviz reparații învelitori (cu un plan acoperiș – 1940); recepție lucrări; deviz restaurare ușă de piatră; Bis. Nașterea Maicii Domnului: chestionar, corespondență, cercetare pictură; semnatori: I. Mihail, H. Teodoru	1921–1940	37	
1941	HLINCEA, jud. Iași – Schitul Hlincea: corespondență; deviz restaurare soclu și parament (1930); deviz reparații ansamblu (1940); carnet ptr. atașament lucrări (1942); deviz consolidare biserică după cutremur; recepție lucrări (1943); deviz intervenții urgente în urma bombardamentului; semnatori: Șt. Balș, H. Teodoru, mitrop. Grigorie Botoșăneanu	1930–1945	82	
1942	HOCENI, jud. Fălciu – Bis. Sf. Gheorghe: corespondență, stare precară, descriere degradări	1925	2	
1943	HOCIUNGI, jud. Roman – Bis. Sf. Nicolae: chestionar; corespondență, parohia cere demolarea, CMI nu aprobă; biserica deține câteva obiecte de cult valoroase; semnatori: Șt. Balș, V. Drăghiceanu	1921–1936	9	

0	1	2	3	4
1944	HOGHIZ, jud. Târnava Mare – Cetatea Pons Vetus (lagăr roman): corespondență; localizare; descriere degradări; CMI cere conservarea; descoperirea unei pietre cu inscripție romană, cererea de a fi trimisă Muzeului de antichități din Cluj; schiță; referiri la castelul Haller; semnatori: V. Drăghiceanu, C. Daicovicu	1928–1948	8	
1945	HOLDA, jud. Neamț – Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionar; corespondență; Bis. de lemn Sf. Nicolae (Broșteni): chestionar; descriere; legende despre biserică; cerere materiale ptr. reparații; Bis. Sf. Gheorghe (Cotrăgași): chestionar	1921–1946	18	
1946	HOLT, jud. Bacău – Bis. Sf. Voievozi, Bis. Adormirea Maicii Domnului (Sencești): chestionare	1921	5	
1947	HOMOCEA, com. Lespezi, jud. Tecuci – Bis. Sf. Gheorghe: chestionar; descriere; propuneri reparații; deviz restaurare (1933); deviz și condiții speciale ptr. reparații după cutremur; semnatori: H. Teodoru, Șt. Balș	1921–1941	30	
1948	HOMORÂCIU, jud. Prahova – Bis. Adormirea Maicii Domnului: chestionar; descriere; devize reparații (1931–1937); recepție lucrări; deviz construire pridvor	1921–1951	38	
1949	HONȚIȘOR, jud. Arad – Bis. de lemn: cerere reparații; Bis. de lemn (Laz): corespondență, parohia cere demolarea, CMI nu aprobă; Bis. de lemn (Luncșoara): cerere materiale ptr. reparații	1932–1938	12	
1950	HORAIȚA, com. Crăcăoani, jud. Neamț – Mănăstirea Horaița: chestionar; corespondență, descriere degradări în urma incendiului din 1937; cercetare; deviz reparații (1938); semnatori: V. Brătulescu, Min. de Interne, Șt. Balș	1921–1938	13	
1951	HORGESȚI, jud. Bacău – Bis. Cuvioasa Paraschiva (Petrești), Bis. de lemn Sf. Voievozi (Soci): chestionare	1921	6	
1952	HORIA, jud. Ialomița – Bis. Sf. Gheorghe, Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului: chestionare	1921	6	
1953	HORODIȘTEA, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Buna Vestire (Crăiniceni): chestionar; corespondență, stare de ruină, transferarea icoanelor la biserică nouă (1931); Bis. de lemn (Slobozia), Bis. de lemn (Cuzlău), Bis. Sf. Nicolae (Horodiștea): chestionare	1921–1937	19	
1954	HOTARELE, jud. Ilfov – Bis. Cuvioasa Paraschiva, Bis. de lemn Sf. Voievozi (Cuțu Greci): chestionare	1921	5	
1955	HOTARU, jud. Romanați – Bis. Sf. Grigorie Decapolitul: chestionar	1921	2	
1956	HUDEȘTI, jud. Dorohoi – Bis. de lemn Nașterea Maicii Domnului, Bis. de lemn Adormirea Maicii Domnului (Vatra), Bis. Sf. Pantelimon (Bașeu), Bis. Sf. Împărați (Alba): chestionare; Bis. Sf. Voievozi (Lupeni): chestionar; corespondență; deviz reparații (1943)	1921–1943	25	
1957	HULUBA, jud. Gorj – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar; Bis. Sf. Ioan Botezătorul (Ciocadia): chestionar; cerere reparații; condiții speciale ptr. reparații	1921–1945	13	

0	1	2	3	4
1958	HUMELE, jud. Argeș – Bis. Înălțarea Domnului, Bis. Sf. Voievozi (Găujani): chestionare; Bis. Sf. Nicolae (Goia): chestionar; corespondență, biserica este în ruină; deviz intervenții urgente (1948)	1921–1948	31	
1959	HUMULEȘTI, jud. Neamț – Casa I. Creangă: corespondență; contract reparații; descriere; deviz reparații (cu un plan); recepție lucrări; semnatori: Șt. Balș, H. Teodoru, Comitetul ptr. Artă	1947–1951	97	
1960	HUNEDOARA, jud. Hunedoara – Biserica Sf. Nicolae: corespondență, descriere degradări (1934); devize reparații (1937–1939); cercetare pictură; caiet de sarcini ptr. restaurare pictură (1937); expertiză ptr. restaurare pictură (1940); 4 planșe mobilier și olane; considerații generale ptr. restaurare (istoric, etape construcție, pictură, propuneri restaurare); semnatori: I. Mihail, A. Verona, P. Antonescu, H. Teodoru, V. Simonescu (pictor restaurator)	1934–1940	49	
1961	HUNEDOARA, jud. Hunedoara – Castelul Corvineștilor: corespondență; raport despre deteriorări și propuneri reparații (1931); degradarea podurilor, propuneri restaurare poduri (1943); cerere construire spital în zona castelului, CMI aprobă cu anumite condiții; Decret regal – donație teren din zona castelului ptr. construire spital (1946); contract de donație; acte juridice; deviz reparații urgente (învelitori, tâmplărie, geamuri, consolidare – 1948); semnarea existenței a numeroase planuri vechi în cancelaria castelului; deviz refacere învelitoare Curtea Corvineștilor (1949); descriere degradări (1950); deviz lucrări de întreținere (1951), 5 planuri ptr. construire spital (2 planuri de situație – 1946); 2 planșe – detalii capelă, 1 planșă (calc pânzat) – secțiune castel, din 1871; semnatori: Al. Lapedatu, Prefectura Hunedoara, E. Dăianu, C. Daicoviciu, R. Wagner (membru CMI – Transilvania și castelanul cetății), H. Teodoru, Min. Propagandei Naționale, M. Ralea, Șt. Balș, Min. Artelor, V. Moisescu	1923–1951	182	
1962	HUNIA, jud. Dolj – Bis. Sf. Nicolae: chestionar	1921	2	
1963	HUREZANII DE JOS, jud. Gorj – Bis. de lemn Sf. Nicolae și Bis. Sf. Împărați, Bis. Intrarea în Biserică (Cordești), Bis. Cuvioasa Parachiva (Băcești): chestionare	1921	14	
1964	HUREZANII DE SUS, jud. Gorj – Bis. Sf. Împărați, Bis. Sf. Nicolae (Gruerul), Bis. Sf. Voievozi (Pegeni): chestionare	1921	9	
1965	HURUEȘTI, jud. Tecuci – Bis. de lemn Sf. Voievozi: chestionar; corespondență; Bis. de lemn Sf. Ioan Bogoslav (Căpătești), Bis. de lemn Sf. Dumitru (Florești), Bis. de lemn Sf. Gheorghe (Golești): chestionar	1928–1938	13	
1966	HUȘI, jud. Fălciu – Biserica și Palatul (Episcopia): corespondență; deviz reparații curente la biserică (1934); cercetare pictură (făcută de Gh. Tattarescu, la 1890); recepție lucrări; deviz reparații și amenajări aripă sud Palat (cerdac, pivnițe, terasă – 1936); descriere urmări cutremur; semnatori: I. Mihail, episcop Nifon, Șt. Balș	1933–1940	50	
1967	HUȘI, jud. Fălciu – Biserica și Palatul (Episcopia): corespondență; deviz modificare fațadă sud palat; deviz lucrări la beciul domnesc (1936); recepție lucrări (1937); deviz eliminare umezeală pivniță și terminare lucrări cerdac palat (1937); descriere pivnițe; deviz construire capelă pe locul vechiului schit; recepție lucrări (1939); referat cu stadiul			

0	1	2	3	4
	lucrărilor de reparații la biserică (1943); deviz pictură din nou în pronaos și pridvor (1943); listă materiale; acte financiar-contabile; recepție lucrări pictură (1943); I. Mihail constată: „picturile lui Gh. Tattarescu au fost dărâmate complet de pe pereți”, contrar Caietului de sarcini (1943); recepție lucrări pictură (1945); semnatori: Șt. Balș, episcop Nifon, N. Ghika-Budești, H. Teodoru, V. Brătulescu, Al. Lapedatu, I. Mihail, A. Verona	1936-1945	140	
1968	HUȘI, jud. Fălciu – Bis. episcopiei: corespondență; descrieri urmări cutremur și constatări arheologice; devize consolidare și reparații (1941); deviz suplimentar ptr. refacere turlă pantocrator (cu 4 planuri); Caiet de sarcini restaurare pictură (1941); semnatori: Șt. Balș, episcop Grigorie, Min. Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor, Em. Costescu, I. Mihail	1940-1941	59	
1969	HUȘI, jud. Fălciu – Bis. episcopiei: corespondență, propunere refacere catapeteasmă și mobilier; deviz execuție iconostas (1942); mareșalul I. Antonescu alocă din fondul statului 300 000 lei ptr. restaurare biserică; cercetare biserică și propuneri restaurare arhitectură și pictură (1942); deviz reparații și restaurare (acoperiș, turle, pridvor nou, extragere pictură, pictură din nou); controverse între CMI și Episcopia Huși privind modalitatea și ritmul restaurării (1942); cercetare și propuneri reparații; semnatori: Min. Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor, H. Teodoru, I. D. Ștefănescu, Șt. Balș, episcop Grigorie, A. Popa (secretar de stat), S. Becu	1941-1943	146	
1970	HUȘI, jud. Fălciu – Bis. episcopiei: corespondență; oferte restaurare pictură; deviz și Caiet de sarcini ptr. lucrări pictură: a) extragere fragmente pictură de Gh. Tattarescu; b) zugrăveală în frescă din nou; c) consolidarea vechilor tencuieli zugrăvite. Contract; lucrările vor fi executate de pictorii D. Hornung și N. Pană; tergiversarea lucrărilor, proteste ale Episcopiei; semnatori: H. Teodoru, I. Mihail, A. Verona, P. Molda, P. Antonescu, I. Petrovici (ministrul Culturii Naționale); episcop Grigorie, V. Brătulescu.	1942-1943	127	
1971	HUȘI, jud. Fălciu – Muzeul eparhial: corespondență; inventar obiecte	1938	7	
1972	HUȘI, jud. Fălciu – Casa Pleșu: corespondență, nu există dovezi clare (istorice) că ar fi casa în care s-a născut A. I. Cuza; schiță; plan de situație; decret regal de clasare; filă cu Jurnalul Consiliului de Miniștri (cu semnăturile membrilor – 1943); casa a fost inițial declarată mon. istoric; semnatori: V. Brătulescu, Al. Lapedatu, regele Carol al II-lea	1940-1944	39	

COMPONENȚA COMISIEI NAȚIONALE A MONUMENTELOR ISTORICE

1. Prof. dr. Petre ALEXANDRESCU – directorul Institutului de Arheologie din București
2. Conf. univ. dr. Ștefan ANDREESCU – istoric
3. Arh. Alexandru BELDIMAN – președintele Uniunii Arhitecților din România
4. Horia BERNEA – directorul Muzeului Țăranului Român
5. Conf. univ. Oliviu BOLDURA – pictor restaurator
6. Prof. ing. Alexandru CIȘMIGIU
7. Dr. Nicolae CONSTANTINESCU – arheolog
8. I.P.S. DANIEL – Mitropolit al Moldovei și Bucovinei
9. Dr. Peter DERER – arhitect-șef al Municipiului București
10. Dr. Alexandru DIACONESCU – arheolog
11. Hermann FABINI – arhitect
12. Prof. dr. Dinu GIURESCU
13. Călin HOINĂRESCU – arhitect
14. Sanda IGNAT – arhitect
15. Dr. KOVACS-Andras – istoric de artă
16. Conf. univ. Dan MOHANU – pictor restaurator
17. Dr. Monica MĂRGINEANU-CÎRSTOIU – istoric de artă
18. Dr. Cezara MUCENIC – istoric de artă
19. Arh. Dan NICOLAE
20. Dr. Paul NIEDERMAIER – arhitect
21. Dr. ing. Nicolae NOICA – Ministrul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului
22. Ing. Constantin PAVELESCU
23. Prof. dr. Andrei PIPPIDI
24. Dr. Marius PORUMB – membru corespondent al Academiei, directorul Institutului de Istori
25. Dr. Voica-Maria PUȘCAȘU – arheolog
26. Dr. Nicolae SABĂU – istoric de artă
27. Arh. Șerban STURDZA
28. Prof. dr. Aurelian TRIȘCU
29. Arh. dr. Nicolae VLĂDESCU
30. Prof. dr. Sanda VOICULESCU
31. Colonel Virgil VOICULESCU

Tehnoredactarea, culegerea și tiparul realizate la TIPORED S.R.L. București
Tel.615 70 56 interior 147, Tel./fax 778 69 76

Foto: Ioan POPESCU

ACEST NUMĂR
A APĂRUT CU SPRIJINUL MINISTERULUI CULTURII

ISSN 1221-552X